

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

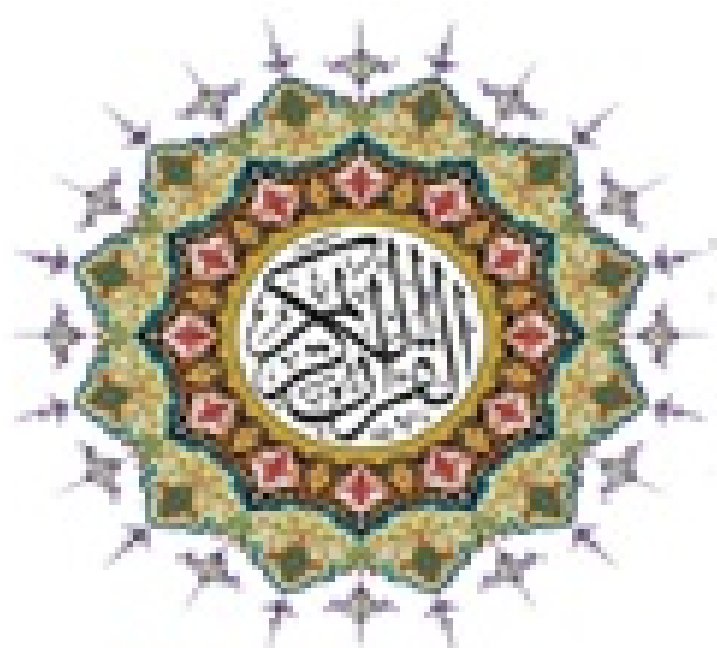
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳۲

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 32

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۳	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳۲
۵۳	مشخصات کتاب
۵۳	۱- تشبیهات قرآن
۵۳	۱- تشبیه آب داغ جهنم
۵۳	۲- تشبیه آسمان
۵۵	۳- تشبیه ابرها
۵۶	۴- تشبیه اجرام آسمانی
۵۷	۵- تشبیه احیای اخروی مردگان
۵۷	۶- تشبیه احیای مردگان
۵۷	۷- تشبیه اسلام ستیزی کافران
۵۷	۸- تشبیه اصحاب شمال
۵۹	۹- تشبیه امواج دریا
۵۹	۱۰- تشبیه انسان
۵۹	۱۱- تشبیه انسان ها
۶۱	۱۲- تشبیه انسان ها در قیامت
۶۱	۱۳- تشبیه انفاق
۶۱	۱۴- تشبیه اهل عذاب
۶۳	۱۵- تشبیه ایمان
۶۳	۱۶- تشبیه باطل
۶۵	۱۷- تشبیه بخیلان
۶۵	۱۸- تشبیه بدن اصحاب فیل
۶۵	۱۹- تشبیه بدنهای قوم عاد
۶۷	۲۰- تشبیه به آسمان فرو افتاده

- ۶۷ ۲۱- تشبیه به آسمان ها
- ۶۹ ۲۲- تشبیه به احیای زمین
- ۶۹ ۲۳- تشبیه به اختفای آهو
- ۶۹ ۲۴- تشبیه به انشقاق تاریکی
- ۶۹ ۲۵- تشبیه به باد داغ
- ۷۱ ۲۶- تشبیه به باران
- ۷۱ ۲۷- تشبیه به برده
- ۷۱ ۲۸- تشبیه به برگ خورده شده
- ۷۳ ۲۹- تشبیه به بلور
- ۷۳ ۳۰- تشبیه به بیداری
- ۷۳ ۳۱- تشبیه به پروانه های پراکنده
- ۷۵ ۳۲- تشبیه به پشم پراکنده
- ۷۵ ۳۳- تشبیه به پشم رنگین
- ۷۵ ۳۴- تشبیه به پشم های رنگین
- ۷۷ ۳۵- تشبیه به پوسته
- ۷۷ ۳۶- تشبیه به تاریکی
- ۷۷ ۳۷- تشبیه به تاریکی دریای طوفانی
- ۷۷ ۳۸- تشبیه به تخم شترمرغ
- ۷۹ ۳۹- تشبیه به تشنگان
- ۷۹ ۴۰- تشبیه به تنه درخت خرما
- ۷۹ ۴۱- تشبیه به توپ پرتاب شده
- ۸۱ ۴۲- تشبیه به توده غبار
- ۸۱ ۴۳- تشبیه به جوشش آب داغ
- ۸۱ ۴۴- تشبیه به چراغ
- ۸۳ ۴۵- تشبیه به چرم سرخ
- ۸۳ ۴۶- تشبیه به چوب خشک

- ۴۷- تشبیه به چهارپایان - ۸۳
- ۴۸- تشبیه به حیوانات - ۸۳
- ۴۹- تشبیه به حیوانات وحشی - ۸۵
- ۵۰- تشبیه به خاشاک - ۸۵
- ۵۱- تشبیه به خاکستر در طوفان - ۸۷
- ۵۲- تشبیه به خدا - ۸۷
- ۵۳- تشبیه به خلقت ابتدایی - ۸۷
- ۵۴- تشبیه به خلقت انسان - ۸۷
- ۵۵- تشبیه به خلقت گیاهان - ۸۹
- ۵۶- تشبیه به خواب - ۸۹
- ۵۷- تشبیه به خوردن گوشت مرده - ۸۹
- ۵۸- تشبیه به خوشه خرما - ۹۱
- ۵۹- تشبیه به درخت خرما - ۹۱
- ۶۰- تشبیه به دست به گردن بسته - ۹۱
- ۶۱- تشبیه به ذرات هوا - ۹۳
- ۶۲- تشبیه به ذوب فلزات - ۹۳
- ۶۳- تشبیه به روشنایی - ۹۳
- ۶۴- تشبیه به روغن گداخته - ۹۴
- ۶۵- تشبیه به رویش گیاهان - ۹۵
- ۶۶- تشبیه به زمین مرده - ۹۵
- ۶۷- تشبیه به زنجیر بسته - ۹۷
- ۶۸- تشبیه به ساختمان سربی - ۹۷
- ۶۹- تشبیه به سایه - ۹۷
- ۷۰- تشبیه به سپاه آماده - ۹۷
- ۷۱- تشبیه به سراب - ۹۹
- ۷۲- تشبیه به سرهای شیاطین - ۹۹

- ۷۳- تشبیه به سیلاب ۹۹
- ۷۴- تشبیه به شتر تشنه ۹۹
- ۷۵- تشبیه به شتر زرد ۱۰۱
- ۷۶- تشبیه به شریک ناسازگار ۱۰۱
- ۷۷- تشبیه به شناگران ۱۰۱
- ۷۸- تشبیه به شیطان ۱۰۲
- ۷۹- تشبیه به صبح ۱۰۳
- ۸۰- تشبیه به طبیعت ۱۰۳
- ۸۱- تشبیه به طعمه مرغان شکاری ۱۰۴
- ۸۲- تشبیه به طوفان ۱۰۵
- ۸۳- تشبیه به طومار پیچیده ۱۰۵
- ۸۴- تشبیه به عصر ۱۰۷
- ۸۵- تشبیه به علفهای خشک ۱۰۷
- ۸۶- تشبیه به عنکبوت ۱۰۷
- ۸۷- تشبیه به فرار گورخر ۱۰۹
- ۸۸- تشبیه به فراز از شیر ۱۰۹
- ۸۹- تشبیه به فلز مذاب ۱۰۹
- ۹۰- تشبیه به قرض الحسنه ۱۱۱
- ۹۱- تشبیه به کاه خورده شده ۱۱۱
- ۹۲- تشبیه به کران ۱۱۱
- ۹۳- تشبیه به کشتزار پرمحصول ۱۱۳
- ۹۴- تشبیه به کف سیلاب ۱۱۳
- ۹۵- تشبیه به کف فلز مذاب ۱۱۵
- ۹۶- تشبیه به کور ۱۱۵
- ۹۷- تشبیه به کوه ۱۱۵
- ۹۸- تشبیه به کوه صعب العبور ۱۱۷

- ۹۹- تشبیه به گمشده ۱۱۸
- ۱۰۰- تشبیه به گهواره ۱۱۹
- ۱۰۱- تشبیه به گیاه خاردار ۱۱۹
- ۱۰۲- تشبیه به گیاهان ۱۱۹
- ۱۰۳- تشبیه به لباس ۱۱۹
- ۱۰۴- تشبیه به محتضر ۱۲۱
- ۱۰۵- تشبیه به محسوسات ۱۲۱
- ۱۰۶- تشبیه به مرجان ۱۲۳
- ۱۰۷- تشبیه به مردگان ۱۲۳
- ۱۰۸- تشبیه به مرگ ۱۲۵
- ۱۰۹- تشبیه به مروارید ۱۲۵
- ۱۱۰- تشبیه به مروارید پراکنده ۱۲۶
- ۱۱۱- تشبیه به مروارید پنهان ۱۲۷
- ۱۱۲- تشبیه به مس مذاب ۱۲۷
- ۱۱۳- تشبیه به مست ۱۲۷
- ۱۱۴- تشبیه به ملخ های پراکنده ۱۲۷
- ۱۱۵- تشبیه به مواد آلوده ۱۲۹
- ۱۱۶- تشبیه به مواد مذاب ۱۲۹
- ۱۱۷- تشبیه به مورچه ریز ۱۲۹
- ۱۱۸- تشبیه به موضعگیری کافران پیشین ۱۳۱
- ۱۱۹- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین ۱۳۱
- ۱۲۰- تشبیه به مؤمنان ۱۳۱
- ۱۲۱- تشبیه به مهتدین ۱۳۳
- ۱۲۲- تشبیه به مهمان ۱۳۳
- ۱۲۳- تشبیه به نقره ۱۳۳
- ۱۲۴- تشبیه به نگاه محتضر ۱۳۳

- ۱۲۵- تشبیه به نور ----- ۱۳۵
- ۱۲۶- تشبیه به وارسیدن ----- ۱۳۵
- ۱۲۷- تشبیه به ولادت ----- ۱۳۵
- ۱۲۸- تشبیه به یاقوت ----- ۱۳۵
- ۱۲۹- تشبیه بهشتیان ----- ۱۳۷
- ۱۳۰- تشبیه جامهای بهشتیان ----- ۱۳۷
- ۱۳۱- تشبیه جسد قوم عاد ----- ۱۳۷
- ۱۳۲- تشبیه جوشش درخت زقوم ----- ۱۳۷
- ۱۳۳- تشبیه جهنمیان ----- ۱۳۹
- ۱۳۴- تشبیه حق ----- ۱۳۹
- ۱۳۵- تشبیه حقایق غیبی ----- ۱۳۹
- ۱۳۶- تشبیه حورالعین ----- ۱۴۱
- ۱۳۷- تشبیه خدمتکاران بهشت ----- ۱۴۱
- ۱۳۸- تشبیه خطاکاران ----- ۱۴۱
- ۱۳۹- تشبیه خلقت انسان ----- ۱۴۳
- ۱۴۰- تشبیه خواب ----- ۱۴۳
- ۱۴۱- تشبیه خوردنیهای جهنم ----- ۱۴۵
- ۱۴۲- تشبیه خورشید ----- ۱۴۵
- ۱۴۳- تشبیه درخت زقوم ----- ۱۴۵
- ۱۴۴- تشبیه درخواست از معبودان باطل ----- ۱۴۵
- ۱۴۵- تشبیه دوستان بد ----- ۱۴۷
- ۱۴۶- تشبیه دینداران ----- ۱۴۷
- ۱۴۷- تشبیه رسالت محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۱۴۷
- ۱۴۸- تشبیه زمین ----- ۱۴۹
- ۱۴۹- تشبیه زندگی دنیوی ----- ۱۴۹
- ۱۵۰- تشبیه ستارگان ----- ۱۵۱

- ۱۵۱- تشبیه شب ۱۵۱
- ۱۵۲- تشبیه شرور ۱۵۱
- ۱۵۳- تشبیه صحابه ۱۵۳
- ۱۵۴- تشبیه صدقه ۱۵۳
- ۱۵۵- تشبیه طلوع ستارگان ۱۵۳
- ۱۵۶- تشبیه عمل خیر ۱۵۵
- ۱۵۷- تشبیه عمل صالح ۱۵۵
- ۱۵۸- تشبیه عمل صالح کافران ۱۵۵
- ۱۵۹- تشبیه عمل کافران ۱۵۶
- ۱۶۰- تشبیه عمل ناپسند ۱۵۷
- ۱۶۱- تشبیه عیجوبی ۱۵۷
- ۱۶۲- تشبیه غروب خورشید ۱۵۷
- ۱۶۳- تشبیه غروب ستارگان ۱۵۹
- ۱۶۴- تشبیه غیبت ۱۵۹
- ۱۶۵- تشبیه قلب غافلان ۱۵۹
- ۱۶۶- تشبیه قلب معرضان از قرآن ۱۶۰
- ۱۶۷- تشبیه قوم ثمود ۱۶۱
- ۱۶۸- تشبیه کافران ۱۶۱
- ۱۶۹- تشبیه کشتیها ۱۶۵
- ۱۷۰- تشبیه کف فلز مذاب ۱۶۵
- ۱۷۱- تشبیه کفر ۱۶۶
- ۱۷۲- تشبیه کوزه های بهشتیان ۱۶۷
- ۱۷۳- تشبیه کوهها ۱۶۷
- ۱۷۴- تشبیه ماه(قمر) ۱۶۹
- ۱۷۵- تشبیه مجاهدان ۱۶۹
- ۱۷۶- تشبیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۷۱

- ۱۷۷- تشبیه مدت دنیا ----- ۱۷۱
- ۱۷۸- تشبیه مدت عالم برزخ ----- ۱۷۲
- ۱۷۹- تشبیه مرگ ----- ۱۷۳
- ۱۸۰- تشبیه مشرکان ----- ۱۷۳
- ۱۸۱- تشبیه معاد ----- ۱۷۵
- ۱۸۲- تشبیه معبودان باطل ----- ۱۷۸
- ۱۸۳- تشبیه معقول به محسوس ----- ۱۷۹
- ۱۸۴- تشبیه ملانکه ----- ۱۸۱
- ۱۸۵- تشبیه ملانکه قبض روح ----- ۱۸۲
- ۱۸۶- تشبیه ملانکه وحی ----- ۱۸۳
- ۱۸۷- تشبیه منافقان ----- ۱۸۳
- ۱۸۸- تشبیه منافقان مدینه ----- ۱۸۳
- ۱۸۹- تشبیه موحدان ----- ۱۸۴
- ۱۹۰- تشبیه موضعگیری مرفهان کافر صدراسلام ----- ۱۸۵
- ۱۹۱- تشبیه موقعیت فرهنگی اهل مکه ----- ۱۸۵
- ۱۹۲- تشبیه میوه درخت زقوم ----- ۱۸۵
- ۱۹۳- تشبیه نگاه بیماردلان ----- ۱۸۷
- ۱۹۴- تشبیه همسران بهشتی ----- ۱۸۷
- ۱۹۵- تشبیه هواپرستان ----- ۱۸۷
- ۱۹۶- تشبیهات قرآن ----- ۱۸۷
- ۱۹۷- فلسفه تشبیهات قرآن ----- ۲۴۱
- ۱۹۸- فواید تشبیهات قرآن ----- ۲۴۱
- ۲- تشریح ----- ۲۴۲
- ۱- آثار تشریح تدریجی دین ----- ۲۴۲
- ۲- اهمیت تشریح دین ----- ۲۴۲
- ۳- تاریخ تشریح انفاق ----- ۲۴۲

- ۴- تاریخ تشریح جهاد ۲۴۴
- ۵- تاریخ تشریح زکات ۲۴۴
- ۶- تاریخ تشریح نماز ۲۴۴
- ۷- تاریخ تشریح نماز های یومیه ۲۴۶
- ۸- تشریح احکام ۲۴۶
- ۹- تشریح احکام اضطراری ۲۶۰
- ۱۰- تشریح احکام ثانوی ۲۶۱
- ۱۱- تشریح احکام خوردنیها ۲۶۲
- ۱۲- تشریح احکام قصاص ۲۶۲
- ۱۳- تشریح انفاق در مکه ۲۶۲
- ۱۴- تشریح تدریجی اسلام ۲۶۲
- ۱۵- تشریح تعالیم دین ۲۶۴
- ۱۶- تشریح تکلیف شاق ۲۶۴
- ۱۷- تشریح جهاد ۲۶۴
- ۱۸- تشریح حد زنا ۲۶۶
- ۱۹- تشریح حد قذف ۲۶۶
- ۲۰- تشریح حدود ۲۶۶
- ۲۱- تشریح حرمت خمر ۲۶۸
- ۲۲- تشریح دین ۲۶۸
- ۲۳- تشریح زکات ۲۶۸
- ۲۴- تشریح سلام ۲۷۰
- ۲۵- تشریح طلاق ۲۷۰
- ۲۶- تشریح لعان ۲۷۰
- ۲۷- تشریح محرمات ۲۷۲
- ۲۸- تشریح نماز ۲۷۲
- ۲۹- تشریح نماز در مکه ۲۷۲

۲۷۳	۳۰- تشریح نماز صبح
۲۷۴	۳۱- تشریح نماز ظهر
۲۷۴	۳۲- تشریح نماز عشا
۲۷۵	۳۳- تشریح نماز مغرب
۲۷۶	۳۴- تشریح نماز وتر
۲۷۶	۳۵- تشریح نماز های یومیه
۲۷۸	۳۶- تشریح و تکوین
۲۷۹	۳۷- تشریح و تکوین
۲۸۰	۳۸- تفویض حق تشریح
۲۸۰	۳۹- تکوین و تشریح
۲۸۲	۴۰- حق تشریح
۲۸۳	۴۱- حق تشریح احکام
۲۸۴	۴۲- حقانیت تشریح
۲۸۴	۴۳- زمینه تشریح احکام
۲۸۴	۴۴- زمینه تشریح دین
۲۸۴	۴۵- شرایط تشریح احکام
۲۸۶	۴۶- عدالت در تشریح
۲۸۶	۴۷- عقیده به تشریح غیر خدا
۲۸۶	۴۸- علم در تشریح احکام
۲۸۶	۴۹- عوامل تشریح تکلیف
۲۸۸	۵۰- فلسفه تشریح احکام
۲۸۸	۵۱- فلسفه تشریح تلبیه
۲۸۹	۵۲- مکان تشریح نماز
۲۹۰	۵۳- مکان تشریح نماز های یومیه
۲۹۰	۵۴- ملاک تشریح احکام
۲۹۲	۵۵- ملاک تشریح حق

۲۹۲	۵۶- ملاکهای تشریح احکام
۲۹۳	۵۷- منابع تشریح حقوق
۲۹۴	۵۸- منشأ تشریح
۲۹۴	۵۹- منشأ تشریح احکام
۳۰۰	۶۰- منشأ تشریح جهاد
۳۰۰	۶۱- منشأ تشریح دین
۳۰۲	۶۲- منشأ تشریح قانون الهی
۳۰۲	۶۳- موانع تشریح احکام
۳۰۲	۶۴- موجبات تشریح احکام
۳۰۳	۳- تشنگی
۳۰۳	۱- تداوم تشنگی جهنمیان
۳۰۳	۲- تداوم تشنگی در جهنم
۳۰۳	۳- تشنگی اخروی اصحاب شمال
۳۰۴	۴- تشنگی اخروی انسان
۳۰۴	۵- تشنگی اخروی طغیانگران
۳۰۴	۶- تشنگی اخروی گناهکاران
۳۰۵	۷- تشنگی اخروی مشرکان
۳۰۶	۸- تشنگی جهنمیان
۳۰۸	۹- تشنگی در احتضار
۳۰۸	۱۰- تشنگی در بهشت آدم(ع)
۳۰۸	۱۱- عوامل شدت تشنگی
۳۰۸	۱۲- عوامل شدت تشنگی جهنمیان
۳۱۰	۱۳- مدت تشنگی اخروی طغیانگران
۳۱۱	۴- تشویق
۳۱۱	۱- تشویق
۳۱۳	۲- آثار تشویق

- ۳- آثار تشویق به گناه ۳۱۵
- ۴- ارزش تشویق به عمل خیر ۳۱۵
- ۵- اهمیت تشویق ۳۱۵
- ۶- اهمیت تشویق به صبر ۳۱۷
- ۷- اهمیت تشویق به مهربانی ۳۱۷
- ۸- ترک تشویق به اطعام فقرا ۳۱۷
- ۹- ترک تشویق به اطعام مساکین ۳۱۹
- ۱۰- تشویق اسیران ۳۱۹
- ۱۱- تشویق اسیران غزوه بدر ۳۲۱
- ۱۲- تشویق اصحاب الجنه ۳۲۱
- ۱۳- تشویق انسان ها ۳۲۱
- ۱۴- تشویق برادران یوسف ۳۲۲
- ۱۵- تشویق به آخرت طلبی ۳۲۳
- ۱۶- تشویق به آمیزش ۳۲۳
- ۱۷- تشویق به آوردن بنیامین ۳۲۵
- ۱۸- تشویق به اتحاد ۳۲۵
- ۱۹- تشویق به احسان ۳۲۵
- ۲۰- تشویق به احسان مساکین ۳۲۹
- ۲۱- تشویق به ارزش ها ۳۲۹
- ۲۲- تشویق به ازدواج ۳۳۱
- ۲۳- تشویق به استغفار ۳۳۱
- ۲۴- تشویق به استفاده از غسل ۳۳۳
- ۲۵- تشویق به استقامت ۳۳۳
- ۲۶- تشویق به استقامت در منکرات ۳۳۵
- ۲۷- تشویق به استماع سخن ۳۳۵
- ۲۸- تشویق به استمداد از خدا ۳۳۷

- ۳۳۷ ۲۹- تشویق به اسلام
- ۳۳۷ ۳۰- تشویق به اصلاح
- ۳۳۹ ۳۱- تشویق به اطاعت از خدا
- ۳۳۹ ۳۲- تشویق به اعراض از کفر
- ۳۳۹ ۳۳- تشویق به افترا
- ۳۳۹ ۳۴- تشویق به انفاق
- ۳۴۵ ۳۵- تشویق به ایثار
- ۳۴۵ ۳۶- تشویق به ایمان
- ۳۴۷ ۳۷- تشویق به باستان شناسی
- ۳۴۸ ۳۸- تشویق به بدعت
- ۳۴۹ ۳۹- تشویق به برادری دینی
- ۳۴۹ ۴۰- تشویق به بصیرت
- ۳۴۹ ۴۱- تشویق به پاداش های اخروی
- ۳۴۹ ۴۲- تشویق به پاکیزگی
- ۳۵۱ ۴۳- تشویق به تأمین فقرا
- ۳۵۱ ۴۴- تشویق به تأمین مساکین
- ۳۵۱ ۴۵- تشویق به تجارت
- ۳۵۱ ۴۶- تشویق به تحصیل علم
- ۳۵۲ ۴۷- تشویق به تحقیق
- ۳۵۲ ۴۸- تشویق به تدبیر
- ۳۵۲ ۴۹- تشویق به تدبیر در قصه یوسف(ع)
- ۳۵۵ ۵۰- تشویق به ترس از حسابرسی خدا
- ۳۵۵ ۵۱- تشویق به ترس از وعیدهای خدا
- ۳۵۵ ۵۲- تشویق به ترک شرک
- ۳۵۵ ۵۳- تشویق به ترک عمل ناپسند
- ۳۵۷ ۵۴- تشویق به تزکیه

- ۳۵۷ ۵۵- تشویق به تسبیح خدا
- ۳۵۷ ۵۶- تشویق به تسخیر فضا
- ۳۵۹ ۵۷- تشویق به تسریع در جهاد
- ۳۵۹ ۵۸- تشویق به تضرع
- ۳۵۹ ۵۹- تشویق به تعقل
- ۳۶۷ ۶۰- تشویق به تعقل در سخن
- ۳۶۷ ۶۱- تشویق به تعلم
- ۳۶۷ ۶۲- تشویق به تعلیم
- ۳۶۸ ۶۳- تشویق به تعلیم قرآن
- ۳۶۹ ۶۴- تشویق به تفکر
- ۳۷۳ ۶۵- تشویق به تقوا
- ۳۷۴ ۶۶- تشویق به تکامل
- ۳۷۵ ۶۷- تشویق به تکلیف
- ۳۷۵ ۶۸- تشویق به تلاش
- ۳۷۵ ۶۹- تشویق به توبه
- ۳۸۱ ۷۰- تشویق به توحید عبادی
- ۳۸۱ ۷۱- تشویق به تهجد
- ۳۸۳ ۷۲- تشویق به جهاد
- ۳۸۷ ۷۳- تشویق به حق شنوی
- ۳۸۷ ۷۴- تشویق به خیر
- ۳۸۷ ۷۵- تشویق به درک آیات آفاقی
- ۳۸۹ ۷۶- تشویق به دروغ
- ۳۸۹ ۷۷- تشویق به دریانوردی
- ۳۸۹ ۷۸- تشویق به دعا
- ۳۹۱ ۷۹- تشویق به دنیاطلبی
- ۳۹۱ ۸۰- تشویق به دین

- ۳۹۳ ۸۱- تشویق به ذکر
- ۳۹۳ ۸۲- تشویق به ذکر خدا
- ۳۹۳ ۸۳- تشویق به رعایت حقوق مساکین
- ۳۹۳ ۸۴- تشویق به زکات
- ۳۹۵ ۸۵- تشویق به زهد
- ۳۹۵ ۸۶- تشویق به سجده
- ۳۹۵ ۸۷- تشویق به سخن پسندیده
- ۳۹۷ ۸۸- تشویق به سلوک سبیل الله
- ۳۹۷ ۸۹- تشویق به سیاحت
- ۳۹۹ ۹۰- تشویق به شرک
- ۳۹۹ ۹۱- تشویق به شکر
- ۳۹۹ ۹۲- تشویق به شکر نعمت
- ۳۹۹ ۹۳- تشویق به شهادت
- ۴۰۱ ۹۴- تشویق به صبر
- ۴۰۳ ۹۵- تشویق به صدقات
- ۴۰۳ ۹۶- تشویق به صدقه
- ۴۰۵ ۹۷- تشویق به صلوات
- ۴۰۵ ۹۸- تشویق به طبیعت شناسی
- ۴۰۵ ۹۹- تشویق به طلاق
- ۴۰۵ ۱۰۰- تشویق به عبادت
- ۴۰۷ ۱۰۱- تشویق به عبرت
- ۴۰۷ ۱۰۲- تشویق به عبرت پذیری
- ۴۰۹ ۱۰۳- تشویق به عبودیت
- ۴۰۹ ۱۰۴- تشویق به عفو
- ۴۱۰ ۱۰۵- تشویق به عمل
- ۴۱۱ ۱۰۶- تشویق به عمل پسندیده

- ۴۱۱ ۱۰۷- تشویق به عمل خیر
- ۴۱۳ ۱۰۸- تشویق به عمل صالح
- ۴۱۶ ۱۰۹- تشویق به غزوه خیبر
- ۴۱۷ ۱۱۰- تشویق به فقرزدایی از جامعه
- ۴۱۷ ۱۱۱- تشویق به کار
- ۴۱۷ ۱۱۲- تشویق به کتابت
- ۴۱۹ ۱۱۳- تشویق به کفر
- ۴۱۹ ۱۱۴- تشویق به گناه
- ۴۱۹ ۱۱۵- تشویق به محافظت از ارزش ها
- ۴۲۱ ۱۱۶- تشویق به محافظت از ایمان
- ۴۲۱ ۱۱۷- تشویق به مطالعه آفرینش
- ۴۲۱ ۱۱۸- تشویق به مطالعه تاریخ
- ۴۲۳ ۱۱۹- تشویق به مطالعه خلقت انسان
- ۴۲۴ ۱۲۰- تشویق به مطالعه زمین
- ۴۲۵ ۱۲۱- تشویق به مطالعه قصه قوم ثمود
- ۴۲۵ ۱۲۲- تشویق به مطالعه قصه قوم عاد
- ۴۲۵ ۱۲۳- تشویق به مطالعه قضاوت داود(ع)
- ۴۲۵ ۱۲۴- تشویق به مکر
- ۴۲۷ ۱۲۵- تشویق به نذر
- ۴۲۷ ۱۲۶- تشویق به نفاق
- ۴۲۷ ۱۲۷- تشویق به نیکی
- ۴۲۹ ۱۲۸- تشویق به وفای به عهد
- ۴۳۰ ۱۲۹- تشویق به هجرت
- ۴۳۱ ۱۳۰- تشویق به هدایت
- ۴۳۱ ۱۳۱- تشویق به همسر داری
- ۴۳۳ ۱۳۲- تشویق خدا

- ۴۳۳ ۱۳۳- تشویق در تربیت
- ۴۳۷ ۱۳۴- تشویق در هدایت
- ۴۳۹ ۱۳۵- تشویق سپاه
- ۴۳۹ ۱۳۶- تشویق شاعران مؤمن
- ۴۳۹ ۱۳۷- تشویق شیطان
- ۴۴۱ ۱۳۸- تشویق علما
- ۴۴۱ ۱۳۹- تشویق فرعون
- ۴۴۱ ۱۴۰- تشویق قارون به انفاق
- ۴۴۳ ۱۴۱- تشویق قوم ثمود
- ۴۴۳ ۱۴۲- تشویق قوم نوح
- ۴۴۵ ۱۴۳- تشویق کافران
- ۴۴۶ ۱۴۴- تشویق کافران صدر اسلام
- ۴۴۷ ۱۴۵- تشویق گناهکاران
- ۴۴۷ ۱۴۶- تشویق متقین
- ۴۴۷ ۱۴۷- تشویق مجاهدان
- ۴۴۹ ۱۴۸- تشویق محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۵۳ ۱۴۹- تشویق مسلمانان
- ۴۵۴ ۱۵۰- تشویق مسلمانان صدر اسلام
- ۴۵۵ ۱۵۱- تشویق مسلمانان مدینه به ترک جهاد
- ۴۵۵ ۱۵۲- تشویق مشرکان
- ۴۵۷ ۱۵۳- تشویق مصریان باستان
- ۴۵۷ ۱۵۴- تشویق مظلوم
- ۴۵۷ ۱۵۵- تشویق مکذبان معاد
- ۴۵۹ ۱۵۶- تشویق مؤمنان
- ۴۶۵ ۱۵۷- تشویق همسران محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۶۵ ۱۵۸- روش تشویق به اطاعت

- ۱۵۹- روش تشویق به انفاق ۴۶۵
- ۱۶۰- روش تشویق به عمل خیر ۴۶۷
- ۱۶۱- روش تشویق به عمل صالح ۴۶۷
- ۱۶۲- زمینه تشویق رهبران دینی ۴۶۷
- ۱۶۳- عوامل تشویق به نیکی ۴۶۹
- ۱۶۴- فلسفه تشویق به عفو ۴۶۹
- ۱۶۵- نیاز به تشویق ۴۶۹
- ۵- تصرف در مال ۴۷۱
- ۱- حرمت تصرف در مال یتیم ۴۷۱
- ۲- خطر تصرف در مال یتیم ۴۷۱
- ۳- شرایط تصرف در مال ۴۷۱
- ۴- شرایط تصرف در مال یتیم ۴۷۲
- ۵- محدوده تصرف در مال یتیم ۴۷۲
- ۶- محدودیت تصرف در مال ۴۷۳
- ۷- تصرفات جایز ۴۷۴
- ۸- تصرفات حرام ۴۷۴
- ۹- تصرفات کودک ۴۷۷
- ۱۰- تصرفات ممنوع ۴۷۸
- ۱۱- تصرفات یتیم ۴۷۸
- ۱۲- تصرفات حرام ۴۸۰
- ۶- تصلیب ۴۸۳
- ۱- تصلیب جادوگران فرعون ۴۸۳
- ۲- تصلیب در مصر باستان ۴۸۳
- ۳- تصلیب همبند یوسف(ع) ۴۸۴
- ۴- تهدید به تصلیب ۴۸۴
- ۷- تصمیم ۴۸۵

- ۴۸۵ ۱- آداب اعلام تصمیم
- ۴۸۵ ۲- آداب تصمیم
- ۴۸۶ ۳- آداب تصمیم گیری
- ۴۸۶ ۴- اجتناب از تعجیل در تصمیم
- ۴۸۶ ۵- اهمیت تصمیم گیری در مبارزه
- ۴۸۶ ۶- تصمیم آل فرعون
- ۴۸۸ ۷- تصمیم اصحاب الجنه
- ۴۸۸ ۸- تصمیم برادران یوسف
- ۴۸۸ ۹- تصمیم به جهاد
- ۴۹۰ ۱۰- تصمیم زلیخا
- ۴۹۰ ۱۱- تصمیم عمل به عهد خدا
- ۴۹۰ ۱۲- تصمیم کارگزاران عزیز مصر
- ۴۹۰ ۱۳- تصمیم گیری در اضطراب
- ۴۹۲ ۱۴- تصمیم گیری رهبری
- ۴۹۲ ۱۵- تصمیم لاوی
- ۴۹۲ ۱۶- تصمیم موسی(ع)
- ۴۹۴ ۱۷- تصمیم یعقوب(ع)
- ۴۹۴ ۱۸- تصمیم یوسف(ع)
- ۴۹۶ ۱۹- روش تصمیم گیری
- ۴۹۶ ۲۰- محدوده حق تصمیم
- ۴۹۶ ۲۱- منشأ تصمیم
- ۴۹۸ ۲۲- منشأ تصمیم گیری موسی(ع)
- ۴۹۸ ۲۳- موانع اخذ تصمیم
- ۴۹۸ ۲۴- موانع تصمیم
- ۴۹۸ ۲۵- موانع تصمیم گیری صحیح
- ۵۰۰ ۲۶- آداب تصمیم گیری

۵۰۰	۲۷- اهمیت تصمیم گیری در مبارزه
۵۰۰	۲۸- تصمیم گیری در اضطراب
۵۰۰	۲۹- تصمیم گیری رهبری
۵۰۲	۳۰- روش تصمیم گیری
۵۰۲	۳۱- منشأ تصمیم گیری موسی(ع)
۵۰۲	۳۲- موانع تصمیم گیری صحیح
۵۰۳	۸- تضرع
۵۰۳	۱- آثار تضرع
۵۰۳	۲- ارزش تضرع
۵۰۳	۳- اهمیت تضرع
۵۰۴	۴- ترک تضرع
۵۰۴	۵- تشویق به تضرع
۵۰۵	۶- تضرع ابراهیم(ع)
۵۰۶	۷- تضرع اخروی کافران
۵۰۶	۸- تضرع برابر خدا
۵۰۶	۹- تضرع بندگان خدا
۵۰۸	۱۰- تضرع در دعا
۵۰۹	۱۱- تضرع در سختی
۵۱۱	۱۲- تضرع محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۱۲	۱۳- توصیه به تضرع
۵۱۲	۱۴- دعوت به تضرع
۵۱۲	۱۵- دلایل تضرع یعقوب(ع)
۵۱۴	۱۶- زمینه تضرع
۵۱۶	۱۷- سرزنش عدم تضرع
۵۱۶	۱۸- ظلم ترک تضرع
۵۱۶	۱۹- عوامل تضرع

۵۱۶	۲۰- عوامل تضرع بندگان خدا
۵۱۸	۲۱- موانع تضرع
۵۱۸	۲۲- نیاز به تضرع
۵۱۹	۹- تضعیف روحیه
۵۱۹	۱- تضعیف روحیه
۵۲۰	۲- تضعیف روحیه دشمنان
۵۲۰	۳- تضعیف روحیه مسلمانان
۵۲۰	۴- تضعیف روحیه مسلمانان مدینه
۵۲۰	۵- رفع عوامل تضعیف روحیه
۵۲۲	۶- زمینه تضعیف روحیه
۵۲۲	۷- عوامل تضعیف روحیه
۵۲۵	۱۰- تطهیر
۵۲۵	۱- اهمیت تطهیر
۵۲۵	۲- اهمیت تطهیر عبادتگاه
۵۲۵	۳- اهمیت تطهیر مسجد الحرام
۵۲۶	۴- تطهیر کعبه
۵۲۶	۵- تطهیر مجاهدان
۵۲۷	۶- تطهیر مؤمنان
۵۲۸	۷- تطهیر نجاست
۵۲۹	۱۱- تطهیر
۵۲۹	۱- تاریخ تطهیر
۵۲۹	۲- تطهیر اهل انطاکیه
۵۳۰	۳- تطهیر به انبیای انطاکیه
۵۳۰	۴- تطهیر به پیروان صالح(ع)
۵۳۰	۵- تطهیر به تعالیم انبیا
۵۳۱	۶- تطهیر به صالح(ع)

- ۷- تطير به موسى(ع) ۵۳۲
- ۸- تطير قوم ثمود ۵۳۲
- ۹- رد تطير ۵۳۴
- ۱۰- عقیده به تطير ۵۳۴
- ۱۱- منشأ تطير ۵۳۴
- ۱۲- ناپسندی تطير ۵۳۴
- ۱۲- تظاهر ۵۳۶
- ۱- آثار تظاهر به ايمان ۵۳۶
- ۲- تظاهر ابراهيم(ع) به خورشيدپرستی ۵۳۶
- ۳- تظاهر ابراهيم(ع) به ستاره پرستی ۵۳۶
- ۴- تظاهر ابراهيم(ع) به ماه پرستی ۵۳۷
- ۵- تظاهر اهل کتاب ۵۳۷
- ۶- تظاهر به اسلام ۵۳۷
- ۷- تظاهر به توبه ۵۳۹
- ۸- تظاهر به خيرخواهی رهبران شرک ۵۳۹
- ۹- تظاهر به خيرخواهی شيطان ۵۴۱
- ۱۰- تظاهر به خيرخواهی فرعون ۵۴۱
- ۱۱- تظاهر به دين ۵۴۱
- ۱۲- تظاهر به دينداری ۵۴۱
- ۱۳- تظاهر به عقیده باطل ۵۴۳
- ۱۴- تظاهر به نماز صبح ۵۴۳
- ۱۵- تظاهر جايز ۵۴۵
- ۱۶- تظاهر مشرکان صدر اسلام ۵۴۵
- ۱۷- تظاهر منافقان ۵۴۵
- ۱۸- تظاهر منافقان به اسلام ۵۴۷
- ۱۹- سرزنش تظاهر به ايمان ۵۴۹

- ۵۴۹ ۲۰- عوامل تظاهر به ایمان
- ۵۵۰ ۲۱- کیفر تظاهر به عمل ناپسند
- ۵۵۱ ۲۲- محدوده تظاهر
- ۵۵۲ ۱۳- تعاون
- ۵۵۲ ۱- آثار تعاون
- ۵۵۲ ۲- آثار تعاون در گناه
- ۵۵۳ ۳- اهمیت تعاون
- ۵۵۳ ۴- ترک تعاون
- ۵۵۳ ۵- تعاون بر تجاوز
- ۵۵۵ ۶- تعاون بر تقوا
- ۵۵۵ ۷- تعاون بر ضد دین
- ۵۵۵ ۸- تعاون بر گناه
- ۵۵۷ ۹- تعاون بر نیکی
- ۵۵۷ ۱۰- تعاون حرام
- ۵۵۸ ۱۱- تعاون در جامعه
- ۵۵۹ ۱۲- تعاون در حج
- ۵۵۹ ۱۳- تعاون در عمل
- ۵۵۹ ۱۴- تعاون در گناه
- ۵۶۱ ۱۵- تعاون کافران
- ۵۶۱ ۱۶- تعاون مؤمنان
- ۵۶۱ ۱۷- حرمت تعاون در گناه
- ۵۶۱ ۱۸- زمینه تعاون
- ۵۶۳ ۱۹- موانع تعاون بر گناه
- ۵۶۴ ۱۴- تعجیل
- ۵۶۴ ۱- اجتناب از تعجیل در تصمیم
- ۵۶۴ ۲- اجتناب از تعجیل در عذاب کافران

- ۳- اجتناب از تعجیل در عذاب گمراهان ۵۶۴
- ۴- اجتناب از تعجیل در عذاب مشرکان ۵۶۵
- ۵- اجتناب از تعجیل در قرآن ۵۶۵
- ۶- اجتناب از تعجیل در وعده های خدا ۵۶۵
- ۷- امکان تعجیل در مرگ ۵۶۷
- ۸- تعجیل در ایمان کافران ۵۶۷
- ۹- تعجیل در شکست ۵۶۷
- ۱۰- تعجیل در عذاب ۵۶۷
- ۱۱- تعجیل در عذاب قوم لوط ۵۶۹
- ۱۲- تعجیل در عذاب کافران ۵۶۹
- ۱۳- تعجیل در عمل خیر ۵۶۹
- ۱۴- تعجیل در نزول قرآن ۵۷۰
- ۱۵- تعجیل در وعده های خدا ۵۷۱
- ۱۶- تعجیل در هلاکت مجرمان ۵۷۱
- ۱۷- درخواست تعجیل در عذاب ۵۷۱
- ۱۸- درخواست تعجیل در قیامت ۵۷۵
- ۱۹- درخواست تعجیل در وعده های خدا ۵۷۵
- ۲۰- درخواست تعجیل عذاب ۵۷۷
- ۲۱- زمینه تعجیل در مرگ ۵۷۷
- ۲۲- زمینه درخواست تعجیل در عذاب ۵۷۷
- ۲۳- زمینه درخواست تعجیل قیامت ۵۷۹
- ۲۴- عوامل تعجیل عذاب ۵۷۹
- ۲۵- ممانعت از تعجیل در تلاوت قرآن ۵۷۹
- ۲۶- منشأ تعجیل در عذاب ۵۷۹
- ۲۷- موانع تعجیل در عذاب ۵۸۱
- ۲۸- موانع تعجیل در عذاب کافران ۵۸۱

- ۵۸۱ ----- ۲۹- موانع تعجیل در مبارزه با کافران
- ۵۸۲ ----- ۱۵- تعصب
- ۵۸۲ ----- ۱- آثار تعصب
- ۵۸۳ ----- ۲- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت
- ۵۸۴ ----- ۳- آثار تعصب خویشاوندی
- ۵۸۵ ----- ۴- آثار تعصب قومی
- ۵۸۷ ----- ۵- آثار تعصب مشرکان
- ۵۸۹ ----- ۶- آثار تعصب مشرکان مکه
- ۵۸۹ ----- ۷- آثار تعصب ناپسند
- ۵۸۹ ----- ۸- تبری از تعصب قومی
- ۵۸۹ ----- ۹- تعصب اعراب
- ۵۹۱ ----- ۱۰- تعصب اقوام پیشین
- ۵۹۱ ----- ۱۱- تعصب اهل مدین
- ۵۹۱ ----- ۱۲- تعصب به قانون
- ۵۹۳ ----- ۱۳- تعصب خویشاوندی
- ۵۹۳ ----- ۱۴- تعصب در دین
- ۵۹۳ ----- ۱۵- تعصب دینی موسی(ع)
- ۵۹۳ ----- ۱۶- تعصب قوم ابراهیم
- ۵۹۵ ----- ۱۷- تعصب قوم عاد
- ۵۹۵ ----- ۱۸- تعصب قومی
- ۵۹۷ ----- ۱۹- تعصب قومی قوم ابراهیم
- ۵۹۷ ----- ۲۰- تعصب قومی مرفهان
- ۵۹۷ ----- ۲۱- تعصب قومی مشرکان جاهلیت
- ۵۹۷ ----- ۲۲- تعصب کافران مکه
- ۵۹۹ ----- ۲۳- تعصب مردم دوران اصحاب کهف
- ۵۹۹ ----- ۲۴- تعصب مسیحیان

- ۲۵- تعصب مشرکان ۵۹۹
- ۲۶- تعصب مشرکان جاهلیت ۵۹۹
- ۲۷- تعصب مشرکان صدراسلام ۶۰۱
- ۲۸- تعصب مشرکان مکه ۶۰۱
- ۲۹- تعصب ناپسند ۶۰۳
- ۳۰- تعصب یهود ۶۰۳
- ۳۱- زمینه تعصب ۶۰۵
- ۳۲- سرزنش تعصب های جاهلی ۶۰۵
- ۳۳- کنترل تعصب دینی ۶۰۵
- ۳۴- مبارزه با تعصب ۶۰۵
- ۳۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و تعصب ۶۰۷
- ۳۶- منشأ تعصب ۶۰۷
- ۳۷- موسی(ع) و تعصب قومی ۶۰۷
- ۳۸- مؤمنان و تعصب ۶۰۷
- ۳۹- تعصب دینی ۶۰۹
- ۴۰- تعصب دینی موسی(ع) ۶۰۹
- ۴۱- کنترل تعصب دینی ۶۰۹
- ۴۲- آثار تعصب قومی ۶۰۹
- ۴۳- تعصب قومی ۶۱۳
- ۴۴- تعصب قومی قوم ابراهیم ۶۱۳
- ۴۵- تعصب قومی مرفهان ۶۱۳
- ۴۶- تعصب قومی مشرکان جاهلیت ۶۱۵
- ۴۷- موسی(ع) و تعصب قومی ۶۱۵
- ۱۶- تعطیلی ۶۱۶
- ۱- تاریخ تعطیلی هفتگی ۶۱۶
- ۲- تعطیلی در ادیان ۶۱۶

- ۳- تعطیلی در بنی اسرائیل ۶۱۶
- ۴- تعطیلی در یهود ۶۱۷
- ۵- تعطیلی شنبه ۶۱۷
- ۶- سرزنش تعطیلی مسجد ۶۲۱
- ۷- عوامل تعطیلی شنبه در یهود ۶۲۱
- ۸- فلسفه تعطیلی شنبه در یهود ۶۲۱
- ۱۷- تعظیم ۶۲۳
- ۱- آثار تعظیم حدود خدا ۶۲۳
- ۲- اهمیت تعظیم اولیاء الله ۶۲۳
- ۳- اهمیت تعظیم به حدود خدا ۶۲۴
- ۴- تعظیم انبیا ۶۲۴
- ۵- تعظیم اولیاء الله ۶۲۶
- ۶- تعظیم ذکر نام خدا ۶۲۶
- ۷- تعظیم شعائر الله ۶۲۶
- ۸- تعظیم قربانی ۶۲۸
- ۹- تعظیم قربانی حج ۶۲۸
- ۱۰- تعظیم متقین ۶۲۸
- ۱۱- توصیه به تعظیم شعائر الله ۶۳۰
- ۱۲- عوامل تعظیم ادریس(ع) ۶۳۰
- ۱۳- عوامل تعظیم موسی(ع) ۶۳۰
- ۱۴- فلسفه تعظیم اسماعیل(ع) ۶۳۰
- ۱۵- ملاک تعظیم ۶۳۲
- ۱۶- نشانه های تعظیم ۶۳۲
- ۱۸- تعقل ۶۳۴
- ۱- تعقل ۶۳۴
- ۲- آثار ترک تعقل در قرآن ۶۳۴

- ۳- آثار تعقل ۶۳۵
- ۴- آثار تعقل در آفرینش ۶۴۹
- ۵- آثار تعقل در باره شب ۶۵۱
- ۶- آثار تعقل در تاریخ ۶۵۱
- ۷- آثار تعقل در تحولات تاریخ ۶۵۳
- ۸- آثار تعقل در تدبیر خدا ۶۵۳
- ۹- آثار تعقل در حیات ۶۵۳
- ۱۰- آثار تعقل در قدرت خدا ۶۵۴
- ۱۱- آثار تعقل در مدار ستاره شعری ۶۵۵
- ۱۲- آثار تعقل در مرگ ۶۵۵
- ۱۳- آثار تعقل در موجودات ۶۵۵
- ۱۴- آثار عدم تعقل ۶۵۷
- ۱۵- آثار عدم تعقل در آفرینش ۶۶۱
- ۱۶- آثار عدم تعقل در آیات خدا ۶۶۳
- ۱۷- آثار عدم تعقل در فرجام کافران ۶۶۳
- ۱۸- آثار عدم تعقل در فرجام کفر ۶۶۵
- ۱۹- آثار عدم تعقل در قرآن ۶۶۵
- ۲۰- آثار عدم تعقل فرعون ۶۶۵
- ۲۱- آثار عدم تعقل فرعونیان ۶۶۵
- ۲۲- آثار عدم تعقل کافران ۶۶۷
- ۲۳- آثار عدم تعقل مشرکان ۶۶۷
- ۲۴- اجتناب از تعقل ناپسند ۶۶۷
- ۲۵- ارزش تعقل ۶۶۷
- ۲۶- ارزش تعقل در قرآن ۶۷۱
- ۲۷- اصلاح تعقل ۶۷۱
- ۲۸- اعراض از تعقل ۶۷۳

- ۶۷۳ ۲۹- اقرار به عدم تعقل
- ۶۷۳ ۳۰- اهمیت تعقل
- ۶۸۱ ۳۱- اهمیت تعقل در آفرینش
- ۶۸۱ ۳۲- اهمیت تعقل در آیات خدا
- ۶۸۱ ۳۳- اهمیت تعقل در تسطیح زمین
- ۶۸۲ ۳۴- اهمیت تعقل در دین
- ۶۸۳ ۳۵- اهمیت تعقل در طبیعت
- ۶۸۳ ۳۶- اهمیت تعقل در عظمت خدا
- ۶۸۳ ۳۷- اهمیت تعقل در عقیده
- ۶۸۳ ۳۸- اهمیت تعقل در قرآن
- ۶۸۵ ۳۹- اهمیت تعقل در کتب آسمانی
- ۶۸۵ ۴۰- اهمیت تعقل در وحی
- ۶۸۵ ۴۱- اهمیت تعقل رهبران دینی
- ۶۸۵ ۴۲- ایجاد زمینه تعقل
- ۶۸۷ ۴۳- تشویق به تعقل
- ۶۹۳ ۴۴- تشویق به تعقل در سخن
- ۶۹۳ ۴۵- تعقل اقلیت مشرکان
- ۶۹۳ ۴۶- تعقل انسان
- ۶۹۵ ۴۷- تعقل اهل مدین
- ۶۹۵ ۴۸- تعقل پسندیده
- ۶۹۵ ۴۹- تعقل حواریون
- ۶۹۷ ۵۰- تعقل در آب آشامیدنی
- ۶۹۷ ۵۱- تعقل در آخرت
- ۶۹۷ ۵۲- تعقل در آفرینش
- ۷۰۵ ۵۳- تعقل در آیات آفاقی
- ۷۰۷ ۵۴- تعقل در آیات خدا

- ۷۰۸ ----- ۵۵- تعقل در آیات قرآن
- ۷۰۹ ----- ۵۶- تعقل در احتجاج ابراهیم(ع)
- ۷۰۹ ----- ۵۷- تعقل در استقرار کوهها
- ۷۰۹ ----- ۵۸- تعقل در اسلام
- ۷۰۹ ----- ۵۹- تعقل در امکانات زندگی
- ۷۱۱ ----- ۶۰- تعقل در باغها
- ۷۱۱ ----- ۶۱- تعقل در بتها
- ۷۱۱ ----- ۶۲- تعقل در بطلان بت پرستی
- ۷۱۱ ----- ۶۳- تعقل در بی نیازی
- ۷۱۳ ----- ۶۴- تعقل در پیدایش میوه ها
- ۷۱۳ ----- ۶۵- تعقل در تاریخ
- ۷۱۵ ----- ۶۶- تعقل در تحولات تاریخ
- ۷۱۵ ----- ۶۷- تعقل در تعالیم قرآن
- ۷۱۵ ----- ۶۸- تعقل در تکامل انسان
- ۷۱۵ ----- ۶۹- تعقل در تولید مواد غذایی
- ۷۱۷ ----- ۷۰- تعقل در ثمردهی درختان
- ۷۱۷ ----- ۷۱- تعقل در چرخه حیات
- ۷۱۷ ----- ۷۲- تعقل در چمنزارها
- ۷۱۷ ----- ۷۳- تعقل در چوب آتش زا
- ۷۱۹ ----- ۷۴- تعقل در حقیقت آخرت
- ۷۱۹ ----- ۷۵- تعقل در حقیقت دنیا
- ۷۱۹ ----- ۷۶- تعقل در حیات
- ۷۲۱ ----- ۷۷- تعقل در خالق آفرینش
- ۷۲۱ ----- ۷۸- تعقل در خداشناسی
- ۷۲۱ ----- ۷۹- تعقل در خلقت آسمان های هفتگانه
- ۷۲۱ ----- ۸۰- تعقل در خلقت آفرینش

- ۷۲۳ ۸۱- تعقل در خلقت انسان
- ۷۲۵ ۸۲- تعقل در خلقت چهارپایان
- ۷۲۵ ۸۳- تعقل در خلقت خورشید
- ۷۲۵ ۸۴- تعقل در خلقت روز
- ۷۲۷ ۸۵- تعقل در خلقت شب
- ۷۲۷ ۸۶- تعقل در خلقت شتر
- ۷۲۷ ۸۷- تعقل در خلقت گاو
- ۷۲۹ ۸۸- تعقل در خلقت گوسفند
- ۷۲۹ ۸۹- تعقل در خلقت ماه
- ۷۲۹ ۹۰- تعقل در خلقت موجودات
- ۷۲۹ ۹۱- تعقل در درخت انار
- ۷۳۱ ۹۲- تعقل در درخت انگور
- ۷۳۱ ۹۳- تعقل در درخت زیتون
- ۷۳۱ ۹۴- تعقل در درخت نخل
- ۷۳۳ ۹۵- تعقل در دنیا
- ۷۳۳ ۹۶- تعقل در دین
- ۷۳۳ ۹۷- تعقل در رشد گیاهان
- ۷۳۵ ۹۸- تعقل در روش مبارزه دشمنان قرآن
- ۷۳۵ ۹۹- تعقل در روش مبارزه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۷۳۵ ۱۰۰- تعقل در روش مبارزه رهبران شرک
- ۷۳۷ ۱۰۱- تعقل در روش مبارزه رهبران کفر
- ۷۳۷ ۱۰۲- تعقل در رویش گیاهان
- ۷۳۹ ۱۰۳- تعقل در زوال موجودات
- ۷۳۹ ۱۰۴- تعقل در سایه ها
- ۷۳۹ ۱۰۵- تعقل در ستارگان
- ۷۳۹ ۱۰۶- تعقل در سخن دیگران

- ۱۰۷- تعقل در شفاعت ۷۴۱
- ۱۰۸- تعقل در طبیعت ۷۴۱
- ۱۰۹- تعقل در عنصر خلقت انسان ۷۴۳
- ۱۱۰- تعقل در فرجام قوم لوط ۷۴۳
- ۱۱۱- تعقل در فرجام کافران ۷۴۵
- ۱۱۲- تعقل در فرجام گناهکاران ۷۴۵
- ۱۱۳- تعقل در فرجام متقین ۷۴۵
- ۱۱۴- تعقل در فرجام مفسدان ۷۴۵
- ۱۱۵- تعقل در فرجام مکذبان قیامت ۷۴۷
- ۱۱۶- تعقل در فقر ۷۴۷
- ۱۱۷- تعقل در قدرت خدا ۷۴۷
- ۱۱۸- تعقل در قرآن ۷۴۷
- ۱۱۹- تعقل در قصه ایوب(ع) ۷۴۹
- ۱۲۰- تعقل در قضاوت ۷۴۹
- ۱۲۱- تعقل در کرات آسمانی ۷۵۰
- ۱۲۲- تعقل در گردش شب و روز ۷۵۱
- ۱۲۳- تعقل در مثالهای قرآن ۷۵۱
- ۱۲۴- تعقل در مرگ ۷۵۱
- ۱۲۵- تعقل در مصرف مواد غذایی ۷۵۳
- ۱۲۶- تعقل در معاد ۷۵۳
- ۱۲۷- تعقل در معجزه محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۳
- ۱۲۸- تعقل در مواد غذایی ۷۵۳
- ۱۲۹- تعقل در موجودات ۷۵۵
- ۱۳۰- تعقل در نظم آفرینش ۷۵۵
- ۱۳۱- تعقل در وحی ۷۵۵
- ۱۳۲- تعقل در وسوسه های شیطان ۷۵۷

- ۱۳۳- تعقل درباره بیداری ۷۵۷
- ۱۳۴- تعقل درباره خواب ۷۵۷
- ۱۳۵- تعقل شعیب(ع) ۷۵۷
- ۱۳۶- تعقل لقمان ۷۵۹
- ۱۳۷- تعقل متقین ۷۵۹
- ۱۳۸- تعقل محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۹
- ۱۳۹- تعقل مؤمنان ۷۵۹
- ۱۴۰- تعقل ناپسند ۷۶۱
- ۱۴۱- تعقل و تقوا ۷۶۱
- ۱۴۲- توبه از تعقل ناپسند ۷۶۲
- ۱۴۳- توصیه به تعقل ۷۶۳
- ۱۴۴- جایگاه تعقل ۷۶۳
- ۱۴۵- دعوت به تعقل ۷۶۳
- ۱۴۶- زمینه تعقل ۷۶۵
- ۱۴۷- زمینه تعقل صحیح ۷۶۷
- ۱۴۸- زمینه تعقل مردم صدر اسلام ۷۶۹
- ۱۴۹- سرزنش عدم تعقل ۷۶۹
- ۱۵۰- سرزنش عدم تعقل در قرآن ۷۷۱
- ۱۵۱- عدم تعقل اکثریت مشرکان ۷۷۲
- ۱۵۲- عدم تعقل در آیات خدا ۷۷۳
- ۱۵۳- عدم تعقل در قرآن ۷۷۳
- ۱۵۴- عدم تعقل در منعم ۷۷۳
- ۱۵۵- عدم تعقل فرعون ۷۷۵
- ۱۵۶- عدم تعقل فرعونیان ۷۷۵
- ۱۵۷- عدم تعقل قوم ثمود ۷۷۵
- ۱۵۸- عدم تعقل قوم نوح ۷۷۵

۷۷۷	۱۵۹- عدم تعقل کافران
۷۷۸	۱۶۰- عدم تعقل گمراهان
۷۷۹	۱۶۱- عدم تعقل مشرکان
۷۷۹	۱۶۲- عوامل مؤثر در تعقل
۷۷۹	۱۶۳- فاقدان تعقل
۷۸۱	۱۶۴- فلسفه تعقل در آفرینش
۷۸۱	۱۶۵- گناه عدم تعقل
۷۸۱	۱۶۶- منابع تعقل
۷۸۱	۱۶۷- منشأ تعقل
۷۸۳	۱۶۸- منشأ تعقل صحیح
۷۸۳	۱۶۹- موانع تعقل
۷۸۵	۱۷۰- مؤمنان و تعقل در آیات خدا
۷۸۵	۱۷۱- نشانه تعقل
۷۸۷	۱۷۲- نشانه های تعقل
۷۸۸	۱۷۳- نشانه های تعقل صحیح
۷۸۹	۱۷۴- نشانه های عدم تعقل
۷۹۱	۱۷۵- نشانه های عدم تعقل مشرکان
۷۹۱	۱۷۶- نعمت تعقل
۷۹۲	۱۷۷- نقش تعقل صحیح
۷۹۳	۱۹- تعلم
۷۹۳	۱- آثار تعلم جادو
۷۹۳	۲- آثار تعلم جادوی زیانبار
۷۹۳	۳- آداب تعلم
۷۹۴	۴- ارزش تعلم
۷۹۴	۵- ارزش تعلم حکمت
۷۹۴	۶- ارزش تعلم دین

- ۷- ارزش تعلم قرآن ۷۹۶
- ۸- اهميت تعلم دين ۷۹۶
- ۹- اهميت تعلم عربى ۷۹۶
- ۱۰- تشويق به تعلم ۷۹۶
- ۱۱- تعلم از انبيا ۷۹۷
- ۱۲- تعلم از خضر(ع) ۷۹۸
- ۱۳- تعلم از ملائكه ۷۹۸
- ۱۴- تعلم جادو ۷۹۸
- ۱۵- تعلم حرام ۸۰۰
- ۱۶- تعلم علم زيانبار ۸۰۰
- ۱۷- تعلم كتب آسمانى ۸۰۱
- ۱۸- تعلم كشتيرانى ۸۰۲
- ۱۹- تعلم محمد(صلى الله عليه و آله) ۸۰۲
- ۲۰- تعلم موسى(ع) ۸۰۳
- ۲۱- تعلم يوسف(ع) ۸۰۴
- ۲۲- تهمت تعلم به محمد(صلى الله عليه و آله) ۸۰۵
- ۲۳- دعوت به تعلم قرآن ۸۰۶
- ۲۴- ذكر منشأ تعلم ۸۰۶
- ۲۵- روش تعلم ۸۰۷
- ۲۶- زمينه تعلم ۸۰۸
- ۲۷- زمينه تعلم از خضر(ع) ۸۰۸
- ۲۸- شرايط تعلم ۸۰۸
- ۲۹- شرايط تعلم از خضر(ع) ۸۱۰
- ۳۰- شرايط تعلم دين ۸۱۰
- ۳۱- صبر در تعلم ۸۱۰
- ۳۲- علاقه به تعلم ۸۱۰

۸۱۲	۳۳- فلسفه تعلم دين
۸۱۲	۳۴- ماروت و تعلم جادوا
۸۱۲	۳۵- منشأ تعلم
۸۱۲	۳۶- وقت محروميت از تعلم
۸۱۴	۳۷- هاروت و تعلم جادوا
۸۱۴	۳۸- يهود و تعلم جادو
۸۱۴	۳۹- تعليم
۸۱۶	۴۰- آثار تعليم دين
۸۱۶	۴۱- آثار تعليم زبان عربى
۸۱۶	۴۲- آثار تعليم كتاب آسمانى
۸۱۷	۴۳- آداب تعليم
۸۱۸	۴۴- ابزار تعليم
۸۱۸	۴۵- ارزش تعليم حكمت
۸۱۸	۴۶- ارزش تعليم دين
۸۱۹	۴۷- ارزش تعليم قرآن
۸۲۰	۴۸- ارزش تعليم كتاب آسمانى
۸۲۰	۴۹- الگو در تعليم
۸۲۰	۵۰- اهميت تعليم اسلام
۸۲۲	۵۱- اهميت تعليم انسان ها
۸۲۲	۵۲- اهميت تعليم تورات
۸۲۲	۵۳- اهميت تعليم حكمت
۸۲۳	۵۴- اهميت تعليم دين
۸۲۴	۵۵- اهميت تعليم قرآن
۸۲۴	۵۶- اهميت تعليم كتاب
۸۲۴	۵۷- پرسش در تعليم
۸۲۵	۵۸- تشويق به تعليم

- ۵۹- تشویق به تعلیم قرآن ۸۲۶
- ۶۰- تعلیم آداب معاشرت ۸۲۶
- ۶۱- تعلیم ادب در جاهلیت ۸۲۸
- ۶۲- تعلیم استعاذه به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۲۸
- ۶۳- تعلیم اسما به آدم(ع) ۸۲۸
- ۶۴- تعلیم اسما به ملائکه ۸۳۰
- ۶۵- تعلیم انسان ها ۸۳۲
- ۶۶- تعلیم اوامر خدا ۸۳۲
- ۶۷- تعلیم بدی ۸۳۳
- ۶۸- تعلیم به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۳۴
- ۶۹- تعلیم تعالیم دین ۸۳۴
- ۷۰- تعلیم تعبیر رؤیا به یوسف(ع) ۸۳۶
- ۷۱- تعلیم توبه به آدم(ع) ۸۳۶
- ۷۲- تعلیم توحید ۸۳۷
- ۷۳- تعلیم توحید به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۳۸
- ۷۴- تعلیم جادو ۸۳۸
- ۷۵- تعلیم جادو در بابل ۸۴۰
- ۷۶- تعلیم حکمت ۸۴۲
- ۷۷- تعلیم حمد ۸۴۳
- ۷۸- تعلیم حیوانات ۸۴۴
- ۷۹- تعلیم خدا ۸۴۴
- ۸۰- تعلیم دعا ۸۴۶
- ۸۱- تعلیم دعا به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۴۶
- ۸۲- تعلیم دعا به نوح(ع) ۸۴۸
- ۸۳- تعلیم دین ۸۴۸
- ۸۴- تعلیم ذبح ۸۵۰

- ۸۵- تعلیم روش احتجاج ----- ۸۵۰
- ۸۶- تعلیم روش پاسخ به محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۵۰
- ۸۷- تعلیم روش حمد ----- ۸۵۱
- ۸۸- تعلیم روش کشف حقایق ----- ۸۵۲
- ۸۹- تعلیم زره سازی به داود(ع) ----- ۸۵۲
- ۹۰- تعلیم سپاه سلیمان(ع) ----- ۸۵۲
- ۹۱- تعلیم سگ ----- ۸۵۲
- ۹۲- تعلیم سنت ----- ۸۵۴
- ۹۳- تعلیم شکر ----- ۸۵۴
- ۹۴- تعلیم شیاطین ----- ۸۵۵
- ۹۵- تعلیم علم غیب به یوسف(ع) ----- ۸۵۶
- ۹۶- تعلیم عیسی(ع) ----- ۸۵۶
- ۹۷- تعلیم فرزند ----- ۸۵۸
- ۹۸- تعلیم قایل ----- ۸۵۸
- ۹۹- تعلیم قاضی ----- ۸۵۹
- ۱۰۰- تعلیم قرآن ----- ۸۶۰
- ۱۰۱- تعلیم قرآن به انسان ها ----- ۸۶۱
- ۱۰۲- تعلیم قرآن به محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۶۲
- ۱۰۳- تعلیم قرآن محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۶۲
- ۱۰۴- تعلیم کتاب ----- ۸۶۲
- ۱۰۵- تعلیم کتاب آسمانی ----- ۸۶۴
- ۱۰۶- تعلیم کتب آسمانی ----- ۸۶۴
- ۱۰۷- تعلیم محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۶۶
- ۱۰۸- تعلیم ملائکه ----- ۸۶۷
- ۱۰۹- تعلیم مناسک حج ----- ۸۶۸
- ۱۱۰- تعلیم موجودات ----- ۸۶۸

- ۸۷۰ ۱۱۱- تعلیم موجودات با شعور
- ۸۷۰ ۱۱۲- تعلیم موسی(ع)
- ۸۷۰ ۱۱۳- تعلیم نواهی خدا
- ۸۷۰ ۱۱۴- تعلیم نیکی
- ۸۷۲ ۱۱۵- تعلیم وحوش
- ۸۷۲ ۱۱۶- تنوع در بیان تعلیم
- ۸۷۲ ۱۱۷- روش تعلیم
- ۸۷۶ ۱۱۸- زمینه تعلیم
- ۸۷۶ ۱۱۹- زمینه تعلیم حکمت
- ۸۷۸ ۱۲۰- زمینه تعلیم دین
- ۸۷۸ ۱۲۱- زمینه تعلیم قرآن
- ۸۸۰ ۱۲۲- سهولت تعلیم خداترسان
- ۸۸۰ ۱۲۳- سهولت تعلیم قرآن
- ۸۸۰ ۱۲۴- شرایط تعلیم
- ۸۸۰ ۱۲۵- عمومیت تعلیم قرآن
- ۸۸۰ ۱۲۶- فضیلت تعلیم قرآن
- ۸۸۲ ۱۲۷- گناه تعلیم جادو
- ۸۸۲ ۱۲۸- ماروت و تعلیم جادو
- ۸۸۲ ۱۲۹- محرومان از تعلیم دین
- ۸۸۴ ۱۳۰- منشأ تعلیم حکمت
- ۸۸۴ ۱۳۱- منشأ تعلیم قرآن
- ۸۸۴ ۱۳۲- منشأ تعلیم قرآن محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۸۵ ۱۳۳- موانع تعلیم
- ۸۸۶ ۱۳۴- نعمت تعلیم قرآن
- ۸۸۶ ۱۳۵- هاروت و تعلیم جادوا
- ۸۸۷ ۱۳۶- تعلیم و تعلم

- ۲۰- تعهد ۸۸۹
- ۱- ایجاد تعهد در متعلمان ۸۸۹
- ۲- پوچی تعهد کافران ۸۸۹
- ۳- تعهد برادران یوسف ۸۸۹
- ۴- تعهد گروههای نه گانه قوم ثمود ۸۹۰
- ۵- تعهد محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۹۰
- ۶- تعهد موسی(ع) ۸۹۰
- ۷- تعهد مؤمنان ۸۹۲
- ۸- تعهد و تخصص ۸۹۲
- ۹- تعهد یوسف(ع) ۸۹۲
- ۲۱- تغذیه ۸۹۳
- ۱- آثار تغذیه ۸۹۳
- ۲- آثار تغذیه حلال ۸۹۳
- ۳- آثار تغذیه سالم ۸۹۴
- ۴- آثار تغذیه قریش ۸۹۴
- ۵- آداب تغذیه ۸۹۴
- ۶- اهمیت بهداشت تغذیه ۸۹۵
- ۷- اهمیت بهداشت در تغذیه ۸۹۶
- ۸- اهمیت تغذیه ۸۹۶
- ۹- اهمیت تغذیه سالم ۸۹۶
- ۱۰- بهداشت تغذیه ۸۹۶
- ۱۱- تغذیه از درخت زقوم ۸۹۸
- ۱۲- تغذیه از شکوفه ۸۹۸
- ۱۳- تغذیه از گل ۸۹۸
- ۱۴- تغذیه از میوه ۸۹۹
- ۱۵- تغذیه انبیا ۹۰۰

- ۱۶- تغذیه انسان ۹۰۰
- ۱۷- تغذیه انسان ها ۹۰۲
- ۱۸- تغذیه باردار ۹۰۲
- ۱۹- تغذیه بنی اسرائیل ۹۰۲
- ۲۰- تغذیه جمعی ۹۰۴
- ۲۱- تغذیه چهارپایان ۹۰۴
- ۲۲- تغذیه در جاهلیت ۹۰۴
- ۲۳- تغذیه در دوران ابراهیم(ع) ۹۰۵
- ۲۴- تغذیه در یهودیت ۹۰۶
- ۲۵- تغذیه زائو ۹۰۶
- ۲۶- تغذیه زنبورعسل ۹۰۷
- ۲۷- تغذیه فردی ۹۰۸
- ۲۸- تغذیه کودک ۹۰۸
- ۲۹- تغذیه گوسفندان موسی(ع) ۹۱۲
- ۳۰- تغذیه گیاهان ۹۱۲
- ۳۱- تغذیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۱۲
- ۳۲- تغذیه نوزاد ۹۱۳
- ۳۳- تقوا در تغذیه ۹۱۴
- ۳۴- زمینه تغذیه انسان ۹۱۴
- ۳۵- زمینه تغذیه چهارپایان ۹۱۵
- ۳۶- زمینه تغذیه قریش ۹۱۶
- ۳۷- فلسفه تغذیه ۹۱۶
- ۳۸- منابع تغذیه ۹۱۶
- ۳۹- منابع تغذیه انسان ها ۹۲۷
- ۴۰- منابع تغذیه بهشتیان ۹۲۸
- ۴۱- منابع تغذیه چهارپایان ۹۲۸

- ۹۲۸ ۴۲- منابع تغذیه قوم نمود
- ۹۳۰ ۴۳- منشأ تغذیه
- ۹۳۰ ۴۴- منشأ تغذیه زنبور عسل
- ۹۳۰ ۴۵- منشأ تغذیه قریش
- ۹۳۰ ۴۶- منشأ تغذیه مشرکان
- ۹۳۲ ۴۷- نیاز به تغذیه
- ۹۳۳ ۲۲- تفاخر
- ۹۳۳ ۱- آثار تفاخر
- ۹۳۶ ۲- آثار تفاخر به ثروت
- ۹۳۸ ۳- آثار تفاخر به مقام
- ۹۳۸ ۴- اجتناب از تفاخر
- ۹۳۸ ۵- پوچی تفاخر
- ۹۳۸ ۶- تفاخر ابو جهل
- ۹۴۰ ۷- تفاخر انسان ها
- ۹۴۰ ۸- تفاخر باغدار متکبر
- ۹۴۰ ۹- تفاخر به امکانات مادی
- ۹۴۰ ۱۰- تفاخر به جمعیت مردگان
- ۹۴۲ ۱۱- تفاخر به مال
- ۹۴۲ ۱۲- تفاخر به مقام
- ۹۴۲ ۱۳- تفاخر به موقعیت اجتماعی
- ۹۴۲ ۱۴- تفاخر به نیاکان
- ۹۴۴ ۱۵- تفاخر در احسان
- ۹۴۴ ۱۶- تفاخر در انفاق
- ۹۴۶ ۱۷- تفاخر در حج
- ۹۴۶ ۱۸- تفاخر در زندگی دنیوی
- ۹۴۶ ۱۹- تفاخر در میان سالی

- ۹۴۷ ۲۰- تفاخر ظالمان
- ۹۴۸ ۲۱- تفاخر فرعون
- ۹۴۸ ۲۲- تفاخر قارون
- ۹۵۰ ۲۳- تفاخر قوم ابراهیم
- ۹۵۰ ۲۴- تفاخر کافران
- ۹۵۰ ۲۵- تفاخر مکذبان مقدرات خدا
- ۹۵۰ ۲۶- زمینه ترک تفاخر
- ۹۵۲ ۲۷- زمینه تفاخر
- ۹۵۲ ۲۸- سرزنش تفاخر
- ۹۵۴ ۲۹- سرزنش تفاخر به ثروت
- ۹۵۴ ۳۰- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان
- ۹۵۶ ۳۱- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان
- ۹۵۶ ۳۲- صابران و تفاخر
- ۹۵۶ ۳۳- علم به بطلان تفاخر
- ۹۵۶ ۳۴- علم به پوچی تفاخر
- ۹۵۸ ۳۵- عوامل تفاخر
- ۹۵۸ ۳۶- عوامل تفاخر فرعونیان
- ۹۵۸ ۳۷- کیفر تفاخر
- ۹۶۰ ۳۸- گناه تفاخر
- ۹۶۰ ۳۹- منشأ تفاخر
- ۹۶۰ ۴۰- موانع تفاخر
- ۹۶۲ ۴۱- ناپسندی تفاخر
- ۹۶۴ ۴۲- تفاخرکنندگان در جهنم
- ۹۶۴ ۴۳- چهل تفاخرکنندگان
- ۹۶۶ ۴۴- زمینه عذاب تفاخرکنندگان
- ۹۶۷ ۲۳- تفأل

- ۹۶۷ ۱- تفأل در جاهلیت
- ۹۶۷ ۲- تفأل ناپسند
- ۹۶۸ ۲۴- تفاوت
- ۹۶۸ ۱- تفاوت آیات خدا
- ۹۶۸ ۲- تفاوت اخروی اسلام ها
- ۹۶۹ ۳- تفاوت اخروی انسان ها
- ۹۶۹ ۴- تفاوت ارزش ها
- ۹۷۱ ۵- تفاوت استعداد اصحاب کهف
- ۹۷۱ ۶- تفاوت استعداد انسان ها
- ۹۷۱ ۷- تفاوت استعداد موجودات
- ۹۷۱ ۸- تفاوت استعداد ها
- ۹۷۳ ۹- تفاوت اسلام با ایمان
- ۹۷۳ ۱۰- تفاوت اقتصادی
- ۹۷۳ ۱۱- تفاوت اقتصادی انسان ها
- ۹۷۶ ۱۲- تفاوت اقتصادی در صدر اسلام
- ۹۷۷ ۱۳- تفاوت اقتصادی مسلمانان صدر اسلام
- ۹۷۷ ۱۴- تفاوت انبیا
- ۹۷۷ ۱۵- تفاوت انسان ها
- ۹۸۵ ۱۶- تفاوت باغهای بهشت
- ۹۸۵ ۱۷- تفاوت تلاش انسان ها
- ۹۸۷ ۱۸- تفاوت جرم کافران
- ۹۸۷ ۱۹- تفاوت جن
- ۹۸۷ ۲۰- تفاوت جنسیتها در قصاص
- ۹۸۷ ۲۱- تفاوت حق ناپذیران
- ۹۸۹ ۲۲- تفاوت در رزق
- ۹۸۹ ۲۳- تفاوت در کیفر

- ۹۸۹ ----- ۲۴- تفاوت درختان
- ۹۹۱ ----- ۲۵- تفاوت دریا ها
- ۹۹۱ ----- ۲۶- تفاوت دنیا با آخرت
- ۹۹۱ ----- ۲۷- تفاوت رتبه های انسان ها
- ۹۹۲ ----- ۲۸- تفاوت رنگ انسان ها
- ۹۹۳ ----- ۲۹- تفاوت روز
- ۹۹۳ ----- ۳۰- تفاوت روز ها
- ۹۹۵ ----- ۳۱- تفاوت روزی انسان ها
- ۹۹۵ ----- ۳۲- تفاوت زبان ها
- ۹۹۷ ----- ۳۳- تفاوت زمان
- ۹۹۷ ----- ۳۴- تفاوت زمان ها
- ۹۹۷ ----- ۳۵- تفاوت زندگی انسان ها
- ۹۹۹ ----- ۳۶- تفاوت سرزمین ها
- ۹۹۹ ----- ۳۷- تفاوت شب
- ۱۰۰۱ ----- ۳۸- تفاوت شب و روز
- ۱۰۰۳ ----- ۳۹- تفاوت صالحان و خطاکاران
- ۱۰۰۳ ----- ۴۰- تفاوت صورتها در قیامت
- ۱۰۰۳ ----- ۴۱- تفاوت طعم میوه ها
- ۱۰۰۳ ----- ۴۲- تفاوت عذابهای جهنم
- ۱۰۰۵ ----- ۴۳- تفاوت علما با جاهلان
- ۱۰۰۵ ----- ۴۴- تفاوت عمل انسان ها
- ۱۰۰۵ ----- ۴۵- تفاوت فرجام ها
- ۱۰۰۷ ----- ۴۶- تفاوت فضیلت شب ها
- ۱۰۰۷ ----- ۴۷- تفاوت فهم انسان ها
- ۱۰۰۷ ----- ۴۸- تفاوت کیفر کافران
- ۱۰۰۹ ----- ۴۹- تفاوت کیفرهای خدا

- ۵۰- تفاوت گرایشهای انسان ۱۰۰۹
- ۵۱- تفاوت گناهکاران ۱۰۰۹
- ۵۲- تفاوت مجاهدان صدراسلام ۱۰۱۱
- ۵۳- تفاوت مرگ انسان ها ۱۰۱۱
- ۵۴- تفاوت مسؤولیت انسان ها ۱۰۱۱
- ۵۵- تفاوت مضمولان لطف خدا ۱۰۱۱
- ۵۶- تفاوت مضمولان نعمت ۱۰۱۳
- ۵۷- تفاوت معجزه با جادو ۱۰۱۳
- ۵۸- تفاوت معجزه و جادو ۱۰۱۳
- ۵۹- تفاوت مقربان ۱۰۱۵
- ۶۰- تفاوت ملائکه ۱۰۱۵
- ۶۱- تفاوت مؤمنان ۱۰۱۵
- ۶۲- تفاوت مؤمنان با فاسقان ۱۰۱۵
- ۶۳- تفاوت مؤمنان با کافران ۱۰۱۷
- ۶۴- تفاوت مؤمنان با گناهکاران ۱۰۱۹
- ۶۵- تفاوت مؤمنان و کافران ۱۰۱۹
- ۶۶- تفاوت میزان در قیامت ۱۰۲۰
- ۶۷- تفاوت میوه ۱۰۲۱
- ۶۸- تفاوت میوه ها ۱۰۲۱
- ۶۹- تفاوت نبوت با رسالت ۱۰۲۱
- ۷۰- تفاوت وقت ها ۱۰۲۳
- ۷۱- راز تفاوت رنگ ها ۱۰۲۳
- ۷۲- راز تفاوت زبان ها ۱۰۲۳
- ۷۳- عبرت از تفاوت انسان ها ۱۰۲۵
- ۷۴- عوامل تفاوت ۱۰۲۵
- ۷۵- فلسفه تفاوت اقتصادی انسان ها ۱۰۲۵

- ۷۶- فلسفه تفاوت روزی ۱۰۲۵
- ۷۷- قانونمندی تفاوت روزی انسان ها ۱۰۲۷
- ۷۸- مطالعه در تفاوت انسان ها ۱۰۲۷
- ۷۹- منشأ تفاوت اجتماعی انسان ها ۱۰۲۷
- ۸۰- منشأ تفاوت اقتصادی انسان ها ۱۰۲۷
- ۸۱- منشأ تفاوت اقوام ۱۰۲۹
- ۸۲- منشأ تفاوت انبیا ۱۰۲۹
- ۸۳- منشأ تفاوت انسان ها ۱۰۲۹
- ۸۴- منشأ تفاوت روزی ۱۰۳۱
- ۸۵- منشأ تفاوت روزی انسان ها ۱۰۳۱
- ۸۶- منشأ تفاوت سرزمین ها ۱۰۳۱
- ۸۷- منشأ تفاوت ملائکه ۱۰۳۲
- ۸۸- نشانه های تفاوت اخروی انسان ها ۱۰۳۳
- ۸۹- وضوح تفاوت خوبی و بدی ۱۰۳۳
- ۹۰- وضوح تفاوت مؤمنان با مشرکان ۱۰۳۳
- ۲۵- تفریح ۱۰۳۵
- ۱- تفریح اصحاب یمین ۱۰۳۵
- ۲- تفریح در بهشت ۱۰۳۵
- ۳- تفریح در چمنزار ۱۰۳۶
- ۴- تفریح در میان درختان سدر ۱۰۳۶
- ۵- تفریح در میان درختان موز ۱۰۳۶
- ۶- نیاز به تفریح ۱۰۳۸
- ۲۶- تفریط ۱۰۳۹
- ۱- آثار تفریط در حقوق خدا ۱۰۳۹
- ۲- آثار تفریط در مصرف ۱۰۳۹
- ۳- اجتناب از تفریط ۱۰۴۰

- ۴- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط ۱۰۴۰
- ۵- تفریط اصحاب الجنه ۱۰۴۱
- ۶- تفریط در دین ۱۰۴۲
- ۷- تفریط در مصرف ۱۰۴۲
- ۸- تفریط مکذبان لقاءالله ۱۰۴۲
- ۹- تفریط مکذبان معاد ۱۰۴۲
- ۱۰- عوامل تفریط در حقوق خدا ۱۰۴۴
- ۲۷- تفسیر به رأی ۱۰۴۵
- ۱- اجتناب از تفسیر به رأی ۱۰۴۵
- ۲- تفسیر به رأی قرآن ۱۰۴۵
- ۲۸- تفسیر به رأی ۱۰۴۶
- ۱- اجتناب از تفسیر به رأی ۱۰۴۶
- ۲- تفسیر به رأی قرآن ۱۰۴۶
- درباره مرکز ۱۰۴۷

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 32

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتالی: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- تشبیهات قرآن

1- تشبیه آب داغ جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 17

17- آب های غلیظ و گداخته ، بسان گدازه مس ، پاسخی برای استغاثه و آب طلبی کافران در دوزخ است .

وإن یستغیثوا یغاثوا بماء کالمهل

«مهل» به معنای «درده روغن» و نیز «مس گداخته» است (مقایس اللغه) و نیز به «خونابه ای که از لاشه مردار بیرون آید» گفته می شود. (قاموس) وصف آنان با عبارت «یشوی الوجوه» با معنای «مس گداخته» سازگارتر است.

2- تشبیه آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 1

1- قیامت روزی است که خداوند ، آسمان را هم چون پیچیدن طومارنامه ها ، در هم می پیچد .

یوم نطوی السماء کطی السجّل للکتب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- «طی» به معنای پیچیدن است. 2- «سجّل» یا به معنای «کاتب» می باشد که در این صورت اضافه «طی» به «سجّل» اضافه مصدر به فاعل است و «لام» در «للکتب» برای اختصاص و یا برای تقویت عامل «طی» است و یا به معنای هر چیزی است که در آن نوشته باشند. در این صورت اضافه «طی» اضافه به مفعول است و «لام» در «للکتب» به معنای «من

أجل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 2

ص: 1

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت وردة كالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 1

1 - گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

يوم تكون السماء كالمهل

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و ..) گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 2

2 - آسمان ، همچون سقفی فراگیر و پوسته ای پوشاننده و قابل ازاله است .

و إذا السماء كَشطت

3- تشبیه ابرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 6,7

6 - خداوند ، از بالا و از ابر یخ زده - که به کوه می ماند - تگرگ فرو می ریزد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

«من جبال» بدل از «من السماء» و برای تشبیه کردن ابرها، به کوه ها است؛ همان گونه که تشبیه اشیای بزرگ و با عظمت به کوه، بسیار معمول است؛ مانند کوه علم و ... «بَرْد» نیز به معنای تگرگ است.

7 - در فضا ، انبوهی از ابر های یخ زده همچون کوه ، وجود دارد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

4- تشبيه اجرام آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 3

3- ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان

ص: 2

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

5- تشبیه احیای اخروی مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 7

7- تشبیه تجدید حیات انسان ها در قیامت ، به احیای زمین و پدید آمدن حیات در آن

أرسل الريح فتثير سحاباً فسقنه إلى بلد مّيت فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك الن

6- تشبیه احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10

10 - شباهت رستاخیز انسان ها در قیامت ، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من آياته أنك ترى الأرض خشعه .. إنّ الذی أحيها لمحي الموتی

7- تشبیه اسلام ستیزی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 5

5- تلاش های گسترده کافران علیه اسلام ، به مثابه پفی ناچیز در مقابل نوری عظیم و درخشان

یریدون لیطفوا نور الله بأفوههم

8- تشبیه اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 55 - 1

1- دوزخیان (اصحاب شمال) ، آب داغ و جوشان دوزخ را همچون شتری تشنه ، با حرص و ولع خواهند نوشید .

«هميم» جمع «هيماء» است و «هيماء» به شتر تشنه گفته می شود. تشبيه حالت دوزخيان به هنگام نوشيدن از آب داغ جهنم به شتر تشنه، بيانگر مطلب ياد شده است.

9- تشبیه امواج دریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 63 - 7

7 - شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار ؛ چون دو کوه بزرگ

فانفلق فکان کلّ فرق کالطود العظیم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

10- تشبیه انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 9

9 - جان آدمی چونان جهان طبیعت ، سرشار از آیات الهی و شایسته تأمل و اندیشه است .

سنرهم ءایتنا فی الأفاق و فی أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إنا هدینة السبیل إمّا شاکراً و إمّا کفوراً

11- تشبیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 3، 1

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

یوم یکون الناس کالفراش المبثوث

«فَرَاشَه» (مفرد «فَرَاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

3- تشبیه وضع انسان ها در قیامت ، به انبوه ملخ های پراکنده *

ص: 4

یوم یكون الناس كالفرأش المبثوث

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که فرأش - چنان که فرأء گفته است - به معنای ملخ هایی باشد که بر زمین گسترده شده، درهم می لولند. گفتنی است که این معنا، تنها از فرأء نقل شده است.

12- تشبیه انسان ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 12

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر ، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست ، عقل و هوش خود را از کف خواهند داد .

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 4

4 - منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

یخرجون من الأجداث كأنهم جراد منتشر

13- تشبیه انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

14- تشبیه اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 8 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که در گردنشان تا چانه ها ، غل و زنجیر قرار داشته و

سرهایشان به طرف بالا مانده باشد .

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

«ذقن» (مفرد «أذقان») به معنای چانه و «قمح» (ریشه «مقمحون») به معنای بلند کردن سر است. گفتنی است آیه شریفه در

ص: 5

مقام تمثیل و تشبیه حال کافران و مشرکان لجوجی است که نمی خواستند هرگز ایمان بیاورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 9 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگانشان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین ایدیهم سدّاً

تکثیر «سدّاً» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

15- تشبیه ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2 - ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنایی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

و لا الظلمت و لا النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

1 - ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون بادِ داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

و لا الظلّ و لا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

16- تشبیه باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 7، 8

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . كذلك يضرب ا

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما يوقدون عليه في النار . . . زيد مثله كذلك يضرب الله الحق و البطل

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

ص: 6

كذلك يضرب الله الحق و البطل . . . كذلك يضرب الله الأمثال

17- تشبیه بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 3

3- انسان بخیل ، همانند انسانی دست بسته به گردن است .

و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک

«و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک» کنایه از امساک و پرهیز از انفاق (بُخل) است. اینکه از بُخل و امساک به «دستت را به گردنت میند» تعبیر شده، نشان می دهد که انسان بخیل، همانند شخص دست بسته است.

18- تشبیه بدن اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 4, 3

3 - بارش سنگ های پرنندگان بر اصحاب فیل ، آنان را مانند کاه و خاشاک مرغزاری ساخت که حیوانات در آن چرانده شده و ساقه های نرم شده گیاهان آن ، بر زمین مانده باشد .

فجعلهم کعصف مأکول

«عصف»؛ یعنی، خاشاک گیاهی که خرد شده است (مفردات). توصیف آن به مأکول، به اعتبار خورده شدن مقداری از آن، در چرای حیوانات است.

4 - تشبیه « جنازه های اصحاب فیل » ، به برگ هایی که حیوانات ، آن را خورده و تقاله آن را بیرون داده باشند .

فجعلهم کعصف مأکول

در «قاموس» آمده است: «عصف مأکول»، ممکن است به معنای برگگی باشد که چارپایان آن را خورده باشند. بر این اساس، مراد تشبیه اجساد فیل داران به سرگین خواهد بود که از آن، با تعبیری لطیف تر یاد شده است.

19- تشبیه بدنهای قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قوم عاد بر اثر باد، مانند تنه های پوک و افتاده درختان خرما از پای درآمدند.

فتري القوم فيها صرعى كأنهم أعجاز نخل خاويه

«صرع» (مفرد «صرعى») به معنای چیز افکنده شده بر زمین و «أعجاز» به معنای ساقه های ریشه دار در زمین (تنه ها) است.

ص: 7

«خاویه»؛ یعنی، شیء خالی و نیز به معنای شیء افتاده بر زمین آمده است.

20- تشبیه به آسمان فرو افتاده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 5, 4

4 - مثل کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مثل کسی است که از آسمان فرو افتد و طعمه مرغان شکاری گردد.

و من یشرك بالله فكأنما خرّ من السماء فتخطفه الطير

«خرّ و خُرور» (مصدر «خرّ») به معنا سقوط و فرو افتادن است. «خرّ من السماء»؛ یعنی، از آسمان فرو افتاد. «خَطَفَ» (مصدر «تخطف») نیز به معنای ربودن است. «خطفته الطير»؛ یعنی، پرنده او را ربود. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و پرنده شکاری او را ربوده است. گفتنی است که تشبیه در آیه فوق، از باب تشبیه معقول به محسوس است؛ یعنی، مشرک - که با روگرداندن از خدای متعال و فرو افتادن در پای بت‌ها، در واقع از اوج کمالات انسانی سقوط می‌کند و در دام شیطان گرفتار می‌شود - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو افتد و طعمه پرندگان شکاری شود.

5 - کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مانند کسی است که از آسمان فرو افتد و باد او را به جایی دور بیفکند.

و من یشرك بالله .. أو تهوى به الريح في مكان سحيق

جمله «أو تهوى به الريح ..» عطف است بر «تخطفه الطير». «هُوى» (مصدر «تهوى»)، به معنای سقوط و فرو افتادن است و هرگاه با «بای» تعدیه بیاید، به معنای اسقاط و فرو افکندن می‌شود. «هوت به الريح»؛ یعنی، باد او را فرو افکند. «سَحِقَ» (مصدر «سحیق») به معنای بُعد و دور بودن است و «مکان سحیق»؛ یعنی، جایی دور. بنابراین تقدیر جمله فوق چنین می‌شود: «من یشرك بالله فكأنما تهوى به الريح في مكان سحيق»؛ هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و باد او را به جایی دور افکنده است. گفتنی است که در جمله یاد شده مشرک - که با روی برتافتن از عبادت خدای یگانه و فرو افتادن در زیر پای بت‌ها و پرستش آنها، در واقع از اوج هدایت و روشنایی به نهایت ضلالت و تاریکی سقوط می‌کند - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو می‌افتد و باد او را به جایی دور که راهی برای نجات نباشد فرو می‌افکند.

21- تشبیه به آسمان‌ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 4

4 - شباهت و همانندی کره زمین با آسمان‌ها، در ترکیبات، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها

اللّه الذی خلق سبع سموت و من الأرض مثلهنّ

مفسران درباره وجه شبه در این آیه (تشبیه زمین به آسمان)، دو احتمال داده اند: 1- شباهت و همانندی از نظر ترکیبات، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها (احتمال برگزیده در برداشت بالا); 2- شباهت از نظر عددی؛ یعنی، کره زمین مانند آسمان هفت تا است.

ص: 8

22- تشبیه به احیای زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 9 - 35 - 7,9

7 - تشبیه تجدید حیات انسان ها در قیامت ، به احیای زمین و پدید آمدن حیات در آن

أرسل الريح فتثير سحاباً فسقنه إلى بلد مّيت فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك الن

9 - احیای انسان ها در قیامت همچون احیای زمین از راه یک سلسله عوامل و زمینه های حیات آفرین خواهد بود .

فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك النشور

برداشت یاد شده از تشبیه به کار رفته در آیه شریفه به دست می آید.

23- تشبیه به اختفای آهو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 3

3 - بعضی از اختران در طلوع ، حرکت و غروب خود ، شبیه آهوان پنهانی هستند که ظاهر شده و با حرکت به سمت مخفیگاه خود ، ناپدید شوند .

بالخسّس . الجوار الكسّس

توصیف ستارگان با وصف «كُسّس» - که از اوصاف آهوان است - تشبیه بدیع و استعاره است.

24- تشبیه به انشقاق تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 6

6 - تشبیه رهایی از شرور ، به شکافتن تاریکی

قل أعوذ برّب الفلق . من شرّ ما خلق

25- تشبیه به باد داغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

1 - ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون بادِ داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

ص: 9

و لا الظلّ و لا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

26- تشبیه به باران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 7

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . كذلك يضرب ا

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده، از ضرب المثل های قرآن است .

كذلك يضرب الله الحق و البطل . . . كذلك يضرب الله الأمثال

27- تشبیه به برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 1

1 - معبودان باطل و جعلی، در مقایسه با خداوند، همانند بردگان زرخرید در برابر مالک خویش اند .

هل لكم من ما ملكت أيمانكم من شركاء في ما رزقنكم فأنتم فيه سواء

مثلی که در آیه آورده شده است، به قرینه آیات سابق - که درباره اثبات خداوند و وحدانیت بود - برای نفی معبودانی است که مشرکان، آنان را در برابر خداوند، انتخاب کرده بودند.

28- تشبیه به برگ خورده شده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 4

4 - تشبیه « جنازه های اصحاب فیل »، به برگ هایی که حیوانات، آن را خورده و تقاله آن را بیرون داده باشند .

فجعلهم كعصف مأكول

در «قاموس» آمده است: «عصف مأکول»، ممکن است به معنای برگ‌گی باشد که چارپایان آن را خورده باشند. بر این اساس، مراد تشبیه اجساد فیل داران به سرگین خواهد بود که از آن، با تعبیری لطیف تر یاد شده است.

ص: 10

29- تشبیه به بلور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2- قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و ...) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

کانت قواریرا . قواریرا من فضّه

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

30- تشبیه به بیداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز ، پدیده ای مانند خواب و بیداری است .

لیعلموا.. انّ الساعه لاریب فیها

به خواب رفتن اصحاب کهف و بیداری آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به این واقعه برای بیان حقایق معاد، گواه این مدعا است که مرگ، مانند خواب، و رستاخیز قیامت، بسان بیداری از خواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 9 - 6

6 - مرگ و معاد انسان ، شبیه خواب و بیداری است .

و جعلنا نومکم سباتاً

یاد کردن از خواب در میان آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده؛ ممکن است به جهت تشابهی باشد که بین خواب و مرگ و نیز بیداری و معاد وجود دارد.

31- تشبیه به پروانه های پراکنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

يوم يكون الناس كالفراش المبثوث

ص: 11

«فَرَّاشَه» (مفرد «فَرَّاش»); یعنی، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَرَّاء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات، نشانگر سردرگمی، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

32- تشبیه به پشم پراکنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1 - متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تکون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

33- تشبیه به پشم رنگین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1 - متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تکون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

34- تشبیه به پشم های رنگین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 1

1 - کوه ها در قیامت ، مانند پشم های رنگارنگی خواهند شد که حلاجی شده و از هم باز شده باشد .

و تکون الجبال کالعهن المنفوش

«عهن»، به معنای پشمی است که با رنگ های گوناگون رنگ آمیزی شده باشد. برخی گفته اند: به هر پشمی «عهن» گفته می شود.
«نقش»؛ یعنی، بازکردن و کشیدن پشم تا آن جا که اجزای آن از هم بگسلد. (لسان العرب)

ص: 12

35- تشبیه به پوسته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 2

2 - آسمان ، همچون سقفی فراگیر و پوسته ای پوشاننده و قابل ازاله است .

وإذا السماء كشطت

36- تشبیه به تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2- ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنایی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

و لا الظلمت و لا النور

37- تشبیه به تاریکی دریای طوفانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 1

1 - اعمال کافران ، به مثابه تاریکی شدید در دریای ژرفناک با امواجی متلاطم و پوشیده از ابر است که کمترین روزنه ای در آن نیست .

و الذین کفروا أعمالهم .. کظلمت فی بحر لَجّیّ یغشیه موج من فوقه موج من فوقه سحا

38- تشبیه به تخم شتر مرغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - زنان و حوران بهستی ، از شدت سفیدی و درخشندگی همچون تخم شتر مرغ زیر پر هستند .

کاتهن بیض

ص: 13

«بیض» اسم جنس و مفرد آن «بیضه» و به معنای تخم شترمرغ است که رنگ آن سفید و درخشانده و کمی متمایل به زردی است و این حیوان آن را زیر پر خود می پوشاند تا از غبار و آلودگی و دستبرد محفوظ ماند. عرب ها، زنان زیبا را به «بیض» تشبیه می کنند.

39- تشبیه به تشنگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 6

6- مثل درخواست کننده از خدایان دروغین مثل تشنه ای است که از راه دور دستان خود را به طرف آب دراز می کند تا آب، خود به کام او برسد که هرگز چنین نمی شود.

إلّا كبسط كفيه إلى الماء ليبلغ فاه وما هو ببلغه

برخی عبارت «إلّا كبسط» را استثنا از استجابت گرفته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین است: «لايستجيبون بشيء من الأستجابة إلاّ استجابة كإستجابة الماء لبسط كفيه إلى الماء». و برخی آن را استثنا از «الذين يدعون» دانسته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین می شود: «الذين يدعون من دونه ليسوا إلاّ كبسط كفيه إلى الماء». قابل ذکر است که ضمیر در «ليبلغ» به «الماء» و ضمیر در «فاه» (دهانش) به «بسط» برمی گردد. و ضمیر «هو» به «الماء» و ضمیر در «ببالغه» به «فاه» ارجاع می شود.

40- تشبیه به تنه درخت خرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 2

2- قوم عاد بر اثر باد، مانند تنه های پوک و افتاده درختان خرما از پای درآمدند.

فتری القوم فيها صرعى كأنهم أعجاز نخل خاوية

«صریع» (مفرد «صرعی») به معنای چیز افکنده شده بر زمین و «أعجاز» به معنای ساقه های ریشه دار در زمین (تنه ها) است. «خاویه»; یعنی، شیء خالی و نیز به معنای شیء افتاده بر زمین آمده است.

41- تشبیه به نوپ پرتاب شده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 2

2- زمین، همچون گوی پرتاب شده در فضا است. *

یکی از معانی «دحو»، بازی با پرتاب سنگ، گردو و ... به سوی حفره ای است که از پیش به همین منظور حفر شده است. آن

حفره را «أُدْحِيَّة» و سنگ را «مِدْحَاه» می نامند (لسان العرب). بر این اساس جمله «دحاها»، حاکی از پرتاب شدن زمین در فضا است.

42- تشبیه به توده غبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 20 - 2

2- حرکت کوه ها در قیامت، آنها را به توده غباری شبیه کوه، تبدیل خواهد کرد.

و سیرت الجبال فکانت سرابًا

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

43- تشبیه به جوشش آب داغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 46 - 1

1- جوشش زقوم، در درون دوزخیان، چونان جوشش آب های داغ

كغلی الحمیم

44- تشبیه به چراغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 46 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منزله چراغی فروزان (برای هدایت) است.

و سراجًا منیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 1

1- خداوند، ماه را نورانی و خورشید را همچون چراغ فروزنده آفرید.

و جعل القمر فیهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

45- تشبیه به چرم سرخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 2

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت وردة كالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

46- تشبیه به چوب خشک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 6

6 - منافقان، به رغم ظاهر فریبنده و سخنان زیبایشان، چونان چوب های تکیه شده بر دیوار، خشک و بی روح اند.

كأنهم خشب مستند

47- تشبیه به چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 6

6 - مردمان هواپرست را، در حق نشنوی و بی خردی، جز به چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) نمی توان تشبیه کرد.

إن هم إلا كالأنعم

«أنعام» نامی است که شامل سه نوع حیوان می شود: شتر و گاو و گوسفند.

48- تشبیه به حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 64 - 6

6 - خوشگذرانان غفلت زده و بی خبر از روز جزا ، هم سنگ ددان و وحوش بیابان در بینش الهی

إذا هم یجثرون

چنان که گفته شد «جوار» به زوزه سگ، رویاه و گرگ گفته می شود. تعبیر زوزه برای فریاد استغاثه کافران، بیانگر مطلب فوق است.

ص: 16

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 13، 7

7- لذت جویی و شکمبارگی حیوان گونه کافران، تنها بهره آنان از زندگی دنیایی

الذین كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم و النار مثوى لهم

از مقابله دو بخش آیه - که برای مؤمنان پایان خوش بهشت را یادآور شده - استفاده می شود که کافران، هرگز از آن نعمت های اخروی بهره نخواهند برد؛ بلکه تنها شهوت رانی و استفاده حیوان گونه از امکانات دنیا، نصیب آنان است.

13- بهره گیری از نعمت های دنیوی و نیندیشیدن به آفریننده آن، شیوه ای حیوانی است. *

و الذین كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تشبیه کافر به حیوان، از آن جهت باشد که حیوان هنگام بهره گیری از موهبت های طبیعی، به پدیدآورنده آن نمی اندیشد.

49- تشبیه به حیوانات وحشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 2

2 - سوگند خداوند، به ستارگان متحرک که مسیر خود را طی کرده و مانند رفتن حیوانات غیر اهلی به مخفیگاه خود، از نظر ها محو می گردند.

الجوار الكتس

«کتس» جمع «کتس» است و آن چیزی است که پنهان می شود. این کلمه از ریشه «کتس الطبی» گرفته شده است؛ یعنی، آهو خود را در «کتاس» (پناهگاه) خود پنهان ساخت و استتار کرد. (نهایه ابن اثیر)

50- تشبیه به خاشاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 3

3 - بارش سنگ های پرندگان بر اصحاب فیل، آنان را مانند کاه و خاشاک مرغزاری ساخت که حیوانات در آن چرانده شده و ساقه های نرم شده گیاهان آن، بر زمین مانده باشد.

فجعلهم كعصف مأكول

«عصف»؛ یعنی، خاشاک گیاهی که خرد شده است (مفردات). توصیف آن به مأكول، به اعتبار خورده شدن مقداری از آن، در چرای حیوانات است.

ص: 17

51- تشبیه به خاکستر در طوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 18 - 1

1- عمل نیک کافران به ربوبیت خداوند ، چونان خاکستری است در معرض تندباد در روز طوفانی

مثل الذین کفروا برّهم أعمالهم کرماذ اشتدّت به الريح فی یوم عاصف

مراد از «أعمالهم» می تواند اعمال خیر و صالحی باشد که کافران انجام می دهند. چه اینکه روشن است عمل زشت و گناه هیچ کس، کافر و مسلمان، ثمری ندارد تا اینکه حبط گردد و یا به خاکستر در معرض باد تشبیه شود.

52- تشبیه به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 6

6 - مشرکان عصر بعثت ، فرشتگان را موجوداتی شبیه خداوند در رحمت می دانستند .

بما ضرب للرحمن مثلاً

با توجه به کلمه «رحمان» و «مثلاً»، مطلب بالا قابل برداشت است.

53- تشبیه به خلقت ابتدایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 48 - 7

7- انسان ها ، مانند زمان تولد ، فاقد هرگونه مال و فرزند و عنوان و اعتبار ، در صحنه قیامت حضور خواهند یافت .

لقد جنّتمونا کما خلقنکم أول مرّه

تشبیه حضور انسان ها در قیامت به زمان تولد آنان، ممکن است از جهت همراه نداشتن امکانات مادی و خالی بودن از هرگونه عنوان و اعتبار باشد.

54- تشبیه به خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- خروج مجدد انسان از زمین و حیات تازه او، همانند آفرینش نخستین او از زمین خواهد بود.

و منها نخرجکم تاره آخری

«تاره آخری»؛ یعنی، بار دیگر گفتنی است که مرتبه اول بیرون آمدن انسان از خاک، همان خلقت اولیه او از نطفه است و بار دوم

ص: 18

زمانی است که پس از مرگ مجدداً از زمین برانگیخته خواهد شد. «تاره آخری» اشاره به همین تشابه دارد تا استبعادها را نیز تلویحاً رد کرده باشد.

55- تشبیه به خلقت گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 17 - 1

1 - خداوند ، انسان را همچون نباتات از زمین آفریده است .

والله أنبتکم من الأرض نباتاً

56- تشبیه به خواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز ، پدیده ای مانند خواب و بیداری است .

لیعلموا.. .. أن الساعة لاریب فیها

به خواب رفتن اصحاب کهف و بیداری آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به این واقعه برای بیان حقایق معاد، گواه این مدعا است که مرگ، مانند خواب، و رستاخیز قیامت، بسان بیداری از خواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 9 - 6

6 - مرگ و معاد انسان ، شبیه خواب و بیداری است .

و جعلنا نومکم سباتاً

یاد کردن از خواب در میان آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده؛ ممکن است به جهت تشابهی باشد که بین خواب و مرگ و نیز بیداری و معاد وجود دارد.

57- تشبیه به خوردن گوشت مرده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - ریختن آبروی برادر مؤمن با غیبت ، به منزله خوردن گوشت بدن بی جان او است .

أَيُّحَبُّ أَحَدِكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا

ص: 19

19 - تجسس در عیب ها و کاستی های مؤمنان ، همانند غیبت به منزله خوردن گوشت آنان است . *

ولا تجسسوا .. أیحبّ أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً

برداشت بالا بدان احتمال است که «ایحبّ. ..» تنها در جهت ترسیم قبح غیبت نباشد؛ بلکه علاوه بر غیبت شامل تجسس نیز بشود.

58- تشبیه به خوشه خرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 39 - 3

3- ماه ، پس از طی منزل های خود در 28 روز ، مانند شاخه خشکیده خرما می شود .

والقمر قدرنه منازل حتی عاد کالعرجون القديم

«عرجون» (از ماده «عرجن») به معنای شاخه خوشه خرما است که از درخت جدا شده باشد و پس از چندی زرد گشته و به شکل هلال درآمده باشد. گفتنی است صفت «قدیم» اشاره به پڑمردگی و کهنگی آن شاخه دارد.

59- تشبیه به درخت خرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 20 - 2

2- اجساد قوم عاد ، پس از عذاب ، همانند نخل های ریشه کن شده از اعماق خاک

تنزع الناس کأنهم أعجاز نخل منقعر

«عجز» (مفرد «أعجاز») به معنای تنه و «منقعر» به معنای کنده شده از ریشه است (مختار الصحاح).

60- تشبیه به دست به گردن بسته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 3

3- انسان بخیل ، همانند انسانی دست بسته به گردن است .

ولا تجعل یدک مغلوله الی عنقک

«و لاتجعل يدك مغلوله إلى عنقك» کنایه از امساک و پرهیز از انفاق (بُخل) است. اینکه از بُخل و امساک به «دستت را به گردنت میند» تعبیر شده، نشان می دهد که انسان بخیل، همانند شخص دست بسته است.

ص: 20

61- تشبیه به ذرات هوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 2

2- کار های خیر ، هر چند به وزن مورچه ای ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

فمن يعمل مثقال ذره خیرا یره

«مثقال»؛ یعنی، وسیله ای که با آن، وزن چیزی سنجیده شود (مفردات). «ذره» (مفرد «ذره») به معنای کوچک ترین نوع مورچه است (صحاح اللغه). برخی آن را یک صدم وزن «جو» دانسته و برخی گفته اند: مراد ذراتی است که در شعاع خورشید، مشاهده می شود. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 2

2- کار های ناروا ، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

و من يعمل مثقال ذره شرا یره

62- تشبیه به ذوب فلزات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 1

1- گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

یوم تکون السماء کالمهل

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و...) گفته می شود.

63- تشبیه به روشنایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

64- تشبیه به روغن گداخته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 21

3- ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته ، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

65- تشبیه به رویش گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10

10 - شباهت رستاخیز انسان ها در قیامت ، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من آیتة أنك ترى الأرض خضرة .. إنّ الذی أحيها لمحی الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 18 - 5

5 - چگونگی زنده شدن انسان ها در قیامت ، همچون رویدن نباتات است .

والله أنبتکم من الأرض نباتاً .. ویخرجکم إخراجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 15 - 6

6 - معاد انسان ، شبیه رویش گیاهان از زمین است .

لنخرج به حبّاً و نباتاً

یاد آوری اخراج دانه و گیاه از زمین - در آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده - گویای تشابه معاد با رویش گیاهان است.

66- تشبیه به زمین مرده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن)، چونان زمین مرده است .

أن تخشع قلوبهم لذكر الله .. اعلموا أن الله يحي الأَرْض بعد موتها

ص: 22

67- تشبیه به زنجیر بسته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 8 - 36 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که در گردنشان تا چانه ها ، غل و زنجیر قرار داشته و سرهایشان به طرف بالا مانده باشد .

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

«ذقن» (مفرد «أذقان») به معنای چانه و «قمح» (ریشه «مقمحون») به معنای بلند کردن سر است. گفتنی است آیه شریفه در مقام تمثیل و تشبیه حال کافران و مشرکان لجوجی است که نمی خواستند هرگز ایمان بیاورند.

68- تشبیه به ساختمان سربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 7

7 - مؤمنان در نبرد با دشمنان ، باید منظم ، سازمان یافته و همچون بنایی ریخته شده از سرب ، استوار و نفوذناپذیر باشند .

يَقْتُلُونَ... صَفًّا كَأَنَّهُمْ بِنِينَ مَرصُوصِينَ

«مرصوص» از ریشه «رصاص» (سرب) مشتق است. «بنیان مرصوص»؛ یعنی، بنایی که با سرب استوار و محکم شده است.

69- تشبیه به سایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

1 - ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون باد داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

و لا الظلّ و لا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

70- تشبیه به سپاه آماده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مشرکان چونان سپاهی آماده به خدمت ، پشتیانِ معبود های خویشند .

و هم لهم جند محضرون

ص: 23

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مشرکان و ضمیر «لهم» به معبودها باز گردد.

71- تشبیه به سراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 1,3

1 - اعمال و رفتار کفرپیشگان ، همانند سرابی است در کویر که تشنه به پندار آب به سراغ آن می رود و چیزی به دست نمی آورد .

و الذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

3 - اعمال و رفتار کفرپیشگان ، چون سراب فریبنده است .

و الذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

72- تشبیه به سرهای شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 65 - 1

1 - میوه و ثمره درخت «زقوم» ، در زشتی همانند سرهای شیطان ها است .

طلعها كأنه رءوس الشیطین

«طلع»، به معنای «ثمره» است.

73- تشبیه به سیلاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 7

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً .. كذلك يضرب ا

74- تشبیه به شتر تشنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دوزخیان (اصحاب شمال) ، آب داغ و جوشان دوزخ را همچون شتری تشنه ، با حرص و ولع خواهند نوشید .

ص: 24

«هيم» جمع «هيماء» است و «هيماء» به شتر تشنه گفته می شود. تشبيه حالت دوزخيان به هنگام نوشيدن از آب داغ جهنم به شتر تشنه، بيانگر مطلب ياد شده است.

75- تشبيه به شتر زرد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - مرسلات - 77 - 33 - 1

1 - شراره های برخاسته از آتش دوزخ ، همانند شتران زرد رنگ است .

کأنة جملة صفر

«جملات» جمع «جماله» است. «جماله» يا جمع «جمل» (شتر) و يا اسم جمع است.

76- تشبيه به شريك ناسازگار

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 29 - 5

5 - شباهت خدايان ادعایی شرک پيشگان ، به شريکان ناسازگار و سخت گیر

ضرب الله مثلاً رجلاً فيهِ شركاء متشكسون

77- تشبيه به شناگران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - نازعات - 79 - 3 - 5

5 - فرشتگان ، به هنگام قبض روح برخی از مردم ، بسان شناکنندگان ، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند .

و السبحت سبحاً

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند (تاج العروس). تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشاطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملائکه، در قبض روح مؤمن است که به حرکت در آب تشبيه شده است.

78- تشبیه به شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 25

8 - دوست ناباب ، چونان شیطان است .

یویلتی لیتی لم اتّخذ فلاناً خلیلاً . لقد أضلّنی عن الذکر... و کان الشیطن للإن

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «و کان الشیطان..» دنباله سخن ظالمان باشد و مقصود از «شیطان» ابلیس نباشد؛ بلکه نامی باشد که ظالمان برای دوستان ناباب و گمراه گر خود انتخاب کرده باشند؛ زیرا عمل گمراهی، کار شیطان است و هر کس چنین کاری را انجام دهد، همچون شیطان خواهد بود.

79- تشبیه به صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2، 1

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کأنّهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مراد از «لَبِثَ» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2 - فاصله قیامت و دنیا - هر چند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنّهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

80- تشبیه به طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 9

9 - جان آدمی چونان جهان طبیعت ، سرشار از آیات الهی و شایسته تأمل و اندیشه است .

سنريهم ءايتنا فى الأفاق وفى أنفسهم

81- تشبيه به طعمه مرغان شكارى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 26

4- مثل کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مثل کسی است که از آسمان فرو افتد و طعمه مرغان شکاری گردد.

و من یشرك بالله فكأنما خرّ من السماء فتخطفه الطير

«خرّ و خُرور» (مصدر «خرّ») به معنا سقوط و فرو افتادن است. «خرّ من السماء»; یعنی، از آسمان فرو افتاد. «خَطَفَ» (مصدر «تخطف») نیز به معنای ربودن است. «خطفته الطير»; یعنی، پرنده او را ربود. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و پرنده شکاری او را ربوده است. گفتنی است که تشبیه در آیه فوق، از باب تشبیه معقول به محسوس است؛ یعنی، مشرک - که با روگرداندن از خدای متعال و فرو افتادن در پای بت‌ها، در واقع از اوج کمالات انسانی سقوط می‌کند و در دام شیطان گرفتار می‌شود - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو افتد و طعمه پرندگان شکاری شود.

82- تشبیه به طوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 2 - 4

4- فرشتگان وحی، همچون طوفان با سرعت بسیار مأموریت خود را دنبال می‌کردند.

فالعصفت عصفاً

«عاصفات» از نظر لغوی، به معنای تندبادها و طوفان‌ها است و اگر مقصود از آن، فرشتگان باشد، در این کلام تشبیه و استعاره به کار رفته است.

83- تشبیه به طومار پیچیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 1

1- قیامت روزی است که خداوند، آسمان را هم چون پیچیدن طومارنامه‌ها، در هم می‌پیچد.

يوم نظوى السماء كطى السجل للكتب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- «طی» به معنای پیچیدن است. 2- «سجل» یا به معنای «کاتب» می‌باشد که در این صورت اضافه «طی» به «سجل» اضافه مصدر به فاعل است و «لام» در «للکتاب» برای اختصاص و یا برای تقویت عامل «طی» است و یا به معنای هر چیزی است که در آن نوشته باشند. در این صورت اضافه «طی» اضافه به مفعول است و «لام» در «للکتاب» به معنای «من أجل» است.

84- تشبیه به عصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2، 1

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کاتّهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیّها

مراد از «لَبِثَ» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2 - فاصله قیامت و دنیا - هر چند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کاتّهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیّها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

85- تشبیه به علفهای خشک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 4

4 - خشک شدن قوم ثمود ، همانند علف های خشک دامداران ، با یک صدای مهیب آسمانی

إنا أرسلنا علیهم صیحه و حده فکانوا کهشیم المحتظر

«هشیم» به گیاه خشک و «محتظر» به کسی گفته می شود که برای دام آغل درست کند. بنابراین «هشیم المحتظر»؛ یعنی، علف خشکی که دامدار برای دامش تهیه می کند.

86- تشبیه به عنکبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 41 - 2، 1

1 - دوست گیرندگان غیر خدا ، همانند عنکبوت اند که خانه ای بس سست و بی بنیاد ، برای خود ساخته است .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله أولیاء کمثل العنکبوت اتّخذت بیئاً

2 - انتخاب کنندگان ولیّ و کارسازی غیر از خدا ، همانند عنکبوت اند که برای خود خانه ای بی بنیاد ، بنا کرده است .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله أولیاء کمثل العنکبوت اتّخذت بیئاً

ص: 28

87- تشبیه به فرار گورخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 50 - 1

1 - کافران لجوج و پندناپذیر ، همچون گورخران رمیده اند .

کاتهم حمر مستنفره

«حمار» (مفرد «حمر») به معنای خر اهلی یا وحشی است (الصحاح); ولی مفسران آن را در آیه شریفه، از نوع وحشی دانسته اند که در فارسی از آن به گورخر تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 1

1 - روی گردانی کافران ، از شنودن کلام بیداربخش و پندآموز قرآن ، همچون فرار گورخران از شیر ژیان ، بسیار شدید بود .

فرت من قسوره

«قسوره» اسم جامد و به معنای شیر است و گاهی اسم جمع و در معنای شکارچیان تیرانداز استعمال می شود. (الصحاح)

88- تشبیه به فراز از شیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 1

1 - روی گردانی کافران ، از شنودن کلام بیداربخش و پندآموز قرآن ، همچون فرار گورخران از شیر ژیان ، بسیار شدید بود .

فرت من قسوره

«قسوره» اسم جامد و به معنای شیر است و گاهی اسم جمع و در معنای شکارچیان تیرانداز استعمال می شود. (الصحاح)

89- تشبیه به فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 8

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله كذلك یضرب الله الحق و البطل

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

كذلك یضرب الله الحق و البطل . . . كذلك یضرب الله الأمثال

ص: 29

90- تشبیه به قرض الحسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

91- تشبیه به گاه خورده شده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 3

3 - بارش سنگ های پرندگان بر اصحاب فیل ، آنان را مانند گاه و خاشاک مرغزاری ساخت که حیوانات در آن چرانده شده و ساقه های نرم شده گیاهان آن ، بر زمین مانده باشد .

فجعلهم كعصف مأكول

«عصف»؛ یعنی، خاشاک گیاهی که خرد شده است (مفردات). توصیف آن به مأكول، به اعتبار خورده شدن مقداری از آن، در چرای حیوانات است.

92- تشبیه به کران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7،8

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

إِنك لَا تسمع الموتى

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لَا تسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبنندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض . . . إلی ربهم یحشرون. و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

ص: 30

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 42 - 5, 2

2 - مشرکانی که قرآن را از زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می شنیدند و به آن ایمان نمی آوردند مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از نیروی عقل و اندیشه بی بهره اند .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

5 - مردمی که به آیات قرآن گوش فرادهند و به آن ایمان نیاورند ، مانند کسانی هستند که از حس شنوایی محروم و از قوه عاقله بی نصیبند .

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ و لو كانوا لا يعقلون

93- تشبیه به کشتزار پر محصول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 33

33- تشبیه پیامبر اسلام و یاران آن حضرت در انجیل ، به زراعتی شکوفا ، پرحاصل و شگفت انگیز

و مثلهم فی الإنجیل کزرع أخرج شطه فازه

«کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

94- تشبیه به کف سیلاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 4، 7

4- فلزات گداخته شده در کوره های آتش ، کفهایی همانند کف های سیلاب از خود ایجاد می کنند .

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله

«من» در «مما یوقدون» نشویه است. «ایقاد» (مصدر یوقدون) به معنای شعله‌ور ساختن آتش می باشد. مراد از «ما» به قرینه «حلیه» و

«متاع» فلزاتی نظیر طلا، نقره، مس و ... است. «فی النار» حال مؤکده می باشد. بنابراین «یوقدون...» ؛ یعنی، و حاصل می شود از فلزاتی

که آتش بر آن برافروزند (آن را ذوب کنند) کفی مانند کف سیلاب.

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . كذلك يضرب ا

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده، از ضرب المثل های قرآن است .

كذلك يضرب الله الحق و البطل . . . كذلك يضرب الله الأمثال

ص: 31

95- تشبیه به کف فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 8

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله کذلک یضرب الله الحق و البطل

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

کذلک یضرب الله الحق و البطل . . . کذلک یضرب الله الأمثال

96- تشبیه به کور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 9 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگانشان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین أیدیهم سدّاً

تکبیر «سدّاً» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع اصم (کر)، ابکم (لال) و اعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

97- تشبیه به کوه

6 - خداوند ، از بالا و از ابر یخ زده - که به کوه می ماند - تگرگ فرو می ریزد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

«من جبال» بدل از «من السماء» و برای تشبیه کردن ابرها، به کوه ها است؛ همان گونه که تشبیه اشیای بزرگ و با عظمت به کوه، بسیار معمول است؛ مانند کوه علم و... «بَرْد» نیز به معنای تگرگ است.

7 - در فضا، انبوهی از ابر های یخ زده همچون کوه، وجود دارد .

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 63 - 7

7 - شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار؛ چون دو کوه بزرگ

فانفلق فکان کلّ فرق کالطود العظیم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 24 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها، به تدبیر و اراده الهی

و له الجوار المنشآت فی البحر کالأعلم

«جواری» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «أعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

98- تشبیه به کوه صعب العبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 1

1 - انجام دادن بعضی از کار های نیک، دشوار و بسان افکندن خویش در یک راه کوهستانی و گردنه های صعب العبور است .

فلاقتحم العقبه

«اقتحام»؛ یعنی، بین کاری سخت و هولناک قرار گرفتن (مفردات). زمانی که شخص بدون فحص و بررسی خود را در ماجرای بزرگ بیفکند، گفته می شود: «إِقْتَحَمَ» (نهایه ابن اثیر). راه دشواری که در کوه قرار دارد، «عقبه» نامیده می شود (مفردات) و نیز «عقبه» به مسیر صعب العبوری گفته می شود که از آن بر کوه بالا-روند (قاموس). این راه از آن جهت «عقبه» نامیده می شود که راه پیمایان، باید در آن پشت سر هم و به یک ستون حرکت کنند.

99- تشبیه به گمشده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

ص: 33

100- تشبیه به گهواره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 1

1 - قرار دادن زمین ، همانند گهواره ای برای آرامش و آسایش انسان ، پرتویی از ربوبیت خداوند است .

الذی جعل لکم الأرض مهذاً

«مهد» جایگاهی است که برای طفل آماده می کنند (گهواره)، در آیه شریفه، زمین به گهواره ای که طفل در آن می آرمد، تشبیه شده است.

101- تشبیه به گیاه خاردار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 6 - 4

4 - « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : الضریع شیء یكون فی النار یشبه الشوک أمر من الصبر و أنتن من الجیفه و أشد حرّاً من النار ;

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: ضریع چیزی است در آتش [جهنم] که به بوته خاردار شباهت دارد و تلخ تر از صبر (عصاره گیاهی تلخ) و متعفن تر از مردار و داغ تر از آتش است».

102- تشبیه به گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 11

11 - حیات دنیا ، همچون رستنی های کشتزار ، فریبا و ناپایدار است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا . . . کمثل غیث أعجب الکفار نباته ... ثمّ یكون حطماً

103- تشبیه به لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 1

1 - آفرینش شب ، همچون لباس و پوشش ، تنها به قدرت خدا است .

و هو الذی جعل لکم الّیل لباساً

جمله «و هو الذی جعل لکم الّیل لباساً» برای حصر است و از نوع حصر افرادی است؛ یعنی، تنها خدا شب را همچون پوشش

ص: 34

برای انسان قرار داد؛ نه قدرتی دیگر. گفتنی است در این جمله، شب به لباس و پوشش تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 1

1 - تاریکی شب - بسان لباسی پوشیده بر موجودات - با مستور ساختن آنها از دید انسان ، مانع تلاش و فعالیت بیش از حد او است .

و جعلنا الَّیْلَ لباسًا

تقابل این آیه و آیه بعد - که روز را زمان تلاش برای زندگی دانسته است - بیانگر برداشت یاد شده است.

104- تشبیه به محتضر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 4

4 - منافقان مدینه ، از شدت ترس از جنگ ، شبیه محتضر می شدند .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

105- تشبیه به محسوسات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 21

21- تشبیه حقایق به امور محسوس و آوردن مثل برای آنها از شیوه های قرآن

كذلك يضرب الله الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 2

2- بهره بردن از تمثیل در تبلیغ و محسوس ساختن مفاهیم ارزشی برای توده ها ، از روش های مورد استفاده قرآن است .

واضرب لهم مثل الحیوه الدنيا كماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- معارف دین در زمینه مسائل و مصادیق « غیب » ، دارای مثال های عینی در جهان محسوس

و أحيينا به .. كذلك الخروج

مسأله معاد از امور غیبی است؛ یعنی، حقیقت آن اکنون بر بشر نامعلوم است. ولی خداوند برای نزدیک کردن این معرفت غیبی به

ص: 35

ذهن بشر، نمونه های مثالی از آن را در جهان طبیعت قرار داده است تا راه درک آن را هموارتر سازد.

106- تشبیه به مرجان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 1

1 - حوریان بهشتی ، موجوداتی زیبا و جذاب همچون یاقوت و مرجان

کأَهنَّ الیاقوت و المرجان

107- تشبیه به مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

إِنک لَا تسمع الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبرها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فی القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدراسلام درمکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 9 - 4

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَقَطَ» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنا بر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فأُمَّه هاویه» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 36

3 - کسانی که آیات الهی و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ناشنیده می انگارند، مردگانی متحرکند.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يعثهم الله

به کار رفتن کلمه «الموتی» در برابر «الذین یسمعون» حاکی از آن است که آن دسته که در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به گونه ای رفتار می کنند که گویا اصلاً چیزی نشنیده اند، مرده دلانی هستند که کلمه «الموتی» در خور آنان است.

108- تشبیه به مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 7

7 - خواب ، پدیده ای شبیه به مرگ

الله یتوفی الأنفس حین موتها و التي لم تمت فی منامها

کاربرد «توفی» در مورد خواب انسان، به مانند کاربرد آن در مورد مرگ او، ناظر به شباهت مرگ و خواب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 9 - 4

4 - خواب برای انسان ، نوعی مرگ است .

و جعلنا نومکم سباتاً

فعل «سَبَتَ» علاوه بر معنای «بی هوش شد»، به معنای «مُرد» نیز استعمال می شود (مصباح). بنابراین، احتمال می رود که «سبات» به معنای مرگ باشد.

109- تشبیه به مروارید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 24 - 3

3 - خدمت کاران بهشتی ، چونان مروارید های نهفته در صدف

غلمان لهم کأنهم لؤلؤ مکنون

110- تشبیه به مروارید پراکنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 19 - 6

ص: 37

6 - جوانکان خدمت گزار ابرار در بهشت ، چون مروارید پراکنده اند .

و يطوف عليهم ولدن مخلدون إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤًا منثورًا

إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤًا منثورًا

111- تشبیه به مروارید پنهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 23 - 1

1 - حوران بهشتی ، در نهایت صفا و طراوت همچون مروارید نهفته در صدف

و حور عین . کأمثل اللؤلؤ المکنون

112- تشبیه به مس مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 17

17- آب های غلیظ و گداخته ، بسان گدازه مس ، پاسخی برای استغاثه و آب طلبی کافران در دوزخ است .

وإن يستغيثوا يغاثوا بماء كالمهل

«مهل» به معنای «درده روغن» و نیز «مس گداخته» است (مقایس اللغه) و نیز به «خونابه ای که از لاشه مردار بیرون آید» گفته می شود.

(قاموس) وصف آنان با عبارت «یشوی الوجوه» با معنای «مس گداخته» سازگارتر است.

113- تشبیه به مست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 12

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر ، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست ، عقل و هوش خود را از کف خواهند داد .

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

114- تشبیه به ملخ های پراکنده

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 4

ص: 38

4- منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

یخرجون من الأجداث كأنهم جراد منتشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 3

3- تشبیه وضع انسان ها در قیامت ، به انبوه ملخ های پراکنده *

یوم یكون الناس كالفراس المبتوث

برداشت یاد شده، ناظر به این احتمال است که فرّاش - چنان که فرّاء گفته است - به معنای ملخ هایی باشد که بر زمین گسترده شده، درهم می لولند. گفتنی است که این معنا، تنها از فرّاء نقل شده است.

115- تشبیه به مواد آلوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 45 - 1

1- ثمره درخت زقوم ، چونان موادی آلوده و مذاب و جوشان در درون دوزخیان

إنّ شجرت الزقوم . طعام الأثیم . كالمهل یغلی فی البطون

در معنای «مُهل»، برخی به آلودگی و عده ای به مذاب بودن آن اشاره کرده اند.

116- تشبیه به مواد مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 45 - 1

1- ثمره درخت زقوم ، چونان موادی آلوده و مذاب و جوشان در درون دوزخیان

إنّ شجرت الزقوم . طعام الأثیم . كالمهل یغلی فی البطون

در معنای «مُهل»، برخی به آلودگی و عده ای به مذاب بودن آن اشاره کرده اند.

117- تشبیه به مورچه ریز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 2

2- کارهای خیر، هر چند به وزن مورچه ای ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد، باقی مانده، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد.

فمن يعمل مثقال ذره خیرا یره

ص: 39

«مَثَقَال»؛ یعنی، وسیله ای که با آن، وزن چیزی سنجیده شود (مفردات). «ذَرَّة» (مفرد «ذَرَّ») به معنای کوچک ترین نوع مورچه است (صحاح اللغة). برخی آن را یک صدم وزن «جو» دانسته و برخی گفته اند: مراد ذراتی است که در شعاع خورشید، مشاهده می شود. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 2

2 - کار های ناروا، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد، باقی مانده، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد.

و من يعمل مثقال ذرّة شراً یره

118- تشبیه به موضعگیری کافران پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

119- تشبیه به موقعیت فرهنگی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور تشبیه کردن وضعیت فرهنگی و دینی مردم مکه، به وضعیت مردمی همانند آنان در طول تاریخ

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القرية

«مَثَل» گاهی در معنای شبیه و مانند به کار می رود که در این صورت معنای آیه چنین خواهد بود: ای پیامبر! برای وضعیت مردم مکه، شبیه و ماندگی از تاریخ (اصحاب قریه) بیاور. و گاهی به معنای خبر است؛ یعنی، ای پیامبر! برای مردم مکه خبر و داستان اصحاب قریه را نقل کن تا مردم از این داستان عبرت گیرند. گفتنی است برداشت یاد شده براساس معنای نخست است.

120- تشبیه به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - مؤمنان ، انسان های زنده دل و برخوردار از حیات واقعی و معقول ، و کافران (چونان مردگان) محروم از آن

ص: 40

ليندر من كان حيًّا و يحقّ القول على الكفرين

برداشت یاد شده از ارتباط میان صدر و ذیل آیه شریفه؛ یعنی، به قرینه مقابله میان انسان های زنده و کافران، به دست می آید.

121- تشبیه به مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إِنَّا هَدَيْنَا السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكِرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا

122- تشبیه به مهمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 24 - 3

3 - اهل بهشت ، همچون مهمانان گرامی ، مورد پذیرایی قرار خواهند گرفت .

كلوا و اشربوا هنيئًا

جمله «كلوا و اشربوا هنيئًا» مقول قول محذوف است و تقدیر آن چنین است: «يقال للذين يؤتون كتبهم بأيمانهم كلوا و اشربوا هنيئًا». این تعبیر درباره مهمانان به کار می رود.

123- تشبیه به نقره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2 - قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و . . .) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

كانت قواریراً . قواریراً من فضّه

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

124- تشبیه به نگاه محتضر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 41

8- نگاه بیمار دلان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از نزول آیات جهاد، نگاهی وحشت زده و محتضرگونه

ینظرون إلیک نظر المغشیّ علیه من الموت

125- تشبیه به نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2- ایمان چون نور، مایه هدایت و روشنایی و کفر، همچون ظلمت، مایه گمراهی و تاریک بینی

ولا الظلمت ولا النور

126- تشبیه به واریسیدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 92 - 1

1- شکستن عهد و پیمان قطعی، همانند گسستن رشته ای است، پس از بافتن محکم آن

أوفوا بعهد الله... و لاتتقضوا... و لاتکونوا کالتی نقضت غزلها من بعد قوّه أنک-

127- تشبیه به ولادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 48 - 7

7- انسان ها، مانند زمان تولد، فاقد هرگونه مال و فرزند و عنوان و اعتبار، در صحنه قیامت حضور خواهند یافت.

لقد جئتمونا کما خلقنکم أوّل مرّه

تشبیه حضور انسان ها در قیامت به زمان تولد آنان، ممکن است از جهت همراه نداشتن امکانات مادی و خالی بودن از هرگونه عنوان و اعتبار باشد.

128- تشبیه به یاقوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 1

1 - حوریان بهشتی ، موجوداتی زیبا و جذاب همچون یاقوت و مرجان

ص: 42

129- تشبیه بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 24 - 3

3- اهل بهشت ، همچون مهمانان گرامی ، مورد پذیرایی قرار خواهند گرفت .

کلوا و اشربوا هنیئاً

جمله «کلوا و اشربوا هنیئاً» مقول قول محذوف است و تقدیر آن چنین است: «یقال للذین یؤتون کتبهم بأیمانهم کلوا و اشربوا هنیئاً». این تعبیر درباره مهمانان به کار می رود.

130- تشبیه جامهای بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2- قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و . . .) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

کانت قواریرا . قواریرا من فضّه

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

131- تشبیه جسد قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 20 - 2

2- اجساد قوم عاد ، پس از عذاب ، همانند نخل های ریشه کن شده از اعماق خاک

تنزع الناس كأنهم أعجاز نخل منقعر

«عجز» (مفرد «أعجاز») به معنای تنه و «منقعر» به معنای کنده شده از ریشه است (مختار الصحاح).

132- تشبیه جوش درخت زقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

1- جوشش زقوم، در درون دوزخیان، چونان جوشش آب های داغ

کغلی الحمیم

133- تشبیه جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 55 - 1

1 - دوزخیان (اصحاب شمال) ، آب داغ و جوشان دوزخ را همچون شتری تشنه ، با حرص و ولع خواهند نوشید .

فشربون شرب الهیم

«هیم» جمع «هیماء» است و «هیماء» به شتر تشنه گفته می شود. تشبیه حالت دوزخیان به هنگام نوشیدن از آب داغ جهنم به شتر تشنه، بیانگر مطلب یاد شده است.

134- تشبیه حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 8، 7

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . كذلك يضرب ا

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما يوقدون عليه في النار . . . زيد مثله كذلك يضرب الله الحق و البطل

22- همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

كذلك يضرب الله الحق و البطل . . . كذلك يضرب الله الأمثال

135- تشبیه حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- معارف دین در زمینه مسائل و مصادیق « غیب » ، دارای مثال های عینی در جهان محسوس

و أحيينا به .. كذلك الخروج

مسأله معاد از امور غیبی است؛ یعنی، حقیقت آن اکنون بر بشر نامعلوم است. ولی خداوند برای نزدیک کردن این معرفت غیبی به

ص: 44

ذهن بشر، نمونه های مثالی از آن را در جهان طبیعت قرار داده است تا راه درک آن را هموارتر سازد.

136- تشبیه حورالعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 1

1 - حوریان بهشتی ، موجوداتی زیبا و جذاب همچون یاقوت و مرجان

كَأَنَّھنَّ الیاقوت و المرجان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 23 - 1

1 - حوران بهشتی ، در نهایت صفا و طراوت همچون مروارید نهفته در صدف

و حور عین . كَأَمْثَلِ اللؤلؤ المكنون

137- تشبیه خدمتکاران بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 24 - 3

3 - خدمت کاران بهشتی ، چونان مروارید های نهفته در صدف

غلمان لهم كَأَنھم لؤلؤ مكنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 19 - 6

6 - جوانکان خدمت گزار ابرار در بهشت ، چون مروارید پراکنده اند .

و یطوف علیهم ولدن مخلدون إذا رأیتهم حسبتهم لؤلؤا منثورًا

إذا رأیتهم حسبتهم لؤلؤا منثورًا

138- تشبیه خطاکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 9 - 4

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

ص: 45

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَقَطَ» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنابر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فأمة هاویه» است.

139- تشبیه خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 1

1 - آفرینش نخستین انسان ها و زنده کردن مجدد آنان پس از مرگ ، برای خداوند همانند آفریدن یک تن است .

ما خلقکم و لابعثکم إلاّ کنفس وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 17 - 1

1 - خداوند ، انسان را همچون نباتات از زمین آفریده است .

والله أنبتکم من الأرض نباتاً

140- تشبیه خواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 7

7 - خواب ، پدیده ای شبیه به مرگ

الله یتوفی الأنفس حین موتها و التي لم تمت فی منامها

کاربرد «توفی» در مورد خواب انسان، به مانند کاربرد آن در مورد مرگ او، ناظر به شباهت مرگ و خواب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 9 - 4

4 - خواب برای انسان ، نوعی مرگ است .

و جعلنا نومکم سباتاً

فعل «سَبَاتٌ» علاوه بر معنای «بی هوش شد»، به معنای «مُرد» نیز استعمال می شود (مصباح). بنابراین، احتمال می رود که «سبات» به معنای مرگ باشد.

ص: 46

141- تشبیه خوردنیهای جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 6 - 4

4 - « قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): الضريع شئ يكون في النار يشبه الشوك أمر من الصبر و أنتن من الجيفه و أشدّ حرّاً من النار؛

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: ضریع چیزی است در آتش [جهنم] که به بوته خاردار شباهت دارد و تلخ تر از صبر (عصاره گیاهی تلخ) و متعفن تر از مردار و داغ تر از آتش است».

142- تشبیه خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 1

1 - خداوند ، ماه را نورانی و خورشید را همچون چراغ فروزنده آفرید .

و جعل القمر فیهنّ نوراً و جعل الشمس سراجاً

143- تشبیه درخت زقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 45 - 1

1- ثمره درخت زقوم ، چونان موادی آلوده و مذاب و جوشان در درون دوزخیان

إنّ شجرت الزقوم . طعام الأثیم . كالمهل یغلی فی البطون

در معنای «مُهل»، برخی به آلودگی و عده ای به مذاب بودن آن اشاره کرده اند.

144- تشبیه درخواست از معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 6

6- مَثَل درخواست کننده از خدایان دروغین مثل تشنه ای است که از راه دور دستان خود را به طرف آب دراز می کند تا آب ، خود به کام او برسد که هرگز چنین نمی شود .

إلا كبسط كفيه إلى الماء ليبلغ فاه وما هو ببلغه

برخی عبارت «إلا كبسط» را استثنا از استجابت گرفته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین است: «لايستجيبون بشيء من الأستجابة إلا استجابة كإستجابة الماء لبسط كفيه إلى الماء». و برخی آن را استثنا از «الذين يدعون» دانسته اند و گفته اند تقدیر کلام

ص: 47

چنین می شود: «الذین یدعون من دونه لیسوا إلا کباسط کفیه إلی الماء». قابل ذکر است که ضمیر در «لیبلغ» به «الماء» و ضمیر در «فاه» (دهانش) به «باسط» برمی گردد. و ضمیر «هو» به «الماء» و ضمیر در «ببالغه» به «فاه» ارجاع می شود.

145- تشبیه دوستان بد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 8

8 - دوست ناباب ، چونان شیطان است .

یویلتی لیتنی لم اتخذ فلاناً خلیلاً . لقد أضلّنی عن الذکر... و کان الشیطن للإن

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «و کان الشیطان..» دنباله سخن ظالمان باشد و مقصود از «شیطان» ابلیس نباشد؛ بلکه نامی باشد که ظالمان برای دوستان ناباب و گمراه گر خود انتخاب کرده باشند؛ زیرا عمل گمراهی، کار شیطان است و هر کس چنین کاری را انجام دهد، همچون شیطان خواهد بود.

146- تشبیه دینداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إنّا هدینہ السبیل إمّا شاکراً و إمّا کفوراً

147- تشبیه رسالت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در رسالت و تلقی وحی همانند پیامبران امت های پیشین و برخورد امتش با وی همسان برخورد امت های پیشین با پیامبران خویش

کذلک أرسلنک فی أمّہ قد خلت من قبلها أمم لتتلوا علیهم الذی أوحینا إلیک

تشبیه در جمله «کذلک أرسلناک ..» مقتضی مشبه، مشبه به و وجه شبه می باشد. گفته شده مشبه «ارسال پیامبر در امت خویش»، مشبه به «ارسال پیامبران در امتهای گذشته» و وجه شبه «حقایقی است که از آیات قبل و نیز آیه مورد بحث می توان استفاده کرد». از آن حقایق

است نفس رسالت، تلقی وحی، وظیفه پیامبری، هدف ارسال (لتتلوا علیهم...)، برخورد امتها، سرنوشت ایشان، سنت خداوند در امر هدایت و اضلال مردم پس از ارسال پیامبران (قل إن الله یضل من یشاء و یهدی إلیه من أناب) و

ص: 48

148- تشبیه زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 1

1 - قرار دادن زمین ، همانند گهواره ای برای آرامش و آسایش انسان ، پرتویی از ربوبیت خداوند است .

الذی جعل لکم الأرض مهذاً

«مهد» جایگاهی است که برای طفل آماده می کنند (گهواره)، در آیه شریفه، زمین به گهواره ای که طفل در آن می آرمد، تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 4

4 - شباهت و همانندی کره زمین با آسمان ها ، در ترکیبات ، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها

اللّٰه الذی خلق سبع سموت و من الأرض مثلهنّ

مفسران درباره وجه شبه در این آیه (تشبیه زمین به آسمان)، دو احتمال داده اند: 1- شباهت و همانندی از نظر ترکیبات، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها (احتمال برگزیده در برداشت بالا); 2- شباهت از نظر عدد؛ یعنی، کره زمین مانند آسمان هفت تا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 2

2 - زمین ، همچون گوی پرتاب شده در فضا است . *

دحیها

یکی از معانی «دحو»، بازی با پرتاب سنگ، گردو و .. به سوی حفره ای است که از پیش به همین منظور حفر شده است. آن حفره را «أُدْحِیَّة» و سنگ را «مِدْحاه» می نامند (لسان العرب). بر این اساس جمله «دحاها»، حاکی از پرتاب شدن زمین در فضا است.

149- تشبیه زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 11

11 - حیات دنیا ، همچون رستنی های کشتزار ، فریبا و ناپایدار است .

اعلموا أنّما الحيوه الدنيا .. كمثل غيث أعجب الكفار نباته ... ثمّ يكون حطّماً

ص: 49

150- تشبیه ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 2

2 - سوگند خداوند ، به ستارگان متحرک که مسیر خود را طی کرده و مانند رفتن حیوانات غیر اهلی به مخفیگاه خود ، از نظر ها محو می گردند .

الجوار الكنس

«کنس» جمع «کنس» است و آن چیزی است که پنهان می شود. این کلمه از ریشه «کنس الظبی» گرفته شده است؛ یعنی، آهو خود را در «کناس» (پناهگاه) خود پنهان ساخت و استتار کرد. (نهایه ابن اثیر)

151- تشبیه شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 1

1 - آفریش شب ، همچون لباس و پوشش ، تنها به قدرت خدا است .

و هو الذی جعل لکم الیل لباساً

جمله «و هو الذی جعل لکم الیل لباساً» برای حصر است و از نوع حصر افرادی است؛ یعنی، تنها خدا شب را همچون پوشش برای انسان قرار داد؛ نه قدرتی دیگر. گفتنی است در این جمله، شب به لباس و پوشش تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 1

1 - تاریکی شب - بسان لباسی پوشیده بر موجودات - با مستور ساختن آنها از دید انسان ، مانع تلاش و فعالیت بیش از حد او است .

و جعلنا الیل لباساً

تقابل این آیه و آیه بعد - که روز را زمان تلاش برای زندگی دانسته است - بیانگر برداشت یاد شده است.

152- تشبیه شرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تشبیه رهایی از شرور ، به شکافتن تاریکی

قل أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ . مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

ص: 50

تشبیه شعله آتش جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 33 - 1

1 - شراره های برخاسته از آتش دوزخ ، همانند شتران زرد رنگ است .

کأته جملة صفر

«جملات» جمع «جماله» است. «جماله» یا جمع «جمل» (شتر) و یا اسم جمع است.

153- تشبیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 33

33- تشبیه پیامبر اسلام و یاران آن حضرت در انجیل ، به زراعتی شکوفا ، پرحاصل و شگفت انگیز

و مثلهم فی الإنجیل کزرع أخرج شطه فازه

«کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

154- تشبیه صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

155- تشبیه طلوع ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 3

3 - بعضی از اختران در طلوع ، حرکت و غروب خود ، شبیه آهوان پنهانی هستند که ظاهر شده و با حرکت به سمت مخفیگاه خود ،

ناپدید شوند .

بالخنس . الجوار الكنس

توصیف ستارگان با وصف «کنس» - که از اوصاف آهوان است - تشبیه بدیع و استعاره است.

ص: 51

156- تشبیه عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 2

2- کار های خیر ، هر چند به وزن مورچه ای ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

فمن يعمل مثقال ذره خیراً یره

«مثقال»؛ یعنی، وسیله ای که با آن، وزن چیزی سنجیده شود (مفردات). «ذره» (مفرد «ذره») به معنای کوچک ترین نوع مورچه است (صحاح اللغه). برخی آن را یک صدم وزن «جو» دانسته و برخی گفته اند: مراد ذراتی است که در شعاع خورشید، مشاهده می شود. (لسان العرب)

157- تشبیه عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 1

1- انجام دادن بعضی از کار های نیک ، دشوار و بسان افکندن خویش در یک راه کوهستانی و گردنه های صعب العبور است .

فلا اقتحم العقبه

«اقتحام»؛ یعنی، بین کاری سخت و هولناک قرار گرفتن (مفردات). زمانی که شخص بدون فحص و بررسی خود را در ماجرای بزرگ بیفکند، گفته می شود: «إِقْتَحَمَ» (نهایه ابن اثیر). راه دشواری که در کوه قرار دارد، «عقبه» نامیده می شود (مفردات) و نیز «عقبه» به مسیر صعب العبوری گفته می شود که از آن بر کوه بالا-روند (قاموس). این راه از آن جهت «عقبه» نامیده می شود که راه پیمایان، باید در آن پشت سر هم و به یک ستون حرکت کنند.

158- تشبیه عمل صالح کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 18 - 1

1- عمل نیک کافران به ربوبیت خداوند ، چونان خاکستری است در معرض تندباد در روز طوفانی

مثل الذین کفروا برّهم أعمالهم کرماد اشتدّت به الريح فی یوم عاصف

مراد از «أعمالهم» می تواند اعمال خیر و صالحی باشد که کافران انجام می دهند. چه اینکه روشن است عمل زشت و گناه هیچ کس، کافر

و مسلمان، ثمری ندارد تا اینکه حبط گردد و یا به خاکستر در معرض باد تشبیه شود.

159- تشبیه عمل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

1 - اعمال و رفتار کفرپیشگان، همانند سرابی است در کویر که تشنه به پندار آب به سراغ آن می رود و چیزی به دست نمی آورد.

و الذین کفروا أعمالهم کسراب بقیعه یحسبه الظمأن ماء حتی إذا جاءه لم یجده شیئاً

3 - اعمال و رفتار کفرپیشگان، چون سراب فریبنده است.

و الذین کفروا أعمالهم کسراب بقیعه یحسبه الظمأن ماء حتی إذا جاءه لم یجده شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعمال کافران، به مثابه تاریکی شدید در دریای ژرفناک با امواجی متلاطم و پوشیده از ابر است که کمترین روزنه ای در آن نیست.

و الذین کفروا أعمالهم .. کظلمت فی بحر لَجّی یغشیه موج من فوقه موج من فوقه سحا

160- تشبیه عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کارهای ناروا، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد، باقی مانده، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد.

و من یعمل مثقال ذره شراً یره

161- تشبیه عیبجویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تجسس در عیب ها و کاستی های مؤمنان، همانند غیبت به منزله خوردن گوشت آنان است. *

و لاتجسسوا .. ایحبّ أحدکم أن یأکل لحم أخیه میئاً

برداشت بالا بدان احتمال است که «ایحبّ..» تنها در جهت ترسیم قبح غیبت نباشد؛ بلکه علاوه بر غیبت شامل تجسس نیز بشود.

162- تشبیه غروب خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 53

3- غروب خورشید در نقطه پایانی سفر ذوالقرنین به جانب مغرب، چونان فرو رفتن آن در چشمه ای تیره فام بود.

وجدها تغرب فی عین حمئه

از جمله معانی «عین» چشمه است و به قرینه «وجدها» (آن را چنان یافت که) مراد آیه آن نیست که خورشید، در چشمه ای دارای گل سیاه فرو می رفت، بلکه منظره غروب خورشید را ذوالقرنین آنگونه مشاهده کرد.

163- تشبیه غروب ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 3

3 - بعضی از اختران در طلوع، حرکت و غروب خود، شبیه آهوان پنهانی هستند که ظاهر شده و با حرکت به سمت مخفیگاه خود، ناپدید شوند.

بالخنّس . الجوار الكنّس

توصیف ستارگان با وصف «کنّس» - که از اوصاف آهوان است - تشبیه بدیع و استعاره است.

164- تشبیه غیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 16

16 - ریختن آبروی برادر مؤمن با غیبت، به منزله خوردن گوشت بدن بی جان او است.

أیحبّ أحدکم أن یأکل لحم أخیه میتاً

165- تشبیه قلب غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 2

2 - دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن)، چونان زمین مرده است.

أن تخشع قلوبهم لذكر الله... اعلموا أنّ الله یحیی الأرض بعد موتها

166- تشبیه قلب معروضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 54

2 - دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن) ، چونان زمین مرده است .

أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لَذِكْرِ اللَّهِ .. اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

167- تشبیه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 4

4 - خشک شدن قوم ثمود ، همانند علف های خشک دامداران ، با یک صدای مهیب آسمانی

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ

«هشیم» به گیاه خشک و «محظّر» به کسی گفته می شود که برای دام آغل درست کند. بنابراین «هشیم المحظّر»؛ یعنی، علف خشکی که دامدار برای دامش تهیه می کند.

168- تشبیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7,8

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لَا تَسْمَعُ الصَّيِّمَ الدَّعَا إِذَا وُلُّوا مَدْبِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبر ها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و مَا أَنْتَ بِمَسْمُوعٍ مِنْ فِي الْقُبُورِ

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدر اسلام در مکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 8 - 36 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که در گردنشان تا چانه ها ، غل و زنجیر قرار داشته و سرهایشان به طرف بالا مانده باشد .

ص: 55

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

«ذقن» (مفرد «أذقان») به معنای چانه و «قمح» (ریشه «مقمحون») به معنای بلند کردن سر است. گفتنی است آیه شریفه در مقام تمثیل و تشبیه حال کافران و مشرکان لجوجی است که نمی خواستند هرگز ایمان بیاورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 9 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگان‌شان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین أیدیهم سدًّا

تکبیر «سدًّا» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 70 - 7

7 - مؤمنان ، انسان های زنده دل و برخوردار از حیات واقعی و معقول ، و کافران (چونان مردگان) محروم از آن

لینذر من كان حیًّا و یحقّ القول علی الکفرین

برداشت یاد شده از ارتباط میان صدر و ذیل آیه شریفه؛ یعنی، به قرینه مقابله میان انسان های زنده و کافران، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 7

7- لذت جویی و شکمبارگی حیوان گونه کافران ، تنها بهره آنان از زندگی دنیایی

الذین کفروا یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأنعم و النار مثوٰی لهم

از مقابله دو بخش آیه - که برای مؤمنان پایان خوش بهشت را یادآور شده - استفاده می شود که کافران، هرگز از آن نعمت های اخروی بهره نخواهند برد؛ بلکه تنها شهوت رانی و استفاده حیوان گونه از امکانات دنیا، نصیب آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 50 - 1

1 - کافران لجوج و پندناپذیر ، همچون گورخران رمیده اند .

کأنهم حمر مستنفره

«حمار» (مفرد «حمر») به معنای خر اهلی یا وحشی است (الصحاح); ولی مفسران آن را در آیه شریفه، از نوع وحشی دانسته اند که در فارسی از آن به گورخر تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 1

1 - روی گردانی کافران ، از شنودن کلام بیداربخش و پندآموز قرآن ، همچون فرار گورخران از شیر ژیان ، بسیار شدید بود .

فرت من قسوره

ص: 56

«قسوره» اسم جامد و به معنای شیر است و گاهی اسم جمع و در معنای شکارچیان تیرانداز استعمال می شود. (الصحاح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 1

1 - مثل کفرپیشگان، مثل حیوانی است که از درک شنیده ها ناتوان است.

و مثل الذین کفروا کمثل الذی ینعق بما لایسمع

«نعق» (مصدر ینعق) به معنای: نهیب چوپان بر گوسفندان و امر و نهی اوست و مراد از «ما لایسمع» گوسفند و مانند آن می باشد. به گفته مفسران در آیه شریفه، کافران لجوج به گوسفندان و دعوت کنندگان به معارف دین به چوپان تشبیه شده اند. بر این مبنا بخشی از مشبه ذکر نشده و تقدیر کلام چنین است: مثل الذین کفروا و الذی یدعوهم الی الأیمان کمثل الذی ...

169- تشبیه کشتیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 24 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها، به تدبیر و اراده الهی

وله الجوار المنشات فی البحر کالأعلم

«جوارى» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «أعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

170- تشبیه کف فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 4

4- فلزات گداخته شده در کوره های آتش، کفهایی همانند کف های سیلاب از خود ایجاد می کنند.

و مما یوقدون علیه فی النار .. زبد مثله

«من» در «مما یوقدون» نشویه است. «ایقاد» (مصدر یوقدون) به معنای شعله‌ور ساختن آتش می باشد. مراد از «ما» به قرینه «حلیه» و «متاع» فلزاتی نظیر طلا، نقره، مس و ... است. «فی النار» حال مؤکده می باشد. بنابراین «یوقدون ...»؛ یعنی، و حاصل می شود از فلزاتی که آتش بر آن برافروزند (آن را ذوب کنند) کفی مانند کف سیلاب.

171- تشبیه کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

ص: 57

2- ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنائی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

و لا الظلمت و لا النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

1- ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون بادِ داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

و لا الظلّ و لا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

172- تشبیه کوزه های بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2- قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و . . .) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

كانت قواریرا . قواریرا من فضّه

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

173- تشبیه کوهها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1- متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تكون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تكون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- حرکت کوه ها در قیامت ، آنها را به توده غباری شبیه کوه ، تبدیل خواهد کرد .

وسیرت الجبال فکانت سراباً

ص: 58

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 1

1 - کوه ها در قیامت ، مانند پشم های رنگارنگی خواهند شد که حلاجی شده و از هم باز شده باشد .

و تكون الجبال كالعهن المنفوش

«عهن»، به معنای پشمی است که با رنگ های گوناگون رنگ آمیزی شده باشد. برخی گفته اند: به هر پشمی «عِهْن» گفته می شود. «نَشْش»؛ یعنی، باز کردن و کشیدن پشم تا آن جا که اجزای آن از هم بگسلد. (لسان العرب)

174- تشبیه ماه (قمر)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 39 - 3

3 - ماه ، پس از طی منزل های خود در 28 روز ، مانند شاخه خشکیده خرما می شود .

و القمر قدرنه منازل حتی عاد كالعرجون القديم

«عرجون» (از ماده «عرجن») به معنای شاخه خوشه خرما است که از درخت جدا شده باشد و پس از چندی زرد گشته و به شکل هلال درآمده باشد. گفتنی است صفت «قدیم» اشاره به پژمردگی و کهنگی آن شاخه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 1

1 - خداوند ، ماه را نورانی و خورشید را همچون چراغ فروزنده آفرید .

و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

175- تشبیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 7

7 - مؤمنان در نبرد با دشمنان ، باید منظم ، سازمان یافته و همچون بنایی ریخته شده از سرب ، استوار و نفوذناپذیر باشند .

یقتلون .. صفّا کاتّهم بنین مرصوص

«مرصوص» از ریشه «رصاص» (سرب) مشتق است. «بنیان مرصوص»؛ یعنی، بنایی که با سرب استوار و محکم شده است.

ص: 59

176- تشبیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 46 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منزله چراغی فروزان (برای هدایت) است.

و سراجاً منیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 33

33- تشبیه پیامبر اسلام و یاران آن حضرت در انجیل، به زراعتی شکوفا، پرحاصل و شگفت انگیز

و مثلهم فی الإنجیل کزرع أخرج شطه فازه

«کزرع...» خبر برای «مثلهم فی الإنجیل» است.

177- تشبیه مدت دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2، 1

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کأنهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیة أو ضحیة

مراد از «لَبِثَ» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیة» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیة»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2 - فاصله قیامت و دنیا - هر چند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است.

کأنهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیة أو ضحیة

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد

می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

178- تشبیه مدت عالم برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 1،2

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کأنهم... لم یلبثوا إلاّ عشیة أو ضحیة

ص: 60

مراد از «لَبْث» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2- فاصله قیامت و دنیا - هرچند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

179- تشبیه مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز ، پدیده ای مانند خواب و بیداری است .

لیعلموا.. أنّ الساعه لاریب فیها

به خواب رفتن اصحاب كهف و بیداری آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به این واقعه برای بیان حقانیت معاد، گواه این مدعا است که مرگ، مانند خواب، و رستاخیز قیامت، بسان بیداری از خواب است.

180- تشبیه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 75 - 2

2- مشرکان چونان سپاهی آماده به خدمت ، پشتیبان معبود های خویشند .

و هم لهم چند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مشرکان و ضمیر «لهم» به معبودها باز گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 4,5

ص: 61

4 - مثل کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مثل کسی است که از آسمان فرو افتد و طعمه مرغان شکاری گردد.

و من یشرك بالله فكأنما خرّ من السماء فتخطفه الطير

«خرّ و خُور» (مصدر «خرّ») به معنا سقوط و فرو افتادن است. «خرّ من السماء»; یعنی، از آسمان فرو افتاد. «خطف» (مصدر «تخطف») نیز به معنای ربودن است. «خطفه الطير»; یعنی، پرنده او را ربود. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و پرنده شکاری او را ربوده است. گفتنی است که تشبیه در آیه فوق، از باب تشبیه معقول به محسوس است؛ یعنی، مشرک - که با روگرداندن از خدای متعال و فرو افتادن در پای بت‌ها، در واقع از اوج کمالات انسانی سقوط می‌کند و در دام شیطان گرفتار می‌شود - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو افتد و طعمه پرندگان شکاری شود.

5 - کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مانند کسی است که از آسمان فرو افتد و باد او را به جایی دور بيفکند.

و من یشرك بالله .. أو تهوى به الريح في مكان سحيق

جمله «أو تهوى به الريح..» عطف است بر «تخطفه الطير». «هُوى» (مصدر «تهوى»)، به معنای سقوط و فرو افتادن است و هرگاه با «بای» تعدیه بیاید، به معنای اسقاط و فرو افکندن می‌شود. «هوت به الريح»; یعنی، باد او را فرو افکند. «سَحِق» (مصدر «سحیق») به معنای بُعد و دور بودن است و «مکان سحیق»; یعنی، جایی دور. بنابراین تقدیر جمله فوق چنین می‌شود: «من یشرك بالله فكأنما تهوى به الريح في مكان سحيق»; هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و باد او را به جایی دور افکند است. گفتنی است که در جمله یاد شده مشرک - که با روی برتافتن از عبادت خدای یگانه و فرو افتادن در زیر پای بت‌ها و پرستش آنها، در واقع از اوج هدایت و روشنایی به نهایت ضلالت و تاریکی سقوط می‌کند - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو می‌افتد و باد او را به جایی دور که راهی برای نجات نباشد فرو می‌افکند.

181- تشبیه معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز، پدیده‌ای مانند خواب و بیداری است.

ليعلموا.. أن الساعة لاريب فيها

به خواب رفتن اصحاب كهف و بیداری آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به این واقعه برای بیان حقایق معاد، گواه این مدعا است که مرگ، مانند خواب، و رستاخیز قیامت، بسان بیداری از خواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 7

7- انسان ها ، مانند زمان تولد ، فاقد هرگونه مال و فرزند و عنوان و اعتبار ، در صحنه قیامت حضور خواهند یافت .

لقد جئتمونا كما خلقنكم أول مرّه

تشبیه حضور انسان ها در قیامت به زمان تولد آنان، ممکن است از جهت همراه نداشتن امکانات مادی و خالی بودن از هرگونه عنوان و اعتبار باشد.

ص: 62

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 5

5- خروج مجدد انسان از زمین و حیات تازه او ، همانند آفرینش نخستین او از زمین خواهد بود .

و منها نخرجکم تاره أُخری

«تاره أُخری»؛ یعنی، بار دیگر گفتنی است که مرتبه اول بیرون آمدن انسان از خاک، همان خلقت اولیه او از نطفه است و بار دوم زمانی است که پس از مرگ مجدداً از زمین برانگیخته خواهد شد. «تاره أُخری» اشاره به همین تشابه دارد تا استبعادها را نیز تلویحاً رد کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 1

1 - آفرینش نخستین انسان ها و زنده کردن مجدد آنان پس از مرگ ، برای خداوند همانند آفریدن یک تن است .

ما خلقکم و لابعثکم إلیّ کنفس وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 9

9- احیای انسان ها در قیامت همچون احیای زمین از راه یک سلسله عوامل و زمینه های حیات آفرین خواهد بود .

فأحیینا به الأرض بعد موتها کذلک النشور

برداشت یاد شده از تشبیه به کار رفته در آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 18 - 5

5 - چگونگی زنده شدن انسان ها در قیامت ، همچون رویدن نباتات است .

و اللّٰه أنبتکم من الأرض نباتاً . . . و یخرجکم إخراجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - معاد انسان ، شبیه رویش گیاهان از زمین است .

لنخرج به حبّاً و نباتاً

یاد آوری اخراج دانه و گیاه از زمین - در آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده - گویای تشابه معاد با رویش گیاهان است.

182- تشبیه معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 63

1 - معبودان باطل و جعلی ، در مقایسه با خداوند ، همانند بردگان زرخید در برابر مالک خویش اند .

هل لكم من ما ملكت ايمانكم من شركاء في ما رزقكم فانتم فيه سواء

مثلی که در آیه آورده شده است، به قرینه آیات سابق - که درباره اثبات خداوند و وحدانیت بود - برای نفی معبودانی است که مشرکان، آنان را در برابر خداوند، انتخاب کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 75 - 3

3 - معبود های ادعایی به روز رستاخیز ، در حالی که همچون سپاه آماده به خدمت برای مشرکان اند ، از هرگونه یاری رسانی به آنان ناتوان خواهند بود .

لايستطيعون نصرهم و هم لهم جند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که ضمیر «هم» به معبودها و ضمیر «لهم» به مشرکان بازگردد و این جمله حال برای ضمیر غایبی در «لايستطيعون» باشد. بر این اساس، این ترکیب از باب مبالغه آمده است؛ زیرا متمرکز کردن تمامی نیروها در قالب یک سپاه آماده به خدمت و در عین حال ناتوان بودن از یاری رسانی، نشان دهنده اوج ناتوانی معبودها می باشد. گفتنی است بر اساس این نظر، آیه شریفه ناظر به روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 5

5 - شباهت خدایان ادعایی شرک پیشگان ، به شریکان ناسازگار و سخت گیر

ضرب الله مثلاً رجلاً فیه شركاء متشكسون

183- تشبیه معقول به محسوس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 18 - 4

4- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم از روش های تعلیمی قرآن کریم

مثل الذین كفروا برّهم أعمالهم کرماد اشتدّت به الريح فی یوم عاصف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 4

4- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم ، از روش های تعلیمی قرآن کریم است .

مثل کلمه خبیثه کَشَجَره خبیثه اجْتَثَّ من فوق الأرض ما لها من قرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 64

20 - استفاده از تمثیل و تشبیه معقول به محسوس و ارائه نمونه عینی، از روش های هدایتی قرآن برای تفهیم معارف بلند الهی

مثل نوره کمشکوه فیها مصباح .. و یضرب الله الأمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 9 - 3

3 - استفاده از امور محسوس و قابل مشاهده، برای اثبات امور غیبی و دور از دسترس، از شیوه های تبلیغی قرآن کریم

رجل ینبئکم إذا مرّتم کلّ ممزّق إنکم لفی خلق جدید .. أفلم یروا إلی ما بین أید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 10

10 - معارف دین در زمینه مسائل و مصادیق « غیب »، دارای مثال های عینی در جهان محسوس

و أحنینا به .. کذلک الخروج

مسأله معاد از امور غیبی است؛ یعنی، حقیقت آن اکنون بر بشر نامعلوم است. ولی خداوند برای نزدیک کردن این معرفت غیبی به ذهن بشر، نمونه های مثالی از آن را در جهان طبیعت قرار داده است تا راه درک آن را هموارتر سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 27 - 3

3 - استفاده از محسوسات در تبیین معقولات، از شیوه های قرآن

ءأنتم أشدّ خلقاً أم السماء بنیها

184 - تشبیه ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 6

6 - مشرکان عصر بعثت، فرشتگان را موجوداتی شبیه خداوند در رحمت می دانستند .

بما ضرب للرحمن مثلاً

با توجه به کلمه «رحمان» و «مثلاً»، مطلب بالا قابل برداشت است.

185- تشبیه ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 5

ص: 65

5- فرشتگان ، به هنگام قبض روح برخی از مردم ، بسان شناکنندگان ، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند .

و السبحت سبحًا

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند (تاج العروس).
تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملانکه، در قبض روح مؤمن است که به حرکت در آب تشبیه شده است.

186- تشبیه ملانکه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 2 - 4

4- فرشتگان وحی ، همچون طوفان با سرعت بسیار مأموریت خود را دنبال می کردند .

فالعصفت عصفًا

«عاصفات» از نظر لغوی، به معنای تندبادها و طوفان ها است و اگر مقصود از آن، فرشتگان باشد، در این کلام تشبیه و استعاره به کار رفته است.

187- تشبیه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 6

6 - منافقان ، به رغم ظاهر فریبنده و سخنان زیبایشان ، چونان چوب های تکیه شده بر دیوار ، خشک و بی روح اند .

كأنهم خشب مسندة

188- تشبیه منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 4

4 - منافقان مدینه ، از شدت ترس از جنگ ، شبیه محتضر می شدند .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

189- تشبیه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 66

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوی الظلمت والنور

190- تشبیه موضعگیری مرفهان کافر صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت ، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

191- تشبیه موقعیت فرهنگی اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور تشبیه کردن وضعیت فرهنگی و دینی مردم مکه ، به وضعیت مردمی همانند آنان در طول تاریخ و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

«مَثَلٌ» گاهی در معنای شبیه و مانند به کار می رود که در این صورت معنای آیه چنین خواهد بود: ای پیامبر! برای وضعیت مردم مکه، شبیه و مانندی از تاریخ (اصحاب قریه) بیاور. و گاهی به معنای خبر است؛ یعنی، ای پیامبر! برای مردم مکه خبر و داستان اصحاب قریه را نقل کن تا مردم از این داستان عبرت گیرند. گفتنی است برداشت یاد شده براساس معنای نخست است.

192- تشبیه میوه درخت زقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 65 - 1

1 - میوه و ثمره درخت « زقوم » ، در زشتی همانند سر های شیطان ها است .

طلعها كأنه رءوس الشیطین

«طلع»، به معنای «ثمره» است.

ص: 67

193- تشبیه نگاه بیمار دلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 8

8- نگاه بیمار دلان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از نزول آیات جهاد ، نگاهی وحشت زده و محتضرگونه

ینظرون إلیک نظر المغشىّ علیه من الموت

194- تشبیه همسران بهشتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 49 - 1

1 - زنان و حوران بهشتی ، از شدت سفیدی و درخشندگی همچون تخم شتر مرغ زیر پر هستند .

کأنهنّ بیض

«بیض» اسم جنس و مفرد آن «بیضه» و به معنای تخم شتر مرغ است که رنگ آن سفید و درخشنده و کمی متمایل به زردی است و این حیوان آن را زیر پر خود می پوشاند تا از غبار و آلودگی و دستبرد محفوظ ماند. عرب ها، زنان زیبا را به «بیض» تشبیه می کنند.

195- تشبیه هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 6

6 - مردمان هواپرست را ، در حق نشنوی و بی خردی ، جز به چهارپایان (شتر ، گاو و گوسفند) نمی توان تشبیه کرد .

إن هم إلا کالأنعم

«أنعام» نامی است که شامل سه نوع حیوان می شود: شتر و گاو و گوسفند.

196- تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع اصم (کر)، ابکم (لال) و اعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

ص: 68

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2 - قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أو كصيب من السماء فيه ظلمت و رعد و برق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 2

2 - قلب ها و دل های بنی اسرائیل در سختی و نفوذناپذیری همانند سنگ و از آن سخت تر شد .

فهی كالحجاره أو أشد قسوه

«حجاره» جمع حجر و به معنای سنگها و صخره هاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 1

1 - اطمینان اهل کتاب به نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) همانند اطمینان آنان به فرزندی پسرانشان بود .

الذین ءاتینهم الکتب یعرفونه کما یعرفون أبناءهم

ظاهر این است که مراد از ضمیر مفعولی در «یعرفونه» پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد؛ گرچه این احتمال نیز وجود دارد که آن ضمیر به تغییر قبله باز گردد. از آن جا که «مشبه به» فرزندان می باشد، این احتمال قوی به نظر نمی رسد؛ زیرا تشبیه شناخت قبله به شناخت فرزندان، تناسب چندانی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 12

12 - انسان در دنیا ، همچون مسافر است .

و تزودوا فان خیر الزاد التقوی

از به کار بردن «تزودوا» استفاده می شود که انسان تشبیه به مسافری شده است که نیاز به توشه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 1

1 - مالی که در راه خدا انفاق می شود ، همچون بذری است که هفت خوشه برویاند و در هر خوشه صد دانه باشد .

مثل الذین ینفقون .. مائه حبه

از مُشَبَّه به (دانه) به دست می آید که مُشَبَّه، مالی است که شخص در راه خدا انفاق می کند؛ نه اینکه مشبّه، خود انفاق کننده باشد؛ چنانچه ظاهر تشبیه افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 5,9

ص: 69

5 - همانندی انفاقِ توأم با مَنّت و آزار مؤمنان ، با انفاق همراه با ریایِ کافران

يا ايّها الذّين امنوا .. كالذّي ينفق ماله رياء الناس و لا يؤمن بالله

انفاق مؤمنان آنگاه که با مَنّت و آزار توأم شود، همانند انفاق کافرانی است که با ریا باشد.

9 - مثل انفاق کنندگان از روی مَنّت و آزار و ریا ، همچون صخره صافی است که بر روی آن قشرِ خاکی باشد و بذرهایی در آن افشاند
شود و ناگهان ، رگباری تند بر آن رسد و همه خاک ها را بشوید و آن سنگ را کِشت ناپذیر کند .

فمثله كمثل صفوان عليه تراب فاصابه وابل فترکه صلدأ لا يقدرّون على شيء مما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 1

1 - تشبیه انفاق کننده از روی مَنّت و آزار و ریا ، به صاحب بوستانی از خرما و انگور که جوی ها در پای درختانش جاری و هر گونه میوه
ای دهد و خود پیر شده و فرزندان ناتوان داشته باشد و ناگهان ، گردبادی آتشنا به آن بوستان افتد و آنرا بسوزاند .

ايودّ احدكم ان تكون له جنّه .. و اصابه الكبر ... نار فاحترقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 1, 4

1 - رباخواران ، همچون شیطان زدگان آشفته ، دیوانه و پریشان

الذّين يأكلون الرّبوا لا يُؤمنون الاّ كما يقوم الذّي يتخبّطه الشّيطان من المسّ

با توجّه به معنای لغوی «تخبّط» که دیوانگی و پریشانی است. (التخبّط المس بالجنون و التخیل).

4 - به کارگیری تمثیل در قرآن ، روشی برای بیان حقایق و احکام دین

الذّين يأكلون الرّبوا لا يُؤمنون الاّ كما يقوم الذّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 59 - 1, 3

1 - شباهت خلقت حضرت عیسی (ع) به خلقت آدم (ع)

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم

3- عیسی ، همانند آدم (ع) مخلوق خداوند نه فرزند او .

انّ مثل عیسی عندالله کمثل ادم خلقه من تراب

چون این آیه پس از سرگذشت حضرت عیسی (ع) آمده است، اشاره به پندار مسیحیان و ردّ آن است که عیسی (ع) را به دلیل نداشتن پدر، فرزند خداوند می شمردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 135 - 12

12 - پشیمان نشدن و توبه نکردن از گناهان گذشته خود ، به منزله اصرار بر آن گناهان است .

الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً... فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ... وَلَمْ يَصِرُوا عَلٰى مَا فَعَلُوا

بنابر اینکه جمله «و لم یصروا .. .»، عطف تفسیری برای جمله «فاستغفروا» باشد یعنی اگر بعد از گناه، یاد خدا نکنند و استغفار

ص: 70

نمایند، در واقع اصرارکنندگان بر گناه هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 10 - 2

2 - خوردن ظالمانه مال یتیم در واقع ، خوردن آتش است .

انّ الذّین یاکلون اموال الیتامی ظلماً اّما یاکلون فی بطونهم ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 16، 15، 14

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خداترسان از خدا می ترسند .

إذا فریق منهم یخشون النّاس کخشیه اللّٰه

برداشت فوق بر این مبناست که «کخشیه اللّٰه» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون النّاس مثل اهل خشیه اللّٰه.

15 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام ، فزوتتر از ترس خداترسان ، از رویارویی با دشمن هراسناک بودند .

إذا فریق منهم یخشون النّاس .. او اشدّ خشیه

اُو در «او اشدّ خشیه» برای تنويع است و اشاره دارد به اینکه مسلمانان هراسناک از نبرد با دشمن، دو گروه بودند.

16 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای که از خدا ، ترسان بودند ، از رویارویی با دشمن می ترسیدند .

إذا فریق منهم یخشون النّاس کخشیه اللّٰه

در برداشت فوق «کخشیه اللّٰه» صفت مفعول مطلق محذوف گرفته شده است و فاعل «خشیه» ضمیری است که به «فریق» بازمی گردد ; یعنی یخشون النّاس مثل خشیتهم من اللّٰه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 27

27 - خودداری از ادای شهادت ، همانند شهادت دروغ ، گناه و موجب کیفر الهی است .

وإن تلووا أو تعرضوا فإن الله كان بما تعملون خبيراً

بیان آگاهی خداوند به عملکرد ناشایست آدمی، کنایه از کیفردهی اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 33،34،32،2

2 - کشتن نابحق یک انسان در نزد خداوند به منزله کشتن همه مردم است .

من قتل نفساً بغير نفس . . . فکانما قتل الناس جميعاً

32 - گمراه نبودن انسان هدایت یافته ، به منزله کشتن وی و هدایت انسان گمراه ، به منزله زنده کردنش می باشد .

من قتل نفساً . . . فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اخرجها من ضلال الی هدی فکانما احياها و من اخرجها من هدی الی ضلال فقد قتلها.

کافی، ج 2، ص 210، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 153.

33 - سیراب نمودن تشنه ای که به آب دسترسی ندارد، به منزله احیای اوست.

و من احیایها فکانما احیا الناس جميعاً

امام صادق(ع): ... و من سقى الماء فى موضع لا يوجد فيه الماء كان كمن احيا نفساً و «من احیایها فکانما احیا الناس جميعاً».

کافی، ج 4، ص 57، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 464، ح 9.

34 - خودداری از اطعام مؤمن گرسنه، به منزله کشتن وی و غذا دادن به او به منزله احیای اوست.

و من احیایها فکانما احیا الناس جميعاً

از امام صادق(ع) روایت شده که درباره اطعام مؤمن فرمود: ... من احیی مؤمن فکانما احیا الناس جميعاً، فان لم تطعموه فقد اتموه و ان اطعمتموه فقد احیتموه.

کافی، ج 2، ص 20، ح 20؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 152.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 3

3 - کسانی که آیات الهی و دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را ناشنیده می انگارند، مردگانی متحرکند.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

به کار رفتن کلمه «الموتی» در برابر «الذین یسمعون» حاکی از آن است که آن دسته که در برابر دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) به گونه ای رفتار می کنند که گویا اصلاً چیزی نشنیده اند، مرده دلانی هستند که کلمه «الموتی» در خور آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرو رفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فی الأرض . . . إلى ربهم يحشرون. و الذین کذبوا بآئتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 14

14 - نابرابری ناآگاهان و آگاهان به محدوده قدرت و وظایف پیامبران، مانند نابرابری کوران و بینایان

قل لا أقول لکم . . . إنی ملک ... قل هل یتوی الأعمی و البصیر أفلاتتفکرون

در اینکه مراد از «أعمی» و «بصیر» در آیه چیست، احتمالاتی وجود دارد؛ از آن جمله اینکه کسانی که پس از بیان محدوده قدرت و وظایف پیامبران این حقایق را دریافته و پذیرا می شوند، «بصیر» و آن کسانی که جاهلانه سخنهاى واهی گفته و درخواستهای نابجا دارند «أعمی» (کور) هستند.

ص: 72

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 14، 13

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد ... كالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

14 - مرتد مانند جن زده است که روی زمین بی هدف و سرگردان راه می پیماید.

و نرد علی اعقابنا . . . كالذی استهوته الشیطان فی الأرض حیران

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

كالذی استهوته الشیطان فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلی الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 94 - 1

1 - انسان در پی مرگ، مانند آفرینش نخستین خویش، تنها نزد خداوند حضور می یابد.

و لقد جئتمونا فردی کما خلقنکم اول مره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 10

10 - ایمان به آیات الهی بینایی و کفر به آن کوری است.

قد جاءکم بصائر من ربکم فمن أبصر فلنفسه و من عمی فعلیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 10

10 - راه یافتن حق (اسلام) به قلب حق ناپذیر، مانند صعود در آسمان دشوار و یا غیر ممکن است.

و من یرد أن یضله یجعل صدره ضيقا حرجا كأنما یصعد فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 13

13 - شباهت و همگونی معاد انسانها با آغاز آفرینش آنان

کما بدأکم تعودون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 40 - 6

ص: 73

6 - ورود تکذیب کنندگان آیات الهی و مستکبران به بهشت، امری ناممکن، همچون عبور شتر از روزنه سوزن

و لا یدخلون الجنة حتی یلج الجمل فی سم الخیاط

«جمل» به معنای شتر است و «سم» به معنای روزنه ای است که در انتهای سوزن برای عبور نخ تعبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 10

10 - حیاتبخشی دوباره به مردگان به هنگام برپایی قیامت، همانند رویش گیاهان مرده و به ثمر نشانیدن آنهاست.

فاخرجنا به من کل الثمرت کذلک نخرج الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 8

8 - نیکوکاران، مانند سرزمین طیب، سودمند و برخوردار از فیض فراوان خداوند

إن رحمت اللہ قریب من المحسنین. و هو الذی یرسل الريح ... و البلد الطیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 14، 15

14 - حالت بلغم باعورا به سبب دنیاگرایی مانند حالت سگی شد که در هر حال، چه بر او هجوم کنی و یا رهاش سازی، زبان از کام بیرون آورد و له له زند.

فمثله کمثل الکلب إن تحمل علیه یلهث او تترکه یلهث

«تحمل» از «حَمَلَه» گرفته شده و «حَمَلَه» به معنای هجوم کردن است. «مَثَل» در آیه شریفه به معنای حالت و صفت است.

15 - حالت درونی تکذیب کنندگان آیات الهی مانند حالت سگ تشنه ای است که همواره له له می زند.

ذلک مثل القوم الذین کذبوا بآیتنا

«ذلک» اشاره به حالتی است که جمله «فمثله ..» آن را درباره سگ بیان داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حالت جوامع تکذیب کننده آیات الهی ، حالتی شوم است .

ساء مثلاً القوم الذین کذبوا بآیتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - تکذیب کنندگان آیات الهی ، در محروم بودن از درک معارف الهی مانند چارپایانند .

أولئک کالأنعم

همسانی گمراهان تکذیب کننده آیات با چهارپایان و به اصطلاح «وجه شبهه»، به دلیل جمله «لا یفقهون بها و ..» (محرومیت از درک معارف الهی) است.

ص: 74

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 8

8 - چهره مردمان زشت کار در قیامت ، مانند پاره ای از شب دیجور ، سیاه خواهد بود .

و الذین کسبوا السيئات .. كأنما أغشيت وجوههم قطعاً من الليل مظلماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 6

6- مَثَلٌ درخواست کننده از خدایان دروغین مثل تشنه ای است که از راه دور دستان خود را به طرف آب دراز می کند تا آب ، خود به کام او برسد که هرگز چنین نمی شود .

إلّا كبسط كفيه إلى الماء ليبلغ فاه و ما هو ببلغه

برخی عبارت «إلّا كبسط» را استثنا از استجابت گرفته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین است: «لايستجيبون بشيء من الأستجابة إلّا استجابة كإستجابة الماء لبسط كفيه إلى الماء». و برخی آن را استثنا از «الذین يدعون» دانسته اند و گفته اند تقدیر کلام چنین می شود: «الذین يدعون من دونه ليسوا إلّا كبسط كفيه إلى الماء». قابل ذکر است که ضمیر در «ليبلغ» به «الماء» و ضمیر در «فاه» (دهانش) به «بسط» برمی گردد. و ضمیر «هو» به «الماء» و ضمیر در «ببالغه» به «فاه» ارجاع می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 15

15- نابرابری مشرکان با موحدان بسان نابرابری انبوه تاریکی ها با روشنایی است .

أم هل تستوى الظلمت والنور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 4,7,8,21

4- فلزات گداخته شده در کوره های آتش ، کفهایی همانند کف های سیلاب از خود ایجاد می کنند .

و مما يوقدون عليه في النار .. زيد مثله

«من» در «مما يوقدون» نشویه است. «ایقاد» (مصدر يوقدون) به معنای شعلهور ساختن آتش می باشد. مراد از «ما» به قرینه «حلیه» و «متاع» فلزاتی نظیر طلا، نقره، مس و ... است. «فی النار» حال مؤکده می باشد. بنابراین «یوقدون...» ; یعنی، و حاصل می شود از فلزاتی

که آتش بر آن برافروزند (آن را ذوب کنند) کفی مانند کف سیلاب.

7- حق در تشبیه مانند باران و سیلاب است و باطل همسان کف های پف کرده بر روی آن

أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها فاحتمل السيل زبداً رابياً . . . كذلك يضرب ا

8- حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما يوقدون عليه في النار . . . زيد مثله كذلك يضرب الله الحق و البطل

21- تشبیه حقایق به امور محسوس و آوردن مثل برای آنها از شیوه های قرآن

كذلك يضرب الله الأمثال

ص: 75

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در رسالت و تلقی وحی همانند پیامبران امت های پیشین و برخورد امتش با وی همسان برخورد امت های پیشین با پیامبران خویش

كذلك أرسلنك في أمه قد خلت من قبلها أمم لتتلوا عليهم الذي أوحينا إليك

تشبیه در جمله «كذلك أرسلناك . . .» مقتضی مشبه، مشبه به و وجه شبه می باشد. گفته شده مشبه «ارسال پیامبر در امت خویش»، مشبه به «ارسال پیامبران در امتهای گذشته» و وجه شبه «حقایق است که از آیات قبل و نیز آیه مورد بحث می توان استفاده کرد». از آن حقایق است نفس رسالت، تلقی وحی، وظیفه پیامبری، هدف ارسال (لتتلوا علیهم . . .)، برخورد امتهای، سرنوشت ایشان، سنت خداوند در امر هدایت و اضلال مردم پس از ارسال پیامبران (قل إن الله یضل من یشاء و یهدی إلیه من أناب) و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 24 - 5

5- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم، از روش های تعلیمی قرآن کریم

ضرب الله مثلاً کلمه طیبه کشجره طیبه أصلها ثابت و فرعها فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 4

4- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم، از روش های تعلیمی قرآن کریم است .

مثل کلمه خبیثه کشجره خبیثه اجثت من فوق الأرض ما لها من قرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 1، 18

1- شکستن عهد و پیمان قطعی، همانند گسستن رشته ای است، پس از بافتن محکم آن

أوفوا بعهد الله . . . و لاتنقضوا . . . و لاتکونوا کالتي نقضت غزلها من بعد قوه أنک-

18- «عن أبي جعفر (ع) قال: التي نقضت غزلها إمراه . . . يقال لها: رابطة (ربطه) . . . كانت حمقاء تغزل الشعر فإذا غزلت نقضته ثم عادت فغزلته فقال الله: «كالتی نقضت غزلها . . .» . . .»

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: آن زن که رشته‌هی تافته خود را باز می‌کرد زنی بود... به نام رابطه (یا ریطه) ... و او زن احمقی بود که مو [ی بز و غیره] را می‌تافت و پس از تافتن، آنها را باز می‌کرد و سپس دوباره می‌تافت. پس خداوند فرمود: کالتی نقصت غزلها...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 3

3- انسان بخیل ، همانند انسانی دست بسته به گردن است .

و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک

«و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک» کنایه از امساک و پرهیز از انفاق (بُخل) است. اینکه از بُخل و امساک به «دستت را به گردنت

ص: 76

مبند» تعبیر شده، نشان می دهد که انسان بخیل، همانند شخص دست بسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 11

11- مرگ و رستاخیز ، پدیده ای مانند خواب و بیداری است .

ليعلموا.. أن الساعة لاريب فيها

به خواب رفتن اصحاب كهف و بیداری آنان پس از چند قرن و استشهاد قرآن به این واقعه برای بیان حقیقت معاد، گواه این مدعا است که مرگ، مانند خواب، و رستاخیز قیامت، بسان بیداری از خواب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 17

17- آب های غلیظ و گداخته ، بسان گدازه مس ، پاسخی برای استغاثه و آب طلبی کافران در دوزخ است .

وإن يستغيثوا يغاثوا بماء كالمهل

«مهل» به معنای «درده روغن» و نیز «مس گداخته» است (مقایس اللغه) و نیز به «خونابه ای که از لاشه مردار بیرون آید» گفته می شود. (قاموس) وصف آنان با عبارت «یشوی الوجوه» با معنای «مس گداخته» سازگارتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 7

7- انسان ها ، مانند زمان تولد ، فاقد هرگونه مال و فرزند و عنوان و اعتبار ، در صحنه قیامت حضور خواهند یافت .

لقد جئتمونا كما خلقنكم أول مرة

تشبیه حضور انسان ها در قیامت به زمان تولد آنان، ممکن است از جهت همراه نداشتن امکانات مادی و خالی بودن از هرگونه عنوان و اعتبار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 3

3- غروب خورشید در نقطه پایانی سفر ذوالقرنین به جانب مغرب ، چونان فرورفتن آن در چشمه ای تیره فام بود .

وجدها تغرب فی عین حمئه

از جمله معانی «عین» چشمه است و به قرینه «وجدها» (آن را چنان یافت که) مراد آیه آن نیست که خورشید، در چشمه ای دارای گل سیاه فرو می رفت، بلکه منظره غروب خورشید را ذوالقرنین آنگونه مشاهده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 1

1 - قرار دادن زمین ، همانند گاهواره ای برای آرامش و آسایش انسان ، پرتویی از ربوبیت خداوند است .

الذی جعل لکم الأرض مهداً

«مهد» جایگاهی است که برای طفل آماده می کنند (گاهواره)، در آیه شریفه، زمین به گهواره ای که طفل در آن می آرمَد، تشبیه

ص: 77

شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 5

5- خروج مجدد انسان از زمین و حیات تازه او ، همانند آفرینش نخستین او از زمین خواهد بود .

و منها نخرجکم تاره أُخری

«تاره أُخری»؛ یعنی، بار دیگر گفتنی است که مرتبه اول بیرون آمدن انسان از خاک، همان خلقت اولیه او از نطفه است و بار دوم زمانی است که پس از مرگ مجدداً از زمین برانگیخته خواهد شد. «تاره أُخری» اشاره به همین تشابه دارد تا استبعادها را نیز تلویحاً رد کرده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 104 - 1

1- قیامت روزی است که خداوند ، آسمان را هم چون پیچیدن طومارنامه ها ، در هم می پیچد .

یوم نطوی السماء کطی السجل للکتب

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- «طی» به معنای پیچیدن است. 2- «سجل» یا به معنای «کاتب» می باشد که در این صورت اضافه «طی» به «سجل» اضافه مصدر به فاعل است و «لام» در «للکتب» برای اختصاص و یا برای تقویت عامل «طی» است و یا به معنای هر چیزی است که در آن نوشته باشند. در این صورت اضافه «طی» اضافه به مفعول است و «لام» در «للکتب» به معنای «من أجل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 12

12- بیم و هراس مردم در عرصه محشر ، به اندازه ای است که آنان همچون مردم می خورده و مست ، عقل و هوش خود را از کف خواهند داد .

و تری الناس سکری و ما هم بسکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 5,4

4 - مثل کسی که به خدا شرک میورزد، مثل کسی است که از آسمان فرو افتد و طعمه مرغان شکاری گردد.

و من یشرك بالله فكأنما خرّ من السماء فتخطفه الطير

«خرّ و خُور» (مصدر «خرّ») به معنا سقوط و فرو افتادن است. «خرّ من السماء»; یعنی، از آسمان فرو افتاد. «خطف» (مصدر «تخطف») نیز به معنای ربودن است. «خطفه الطير»; یعنی، پرنده او را ربود. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین است: هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و پرنده شکاری او را ربوده است. گفتنی است که تشبیه در آیه فوق، از باب تشبیه معقول به محسوس است؛ یعنی، مشرک - که با روگرداندن از خدای متعال و فرو افتادن در پای بت ها، در واقع از اوج کمالات انسانی سقوط می کند و در دام شیطان گرفتار می شود - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو افتد و طعمه پرندگان شکاری شود.

ص: 78

5 - کسی که به خدا شرک می‌ورزد، مانند کسی است که از آسمان فرو افتد و باد او را به جایی دور بیفکند.

و من یشرك بالله .. او تهوی به الريح فی مكان سحیق

جمله «او تهوی به الريح ..» عطف است بر «تخطفه الطیر». «هُوی» (مصدر «تهوی»)، به معنای سقوط و فرو افتادن است و هرگاه با «بای» تعدیه بیاید، به معنای اسقاط و فرو افکندن می‌شود. «هوت به الريح»؛ یعنی، باد او را فرو افکند. «سَحِق» (مصدر «سحیق») به معنای بُعد و دور بودن است و «مكان سحیق»؛ یعنی، جایی دور. بنابراین تقدیر جمله فوق چنین می‌شود: «من یشرك بالله فكأنما تهوی به الريح فی مكان سحیق»؛ هر کس به خدا شرک بورزد، چنان است که گویا از آسمان فرو افتاده و باد او را به جایی دور افکنده است». گفتنی است که در جمله یاد شده مشرک - که با روی برتافتن از عبادت خدای یگانه و فرو افتادن در زیر پای بت‌ها و پرستش آنها، در واقع از اوج هدایت و روشنایی به نهایت ضلالت و تاریکی سقوط می‌کند - به کسی تشبیه شده است که از آسمان فرو می‌افتد و باد او را به جایی دور که راهی برای نجات نباشد فرو می‌افکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 1,3

1 - اعمال و رفتار کفرپیشگان، همانند سرابی است در کویر که تشنه به پندار آب به سراغ آن می‌رود و چیزی به دست نمی‌آورد.

و الذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

3 - اعمال و رفتار کفرپیشگان، چون سراب فریبنده است.

و الذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعه يحسبه الظمآن ماء حتى إذا جاءه لم يجده شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 1

1 - اعمال کافران، به مثابه تاریکی شدید در دریای ژرفناک با امواجی متلاطم و پوشیده از ابر است که کمترین روزنه ای در آن نیست.

و الذین کفروا أعملهم .. کظلمت فی بحر لَجّی یغشیه موج من فوقه موج من فوقه سحا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 6,7

6 - خداوند ، از بالا و از ابر یخ زده - که به کوه می ماند - تگرگ فرو می ریزد .

و ینزل من السماء من جبال فیها من برد

«من جبال» بدل از «من السماء» و برای تشبیه کردن ابرها، به کوه ها است؛ همان گونه که تشبیه اشیای بزرگ و با عظمت به

ص: 79

کوه، بسیار معمول است؛ مانند کوه علم و... «بَرَد» نیز به معنای تگرگ است.

7- در فضا، انبوهی از ابرهای یخ زده همچون کوه، وجود دارد.

و ينزل من السماء من جبال فيها من برد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 8

8- دوست ناباب، چونان شیطان است.

يويلى لىتنى لم اتخذ فلاناً خليلاً. لقد أضلنى عن الذكر... و كان الشيطان للإن

برداشت فوق، مبتنی بر این است که جمله «و كان الشيطان..» دنباله سخن ظالمان باشد و مقصود از «شیطان» ابلیس نباشد؛ بلکه نامی باشد که ظالمان برای دوستان ناباب و گمراه گر خود انتخاب کرده باشند؛ زیرا عمل گمراهی، کار شیطان است و هر کس چنین کاری را انجام دهد، همچون شیطان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 6

6- مردمان هواپرست را، در حق نشنوی و بی خردی، جز به چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) نمی توان تشبیه کرد.

إن هم إلا كالأنعم

«أنعام» نامی است که شامل سه نوع حیوان می شود: شتر و گاو و گوسفند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 1

1- آفرینش شب، همچون لباس و پوشش، تنها به قدرت خدا است.

و هو الذى جعل لكم الليل لباساً

جمله «و هو الذى جعل لكم الليل لباساً» برای حصر است و از نوع حصر افرادی است؛ یعنی، تنها خدا شب را همچون پوشش برای انسان قرار داد؛ نه قدرتی دیگر. گفتنی است در این جمله، شب به لباس و پوشش تشبیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار ؛ چون دو کوه بزرگ

فانفلق فکان کلّ فرق کالطود العظیم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 7,8

7 - کافران حق ناپذیر ، چونان مردگانی ناشنوا و غیرقابل تفهیم

ص: 80

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لا تسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 41 - 2، 1

1 - دوست گیرندگان غیر خدا ، همانند عنكبوت اند که خانه ای بس سست و بی بنیاد ، برای خود ساخته است .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنكبوت اتّخذت بیئاً

2 - انتخاب کنندگان ولیّ و کارسازی غیر از خدا ، همانند عنكبوت اند که برای خود خانه ای بی بنیاد ، بنا کرده است .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنكبوت اتّخذت بیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 1

1 - معبودان باطل و جعلی ، در مقایسه با خداوند ، همانند بردگان زرخرید در برابر مالک خویش اند .

هل لکم من ما ملکتم ایمنکم من شرکاء فی ما رزقکم فأنتم فیہ سواء

مثلی که در آیه آورده شده است، به قرینه آیات سابق - که درباره اثبات خداوند و وحدانیت بود - برای نفی معبودانی است که مشرکان، آنان را در برابر خداوند، انتخاب کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 27 - 3

3 - زبان قرآن ، استفاده از کلمات و تشبیهات رایج و شناخته شده در میان مردم است .

و البحر یمدّه من بعده سبعه أبحر

کلمه «سبعه» در آیه برای بیان کثرت است و مراد از آن، واقعاً، هفت دریای دیگر نیست. استفاده از چنین کلمه ای برای بیان مقصود، عین همان چیزی است که در محاوره های عامیانه گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 28 - 1

1 - آفرینش نخستین انسان ها و زنده کردن مجدد آنان پس از مرگ ، برای خداوند همانند آفریدن یک تن است .

ما خلقکم و لابعثکم إلیٰ کنفس وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 46 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به منزله چراغی فروزان (برای هدایت) است .

و سراجًا منیرًا

ص: 81

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 7,9

7 - تشبیه تجدید حیات انسان ها در قیامت ، به احیای زمین و پدید آمدن حیات در آن

أرسل الريح فتثير سحاباً فسقنه إلى بلد ميّت فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك الن

9 - احیای انسان ها در قیامت همچون احیای زمین از راه یک سلسله عوامل و زمینه های حیات آفرین خواهد بود .

فأحيينا به الأرض بعد موتها كذلك النشور

برداشت یاد شده از تشبیه به کار رفته در آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2 - ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنایی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

و لا الظلمت و لا النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 21 - 1

1 - ایمان چون سایه ، آرام بخش و فرح زا است و کفر چون بادِ داغ ، آزاردهنده و ناراحت کنند .

و لا الظلّ و لا الحرور

«ظلّ» به معنای سایه و «حرور» به معنای باد داغ است. گفتنی است در این آیه، ایمان به سایه تشبیه شده است و کفر به باد داغ.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبر ها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فى القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدراسلام درمکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز

هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 8 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که در گردنشان تا چانه ها ، غل و زنجیر قرار داشته و سرهایشان به طرف بالا مانده باشد .

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

«ذقن» (مفرد «أذقان») به معنای چانه و «قمح» (ریشه «مقمحون») به معنای بلند کردن سر است. گفتنی است آیه شریفه در مقام تمثیل و تشبیه حال کافران و مشرکان لجوجی است که نمی خواستند هرگز ایمان بیاورند.

ص: 82

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 9 - 36 - 1

1 - مردمی که ایمان نیاورند و محکوم به عذاب الهی گردند ، مانند کسانی اند که سدّی بلند در پیش رو و پشت سرشان نهاده شده و بر دیدگان‌شان پرده ای افکنده شده که هیچ چیز نبینند .

و جعلنا من بین ایدیهم سدّاً

تکبیر «سدّاً» برای تعظیم است و به قرینه «فأغشیناهم»، مقصود از آن، سدّی بلند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 13 - 36 - 3

3 - وضعیت فرهنگی و دینی مردم عصر پیامبراسلام ، شبیه و مانند وضعیت مردم انطاکیه هنگام آمدن رسولان به سوی آنان

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه إذ جاءها المرسلون

بیشتر مفسران برآنند که مقصود از «أصحاب القریه» مردم شهر «انطاکیه» است (که هم اکنون جزء خاک ترکیه و از شهرهای تجاری آن می باشد). گفتنی است «إذ» ظرف زمان و بدل اشتمال، برای «أصحاب القریه» است؛ یعنی، مثل بزن از مردم انطاکیه، آن گاه که رسولان الهی به سوی شان آمدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 39 - 36 - 3

3 - ماه ، پس از طی منزل های خود در 28 روز ، مانند شاخه خشکیده خرما می شود .

و القمر قدرنه منازل حتّی عاد کالعرجون القدیم

«عرجون» (از ماده «عرجن») به معنای شاخه خوشه خرما است که از درخت جدا شده باشد و پس از چندی زرد گشته و به شکل هلال درآمده باشد. گفتنی است صفت «قدیم» اشاره به پڑمردگی و کهنگی آن شاخه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 70 - 36 - 7

7 - مؤمنان ، انسان های زنده دل و برخوردار از حیات واقعی و معقول ، و کافران (چونان مردگان) محروم از آن

ليندر من كان حياً و يحقّ القول على الكفرين

برداشت یاد شده از ارتباط میان صدر و ذیل آیه شریفه؛ یعنی، به قرینه مقابله میان انسان های زنده و کافران، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 75 - 3، 2

2- مشرکان چونان سپاهی آماده به خدمت ، پشتیبانِ معبود های خویشند .

و هم لهم جند محضرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که ضمیر «هم» به مشرکان و ضمیر «لهم» به معبودها باز گردد.

3 - معبود های ادعایی به روز رستاخیز ، در حالی که همچون سپاه آماده به خدمت برای مشرکان اند ، از هرگونه یاری رسانی به آنان ناتوان خواهند بود .

ص: 83

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که ضمیر «هم» به معبودها و ضمیر «لهم» به مشرکان بازگردد و این جمله حال برای ضمیر غایبی در «لایستطیعون» باشد. بر این اساس، این ترکیب از باب مبالغه آمده است؛ زیرا متمرکز کردن تمامی نیروها در قالب یک سپاه آماده به خدمت و در عین حال ناتوان بودن از یاری رسانی، نشان دهنده اوج ناتوانی معبودها می باشد. گفتنی است بر اساس این نظر، آیه شریفه ناظر به روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 49 - 1

1 - زنان و حوران بهشتی، از شدت سفیدی و درخشندگی همچون تخم شترمرغ زیر پر هستند.

کَآئِهَنَّ بِيض

«بیض» اسم جنس و مفرد آن «بیضه» و به معنای تخم شترمرغ است که رنگ آن سفید و درخشنده و کمی متمایل به زردی است و این حیوان آن را زیر پر خود می پوشاند تا از غبار و آلودگی و دستبرد محفوظ ماند. عرب ها، زنان زیبا را به «بیض» تشبیه می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 65 - 1

1 - میوه و ثمره درخت «زقوم»، در زشتی همانند سرهای شیطان ها است.

طَلَعَهَا كَأَنَّه رَعُوسُ الشَّيْطَانِ

«طلع»، به معنای «ثمره» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 5

5 - شباهت خدایان ادعایی شرک پیشگان، به شریکان ناسازگار و سخت گیر

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَكِّسُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 7

7 - خواب ، پدیده ای شبیه به مرگ

اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

کاربرد «توفی» در مورد خواب انسان، به مانند کاربرد آن در مورد مرگ او، ناظر به شباهت مرگ و خواب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10

10 - شباهت رستاخیز انسان ها در قیامت ، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من ءآیته أنّک تری الأرض خشعه .. إنّ الذی أحيّاها لمحی الموتی

ص: 84

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 17 - 6

6- مشرکان عصر بعثت ، فرشتگان را موجوداتی شبیه خداوند در رحمت می دانستند .

بما ضرب للرحمن مثلاً

با توجه به کلمه «رحمان» و «مثلاً»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 45 - 1

1- ثمره درخت زقوم ، چونان موادی آلوده و مذاب و جوشان در درون دوزخیان

إنّ شجرت الزّقوم . طعام الأثیم . کالمهل یغلی فی البطون

در معنای «مُهل»، برخی به آلودگی و عده ای به مذاب بودن آن اشاره کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 46 - 1

1- جوشش زقوم ، در درون دوزخیان ، چونان جوشش آب های داغ

کغلی الحمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 13، 7

7- لذت جویی و شکمبارگی حیوان گونه کافران ، تنها بهره آنان از زندگی دنیایی

الذین کفروا یتمتعون و یأکلون کما تأکل الأنعم و النار مثوی لهم

از مقابله دو بخش آیه - که برای مؤمنان پایان خوش بهشت را یادآور شده - استفاده می شود که کافران، هرگز از آن نعمت های اخروی بهره نخواهند برد؛ بلکه تنها شهوت رانی و استفاده حیوان گونه از امکانات دنیا، نصیب آنان است.

13- بهره گیری از نعمت های دنیوی و نیندیشیدن به آفریننده آن ، شیوه ای حیوانی است . *

و الذين كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تشبیه کافر به حیوان، از آن جهت باشد که حیوان هنگام بهره گیری از موهبت های طبیعی، به پدیدآورنده آن نمی اندیشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 8

8- نگاه بیمار دلان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از نزول آیات جهاد، نگاهی وحشت زده و محتضرگونه

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 85

3 - خدمت کاران بهشتی ، چونان مروارید های نهفته در صدف

غلمان لهم کأنهم لؤلؤ مکنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - منظره رستاخیز آدمیان ، همچون منظره ملخ های پراکنده بر پهنه زمین

یخرجون من الأجداث کأنهم جراد منتشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - اجساد قوم عاد ، پس از عذاب ، همانند نخل های ریشه کن شده از اعماق خاک

تنزع الناس کأنهم أعجاز نخل منقعر

«عجز» (مفرد «أعجاز») به معنای تنه و «منقعر» به معنای کنده شده از ریشه است (مختار الصحاح).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خشک شدن قوم ثمود ، همانند علف های خشک دامداران ، با یک صدای مهیب آسمانی

إنّا أرسلنا علیهم صیحه و حده فکانوا کھشیم المحتظر

«هشیم» به گیاه خشک و «محتظر» به کسی گفته می شود که برای دام آغل درست کند. بنابراین «هشیم المحتظر»؛ یعنی، علف خشکی که دامدار برای دامش تهیه می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، به تدبیر و اراده الهی

وله الجوار المنشآت في البحر كالأعلام

«جواری» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «اعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 37 - 3، 2

2 - سرخ شدن آسمان و شباهت پیدا کردن آن به چرمی گلگون، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان

«ورده» به معنای گل سرخ و «دهان» به معنای چرم قرمز است. بنابراین «کانت وردة كالدهان»؛ یعنی، همانند چرم گلگون سرخ خواهد شد.

3 - ذوب شدن اجرام آسمانی چون روغن گداخته، به هنگام فروپاشی در آستانه قیامت

ص: 86

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

برداشت یاد شده در صورتی است که «دهان» به معنای روغنی باشد که در نتیجه گداختن به رنگ گل سرخ در آمده است (چنان که عده ای از مفسران برآند) برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 1

1 - حوریان بهشتی ، موجوداتی زیبا و جذاب همچون یاقوت و مرجان

كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 23 - 1

1 - حوران بهشتی ، در نهایت صفا و طراوت همچون مروارید نهفته در صدف

و حور عین . كَأَمْثَلِ اللَّوْلُؤِ الْمَكْنُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 55 - 1

1 - دوزخیان (اصحاب شمال) ، آب داغ و جوشان دوزخ را همچون شتری تشنه ، با حرص و ولع خواهند نوشید .

فَشْرِبُونَ شَرِبَ الْهَيْمِ

«هیم» جمع «هیماء» است و «هیماء» به شتر تشنه گفته می شود. تشبیه حالت دوزخیان به هنگام نوشیدن از آب داغ جهنم به شتر تشنه، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 2

2 - دل های غافل از یاد خداوند و بیگانه با کلام او (قرآن) ، چونان زمین مرده است .

أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لَذِكْرِ اللَّهِ ... اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 11

11 - حیات دنیا ، همچون رستنی های کشتزار ، فریبا و ناپایدار است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا . . . کمثل غیث أعجب الکفار نباته . . . ثمّ یكون حطماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 5

5 - تلاش های گسترده کافران علیه اسلام ، به مثابه پفی ناچیز در مقابل نوری عظیم و درخشان

یریدون لیطفوا نور الله بأفوههم

ص: 87

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 4

4 - خداوند ، از مؤمنان می خواهد در یاری او مانند حواریون عیسی (ع) باشند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ . . . قَالَ الْحَوَارِيُّونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 6

6 - منافقان ، به رغم ظاهر فریبنده و سخنان زیبایشان ، چونان چوب های تکیه شده بر دیوار ، خشک و بی روح اند .

كَأَنَّهُمْ خَشْبٌ مُسْنَدَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 4

4 - شباهت و همانندی کره زمین با آسمان ها ، در ترکیبات ، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

مفسران درباره وجه شبه در این آیه (تشبیه زمین به آسمان)، دو احتمال داده اند: 1- شباهت و همانندی از نظر ترکیبات، خصوصیات و قوانین حاکم بر آنها (احتمال برگزیده در برداشت بالا)؛ 2- شباهت از نظر عدد؛ یعنی، کره زمین مانند آسمان هفت تا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 17 - 1

1 - اعلام خداوند به کافرانِ برخوردار از ثروت و مکنث ، به آزمودنشان همچون آزمودن باغداران یمنی

إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

مفسران درباره «اصحاب الجنة» (صاحبان باغ) چنین نوشته اند: این باغ در حومه «یمن» در اختیار پیرمرد مؤمنی قرار داشت. او به قدر نیاز از آن برمی گرفت و بقیه را به مستمندان می داد. اما هنگامی که چشم از دنیا پوشید، فرزندانش گفتند: ما خود به محصول این باغ سزاوارتریم؛ چون عیال و فرزندان ما بسیار است و نمی توانیم مانند پدرمان عمل کنیم. آنان سوگند یاد کردند تمام مستمندان را از آن محروم سازند. سرنوشت آنان همان شد که در این آیات از آن یاد شده است. (مجمع البیان و نیز برگرفته از الکشاف زمخشری)

2- قوم عاد بر اثر باد، مانند تنه های پوک و افتاده درختان خرما از پای درآمدند.

فتري القوم فيها صرعى كأنهم أعجاز نخل خاويه

«صریع» (مفرد «صرعی») به معنای چیز افکنده شده بر زمین و «أعجاز» به معنای ساقه های ریشه دار در زمین (تنه ها) است. «خاویه»؛ یعنی، شیء خالی و نیز به معنای شیء افتاده بر زمین آمده است.

ص: 88

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 8 - 1

1 - گداخته شدن آسمان ، همچون ذوب فلزات در آستانه برپایی قیامت

یوم تکون السماء کالمهل

«مهل» به هر فلز گداخته شده (همچون طلا، نقره، مس و ..) گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 9 - 1

1 - متلاشی و ذره ذره شدن کوه ها ، همچون پشم رنگین و پراکنده شده ، در آستانه برپایی قیامت

و تکون الجبال کالعهن

«عهن» به معنای پشم رنگ شده است. در آیه پنجم از سوره «قارعه» چنین آمده است: «و تکون الجبال کالعهن المنفوش»؛ (و کوه ها مانند پشم رنگین زده شده خواهند شد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 1

1 - خداوند ، ماه را نورانی و خورشید را همچون چراغ فروزنده آفرید .

و جعل القمر فیہنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 17 - 1

1 - خداوند ، انسان را همچون نباتات از زمین آفریده است .

و اللّٰه أنبتکم من الأرض نباتًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 18 - 5

5 - چگونگی زنده شدن انسان ها در قیامت ، همچون رویدن نباتات است .

والله أنبتکم من الأرض نباتاً .. و یخرجکم إخراجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 3

3 - خداوند ، همانند رسول گرامی اسلام ، پیامبری به سوی فرعون گسیل داشت .

كما أرسلنا إلی فرعون رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 89

19 - مزمل - 73 - 16 - 5

5 - تهدید شدن سران کفر و شرک در صدر اسلام ، به مؤاخذه شدن همچون مؤاخذه فرعون

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ .. فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخَذًا وَبِيلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 26

26 - انفاق و صدقه ، به منزله قرض و وام دادن به خداوند است .

و أقرضوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 50 - 1

1 - کافران لجوج و پندناپذیر ، همچون گورخران رمیده اند .

كأنهم حمر مستنفره

«حمار» (مفرد «حمر») به معنای خر اهلی یا وحشی است (الصحاح); ولی مفسران آن را در آیه شریفه، از نوع وحشی دانسته اند که در فارسی از آن به گورخر تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 51 - 1

1 - روی گردانی کافران ، از شنودن کلام بیداربخش و پندآموز قرآن ، همچون فرار گورخران از شیر ژیان ، بسیار شدید بود .

فَرّت من قسوره

«قسوره» اسم جامد و به معنای شیر است و گاهی اسم جمع و در معنای شکارچیان تیرانداز استعمال می شود. (الصحاح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 12

12 - انسان در این جهان ، همچون رونده ای گم کرده راه و دین راهی است درست ، و دینداران مردمی راه یافته اند .

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 16 - 2

2- قدح ها و کوزه های بهشتیان (ابرار و . . .) ، در صفا و شفافیت ، مانند شیشه و بلور و در سفیدی و زیبایی ، همچون نقره است .

کانت قواریرا . قواریرا من فضّه

برخی از مفسران، این آیه را از باب تشبیه بلیغ دانسته اند؛ نه این که ظرف های مورد استفاده بهشتیان، حقیقتاً از جنس شیشه و در عین حال نقره است.

ص: 90

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 19 - 6

6 - جوانکان خدمت گزار ابرار در بهشت ، چون مروارید پراکنده اند .

و يطوف عليهم ولدن مخلدون إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤا منثورًا

إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤا منثورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 2 - 4

4 - فرشتگان وحی ، همچون طوفان با سرعت بسیار مأموریت خود را دنبال می کردند .

فالعصفت عصفًا

«عاصفات» از نظر لغوی، به معنای تندبادها و طوفان ها است و اگر مقصود از آن، فرشتگان باشد، در این کلام تشبیه و استعاره به کار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 33 - 1

1 - شراره های برخاسته از آتش دوزخ ، همانند شتران زرد رنگ است .

كأنه جملة صفر

«جملات» جمع «جماله» است. «جماله» یا جمع «جمل» (شتر) و یا اسم جمع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 9 - 4,6

4 - خواب برای انسان ، نوعی مرگ است .

و جعلنا نومکم سباتًا

فعل «سَبَيْتَ» علاوه بر معنای «بی هوش شد»، به معنای «مُرد» نیز استعمال می شود (مصباح). بنابراین، احتمال می رود که «سبات» به

معنای مرگ باشد.

6- مرگ و معاد انسان ، شبیه خواب و بیداری است .

و جعلنا نومکم سباتاً

یاد کردن از خواب در میان آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده: ممکن است به جهت تشابهی باشد که بین خواب و مرگ و نیز بیداری و معاد وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 1

1 - تاریکی شب - بسان لباسی پوشیده بر موجودات - با مستور ساختن آنها از دید انسان ، مانع تلاش و فعالیت بیش از حد او است .

و جعلنا الیل لباساً

ص: 91

تقابل این آیه و آیه بعد - که روز را زمان تلاش برای زندگی دانسته است - بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 15 - 6

6 - معاد انسان ، شبیه رویش گیاهان از زمین است .

لنخرج به حبّـاً و نباتاً

یاد آوری اخراج دانه و گیاه از زمین - در آیاتی که به منظور رفع استبعاد از معاد مطرح شده - گویای تشابه معاد با رویش گیاهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 20 - 2

2 - حرکت کوه ها در قیامت ، آنها را به توده غباری شبیه کوه ، تبدیل خواهد کرد .

و سیّرت الجبال فکانت سراباً

تشبیه کوه به سراب، بیانگر آن است که پس از حرکت کوه ها در قیامت، آنچه دیده می شود کوه نیست؛ ولی بیننده آن را کوه خواهد دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 2

2 - زمین ، همچون گوی پرتاب شده در فضا است . *

دحیها

یکی از معانی «دحو»، بازی با پرتاب سنگ، گردو و .. به سوی حفره ای است که از پیش به همین منظور حفر شده است. آن حفره را «أدحیّه» و سنگ را «مدحاه» می نامند (لسان العرب). بر این اساس جمله «دحاها»، حاکی از پرتاب شدن زمین در فضا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 2، 1

1 - فاصله ولادت تا قیامت - در دیدگاه اهل محشر - فاصله ای ناچیز و همسان با عصر یک روز و یا وقت چاشت آن

کأنّهم . . . لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مراد از «لَبْث» در «لم یلبثوا»، درنگی است که در دنیا و برزخ رخ می دهد. این زمان گرچه زیاد باشد، در مقایسه با آنچه انسان پس از حشر با آن مواجه خواهد شد، اندک است. برای «عشیّه» معانی متفاوتی ذکر شده است؛ از قبیل: «ظهر تا غروب»، «آخر روز» و «ظهر تا صبح فردا» (مصباح). «ضحی»؛ یعنی، گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز (مفردات راغب). اضافه «ضحی» به «عشیّه»، برای بیان این نکته است که مقدار صبح یا عصر از یک روز مراد است.

2- فاصله قیامت و دنیا - هرچند طولانی باشد - در برابر عظمت حوادث قیامت ناچیز و بسان گذشت نیمروز از عمر دنیا است .

کأنهم .. لم یلبثوا إلاّ عشیّه أو ضحیها

مفاد «یرونها» ممکن است در ناچیز دیدن دوران گذشته، دخیل باشد؛ یعنی، دیدن قیامت و رخدادهای آن، این ذهنیت را در

ص: 92

انسان ایجاد می کند که فاصله طولانی دنیا و برزخ، در نظر او اندک آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 11 - 2

2 - آسمان ، همچون سقفی فراگیر و پوسته ای پوشاننده و قابل ازاله است .

و إذا السماء كَشطت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 16 - 2,3

2 - سوگند خداوند ، به ستارگان متحرک که مسیر خود را طی کرده و مانند رفتن حیوانات غیر اهلی به مخفیگاه خود ، از نظر ها محو می گردند .

الجوار الكُتس

«کُتس» جمع «کانس» است و آن چیزی است که پنهان می شود. این کلمه از ریشه «کَسَسَ الظبی» گرفته شده است؛ یعنی، آهو خود را در «کناس» (پناهگاه) خود پنهان ساخت و استتار کرد. (نهایه ابن اثیر)

3 - بعضی از اختران در طلوع ، حرکت و غروب خود ، شبیه آهوان پنهانی هستند که ظاهر شده و با حرکت به سمت مخفیگاه خود ، ناپدید شوند .

بالخُتس . الجوار الكُتس

توصیف ستارگان با وصف «کُتس» - که از اوصاف آهوان است - تشبیه بدیع و استعاره است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 1

1 - انجام دادن بعضی از کار های نیک ، دشوار و بسان افکندن خویش در یک راه کوهستانی و گردنه های صعب العبور است .

فلا اقتحم العقبه

«اقتحام»؛ یعنی، بین کاری سخت و هولناک قرار گرفتن (مفردات). زمانی که شخص بدون فحص و بررسی خود را در ماجرای بزرگ بیفکند، گفته می شود: «إِقْتَحَمَ» (نهایه ابن اثیر). راه دشواری که در کوه قرار دارد، «عقبه» نامیده می شود (مفردات) و نیز «عقبه» به مسیر صعب العبوری گفته می شود که از آن بر کوه بالا-روند (قاموس). این راه از آن جهت «عقبه» نامیده می شود که راه پیمایان، باید در آن

پشت سر هم و به یک ستون حرکت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 7 - 2

2- کار های خیر ، هر چند به وزن مورچه ای ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

فمن يعمل مثقال ذره خیرا یره

«مثقال»؛ یعنی، وسیله ای که با آن، وزن چیزی سنجیده شود (مفردات). «ذره» (مفرد «ذر») به معنای کوچک ترین نوع مورچه است (صحاح اللغه). برخی آن را یک صدم وزن «جو» دانسته و برخی گفته اند: مراد ذراتی است که در شعاع خورشید، مشاهده می شود. (لسان العرب)

ص: 93

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 2

2 - کار های ناروا ، هر چند به وزن مورچه ریز و یا ذرات معلق در هوا باشد ، باقی مانده ، در قیامت بر انسان عرضه خواهد شد .

و من يعمل مثقال ذره شراً يره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 4 - 3, 1

1 - مردم در قیامت ، مانند پروانه های ریز و پراکنده در هوا ، هراسان و بی سامان به هر طرف روی خواهند آورد .

يوم يكون الناس كالفراش المبثوث

«فَرَّاشَه» (مفرد «فَراش»); یعنی ، آنچه بال زده و در حرارت چراغ سقوط کرده و خود را می سوزاند (تاج العروس) «فَراء» آنها را ملخ هایی می داند که روی زمین گسترده و در هم می لولند (مجمع البیان). تشبیه مردم در قیامت به آن حشرات ، نشانگر سردرگمی ، ترس و اضطرابی است که انسان ها را به هر سو خواهد کشاند.

3 - تشبیه وضع انسان ها در قیامت ، به انبوه ملخ های پراکنده *

يوم يكون الناس كالفراش المبثوث

برداشت یاد شده ، ناظر به این احتمال است که فَرَّاش - چنان که فَرَّاء گفته است - به معنای ملخ هایی باشد که بر زمین گسترده شده ، در هم می لولند. گفتنی است که این معنا ، تنها از فَرَّاء نقل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 1

1 - کوه ها در قیامت ، مانند پشم های رنگارنگی خواهند شد که حلاجی شده و از هم باز شده باشد .

و تكون الجبال كالعهن المنفوش

«عهن» ، به معنای پشمی است که با رنگ های گوناگون رنگ آمیزی شده باشد. برخی گفته اند: به هر پشمی «عِهْن» گفته می شود. «نَقْش»؛ یعنی ، بازکردن و کشیدن پشم تا آن جا که اجزای آن از هم بگسلد. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - تشبیه خطاپیشگان در قیامت ، به جان باختگانی که تحمّل مرگ آنان برای مادرشان هلاکت آفرین است . *

فَأُمَّه هَاوِيَه

فعل «هوی» در معانی مختلفی - از جمله «سَقَطَ» و «مات» - به کار رفته است (قاموس). بنابر معنای دوم، کلمه «هاویه»، به معنای «هالکه» خواهد بود نسبت دادن هلاکت به مادر کسی که میزان اعمال او سبک است، کنایه از عظمت سختی های وارد بر وی است؛ به گونه ای که در آن موارد، مادران تاب تحمّل چنین وضعی را برای فرزند خود نداشته و هلاک خواهند شد. در این صورت مرجع ضمیر «هی» در آیه بعد، عنوان «داهیه» (مصیبت بزرگ) خواهد بود که مفاد جمله «فَأُمَّه هَاوِيَه» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 94

3 - بارش سنگ های پرندگان بر اصحاب فیل ، آنان را مانند کاه و خاشاک مرغزاری ساخت که حیوانات در آن چرانده شده و ساقه های نرم شده گیاهان آن ، بر زمین مانده باشد .

فجعلهم كعصف مأكول

«عصف»؛ یعنی، خاشاک گیاهی که خرد شده است (مفردات). توصیف آن به مأكول، به اعتبار خورده شدن مقداری از آن، در چرای حیوانات است.

4 - تشبیه « جنازه های اصحاب فیل » ، به برگ هایی که حیوانات ، آن را خورده و تغاله آن را بیرون داده باشند .

فجعلهم كعصف مأكول

در «قاموس» آمده است: «عصف مأكول»، ممکن است به معنای برگی باشد که چارپایان آن را خورده باشند. بر این اساس، مراد تشبیه اجساد فیل داران به سرگین خواهد بود که از آن، با تعبیری لطیف تر یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 2 - 6

6 - تشبیه رهایی از شرور ، به شکافتن تاریکی

قل أعوذ ربّ الفلق . من شرّ ما خلق

197- فلسفه تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 14

14 - به کارگیری تمثیل و تشبیه در تفهیم معارف دین ، شیوه ای از شیوه های گوناگون بیان آیات الهی در قرآن

و البلد الطیب . . . کذلک نصرّف الأیت

198- فواید تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 6

6- استفاده از تشبیه، برای بیان کردن حقایق، از روش های بیانی قرآن است.

والذین كفروا أعمالهم كسراب بقيعة .. إذا جاءه لم يجده شيئاً

ص: 95

2- تشریح

1- آثار تشریح تدریجی دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 106 - 4

4- نزول تدریجی تعالیم دینی و آموزش تدریجی آنها، دارای نقشی مؤثر در هدایت مردم

فرقنه لتقرأه علی الناس علی مکث

از آن جایی که قرآن کتاب هدایت است، تذکر به نزول تدریجی آن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند به خاطر این باشد که: نزول تدریجی در امر هدایت مؤثرتر است.

2- اهمیت تشریح دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 9

9- تشریح دین از سوی خداوند، امری ضروری و مطابق با نیاز های انسان است.

أنزل الکتب بالحقّ

بنابراین احتمال که مراد از «الکتاب» محتوای آن (دین) باشد - چنان که برخی از مفسران گفته اند - و نیز با توجه به معنای «حق»، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

3- تاریخ تشریح انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 96

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 3

3- تشریح نماز و انفاق در مکه و پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا

برداشت فوق با توجه به مکی بودن سوره ابراهیم است.

4- تاریخ تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 5

5 - تشریح حکم جهاد ، پس از آوارگی مسلمانان از مکه و هجرت به مدینه

أذن للذین یقتلون . . . الذین أخرجوا من دیرهم بغير حق

5- تاریخ تشریح زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 3

3 - انفاق و رسیدگی به نیازمندان (پرداخت زکات) ، از احکام تشریح شده در اوایل بعثت

الذین لایؤتون الزکوه

با توجه به نزول آیات در اوایل بعثت، مطلب بالا برداشت شده است.

6- تاریخ تشریح نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 3

3- تشریح نماز و انفاق در مکه و پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا

برداشت فوق با توجه به مکی بودن سوره ابراهیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 12

12 - تشریح نماز، در نخستین سال های بعثت صورت گرفته بود .

وأمر أهلك بالصلوة واصبغر عليها

ص: 97

سوره «طه» از نخستین سوره های مکی است. چنین برمی آید که فرمان نماز پیش از آن صادر شده بود و در این سوره بر اقامه آن توصیه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 10 - 5

5 - تشریح نماز ، در نخستین سال های بعثت

إذا صلّی

گرچه ممکن است کیفیت نمازی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در آغاز بعثت می خواند، با نمازهای پنج گانه ای که برای همیشه تشریح شده است، تفاوت هایی داشته و چه بسا به سجود و قصد قربت - که در ذیل سوره آمده - اکتفا می شد؛ ولی آیه شریفه بر اصل تشریح عبادتی به نام «نماز» دلالت دارد.

7- تاریخ تشریح نماز های یومیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 18

18 - نماز های یومیه ، مشتمل بر تسبیح و تحمید پروردگار و تشریح شده در مکه ، پیش از هجرت

و سَبِّحْ ... قبل طلوع ... ءانآی الّیل فسبِّحْ و أطراف النهار

این آیه، با اوقات چهار نماز تناسب دارد: صبح (قبل طلوع الشمس)، عصر (قبل غروب ها)، صبح و مغرب (اطراف النهار) و عشا (من آناء اللیل). برخی با توجیه (اطراف النهار) به این که وسط روز نیز طرف آن است، نماز ظهر را نیز مشمول آیه دانسته اند؛ ولی چون سوره «طه» در مکه و پیش از سوره «اسرا» - که حکم نماز ظهر در آن آمده - نازل شده است، می توان گفت که نماز ظهر را مطرح نکرده است.

8- تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 16

16 - خداوند ، در هدایت انسان ها و تشریح قوانین دین مختار است .

یهدی من یشاء إلی صرط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- توجه اسلام به نیاز های جنسی و طبیعی ، در تشریح احکام و قوانین دین

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم

ص: 98

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 20

20 - خداوند ، نخستین قانونگذار برای مردم

فبعث الله... و انزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

فاء در «فبعث الله» می رساند که آنگاه که میان جوامع بشری اختلاف شد و در نتیجه نیاز به قانون پیدا کردند، خداوند کتاب (دربدارنده قانون) و پیامبر (اجراکننده قانون) را فرستاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 2،3

2 - پرسش های مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ای برای نزول آیات و بیان احکام

یسئلونک ماذا ینفقون قل ما انفقتم من خیر

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، واسطه بیان و ابلاغ احکام الهی

یسئلونک ماذا ینفقون قل ما انفقتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 9،10

9 - مصالح و مفسد واقعی ، ملاک جعل احکام الهی

و عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم... و عسی... و هو شر لکم

10 - تجلی رحمت و رأفت الهی ، در چگونگی بیان احکام

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی ان تکرهوا

بیان مصلحت واقعی حکم جهاد، علی رغم ظاهر ناخوشایند آن، و توجیه مؤمنان به آنچه خیر واقعی آنان در آن است، حاکی از رحمت و رأفت الهی به مکلفین، حتی در چگونگی بیان احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - پرسش های مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، زمینه ای برای نزول آیات و بیان احکام

یسئلونک عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه کبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 26، 23، 17، 10، 2

2 - پرسش های مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، زمینه ای برای نزول آیات و بیان احکام

یسئلونک عن الخمر و المیسر قل فیهما .. و یسئلونک ماذا ینفقون قل العفو

10 - سود و زیان واقعی مردم، از ملاک های تشریح احکام

فیهما اثم کبیر و منافع للناس

ص: 99

17 - خداوند ، بیانگر آیات و احکام برای مردم

كذلك يبين الله لكم الايات

23 - اشاره به فلسفه و حکمت احکام ، از روش های خداوند در تبیین احکام *

كذلك يبين الله لكم الايات لعلكم تتفكرون

«كذلك»، می تواند اشاره باشد به حکمت و فلسفه تحریم شراب و قمار (زیان فراوان در آنها). یعنی همه آیات و احکام الهی، دارای حکمتی است که بیان شده است؛ همان گونه که در شراب و قمار تبیین شده است.

26 - بیان آیات و احکام از سوی خداوند ، برای ترغیب انسان به اندیشیدن درباره نتایج دنیوی و اخروی

لعلكم تتفكرون. في الدنيا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 220 - 24، 20، 17، 2

2 - سؤال های مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ای برای نزول آیات و بیان احکام

و یسئلونک عن الیتامی قل اصلاح لهم خیر

17 - خداوند احکام و قوانین دشوار و مشقتبار برای مردم جعل نکرده است .

و لو شاء الله لاعنتکم

به نظر می رسد عدم جعل احکام مشقت آمیز، یک قاعده کلی است که جمله «لو شاء . . .» آن را بیان می کند؛ نه حکمی مخصوص درباره معاشرت با یتام.

20 - تشریح احکام ، بر اساس حکمت الهی

و یسئلونک عن الیتامی . . . ان الله عزیز حکیم

24 - حکمت الهی مانع از اراده و جعل احکام دشوار و مشقت آمیز

و لو شاء الله لاعنتکم ان الله عزیز حکیم

جمله «ان الله . . .» دلیل است برای «لو شاء . . .» یعنی حکمت او مانع است از اینکه احکامی دشوار و مشقت آمیز جعل کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 222 - 2،3

2 - سؤال های مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ای برای نزول آیات و بیان احکام

و یسئلونک عن المحیض قل هو اذی

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، واسطه بیان و نزول احکام

و یسئلونک . . . قُل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 24

24 - احکام و قوانین الهی ، از جمله قوانین مربوط به زندگی زن و شوهر ، حکیمانه و برخاسته از حکمت خداوند است .

و المطلقات یتربصن . . . و الله عزیز حکیم

ص: 100

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 230 - 12

12 - خداوند ، بیانگر حدود و احکام خویش ، برای مردم آگاه و داناست .

و تلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 3,6

3 - توجه خداوند به واقعیت ها و زمینه های اجرایی ، در قانونگذاری برای انسان

علم الله انکم ستذکرونهنّ

خداوند در تعلیل حکم جواز خواستگاری تلویحی این واقعیت را گوشزد می کند که مردان طبعاً خاطرشان به خواستگاری در زمان عدّه مشغول است تا بفهماند در احکام الهی، واقعیتها و نیز زمینه های اجرایی، لحاظ شده است.

6 - توجه به تمایلات و کشش های طبیعی انسان ، در قوانین الهی

علم الله انکم ستذکرونهنّ

با توجه به اینکه جمله «علم الله» تعلیل است برای حکم خداوند به تجویز خواستگاری، نقش تمایلات طبیعی آدمی در قوانین الهی به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 12

12 - تشریح احکام بر اساس حکمت الهی

والله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 242 - 13

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

60 - جعل قوانین الهی، برخاسته از علم و دانایی گسترده و فراگیر خداوند است .

فاکتبوه... و لا یأب کاتب... و لیملل... و استشهدوا... و اللّٰه بکلّ شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند، بیشتر از توانایی و ظرفیت عادی هر انسان، تکلیفی به او روا نمی دارد .

لا یكلف الله نفساً إلاّ وُسْعها

قید «عادی» در برداشت فوق، از کلمه «وسع» که به معنای «ما یسهل علیه من المقدور» است، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 93 - 3

3 - اختیار پیامبران در تحریم برخی حلال ها بر خود

الّا ما حرّم اسرائیل علی نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 27، 28

27 - انسان ها ، فاقد صلاحیت برای تعیین سهام ارث

اباءوکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

28 - ناآگاهی از میزان سودمندی وارثان برای دنیا و آخرت آدمی ، دلیل ناتوانی وی برای تعیین صحیح سهام ارث

اباءوکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 20

20 - تشریح ازدواج موقت و مقررات آن ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فما استمتعتم به منهنّ . . . انّ الله کان علیماً حکیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 14، 15

14 - ناتوانی انسان در شناخت قوانین صحیح ، دلیل جعل قوانین از سوی خداوند است . *

حرّمت . . . یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعیفاً

چون در آیات پیشین سخن از جعل احکام بود، می توان گفت مراد از «ضعیفاً»، ناتوانی انسان برای جعل قوانین صحیح است.

15 - تبیین احکام و مقررات از سوی خداوند موجب کاسته شدن حجم مسؤولیت انسان در شناخت و تشریح قوانین و مقررات

حرّمت . . . و من لم یستطع . . . یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعیفاً

بنابر اینکه مراد از «ضعیفاً»، ضعف انسان در جعل قوانین باشد. در این صورت تخفیف به این معناست که خداوند با جعل مقررات خویش، این بار سنگین را از دوش آنان برداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 25

25 - اولوالامر (والیان امور و حاکمان) ، دارای حق تشریح احکام نیستند . *

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی اللّٰه و الرّسول

چون قرآن و سنت تعیین کننده مصادیق نیستند، مراد از «شیء» می تواند خصوص احکام باشد؛ بنابراین ذکر نکردن «اولی الامر» در این بخش از آیه، حاکی است که این امر به آنان واگذار نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 102

30 - تشریح قانون دیه و کفاره در مورد قتل خطائی ، بر اساس علم و حکمت گسترده خداوند است .

و من قتل مؤمناً خطأ . . . و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 3,4

3 - تشریح احکامی در مورد زنان ، زمینه مطرح شدن سؤالهایی از سوی مسلمانان صدر اسلام در مورد آنان *

و يستفتونك في النساء . . . و ما يتلى عليكم في الكتب في يتمي النساء

4 - تشریح حکم ، از جانب خداوند است و بیان آن بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

قل الله يفتيكم فيهنّ

با توجه به اینکه «استفتاء» از پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده، ولی در جواب آمده که خداوند پاسخگوی شماست، معلوم می شود که تنها خداوند تشریح کننده احکام است و پیامبر (صلی الله علیه و آله) صرفاً بیانگر آن. گفتنی است که مورد آیه (سؤال درباره زنان)، خصوصیتی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 11

11 - تشریح طلاق از جانب خداوند ، برای زندگی های مسالمت ناپذیر ، حکمی حکیمانه است .

و إن يفرقا . . . و كان الله وسعاً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 160 - 5

5 - تشریح و تغییر احکام ، به دست خداوند است .

فبظلم من الذين هادوا حرمنا عليهم طيبات أحلت لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تشریح احکام به دست خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبلغ آن است .

قل الله یفتیکم فی الکله

مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفتاء کردند و خداوند در جواب آنها فرمود: خداوند پاسخ استفتای شما را خواهد داد. یعنی تشریح احکام از آن اوست نه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و کلمه «قل» می رساند که شأن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تبلیغ آن احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - 4 - 5 - مانده

4 - پاکیزگی و سازگاری خوردنی ها با طبع ، ملاکی در حلیت آنها

احل لکم الطیبت

ص: 103

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 11

11 - تشریح قوانین و احکام اسلامی در راستای فقرزدایی

فکفرته اطعام عشره مسکین . . . او کسوتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 19

19 - تشریح احکام در صلاحیت کسی است که دانای به عالم هستی باشد .

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس . . . و إن الله بكل شيء عليم

خصوصیات تشریحی کعبه، ماههای حرام و قربانی و دیگر مناسک حج و حکمتهای بیان شده برای آنها، مایه آگاهی به علم گسترده خداوند دانسته شده است و این معنا در صورتی قابل تحقق است که تشریح چنین قوانین از غیر او بر نیاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 57 - 12

12 - «حکم» در کلیه امور تکوین و تشریح تنها از آن خداوند و در صلاحیت اوست.

إن الحكم إلا لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 8

8 - تعیین حلال و حرام تنها شأن خداوند است.

و ما لكم ألا تأكلوا . . . وقد فصل لكم ما حرم عليكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 4

4 - اباحه و تحریم تنها به دست خداست.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر . . . و هو الذی أنشأ

تأکید این آیه بر مالکیت خداوند بر بستانها و محصولات آن، گویا تعریضی است به مشرکان که در عین فقدان صلاحیت، برای این و آن نصیب در نظر گرفته و یا اموالی را محجور کرده و نابجا تحریم می نمایند، چنانکه در آیات گذشته نمونه هایی از آن یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 9، 5، 4

4 - خداوند، پروردگار انسانها و تشریح احکام پرتوی از ربوبیت او بر ایشان است.

قل تعالوا أتل ما حرم ربکم علیکم

انتخاب «رب» به عنوان فاعل «حرم» بیانگر برداشت فوق است. یعنی چون خدا، پروردگار شما و مدبر امورتان است، احکام یاد

ص: 104

شده را برای شما تشریح کرده است.

5- تشریح احکام در اختیار خداست و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیان کننده آنهاست.

أتل ما حرم ربکم علیکم

9- غیر خدا را شایسته تشریح احکام و محرمات پنداشتن، شرک ورزی است. *

ما حرم ربکم علیکم ألا تشرکوا به شیئا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 16

16 - حکم به حلیت همه پاکیزه ها و تحریم همه ناپاکی ها ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از اهداف رسالت اوست .

و یحل لهم الطیب و یحرم علیهم الخبیث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 7

7 - تشریح و قانونگذاری ، از شؤون ویژه خداوند است .

فجعلتم منه حراماً و حللاً قل ءالله اذن لکم أم علی الله تفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 7

7- خداوند در تکالیف دینی ، از بی عدالتی و ظلم به بندگان مبرا است .

و علی الذین هادوا حرّمنّا . . . و ما ظلّمهم

9- تشریح احکام اضطراری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 16

16 - قانون گذاران باید به هنگام وضع قوانین ، حالت ضرورت را ملاحظه کرده و احکام ویژه ای برای آن وضع کنند .

فمن اضطر غیر باغ و لاعاد فلا اثم علیه

10- تشریح احکام ثانوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 16

16 - قانون گذاران باید به هنگام وضع قوانین ، حالت ضرورت را ملاحظه کرده و احکام ویژه ای برای آن وضع کنند .

ص: 105

فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا إثم عليه

11- تشریح احکام خوردنیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 5

5 - خداوند محدوده دقیق خوردنیهای حرام را قبل از نزول آیات سوره انعام برای مردم تبیین کرده بود.

و قد فصل لكم ما حرم عليكم

«قد فصل» فعل ماضی محقق و به معنی «قد بین» است و بر وقوع حتمی فعل در گذشته دلالت دارد. بنابراین باید قبل از نزول این آیات، آیاتی در تحریم برخی خوردنیها نازل شده باشد، که ظاهراً آیه 115 سوره نحل است.

12- تشریح احکام قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 16

16- تشریح حق قصاص و سلطه برای اولیای مقتول، حمایت الهی از آنان است.

و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطناً .. إنه كان منصوراً

برداشت فوق، بنابراین نکته است که ضمیر «إنه» به ولیّ مقتول باز گردد.

13- تشریح انفاق در مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 3

3- تشریح نماز و انفاق در مکه و پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا

برداشت فوق با توجه به مکی بودن سوره ابراهیم است.

14- تشریح تدریجی اسلام

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - مائدہ - 5 - 3 - 31

31 - نزول و بیان تدریجی دین اسلام و احکام و قوانین آن

ص: 106

اليوم اكملت لكم دينكم

كلمه «اكمال» شاهد بر اين است كه قسمتي از دين قبلا آمده بود و سپس تكميل شد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 4 - 8

8 - خداوند احكام اسلام را به صورت تدريجي بيان و ابلاغ کرده است .

يسئلونك ماذا احل لهم قل

15- تشریح تعالیم دين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 101 - 1

1 - خداوند برخی از احكام و معارف دينی را مسكوت گذاشته و برای مردمان تبیین نکرده است .

لاتسئلوا عن اشياء .. عفا الله عنها

جمله شرطيه «ان تبدلکم تسؤکم» صفت برای «اشياء» است و جمله «عفا الله عنها» بيانگر اين است كه آن اشياء توصيف شده، احكام و معارفی نمی باشند كه خداوند آنها را مسكوت گذاشته و تبیین نکرده است بنابراین «لاتسئلوا ..» يعنی از احكام و معارف و موضوعات دينی كه خداوند بيان نکرده، سؤال نکنيد زیرا آگاهی به آنها مایه ناراحتی شما می گردد.

16- تشریح تکلیف شاق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 146 - 6

6 - جعل احكام سخت و محدود کردن بهره برداری از مواهب، از انواع مجازاتهای خداوند برای برخی اقوام بوده است.

و علی الذین هادوا حرمنا کل ذی ظفر .. ذلک جزینهم بیغیهم

17- تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 77 - 7

7 - تقدّم تشریح نماز و زکات بر تشریح جهاد

الم تر الى الذين . . . اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه فلما كتب عليهم القتال

بنابر اینکه مراد از «فلما كتب» بیان اصل وجوب جهاد باشد، نه فراهم آمدن زمینه آن.

ص: 107

18- تشریح حد زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 1

1- تحریم آکید بی عفتی و زنا ، ممانعت سخت از قذف های بی دلیل نسبت به زنان پاکدامن ، وضع کیفر های سنگین برای متخلفان (صد ضربه شلاق در زنا و هشتاد ضربه برای قذف) و تشریح « لعان » ، جلوه هایی از فضل و رحمت خدا نسبت به جامعه ایمانی است .

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. والذین یرمون المحصنت ... فاجلدوهم ... و لولا فضل ال

یادآوری فضل و رحمت خدا در آیه شریفه - که در مقام امتنان است - پس از ذکر احکام مربوط به زناکاری و لعان، می تواند برای بیان جلوه های فضل و رحمت الهی باشد.

19- تشریح حد قذف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 1

1- تحریم آکید بی عفتی و زنا ، ممانعت سخت از قذف های بی دلیل نسبت به زنان پاکدامن ، وضع کیفر های سنگین برای متخلفان (صد ضربه شلاق در زنا و هشتاد ضربه برای قذف) و تشریح « لعان » ، جلوه هایی از فضل و رحمت خدا نسبت به جامعه ایمانی است .

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. والذین یرمون المحصنت ... فاجلدوهم ... و لولا فضل ال

یادآوری فضل و رحمت خدا در آیه شریفه - که در مقام امتنان است - پس از ذکر احکام مربوط به زناکاری و لعان، می تواند برای بیان جلوه های فضل و رحمت الهی باشد.

20- تشریح حدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 38 - 13

13 - تشریح حد سرقت ، جلوه ای از عزت و حکمت خداوند

فاقطعوا ایدیہما . .. و اللہ عزیز حکیم

توصیف خداوند به «عزیز» و «حکیم» پس از بیان حد سرقت، نقش این دو صفت را در تشریح آن حد نشان می دهد.

21- تشریح حرمت خمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) قال: ... قد أنزل الله ... » « و من ثمرات النخيل و الأعناب تتخذون منه سكرًا و رزقاً حسناً » فكان المسلمون بذلك ثم أنزل الله آية التحريم هذه الآية: « إنما الخمر و الميسر و الأنصاب ... فاجتنبوه ... » فهذه آية التحريم ، و هي نسخت الآية الأخرى

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: .. به تحقیق خداوند نازل فرمود:... «و من ثمرات النخيل و الأعناب تتخذون منه سكرًا و رزقاً حسناً» پس مسلمان هم به همین گونه (گرفتن شراب و خوردن آن) عمل می کردند؛ سپس خداوند آیه تحریم شراب را که این آیه باشد «إنما الخمر و الميسر و الأنصاب ... فاجتنبوه...» نازل فرمود ... پس این آیه تحریم است و این آیه، آیه دیگر را نسخ کرده است».

22- تشریح دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 11

11 - تشریح دین مخصوص خداوند است.

و ادعوه مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 12، 3

3 - تشریح دین از سوی خداوند ، در جهت منافع و مصالح انسان است .

شرع لکم من الدین

با توجه به لام «لکم» - که برای انتفاع است - و نیز از این که آیه در مقام امتنان است، مطلب بالا استفاده می شود.

12 - تشریح دین از سوی خداوند ، مظهری از سلطه وی بر جهان هستی است .

له مقالید السموت و الأرض ... شرع لکم من الدین

23- تشریح زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 7

7 - تقدّم تشریح نماز و زکات بر تشریح جهاد

الم تر الى الذين .. اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه فلما كتب عليهم القتال

بنابر اینکه مراد از «فلما كتب» بیان اصل و جوب جهاد باشد، نه فراهم آمدن زمينه آن.

ص: 109

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 13

13 - حکم پرداخت حقوق مالی (زکات یا حق الحصاد) از محصولات کشاورزی در مکه نازل شده است.

و ءاتوا حقه يوم حصاده

24- تشریح سلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 27

27 - سلام گفتن مسلمانان به یکدیگر ، در حقیقت درودی است مبارک و پاکیزه که از جانب خداوند ، مقرر شده است .

فإذا دخلتم بيوتاً فسلموا على أنفسكم تحية من عند الله مبارکه طيبه

«من عند الله» ظرف و متعلق به عامل مقدر (مانند «ثابته» یا «مشروعه») است و در مجموع صفت برای «تحیه» می باشد. «مبارکه طيبه» نیز صفت دیگر آن است.

25- تشریح طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 11

11 - تشریح طلاق از جانب خداوند ، برای زندگی های مسالمت ناپذیر ، حکمی حکیمانه است .

وإن يفرقا .. و كان الله وسعاً حكيماً

26- تشریح لعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 1

1- تحریم آکید بی عفتی و زنا ، ممانعت سخت از قذف های بی دلیل نسبت به زنان پاکدامن ، وضع کیفر های سنگین برای متخلفان (صد ضربه شلاق در زنا و هشتاد ضربه برای قذف) و تشریح « لعان » ، جلوه هایی از فضل و رحمت خدا نسبت به جامعه ایمانی است .

الزانية و الزانى فاجلدوا.. و الذين يرمون المحصنت... فاجلدوهم... و لولا فضل ال

یادآوری فضل و رحمت خدا در آیه شریفه - که در مقام امتنان است - پس از ذکر احکام مربوط به زناکاری و لعان، می تواند برای بیان جلوه های فضل و رحمت الهی باشد.

ص: 110

27- تشریح محرمات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 9

9- تحریم کردارهای زشت و دیگر محرمات، ناشی از ربوبیت خداوند است.

إنما حرم ربی الفوحش .. ما لا تعلمون

28- تشریح نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 7

7 - تقدّم تشریح نماز و زکات بر تشریح جهاد

الم تر الى الذین .. اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه فلما کتب علیهم القتال

بنابر اینکه مراد از «فلما کتب» بیان اصل و جوب جهاد باشد، نه فراهم آمدن زمینه آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 2

2- تشریح نماز در ادیان گذشته

قالوا یشعیب أصلوتک تأمرک

29- تشریح نماز در مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 3

3- تشریح نماز و انفاق در مکه و پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا

برداشت فوق با توجه به مکی بودن سوره ابراهیم است.

30- تشریح نماز صبح

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 111

4- دستور نماز مغرب، عشا و صبح، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من الیل فسبّحه و إدبر النجوم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من الیل»، نظر به نماز مغرب و عشا و «إدبار النجوم» نظر به نماز صبح داشته باشد، چه این که «حین تقوم» در آیه شریفه قبل می تواند نظر به نماز نیمروز داشته باشد. بر این اساس نمازهای پنجگانه در این دو آیه، مورد اشاره قرار گرفته است.

5- «عن زراره، عن أبي جعفر (ع) قال: قلت له... «و إدبار النجوم» قال: ركعتان قبل الصبح...»؛

از زراره روایت شده که گفت: به امام باقر (ع) عرض کردم: ... [مراد از تسبیح در] «إدبار النجوم» چیست؟ فرمود: مراد دو رکعت نماز قبل از صبح است.

31- تشریح نماز ظهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - دستور اقامه نماز ظهر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و سبّح بحمد ربّك حین تقوم

برداشت بالا بدان احتمال است که «سبّح بحمد...»، نماد نماز و «حین تقوم» نظر به برخاستن از خواب نیمروز باشد که بر زوال شمس و هنگام نماز ظهر، منطبق می گردد.

32- تشریح نماز عشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- دستور نماز مغرب، عشا و صبح، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من الیل فسبّحه و إدبر النجوم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من الیل»، نظر به نماز مغرب و عشا و «إدبار النجوم» نظر به نماز صبح داشته باشد، چه این که «حین تقوم» در آیه شریفه قبل می تواند نظر به نماز نیمروز داشته باشد. بر این اساس نمازهای پنجگانه در این دو آیه، مورد اشاره قرار گرفته

است.

33- تشریح نماز مغرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 112

4- دستور نماز مغرب، عشا و صبح، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و من الّیل فسبّحه و إدبار النجوم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «من الّیل»، نظر به نماز مغرب و عشا و «إدبار النجوم» نظر به نماز صبح داشته باشد، چه این که «حین تقوم» در آیه شریفه قبل می تواند نظر به نماز نیمروز داشته باشد. بر این اساس نمازهای پنجگانه در این دو آیه، مورد اشاره قرار گرفته است.

34- تشریح نماز وتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- «عن أبي جعفر (ع) فی قوله تعالی «و من الّلیل فسبّحه و إدبار النجوم» هو الوتر آخر الّلیل؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند تعالی که فرموده «و من الّلیل فسبّحه و إدبار النجوم» روایت شده که [مراد نماز] وتر در آخر شب است.»

35- تشریح نماز های یومیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای اقامه نمازهایی، از هنگام زوال خورشید تا نیمه شب و نیز در سپیده صبح

أقم الصلوه لدلوك الشمس إلى غسق الّیل و قرءان الفجر

«دلوك» به معنای رفتن خورشید به سوی غروب، «غسق» به معنای شدت ظلمت است (مفردات راغب). با توجه به معنای لغوی، برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «لدلوك الشمس» زوال خورشید و «غسق الّلیل» نیمه شب باشد.

11- «عن زراره قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن هذه الآية «أقم الصلاه لدلوك الشمس إلى غسق الّلیل» قال : دلوك الشمس زوالها عند كبد السماء «إلى غسق الّلیل» إلى انتصاف الّلیل فرض الله فیما بینهما أربع صلوات الظهر و العصر و المغرب و العشاء . . . و «قرآن الفجر» قال : ركعتا الفجر . . . ;

زراره گوید از امام صادق(ع) از این آیه «أقم الصلاه لدلوك الشمس إلى غسق الّلیل» سؤال کردم، حضرت فرمود: «دلوك

الشمس» [یعنی] میل پیدا کردن خورشید از میان آسمان و «إلى غسق الليل» [یعنی] تا نصف شب که خدا میان این دو (ظهر و نصف شب) چهار نماز را واجب کرده است: ظهر، عصر، مغرب و عشا و درباره «قرآن الفجر» [حضرت] فرمود: [آن] دو رکعت نماز صبح است. «..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 2

ص: 113

2- تشریح نماز های پنجگانه در وقت های مخصوص آن ، از سوی خداوند

و سبّح .. قبل طلوع الشمس و قبل الغروب . و من الیل فسبّحه

بنابراین که «قبل طلوع الشمس» اشاره به نماز صبح و «قبل الغروب» نماز ظهر و عصر و «من الیل» نماز مغرب و عشاء باشد، برداشت بالا به دست می آید.

36- تشریح و تکوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 16

16 - تشریح و تکوین دارای ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر *

نأت بخیر منها أو مثلها ألم تعلم أن الله كل شيء قدير

جمله «ألم تعلم ..» تعلیل است برای جمله «ما ننسخ ...» و رسای به این نکته است که نسخ شریعت تنها از کسی بر می آید که بر همه چیز قادر باشد، بنابراین، شریعت به همه هستی و قوانین حاکم بر آن مرتبط است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 107 - 6

6 - ادیان الهی و احکام دین ، دارای ارتباطی تنگاتنگ با هستی و جهان آفرینش

نأت بخیر منها أو مثلها .. ألم تعلم أن الله له ملك السموت والأرض

جمله «ألم تعلم أن الله ..» به منزله دلیلی برای امکان نسخ و تشریح دین جدید است. استدلال به حاکمیت خدا بر هستی - برای امکان نسخ و تشریح دین جدید - بیانگر ارتباط عمیق دین و قوانین دینی با هستی و قوانین آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 9

9 - مفاهیم معرفتی و احکام تشریحی قرآن ، هماهنگ با نظام تکوین *

وإنّه لتنزِيل ربّ العلمين

همان طور که گفته شد «العالمین» (جمع «عالم») محلاً به «ال» و مفید عموم است. بنابراین «العالمین»؛ یعنی، همه عوالم وجود. قرار

گرفتن این واژه در کنار «ربّ» ممکن است بیانگر این نکته باشد که فرو فرستنده قرآن، همان کسی است که آفرینش، رشد و هدایت مجموعه هستی از او است و براساس این واقعیت، احکام تشریحی او، هماهنگ با کل نظام هستی است.

37- تشریح و تکوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 4

ص: 114

4- کتاب تشریح (قرآن) و کتاب تکوین (نظام طبیعت)، هر دو متکی به مبدهی یگانه، مقتدر و حکیم

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم. إنَّ في السموت والأرض لآيت

از ارتباط دو آیه و این که در آیه قبل سخن از «کتاب تشریح» و در این آیه سخن از «نظام تکوین» به میان آمده است؛ همگونی و منشأ یگانه هر دو استفاده می شود.

38- تفویض حق تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 6

6- حق تشریح و قانون گذاری، قابل تفویض از سوی خداوند

شرعوا لهم من الدين ما لم يأذن به الله

از مفهوم «ما لم يأذن به الله» مطلب بالا استفاده می شود.

39- تکوین و تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 12

12 - تناسب و هماهنگی احکام دین با ویژگی های تکوینی انسان

یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعيفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 6

6 - هماهنگی قوانین شرعی با امور تکوینی

احل لکم الطیبت

ترتیب احکام شرعی «حلیت» بر طیب بودن که امری تکوینی است، دلیل برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - میان ایجاد تکوینی انسان ها و تشریح قوانینی برای آنان ، هماهنگی کامل هست .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله

ص: 115

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 3

3 - تعیین تکلیف برای خلق ، در حیطة اختیار خداوند

و ربّك يخلق ما يشاء و يختار

جمله «يخلق ما يشاء» بیانگر مشیت و اراده تکوینی خدا و جمله «يختار» بیانگر اراده تشریحی او است؛ یعنی، «و يختار للخلق ما يشاء».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

و ربّك يخلق ما يشاء و يختار . . . و ربّك يعلم ما تكّنّ صدورهم و ما يعلنون

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 7

7 - حکم و فرمان (تعیین تکلیف برای خلق و امر و نهی به آنان) ، تنها در حیطة اختیار خداوند است .

وله الحكم

تقدیم «له» (مسند) بر «الحکم» (مسندالیه) مفید حصر می باشد؛ یعنی، «ليس الحكم إلا لله»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 2

2 - حق تشریح و قانون گذاری و نظام بخشی به باور ها ، تنها از آن خداوند است .

من الدين ما لم يأذن به الله

41- حق تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 13

13- تنها خداوند دارای حق قانون گذاری و تشریح احکام است .

إن الحكم إلا لله

برداشت فوق بر این مبناست که مقصود از «حکم» حکم تشریحی باشد.

ص: 116

42- حقایق تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 15

15 - تشریح و گفتار خداوند ، مطابق با حق و واقعیت است .

والله يقول الحق

43- زمینه تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 9

9 - سؤال مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، زمینه ای برای نزول و بیان احکام خداوند

یسئلونک ماذا احل لهم

44- زمینه تشریح دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 30 - 5

5- ربوبیت خداوند ، مقتضی فرو فرستادن قرآن (تعالیم دین) بر بندگان خویش

وقیل للذین اتقوا ماذا أنزل ربکم قالوا خیرًا

45- شرایط تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 15، 6

6 - لزوم رعایت شرایط و زمینه های اجرایی ، در بیان احکام و قوانین

فلا یقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا

با اینکه پلیدی مشرکان در گذشته نیز وجود داشت و آنان هرگز نمی بایست به مسجدالحرام وارد شوند ؛ خداوند زمانی فرمان ممنوعیت

ورود مشرکان به مسجدالحرام را صادر کرد که مسلمانان از قدرت لازم برای اجرای این حکم برخوردار بودند.

15 - لزوم توجه به پیامد های یک حکم و پیش بینی و تدارک تنش های اقتصادی - اجتماعی آن *

إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام . . . و إن خفتم عيله فسوف يغنيكم الله

ص: 117

خداوند در این آیه، پس از بیان حکم ممنوعیت ورود مشرکان به مسجدالحرام، بلافاصله به پیامد اقتصادی آن برای مسلمین اشاره فرموده و با وعده به تدارک خسارت، این مشکل را حل کرده است.

46- عدالت در تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 5

5 - عدل الهی در نظام تکوین و تشریح، مورد مشاهده فرشتگان و دانشمندان *

شهد الله... و الملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

«قائماً بالقسط» می تواند متعلق شهادت باشد یعنی: عالمان و ملائکه علاوه بر شهادت به یگانگی خداوند، شهادت به عدالت او نیز می دهند، گفتنی است تعمیم قسط به نظام تشریح از آیه بعد استفاده شده است.

47- عقیده به تشریح غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 8

8 - اعتقاد به صلاحیت غیر خدا برای قانون گذاری، اعتقادی شرک آلود و ناسازگار با توحید ربوبی است.

و ربک یخلق... سبحن الله و تعلی عما یشرکون

48- علم در تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 16

16 - اسناد هر چیز به خدا باید متکی به علم باشد.

و أن تقولوا علی الله ما لا تعلمون

49- عوامل تشریح تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 7

7- داشتن موقعیت خاص ، تکلیف های ویژه ای را به دنبال دارد .

ينساء النبيّ . . . وقرن في بيوتكنّ و لا تبرجن تبرج الجهليّه الأولى

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 7

7 - برخورداری از موقعیت خاص ، در پی دارنده وظیفه و تکلیفی ویژه است .

ینساء النبّیّ . . . و اذکرن ما یتلی فی بیوتکنّ

50- فلسفه تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 9

9 - برخورداری بندگان از عنایات ویژه الهی ، فلسفه تشریح احکام

و المحصنات من النّساء . . . و من لم یستطع . . . و یتوب علیکم

بنابر اینکه «یتوب علیکم»، غایت برای «لیبّین» باشد ؛ حذف لام در «یتوب» این معنا را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 14

14 - چشیدن آزار و اذیت ، هدف از تشریح کفّارات صید از سوی خداوند

کفره طعام مسکین . . . لیدوق و بال امره

51- فلسفه تشریح تلبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 27 - 14

14 - « عن عبید الله بن علی الحلّبی ، عن أبی عبد الله (ع) قال : سألته لم جعلت التلبیه ؟ فقال : إنّ الله عزّوجلّ أوحى إلی ابراهیم (ع) « و أذن فی الناس بالحجّ یأتوک رجالاً » فنادی فأجیب من کلّ فجّ یلبّون ؛

عبیدالله بن علی الحلّبی گوید: از امام صادق(ع) سؤال کردم: چرا [در حج] تلبیه مقرر شده است؟ فرمود: همانا خداوند به حضرت ابراهیم(ع) وحی کرد: «و اذن فی الناس بالحجّ یأتوک رجالاً» پس ابراهیم ندا در داد و از هر راه دوری با لیبیک گفتن به ابراهیم(ع)، پاسخ داده شد».

52- مكان تشریح نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 119

5- وجوب اقامه نماز، در مکه تشریح شده است.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

53- مکان تشریح نماز های یومیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 18

18 - نماز های یومیه، مشتمل بر تسبیح و تحمید پروردگار و تشریح شده در مکه، پیش از هجرت

وَسَبِّحْ... قبل طلوع... ءَأَنآيِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافِ النَّهَارِ

این آیه، با اوقات چهار نماز تناسب دارد: صبح (قبل طلوع الشمس)، عصر (قبل غروب ها)، صبح و مغرب (اطراف النهار) و عشا (من آناء الليل). برخی با توجیه (اطراف النهار) به این که وسط روز نیز طرف آن است، نماز ظهر را نیز مشمول آیه دانسته اند؛ ولی چون سوره «طه» در مکه و پیش از سوره «اسرا» - که حکم نماز ظهر در آن آمده - نازل شده است، می توان گفت که نماز ظهر را مطرح نکرده است.

54- ملاک تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 14

14 - آلوده شدن گروهی از یهودیان به گناه، موجب تحریم طیبات الهی بر تمامی آنان

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ... وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 9

9 - پلیدی و ناپاکی کردار، ملاک تحریم آنها در ادیان الهی

رَجَسَ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 16

16 - پاسداری از روابط عاطفی اهل ایمان نسبت به یکدیگر و نیز حفظ روابط عبادی آنان با خدا، ملاک و حکمتی برای جعل احکام دین

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدوه . . . و یصدکم عن ذکر اللّٰه و عن الصلوه

ص: 120

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 6

6 - سختی امثال پاره ای از احکام ، مانعی برای تشریح آن احکام

لاتسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسؤکم . . . عفا الله عنها

چنانچه مراد از اشیاء مورد عفو، احکام الهی باشد مقصود از ناراحتی مکلفان دشواری انجام آنها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 10

10 - پلیدی شدید منافقان جهادگریز ، ملاک وجوب اعراض و روی گردانی از آنان

فأعرضوا عنهم إنهم رجس

«إنهم رجس» در مقام تعلیل حکم به اعراض است.

55- ملاک تشریح حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 18

18 - احکام ، وقتی شرعی و قابل عمل اند که خداوند ، آنها را تشریح و یا امضا کرده باشد .

و ما جعل أزواجکم الّٰی تظہرون منهنّ أمّہتکم و ما جعل ادعیاءکم أبناءکم ذلکم قول

56- ملاکهای تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 10،20

10 - ملاحظه سهولت تکلیف برای انسان ها و در جعل و تشریح آن تکلیف از سوی خداوند

و علی الذین یطیقونه فدیہ طعام مسکین

20 - سودبخشی و مصلحت آمیز بودن تکالیف برای انسان ها ، ملاک تشریح آنها از سوی خداوند

وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ

57- منابع تشریح حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 12

ص: 121

12 - قرآن ، به عنوان کتاب الهی ، منبعی برای تشریح قوانین مربوط به حقوق خویشاوندی است .

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ

58- منشأ تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 18

18 - احکام ، وقتی شرعی و قابل عمل اند که خداوند ، آنها را تشریح و یا امضا کرده باشد .

و ما جعل أزواجكم اللّٰئـى تظهرون منهنّ أمهتكم و ما جعل أدياءكم أبناءكم ذلكم قول

59- منشأ تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 10

10 - تشریح احکام دین و نسخ آنها به دست خداوند و در اختیار اوست .

قد نرى تقلب وجهك فى السماء فلنولينك قبلة ترضيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 173 - 18

18 - تشریح احکام و حلال شمردن یا حرام دانستن استفاده از امکانات ، به دست خداوند است .

كلوا من طيبات . . . إنما حرم عليكم الميتة و الدم ... فمن اضطر غير باغ و لاعاد فلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 3

3 - خداوند تنها مرجع شایسته جعل و تشریح قوانین و احکام

لا تحرموا طيبات ما احل الله لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پشوانه ارزش و اعتبار قوانین شرعی، صدور آنها از جانب خداوند است.

قل الذکرین حرم... نبئونی بعلم... أم کنتم شهداء... إذ وصیکم اللہ بهذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 122

19 - ممنوعیت مشرکان از نزدیک شدن به مسجدالحرام ، حکمی است مبتنی بر علم و حکمت گسترده خدا .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ .. . إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - احکام و قوانین خداوند ، نشأت یافته از علم گسترده او به مصالح و مفاسد و حقایق هستی

حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بَكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جمله «إن الله بكل .. .» در مقام تعلیل و بیانگر علت تبیین احکام از سوی خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - تنها خداوند دارای حق قانون گذاری و تشریح احکام است .

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ

برداشت فوق بر این مبناست که مقصود از «حکم» حکم تشریحی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - حکم به حرمت یا حلّیت ، تنها در اختیار شارع مقدس (خداوند) است .

وَلَا تَقُولُوا .. . هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - وضع قوانین و مقررات سعادتبخش از سوی خداوند ، مقتضای ربوبیت و پروردگاری او است .

وَمَنْ يَعْظَمْ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 26

26 - حق ولایت الهی ، تنها مجوز برای تشریح و قانون گذاری

فَأَقِمْوَا الصَّلٰوةَ وَءَاتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ هُوَ مَوْلٰىكُمْ

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که «هو مولاکم» اشاره به این داشته باشد که چون خداوند بر آدمیان حق ولایت دارد، از این رو به جعل مقررات و تکالیف پرداخته است. بنابراین هر گونه تشریح و قانون گذاری، بایستی به گونه ای به ولایت الهی منتهی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 7

ص: 123

7 - حکم خداوند مبنی بر کیفر دنیوی و اخروی اشاعه دهندگان فحشا و سخت گیری نسبت به آنان ، ناشی از علم و آگاهی او به حکمت و پیامد کارها و رفتارها است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفُحْشَةُ .. لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ ي

برداشت یاد شده بر اساس این نکته است که مفعول «يعلم» و «تعلمون» حکمت و پیامد همین حکم باشد؛ یعنی، شما نمی دانید که چرا خداوند تا این اندازه نسبت به اشاعه فحشا، واکنش سخت نشان می دهد و حکمت این سخت گیری چیست؟ تنها خداوند به آن آگاهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 7

7 - اعتقاد به توحید و یگانگی خدا ، مقتضی اعتقاد به عدم صلاحیت غیر او برای تشریح قانون و تعیین تکلیف برای خلق

و رَبِّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ

ذیل آیه بیانگر آن است که کسانی که پنداشته بودند می توانند قانون وضع نمایند و یا پیامبر تعیین کنند، ناخواسته به دامن شرک غلتیدند؛ زیرا تشریح قانون و انتخاب پیامبر، تنها در اختیار کسی است که ربوبیت داشته باشد و ربوبیت تنها از آن خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

و رَبِّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ .. وَ رَبِّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 7

7 - حکم و فرمان (تعیین تکلیف برای خلق و امر و نهی به آنان) ، تنها در حیطه اختیار خداوند است .

وله الحكم

تقدیم «له» (مسند) بر «الحکم» (مسندالیه) مفید حصر می باشد؛ یعنی، «لیس الحکم إلا لله»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 8

8 - ولایت منحصر و بی همتا، قدرت نامحدود و مرجعیت نهایی در تشریح و داوری، از ویژگی های پروردگار جهان

فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ . . . ذَلِكُمْ اللّٰهُ رَبِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 10

ص: 124

10 - تشریح خداوند ، برخاسته از علم و حکمت او است .

قد فرض الله لكم . . . و هو العليم الحكيم

یادآوری علم و حکمت خداوند - پس از تشریح قانون شکستن سوگند - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

60- منشأ تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 15

15 - جهاد ، فرمانی نازل شده از سوی خداوند

و أنزلنا الحديد

61- منشأ تشریح دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 9

9 - تشریح احکام دین و بیان چگونگی پرستش ، از شؤون خداوند است .

ربنا . . . أرنا مناسكنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 5

5 - تشریح دین و ارسال پیامبران در راستای فرمانروایی خدا بر جهان هستی است .

إني رسول الله إليكم جميعا الذي له ملك السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 4,6

4- تشریح دین و قانون گذاری ، حق اختصاصی خداوند است .

و له الدين واصبًا

6- یگانگی خداوند، مستلزم اختصاص یافتن حق تشریح دین به او

إنما هو إله وحده . . . و له الدين واصبًا

اینکه خداوند در پی دستور به اجتناب از عقیده به ثنویت، برخی ویژگیها و اختصاصات خود، از جمله اختصاص داشتن دین را یادآوری می کند؛ احتمال دارد برای بیان نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 125

2 - حق تشریح و قانون گذاری و نظام بخشی به باور ها ، تنها از آن خداوند است .

من الدین ما لم یأذن به الله

62- منشأ تشریح قانون الهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 11

11 - احکام و قوانین خداوند ، نشأت یافته از علم گسترده او به مصالح و مفاسد و حقایق هستی

حتی بین لهم ما یتقون إن الله بکل شیء علیم

جمله «إن الله بکل . . .» در مقام تعلیل و بیانگر علت تبیین احکام از سوی خداوند باشد.

63- موانع تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 6

6 - سختی امثال پاره ای از احکام ، مانعی برای تشریح آن احکام

لاتسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسؤکم . . . عفا الله عنها

چنانچه مراد از اشیاء مورد عفو، احکام الهی باشد مقصود از ناراحتی مکلفان دشواری انجام آنها خواهد بود.

64- موجبات تشریح احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 102 - 3

3 - پرسش امت های پیشین از احکام مسکوت مانده در دین ، موجب جعل و تشریح آن احکام برای آنان

قد سألها قوم من قبلکم ثم اصبحوا بها کفرین

3- تشنگی

1- تداوم تشنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 55 - 2

2- نوشیدن آب داغ در دوزخ، هر چند زیاد باشد از دوزخیان (اصحاب الشمال) رفع تشنگی نمی کند.

فشربون شرب الهیم

برخی «هیم» (جمع «هیماء») را به معنای ریگ گرفته اند؛ زیرا در زمین ریگ زار هر چه آب ریخته شود، بلعیده می شود و هرگز از آب پر نمی گردد. تشبیه دوزخیان تشنه به ریگ زار، حاکی از سیری ناپذیری از آن آب می باشد.

2- تداوم تشنگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 55 - 2

2- نوشیدن آب داغ در دوزخ، هر چند زیاد باشد از دوزخیان (اصحاب الشمال) رفع تشنگی نمی کند.

فشربون شرب الهیم

برخی «هیم» (جمع «هیماء») را به معنای ریگ گرفته اند؛ زیرا در زمین ریگ زار هر چه آب ریخته شود، بلعیده می شود و هرگز از آب پر نمی گردد. تشبیه دوزخیان تشنه به ریگ زار، حاکی از سیری ناپذیری از آن آب می باشد.

3- تشنگی اخروی اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 127

4- اصحاب الشمال در دوزخ ، ناچار به استفاده از آب بسیار داغ برای رفع تشنگی

و حمیم

«حمیم»؛ یعنی، آب داغ و نکره بودن آن، دلالت بر شدت داغی آن دارد.

4- تشنگی اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 16

16- انسان ، در جهان آخرت ، دارای احساس تشنگی و نیازمند آب است .

یغاثوا بماء

5- تشنگی اخروی طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 2

2- دوزخیان طغیان گر ، از تسکین عطش خود و حتی از چشیدن طعم آب ، محروم خواهند بود .

لا یدوقون فیها . . . ولا شراباً

6- تشنگی اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 1

1- مجرمان شرک پیشه ، در قیامت لب تشنه و عطشان به سوی جهنم رانده خواهند شد .

ونسوق المجرمین إلی جهنم ورداً

از جمله معانی بیان شده برای «ورد» عطش است (لسان العرب). «ورداً» در این آیه با تأویل به مشتق حال برای «المجرمین» است؛ یعنی، مجرمان را در حالی که تشنه اند، به جهنم می رانیم. برخی از اهل لغت و تفسیر «ورد» را به معنای گروهی که بر لب آب می روند، گرفته و آن را کنایه از تشنه کامی آنان دانسته اند.

7- تشنگی اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 128

1- مجرمان شرک پیشه ، در قیامت لب تشنه و عطشان به سوی جهنم رانده خواهند شد .

ونسوق المجرمین إلی جهنم وردًا

از جمله معانی بیان شده برای «ورد» عطش است (لسان العرب). «وردًا» در این آیه با تأویل به مشتق حال برای «المجرمین» است؛ یعنی، مجرمان را در حالی که تشنه اند، به جهنم می رانیم. برخی از اهل لغت و تفسیر «ورد» را به معنای گروهی که بر لب آب می روند، گرفته و آن را کنایه از تشنه کامی آنان دانسته اند.

8- تشنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 17 - 2

2- تشنگی شدید جباران منحرف در جهنم به حدی است که علی رغم کراهت و بی میلی شدید ، از آب چرکین خواهند نوشید .

یسقی من ماء صدید . یتجرّعه و لایکاد یسیغه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 15

15- کافران در خیمه آتشین دوزخ ، با استغاثه و اظهار تشنگی ، از مأموران عذاب ، یاری می طلبند .

و إن یتسغیثوا یغاثوا بماء

«غوث» یعنی: «یاری کردن» و «غیث» یعنی: «باران». مراد از «استغاثه» می تواند طلب یاری و یا طلب باران (آب) باشد. پاسخی که به استغاثه دوزخیان داده می شود، گویای آن است که یاری خواستن دوزخیان، همان آب خواهی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 67 - 2

2 - دوزخیان ستمگر ، بر اثر خوردن غذای «زقوم» به تشنگی شدید دچار خواهند گشت .

شجره الزقوم .. فمالئون منها البطون . ثم إن لهم علیها لشوبًا من حمیم

برداشت یاد شده از تعبیر «علیها» (به معنای «بعدها»)، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 57 - 3

3 - اهل دوزخ، گرفتار تشنگی شدید

هذا فليذوقوه حميم و غساق

نوشیدن آب داغ و یا خونابه چرکین، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 129

2 - دوزخیان ، گرفتار تشنگی و نیازمند نوشیدنی خواهند شد .

تسقی من عین ءانیه

9- تشنگی در احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 29

29 - عن أبي عبدالله(ع) في قوله: «أخرجوا أنفسكم اليوم تجزون عذاب الهون» قال: العطش

امام صادق(ع) درباره این آیه «أخرجوا أنفسكم اليوم تجزون عذاب الهون» فرمود: منظور از عذاب خوارکننده، تشنگی - هنگام جان دادن - است.

10- تشنگی در بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 1

1 - آدم (ع) در بهشت خویش ، از تشنگی و تحمل تابش آفتاب در امان و مصون بود .

وإتك لاتظمؤا فیها و لاتضحی

«لاتضحی»؛ یعنی، روبه روی خورشید قرار نمی گیری و حرارت آن به تو نمی رسد (لسان العرب). این وصف با توجه به معنای لغوی «جته» - که بستان پوشیده از درخت است - به وجود سایه فراوان در سرای آدم(ع) اشاره دارد.

11- عوامل شدت تشنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 54 - 3

3 - ایجاد تشنگی شدید ، از خصوصیات و اوصاف درخت زقوم

فشربون علیه من الحمیم

12- عوامل شدت تشنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 54 - 1

ص: 130

1 - عارض شدن تشنگی بسیار شدید بر دوزخیان (اصحاب شمال) ، به محض فارغ شدن از خوردن میوه « زقوم »

لأكلون من شجر من زقوم .. فشربون عليه من الحميم

به کارگیری «فا» در «فشاربون» و نیز قید «علیه»، می رساند که نوشیدن آب بعد از خوردن از «زقوم»، بی درنگ و بلافاصله انجام خواهد گرفت و این حکایت از تشنگی شدید دوزخیان دارد که با خوردن «زقوم» بر ایشان عارض خواهد شد.

13- مدت تشنگی اخروی طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 24 - 3

3 - محرومیت طغیان گران از مایعات و کاهش و حرارت در جهنم ، سالیانی فراوان ادامه خواهد یافت .

لبثین فیها أحقاباً . لایذوقون فیها برداً و لا شراباً

چنانچه جمله «لایذوقون..» حال برای ضمیر «لابثین» باشد، می توان به دست آورد که درنگ دوزخیان، همراه با حالت محرومیت از سرما و آب، دائمی نیست؛ زیرا ممکن است کلمه «أحقاباً» در آیه قبل، به سال های محرومیت آنان نظر داشته باشد؛ گرچه پس از گذشت آن دوران، بقای آنان در دوزخ به شکل دیگری ادامه خواهد یافت.

ص: 131

4- تشویق

1- تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 92 - 11، 12، 5

5- تشویق و ترغیب به انفاق و ایثار، برای رسیدن به کمال

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

11- توجّه دادن به ثبّت کارهای نیک انسان، از روش های قرآن برای تشویق به نیکیهها

لن تنالوا .. فانّ الله به علیم

12- رسیدن به مقام برّ، در گرو پرداخت مقداری از مال خویش به امام (ع) در هر سال

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

امام صادق (ع): شنیدم از پدرم که می گفت: من مضت له سنه لم يصلنا من ماله قلّ او کثر، لم ينظر الله اليه يوم القيامة .. اذ يقول: «لن تنالوا البرّ ...» فنحن البرّ و التقوی.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 184، ح 85؛ نورالثقلین، ج 1، ص 364، ح 238.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 113 - 8

8- ترغیب به عبادت و تلاوت آیات الهی، (قرآن و ...) در هنگام شب به همراه سجده

امّه قائمه یتلون آیت الله اثناء الیل و هم یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 125 - 4

4- دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و يأتوكم من فورهم

ص: 132

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 7

7 - ترغیب گناهکاران به توبه و استغفار از پیشگاه خداوند

و الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً .. فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 2

2 - ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا .. وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْآخِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خداوند برای همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در جهاد و سرزنش آنان که در برابر دشمنان دین، ضعف و زبونی به خود راه دهند.

و كَانِ مِنْ نَبِيِّ قَاتِلٍ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

از اهداف یادآوریِ سلحشوریِ پیشینیان، تشویق مؤمنان به همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است. و نیز سرزنش کسانی است که در جنگ اُحُد، سستی کرده و از خود ضعف و زبونی نشان دادند.

2- آثار تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20- استفاده از تهدید و تشویق، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

«حلیماً» دربردارنده تهدید و «غفوراً» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 - تشویق و ایجاد امید ، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

وقال الذين كفروا إن هذا إلا إفك افتريه .. إنّه كان غفوراً رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 6

ص: 133

6- کيفر و پاداش و تشويق و تهديد ، دو عامل بهم پيوسته و ضروري ، براي هدايت و تربيت انسان

ذوقوا فنتنکم .. ان المتقين في جنّات

خداوند، در کنار تهديد و کيفر کافران، به تشويق و پاداش مؤمنان تقواپيشه پرداخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - شمس - 91 - 14 - 3

3 - حرکت یک فرد جامعه ، در صورت رضایت و تشويق ديگران ، حرکتی مستند به تمام افراد آن جامعه است .

انبعث أشقيها .. فعقروها

در آیات پيشين، از حرکت شقی ترين فرد قوم ثمود، سخن به میان آمد و این آيه پی کردن را به تمام ثموديان نسبت داده است. از آن جا که فعل «انبعث»، بيانگر نقش تشويعی ديگران است، بايد گفت: استناد «عقروها» به تمام ثموديان، به جهت رضایت و تحريك آنان بوده است.

3- آثار تشويق به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - شمس - 91 - 14 - 12

12 - رضایت و تشويق ديگران به گناه ، معصيت و زمينه ساز عذاب است .

إذ انبعث أشقيها .. بذنبهم

4- ارزش تشويق به عمل خير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - زلزله - 99 - 8 - 6

6 - ترغيب به کار خير و وعده پاداش به آن ، مقدّم بر تهديد در امر تربيت

فمن يعمل مثقال ذرّة خيراً يره . و من يعمل مثقال ذرّة شراً يره

5- اهميت تشويق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

ص: 134

6- اهمیت تشویق به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 3

3 - ایمان آوردن و تشویق یکدیگر به صبر و ترحم، برتر از اقدام به آزادسازی بردگان و تغذیه یتیمان و مساکین است.

ثمّ کان من الذین

حرف «ثمّ» برای تراخی رتبی است و دلالت دارد که آنچه بعد از آن آمده، در مرتبه ای والاتر از کارهای قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 18 - 3

3 - گروه سمت راست در آخرت، مجموعه ای سامان یافته از مؤمنانی که حامی بردگان و یتیمان و مسکینان بوده و مردم را به صبر و ترحم ترغیب کرده اند.

و ما أدریک ما العقبه . . . أولئک أصحاب المیمنه

«أیمن» و «میمنه»، نقطه مقابل «ایسر» و «میسره» (سمت چپ) است (صحاح اللغه). تقابل این دسته با «أصحاب المشأمه» - با توجه به این که «مشأمه» در یک احتمال به معنای «میسره» است (صحاح) - بیانگر آن است که قرار گرفتن در سمت راست یا چپ در آخرت، نشانگر فرجام افراد است.

7- اهمیت تشویق به مهربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 3

3 - ایمان آوردن و تشویق یکدیگر به صبر و ترحم، برتر از اقدام به آزادسازی بردگان و تغذیه یتیمان و مساکین است.

ثمّ کان من الذین

حرف «ثمّ» برای تراخی رتبی است و دلالت دارد که آنچه بعد از آن آمده، در مرتبه ای والاتر از کارهای قبل است.

8- ترک تشویق به اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ترغیب نکردن دیگران به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از علّت های عذاب شدن کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال)

و لایحضّ علی طعام المسکین

ص: 135

2- ترغیب نکردن به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از موجبات عذاب الهی در قیامت

و لایحضّ علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 2

2- ایمان نیاوردن و ترغیب نکردن دیگران به تغذیه گرسنگان و بینوایان ، سبب محرومیت از حمایت نزدیکان و دوستان صمیمی در قیامت

إنّہ کان لایؤمن . . . فلیس له الیوم ههنا حمیم

9- ترک تشویق به اطعام مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 2، 1

1- ترغیب نکردن دیگران به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از علّت های عذاب شدن کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال)

و لایحضّ علی طعام المسکین

2- ترغیب نکردن به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از موجبات عذاب الهی در قیامت

و لایحضّ علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 2

2- ایمان نیاوردن و ترغیب نکردن دیگران به تغذیه گرسنگان و بینوایان ، سبب محرومیت از حمایت نزدیکان و دوستان صمیمی در قیامت

إنّہ کان لایؤمن . . . فلیس له الیوم ههنا حمیم

10- تشویق اسیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 5

5- رساندن پیام الهی به اسیران جنگی و ترغیب آنان به اسلام از وظایف رهبران الهی

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى

ص: 136

11- تشویق اسیران غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 4

4 - ترغیب اسیران جنگ بدر به ایمان و گرایش به اسلام

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى إِنَّ يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ

12- تشویق اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 2

2 - ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی ، به تسبیح و یاد خدا از سوی برادر عاقل و معتدل خود

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

«لولا» برای تحضیض و ترغیب است و تسبیح در این آیه، به معنای یاد خداوند است؛ یعنی، «لولا تذکرون الله».

13- تشویق انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 4

4 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

والنجم والشجر يسجدان

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در برابر آن، ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 19 - 1

1 - خداوند ، ترغیب کننده مردم به بررسی و دقت در کیفیت استوار ماندن کوه ها در زمین

وإلى الجبال كيف نصبت

«نصب» به معنای برپاداشتن و راست نگه داشتن چیزی در حالت اعتدال است. (مقایس اللغه)

14- تشویق برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 137

9- یوسف (ع) با توجه دادن برادرانش به عدالت خویش در معامله و پذیرایی نیکویش از مهمانان، آنان را به آوردن بنیامین ترغیب کرد.

ائتونی بأخ لکم من أیکم ألا ترون أنى أوفى الكیل وأنا خیر المنزلین

جمله «الا- ترون...» (آیا ملاحظه نمی کنید که...) پس از «ائتونی بأخ لکم» بیانگر هدف یوسف(ع) (ترغیب به آوردن بنیامین) از توجه دادن برادرانش به مهمان نوازی و عدالتش در معامله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یوسف (ع) علی رغم ترغیب و تهدید برادران و نیز آماده سازی همه زمینه های مراجعت آنان، اطمینان به بازگشت آنان نداشت و عدم موافقت یعقوب را با سفر بنیامین محتمل می دانست.

لعلهم یرجعون

15- تشویق به آخرت طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمن آل فرعون، مردم را به دل نبستن به دنیا، آخرت خواهی، ترک رفتار زشت و انجام عمل صالح توأم با ایمان، ترغیب می کرد.

یقوم إثمًا هذه الحیوه الدنیا متع... من عمل سیئه... و من عمل صلحًا... یر

گفته های مؤمن آل فرعون با مردم و فرعونیان، در مقام دعوت و تبلیغ بود؛ چنان که آیه بعد (مالی أذعوکم إلی النجاه...) تأییدکننده همین مطلب است.

16- تشویق به آمیزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - توالد و تناسل از حکمت های حلیت آمیزش و ترغیب نمودن خداوند به آن

فالن بشروهن و ابتغوا ما کتب الله لکم

مفسران بر آنند که مقصود از «ما کتب . . .» فرزند است. بنابراین جمله «فالآن . . .»؛ یعنی، با همسران خویش آمیزش کنید و در پی چیزی (فرزندانی) باشید که خداوند برای شما مقرر کرده است.

16 - مباشرت با همسران و استفاده از مباحات ، سفارش خداوند به مسلمانان

فالن بشروهن . . . کلوا و اشربوا

ص: 138

جمله «فالآن باشروهن» - چنانچه همگان بر آنند - حاکی از اباحه آمیزش است نه وجوب آن. به کارگیری فعل امر (باشروهن ...) برای بیان اباحه، می تواند گویای ترغیب به آن فعل مباح باشد.

17- تشویق به آوردن بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 9

9- یوسف (ع) با توجه دادن برادرانش به عدالت خویش در معامله و پذیرایی نیکویش از مهمانان، آنان را به آوردن بنیامین ترغیب کرد.

اِتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَيْكُم أَلَا تَرَوْنَ أَنِي أُوْفِي الْكَيْلِ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

جمله «ألا- ترون...» (آیا ملاحظه نمی کنید که...) پس از «اِتُونِي بِأَخٍ لَّكُم» بیانگر هدف یوسف(ع) (ترغیب به آوردن بنیامین) از توجه دادن برادرانش به مهمان نوازی و عدالتش در معامله است.

18- تشویق به اتحاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 107 - 3

3 - پرهیزکنندگان از تفرقه و اختلاف، مورد تشویق و ترغیب خداوند

و لا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا .. وَاذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ

بنابراینکه روسفیدان، به دلیل آیات قبل، کسانی باشند که از تفرقه پرهیز می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 15

15 - جمع گرایی و پیوند روحی و عاطفی با امت اسلامی، مورد تشویق و ترغیب وحی

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا

برداشت یاد شده با توجه به لحن تمجیدآمیز آیه و نیز رهنمود نهفته در آن است؛ یعنی، تشویق و ترغیب قرآن نسبت به زدایش بدخواهی ها و بدبینی ها که پایه زندگی جمعی و الفت اجتماعی است.

19- تشویق به احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 15

ص: 139

15 - تحریک عواطف از روش های قرآن برای ترغیب به انجام اعمال نیک

إن الله يحب المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 12

12 - توجه به آگاهی خداوند بر کوچکترین انفاق ، و پاداش عظیم خداوند به انفاقگران ، درمان بخل و ترک احسان

و انفقوا .. و كان الله بهم عليماً. ان الله لا يظلم مثقال ذره و ان تك حسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 20

20 - ترغیب و تشویق الهی به احسان و نیکوکاری

و الله يحب المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 9

9 - تشویق انسان ها به احسان و نیکوکاری از سوی خداوند ، به منظور دستیابی به حکمت و دانش است .

ءاتينه حكماً و علماً و كذلك نجزي المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 80 - 6

6 - تشویق و ترغیب خداوند به احسان و نیکوکاری

إنّا كذلك نجزي المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 110 - 5

5 - تشویق و ترغیب خداوند به احسان و نیکوکاری

كذلك نجزي المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 121 - 5

5 - تشويق و ترغيب خداوند به احسان و نيكوكاري

إنا كذلك نجزي المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 131 - 5

ص: 140

5- تشویق و ترغیب خداوند به احسان و نیکوکاری

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 11

11 - تشویق و ترغیب مؤمنان تقوایسته به احسان از سوی خداوند

يَعْبُدُوا اللَّهَ حَسَنَةً

یاد کردن پاداش احسان پس از توصیه به تقوایستگی، می تواند برای تشویق و ترغیب تقوایستگان به احسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 15

15- هدف اساسی قرآن، دور داشتن انسان ها از ظلم و تباهی و ترغیب آنان به نیکی و احسان

لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبَشِّرَ لِلْمُحْسِنِينَ

«لام» در «لینذر» غایت و هدف را می رساند.

20- تشویق به احسان مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 8

8 - راه رسیدن به عزّت و شرافت در پیشگاه خداوند، احسان به مسکینان و تشویق دیگران به آن است؛ نه افزایش ثروت و رفاه.

رَبِّي أَكْرَمُنَّ... كَلَّا بَلْ... وَلَا تَحْصُونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

21- تشویق به ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 3 - 4

4- بهره گیری قرآن از گرایش های انسان (گرایش به ابدیت) در ترغیب به ارزش های معنوی، بهره می گیرد.

يَبْشُرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا . مَكْثِينَ فِيهِ أَبَدًا

روشن است که تمایل به جاودانگی، در نهاد انسان ها وجود دارد و قرآن مجید، از همین علاقه ها، برای سوق دادن آدمی به سوی ارزش ها، بهره برداری کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 12

ص: 141

12- ترغیب و تشویق همواره بندگان از سوی خداوند ، برای گرایش به ارزش ها

وعد الصدق الذی کانوا یوعدون

عبارت «کانوا یوعدون»، استمرار وعده های الهی را می رساند. که این وعده ها در نهایت برای انگیزش و ترغیب بندگان، به کسب ارزش ها است.

22- تشویق به ازدواج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 6

6 - تشکیل خانواده و داشتن همسر و فرزند ، مورد تشویق خداوند

و الذین یقولون ربنا هب لنا من أزوجنا و ذریّتنا قرّه أعین

23- تشویق به استغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 7

7 - ترغیب گناهکاران به توبه و استغفار از پیشگاه خداوند

و الذین اذا فعلوا فاحشه .. فاستغفروا لذنوبهم و من یغفر الذنوب الا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 19

19 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و طلب آمرزش و همراهی با ابرار و حسن عاقبت

ربنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفر عنا سیئاتنا و توفنا مع الابرار

ستایش خردمندان به ویژگیهای یاد شده، به این منظور است که مؤمنان هم، خواستار موارد یاد شده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 74 - 8

8 - لزوم توجه دادن خطاکاران به رحمت و آمرزش گسترده الهی برای ترغیب آنان به توبه و استغفار

افلا یتوبون . . . و الله غفور رحیم

هدف از یادآوری صفت آمرزندگی خداوند و رحمت گسترده او پس از فراخوانی خطاکاران به بازگشت و توبه، ترغیب آنان به استغفار می باشد و این درسی است برای همه کسانی که خواهان توبه و بازگشت انسانها بسوی خداوند هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 142

13 - نمل - 27 - 46 - 5

5- تشویق قوم ثمود از سوی صالح (ع) به استغفار و آمرزش خواهی از خداوند ، به جای شتابورزی در بدی ها

يقوم لم تستعجلون بالسيئه... لولا تستغفرون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 16 - 7

7- تشویق شدن گنه کاران به آمرزش خواهی از ساحت پروردگار و نوید غفران و رحمت به آنان

إنه هو الغفور الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 53 - 16

16- ترغیب گنه کاران ، به توبه و استغفار از سوی خداوند

يعبادي الذين أسرفوا... لا تظنوا من رحمة الله... إنه هو الغفور الرحيم

24- تشویق به استفاده از عسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 69 - 14

14- استفاده از عسل طبیعی ، مورد تشویق خداوند است .

فيه شفاء للناس

برداشت فوق، از آهنگ تشویق گونه آیه شریفه استفاده می شود.

25- تشویق به استقامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 139 - 2

2- ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

يا ايها الذين امنوا .. ولا تهنوا ولا تحزنوا وانتم الاعلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 184 - 4

4 - ترغيب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به پایداری در انجام رسالت ، علی رغم تکذیب و مخالفت مردم

فان كذبوك فقد كذب رسل من قبلك

ص: 143

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است.

تلک من أنباء الغیب نوحیها إلیک .. فاصبر إن العقبه للمتقین

خداوند، با تفریع جمله «إصبر..» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع)، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای حضرت نوح (ع)، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 5

5 - تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا، به صبر و پایداری در برابر دشمنان تبه کارشان همچون انبیای گذشته

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا من المجرمين و كفى بريك هاديا و نصيرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 4 - 5

5 - ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

و إن یکذبوک فقد کذبت رسل من قبلک

26- تشویق به استقامت در منکرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 11

11 - تبلیغ اعتقادات حق و ترغیب دیگران به مقاومت در برابر منکرات، خصلتی ستوده و مایه کامیابی انسان

لفی خسر . إلا الذین ... تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر

27- تشویق به استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- برانگیختن مخاطب، به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است.

هل آتیک حدیث موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 144

4- برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است.

هل أتیك

28- تشویق به استمداد از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 22 - 7

7- خداوند، انسان ها را تشویق می کند که او را یار و ولی، بگیرند و نه فرودستانش را.

و ما لکم من دون اللّٰه من ولیّ ولا نصیر

29- تشویق به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 5

5- رساندن پیام الهی به اسیران جنگی و ترغیب آنان به اسلام از وظایف رهبران الهی

يأیها النبی قل لمن فی أیدیکم من الأسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 7

7- توصیه و تشویق الهی به عموم مشرکان عهدشکن، مبنی بر توبه و بازگشت به اسلام در ظرف چهار ماه مهلت داده شده به آنان

فسیحوا فی الأرض أربعه أشهر... و أذن من اللّٰه... فإن تبتم فهو خیر لکم

30- تشویق به اصلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 14

14 - ترغیب قاضیان تحکیم به اراده اصلاح بین زن و شوهر

ان يريدوا اصلاحاً يوفّق الله بينهما

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

4 - مائده - 5 - 39 - 12

ص: 145

12 - خداوند ، ترغیب کننده ستمکاران و گنهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فمن تاب .. فإن الله يتوب عليه إن الله غفور رحيم

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

31- تشویق به اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 111 - 8

8- لزوم بهره گیری از ابزار های تشویق (پاداش و ...) در گرایش دادن انسان ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشترى .. بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

32- تشویق به اعراض از کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 29 - 6

6 - خداوند ، کافران را به بازگشتن از کفر ، پیش از پایان یافتن مهلت شان ، تشویق کرده است .

قل يوم الفتح لاينفع الذين كفروا ايمنهم ولا هم ينظرون

33- تشویق به افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 8

8 - تلاش برای واداشتن مردم به بدعتگذاری و افترا بر خدا ، کاری شیطانی و ملاکی برای تشخیص دشمنان انسان است .

إنه لكم عدو مبين. إنما يأمرکم ... أن تقولوا علی الله ما لاتعلمون

34- تشویق به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 18

18 - تشویق و ترغیب اهل ایمان به انفاق و دستگیری مستمندان

فمن تطوع خيراً فهو خیر له

ص: 146

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خداوند و کار های خیر

من ذا الذی یقرض اللّٰه .. فیضاعفه له اضعافاً کثیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 7

7 - خداوند ترغیب کننده آدمی به انفاق ، با وعده آمرزش گناهان و فزونی رزق

واللّٰه یعدکم مغفره منه وفضلاً

کلمه «فضلاً» به قرینه مقابله آن با وسوسه شیطان بر تهیدستی، به معنای فزونی در رزق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 4

4 - تشویق خداوند به انفاق و نذر ، هر چند اندک باشد .

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر فانّ اللّٰه یعلمه

دانایی و آگاهی خدا به اعمال نیک، کنایه از پاداش وی و غرض از بیان پاداش، ترغیب بر اعمال نیک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 10

10 - تشویق مؤمنان از سوی خداوند ، به انفاق های غیر واجب

الذّین ینفقون

امام صادق (ع) درباره آیه «الذّین ینفقون ..» فرمود: لیس من الزّکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ربا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله و ذروا ما بقى من الربوا . . . و ان تصدقوا خير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 10، 5

5 - تشویق و ترغیب به انفاق و ایثار ، برای رسیدن به کمال

ص: 147

لن تنالوا البرّ حتى تنفقوا ممّا تحبّون

10 - توجّه آدمی به آگاهی خداوند به انفاق و ایثار ، زمینه ساز انجام آن

لن تنالوا .. فانّ الله به علیم

جمله «ان الله ..» ، به منظور تشویق ایثارگران و انفاق کنندگان، ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 12

12 - ترغیب مؤمنان از جانب خداوند به انفاق در راه خدا ، تأمین هزینه های نبرد و تهیه تدارکات و امکانات رزمی

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل الله یوفّ الیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 39 - 11

11 - تشویق خداوند به انفاق کردن مال به نیازمندان

و ما أنفقتم من شیء فهو یخلفه و هو خیر الرزقین

وعده خداوند به جانشین ساختن چیزی به جای مال انفاق شده و نیز یادآوری این که او بهترین روزی دهنده ها است، نوعی تشویق و ترغیب به انفاق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خداوند ، به بسیج شدن در امر انفاق و هزینه کردن امکانات و داریی های خود در راه جنگ ، جهاد و جبهه

و ما لکم الاّ تنفقوا فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 8

8 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

و أقرضوا الله... يضعف لهم ولهم أجر كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 38

38 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خدا و انجام دادن کار های خیر

و ءاتوا الزكوه... و ما تقدّموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله هو خيراً و أعظم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، با یادآوری پاداش بزرگ و فراوان، ایجاد انگیزه نموده و از خصلت نفع طلبی انسان ها بهره جسته است.

ص: 148

35- تشویق به ایثار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 7

7 - تشویق مؤمنان به گذشتن از جان ، برای کسب رضایت خداوند

و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله

با توجه به اینکه آیه مزبور در مقام مدح چنین انسانهایی است، تشویق از آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 10

10 - توجه آدمی به آگاهی خداوند به انفاق و ایثار ، زمینه ساز انجام آن

لن تنالوا .. فان الله به علیم

جمله «ان الله ..» ، به منظور تشویق ایثارگران و انفاق کنندگان، ایراد شده است.

36- تشویق به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 6

6 - وعده پاداش و تضمین آن ، از روش های قرآن برای ترغیب مردم به ایمان و عمل

ان الله لا یضیع اجر المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 27

27 - وعده و تضمین پاداش ، از روش های قرآن برای تشویق به ایمان و تقوا

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - وعده پاداش بزرگ ، و تهدید به دوزخ ، از روش های قرآن برای ترغیب مردم به ایمان و دوری از کفر و نفاق

إِنَّ الْمُنْفِقِينَ فِي الدَّرَكِ . . . وَ سَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 149

4 - مائده - 5 - 9 - 3

3 - ترغیب انسان ها از سوی خداوند به ایمان و عمل صالح

وعد الله الذين آمنوا و عملوا الصلحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 4

4 - ترغیب اسیران جنگ بدر به ایمان و گرایش به اسلام

يأيها النبي قل لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 3

3- حاکمیت ذوالقرنین ، در جهت ترویج ایمان و عمل صالح بود .

قال ... و أما من آمن و عمل صلحاً فله جزاء الحسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 12

12 - مؤمن آل فرعون ، مردم را به دل نبستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و انجام عمل صالح توأم با ایمان ، ترغیب می کرد .

يقوم إنما هذه الحيوه الدنيا متع .. من عمل سيئه ... و من عمل صلحاً ... ير

گفته های مؤمن آل فرعون با مردم و فرعونیان، در مقام دعوت و تبلیغ بود؛ چنان که آیه بعد (مالی أذعوكم إلى النجاه ..) تأییدکننده همین مطلب است.

37- تشویق به باستان شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 12

12 - کاوش های باستان شناسانه به منظور عبرت آموزی ، مورد ترغیب و تشویق خداوند است .

أولم يسيروا فى الأرض فىنظروا كىف كان عقبه الذىن كانوا أشدّ منهم قوّه و آثاروا

38- تشوىق به بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فىش

1 - بقره - 2 - 169 - 8

ص: 150

8 - تلاش برای واداشتن مردم به بدعتگذاری و افترا بر خدا، کاری شیطانی و ملاکی برای تشخیص دشمنان انسان است .

إنه لكم عدو مبين. إنما يأمرکم... أن تقولوا على الله ما لاتعلمون

39- تشویق به برادری دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 15

15 - جمع گرایی و پیوند روحی و عاطفی با امت اسلامی ، مورد تشویق و ترغیب وحی

يقولون ربنا اغفر لنا ولإخوتنا... ولاتجعل فی قلوبنا غلاً للذین ءامنوا

برداشت یاد شده با توجه به لحن تمجیدآمیز آیه و نیز رهنمود نهفته در آن است؛ یعنی، تشویق و ترغیب قرآن نسبت به زدایش بدخواهی ها و بدبینی ها که پایه زندگی جمعی و الفت اجتماعی است.

40- تشویق به بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 5

5 - تشویق خداوند به بصیرت ، روشن دلی و عبرت آموزی ، از تحولات طبیعت

يقلب الله الیل والنهار إن فی ذلک لعبره لأولی الأبصر

41- تشویق به پاداش های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 26 - 4

4 - خداوند ، انسان ها را به تلاش برای ربودن پاداش های آخرت از یکدیگر ، دعوت و ترغیب کرده است .

وفی ذلک فلیتنافس المتنافسون

42- تشویق به پاکیزگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ترغیب و تشویق الہی ، بہ توبہ و پاکیزگی

ان اللہ یحب التوابین و یحب المتطہرین

ص: 151

از اهداف اشاره به محبت الهی نسبت به پاکیزگان و توبه کنندگان، تشویق انسانها به توبه و پاکیزگی است.

43- تشویق به تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 5

5- تأمین نیازهای غذایی گرسنگان و بینوایان و ترغیب کردن دیگران به آن، تکلیفی است همگانی.

و لایحض علی طعام المسکین

44- تشویق به تأمین مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 5

5- تأمین نیازهای غذایی گرسنگان و بینوایان و ترغیب کردن دیگران به آن، تکلیفی است همگانی.

و لایحض علی طعام المسکین

45- تشویق به تجارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 21

21- تلاش برای تجارت و امرار معاش، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

بیتغون فضلا من ربهم

از اینکه تجارت و به دست آوردن درآمدهای مادی در ردیف جلب رضایت الهی قرار گرفته است، برداشت فوق به دست می آید.

46- تشویق به تحصیل علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 16 - 8

8- تحریص و تشویق خداوند مردم را به کسب معرفت درباره خیر بودن اعمال دینی و بازگشت منفعت آن به خود انسان

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 152

5- تشویق خداوند ، به کسب دانش و خردورزی جهت دریافت دقایق قرآن کریم

و ما یعقلها إلاّ العلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 13

13 - تشویق و ترغیب شدن مردم از سوی حضرت نوح (ع) ، به کسب دانش و شناخت حقایق و معارف الهی

لو کنتم تعلمون

47- تشویق به تحقیق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 4,6

4- ضرورت کند و کاو در تحولات و حوادث اجتماعی - تاریخی برای شناسایی قوانین و سنت های حاکم بر جوامع

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

6- ضرورت کاوش و دقت در فرجام تکذیب کنندگان دین الهی

فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

48- تشویق به تدبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 11 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور ترغیب مردم به سیر در زمین و تدبیر در سرانجام تکذیب کنندگان پیامبران الهی

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

49- تشویق به تدبیر در قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- خداوند، انسان‌ها را به تأمل در سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش ترغیب کرده است.

لقد كان في يوسف وإخوته آيات للسائلين

حرف لام در «لقد» نشانه قسم مقدر و «قد» نیز برای تأکید است. هدف از تأکید و سوگند خداوند بر اینکه در داستان یوسف و

ص: 153

برادرانش آیاتی برای پرسش کنندگان است ، ترغیب انسانها به تأمل در آن داستان می باشد.

50- تشویق به ترس از حسابرسی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

51- تشویق به ترس از وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 14 - 7

7- ترس از حسابرسی خداوند و وعید او ، امری ارزشمند و مورد تشویق خداوند

ذلک لمن خاف مقامی و خاف وعید

52- تشویق به ترک شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 4

4 - خداوند ، تشویق کننده کافران و مشرکان به رها کردن شرک و بازگشت به توحید و یکتاپرستی

و هو الذی یقبل التوبه عن عباده

با توجه به آیات پیشین، می توان گفت که جمله «و هو الذی یقبل التوبه» دعوتی است از سوی خدا به عموم کافران و مشرکان مبنی بر دست برداشتن از عبادت غیر خدا و بازگشتن به یکتاپرستی.

53- تشویق به ترک عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 12

12 - مؤمن آل فرعون ، مردم را به دل نبستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و انجام عمل صالح توأم با ایمان ، ترغیب می کرد .

يقوم إنما هذه الحيوة الدنيا متع . . من عمل سيئه ... و من عمل صالحًا ... ير

ص: 154

گفته های مؤمن آل فرعون با مردم و فرعونیان، در مقام دعوت و تبلیغ بود؛ چنان که آیه بعد (مالی أَدْعُوكُمْ إِلَى النِّجَاهِ . . .) تأییدکننده همین مطلب است.

54- تشویق به تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 12

12 - خداوند ، ترغیب کننده ستمکاران و گنهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فَمَنْ تَابَ . . . فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 18 - 79 - 1

1 - موسی (ع) از جانب خداوند ، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزْكِيَ

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است. (قاموس)

55- تشویق به تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 2

2 - ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی ، به تسبیح و یاد خدا از سوی برادر عاقل و معتدل خود

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ

«لولا» برای تحضیض و ترغیب است و تسبیح در این آیه، به معنای یاد خداوند است؛ یعنی، «لولا تذکرون الله».

56- تشویق به تسخیر فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ترغیب ضمنی خداوند، به ایجاد آمادگی لازم برای تسخیر فضا و کرات *

ص: 155

إن استطعتم أن تنفذوا .. لاتنفذون إلاّ بسلطن

بنابراین که آیه شریفه مربوط به دنیا باشد، جمله «لاتنفذون إلاّ بسلطان» را می توان ترغیبی از سوی خداوند برای کسب آمادگی و قدرت تسخیر فضا دانست.

57- تشویق به تسریع در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 1 - 3

3 - تاختن اسبان در راه جهاد و شتاب برای رسیدن به میدان نبرد، مورد ترغیب خداوند

و العدیت ضبجًا

58- تشویق به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 9

9 - تشویق خداوند به دعا و تضرع به درگاه الهی و درخواست رهایی از عذاب اخروی

و الذین یقولون ربّنا اصرف عَنّا .. إنّ عذابهاکان غرامًا

59- تشویق به تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 26، 20

20 - ترغیب خداوند به تفکر درباره دنیا و آخرت

لعلّکم تتفکرون. فی الدنیا و الاخره

26 - بیان آیات و احکام از سوی خداوند، برای ترغیب انسان به اندیشیدن درباره نتایج دنیوی و اخروی

لعلّکم تتفکرون. فی الدنیا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - دعوت خداوند به تعقل در واقعه قومی که مُردند و دوباره زنده شدند . (حوادث تاریخی)

الم تر الى الذين خرجوا من ديارهم وهم ألوف حذر الموت

ص: 156

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 15

15 - ضرورت شکل دهی اندیشه ها و عقاید دینی ، بر پایه استدلال و برهان

بما اشركوا باللّٰه ما لم ينزل به سلطاناً

از اشکالاتی که قرآن بر پندارهای شرک آمیز دارد، بی برهانی آنهاست. بنابراین هر نوع عقیده دینی که نتوان بر آن برهان آورد، فاقد ارزش خواهد بود؛ لذا هر انسانی موظف است عقاید دینی خویش را با برهان و استدلال شکل دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 7

7 - ترغیب خداوند به اندیشیدن در آفرینش و پدیده های آن

انّ فی خلق السّموات و الارض و اختلاف الّیل و النّهار لآیات لا ولی الا للباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 6,7

6 - همواره به یاد خداوند بودن و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین ، دو صفت برجسته خردمندان

لا ولی الا للباب. الّذین یذکرون اللّٰه قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکّرون فی خل

7 - ترغیب انسان ها به یاد همیشگی خدا و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین

الّذین یذکرون اللّٰه قیاماً .. و یتفکّرون فی خلق السّموات و الارض

ستایش خداوند از دارندگان صفات یاد شده و توصیف آنان به خردمندی، برای تشویق به تحصیل چنین ویژگیهایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 2

2 - ترغیب آدمیان به تأمل کردن در ریشه بی ایمانی و بخلورزی خویش *

ماذا علیهم لو امنوا باللّٰه و الیوم الاخر و انفقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 20

20 - تفکر درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و معجزات وی، مورد ترغیب و توصیه خداوند

قل لا أقول لكم .. أفلا تتفكرون

از مصادیق مهم و بارز مذکور در آیه، محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که جمله «أفلا تتفكرون» همه مردم را به تفکر درباره آن فرا می خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 13

13 - خداوند ترغیب کننده انسان به بهره گیری از عقل و به کار گرفتن آن

ص: 157

أفلم يهد . . . إنَّ في ذلك لآيت لأولى النهي

ذیل این آیه که خردمندان را می ستاید، گویای مطلب یاد شده است و نیز فاء عاطفه در صدر آن، عطف بر مقدری است که ذیل آیه گویای آن است و در حقیقت، استفهام توییحی بر آن داخل شده و «لم یهد» تفریح بر آن است. تقدیر کلام چنین بوده است: «أفلم یتفکروا فلم یهد...» (آیا اندیشه نکردند؟! و آیا پس از اندیشیدن، هلاکت پیشینیان، آنان را هدایت نکرد؟)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 8

8- خداوند، انسان را به تعقل و اندیشه در معارف قرآن، فراخوانده و ترغیب می کند .

أفلاتتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 5

5 - تشویق خداوند، به کسب دانش و خردورزی جهت دریافت دقایق قرآن کریم

و ما یعقلها إلاّ العلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2 - تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 14

14 - برانگیختن فکر و اندیشه و تشویق به تفکر و اندیشیدن، از روش های تربیتی قرآن

قل هل یتسوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قرآن، درصدد تحریک مشرکان، برای اندیشیدن به پوچی و ناتوانی معبود های دروغینشان

قل أرءیتم ما تدعون من دون الله أرونی ماذا خلقوا

تعبیر «أرأیتم» چه به معنای «أخبرونی» باشد و چه به معنای سؤال از نگرستن؛ دعوت برای اندیشیدن در ماهیت پوچ بت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 17 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند، برای اندیشه در قرآن

ص: 158

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 58 - 4

4 - تشویق منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در فرایند پیدایش انسان از منی

أفرئتم ما تمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 3 - 6

6 - تشویق و ترغیب خداوند ، به نگاه ژرف در مبدأ پیدایش جهان و نظم و هماهنگی میان آنها

ما تری فی خلق الرحمن من تقوت ثم ارجع البصر هل تری من فطور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 1

1 - تشویق و ترغیب خداوند به تأمل و نگاه مکرر و ژرف تر ، در آفرینش جهان و نظم و انسجام موجود در آن

الذی خلق سبع سموت ... ثم ارجع البصر کرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 7

7 - نوح (ع) ، قوم خود را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی و مبدأ آفرینش جهان ، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحرض می کرد .

ألم تروا کیف خلق الله سبع سموت طباقاً

تعبیر «ألم تروا کیف...» ، می تواند برای تشویق و تحریض ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 6

6- نوح (ع)، قومش را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی آفرینش ماه و خورشید، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 18 - 1

1 - خداوند، ترغیب کننده انسان ها به اندیشه و دقت در نخستین عنصر آفرینش خود

من أيّ شيء خلقه

ص: 159

60- تشویق به تعقل در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 4

4- برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است.

هل أتیک

61- تشویق به تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 5

5- تشویق خداوند، به سوادآموزی و کسب علم و معرفت

و القلم و ما یسطرون

62- تشویق به تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 8

8- مبارزه با بی سوادی و ترغیب به دانش آموزی و نوشتن و خواندن، دارای اولویت نخست در برنامه هدایتی و تربیتی جامعه اسلامی

و القلم و ما یسطرون

برداشت یاد شده، با توجه به این حقیقت است که این آیه، در دوره نخستین بعثت در مکه نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 10 - 6

6- خداوند، با بیان هدایت های خویش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهانیدن آن حضرت از ناآگاهی ها، او را به آموختن دانسته های خود به جویندگان آن تشویق کرد.

و وجدک ضالاً فهدی . . . و أمّا السائل فلا تنهر

63- تشويق به تعليم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 160

2- آشنایی با معارف قرآن، امری ضروری و مورد ترغیب از سوی خداوند

فمن شاء ذكره

64- تشویق به تفکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 14

14 - برانگیختن فکر و اندیشه و تشویق به تفکر و اندیشیدن، از روش های تربیتی قرآن

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 1

1 - تشویق جهان گردی و سیر در زمین از سوی خدا، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جای مانده از تمدن و

قدرت آنان

أفلم يسيروا فى الأرض فىنظروا كىف كان عقبه الذىن من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - جائيه - 45 - 13 - 11

11 - تشوىق انسان ، از سوى خداوند به تفكر و اندیشه

إنّ فى ذلك لآيت لقوم يتفكّرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 161

18 - قمر - 54 - 16 - 2

2 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه کردن در سرنوشت هلاکت بار قوم نوح

کذّبت قبلهم قوم نوح . . . فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 3

3 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

کذّبت عاد فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 2

2 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم عاد

کذّبت عاد . . . فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 7

7 - ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدّکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 1

1 - ترغیب مردم از سوی خداوند ؛ برای تأمل در سرنوشت هلاکت بار قوم ثمود

کذّبت ثمود بالتّندر . . . فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 32 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن . . . فهل من مدّکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 40 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذّکر فهل من مدّکر

ص: 162

65- تشویق به تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 27

27 - وعده و تضمین پاداش ، از روش های قرآن برای تشویق به ایمان و تقوا

و ان تؤمنوا و تتقوا فلکم اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 11

11 - ترغیب شوهران از سوی خداوند به رعایت تقوا در محیط خانواده

و ان تصلحوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 11

11 - برشمردن نعمتها و ترغیب به تقوا، از رهنمودهای پندآمیز خداوند

ذلک من ءایة الله لعلهم یذکرون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «آیات الله» جملات قرآن و محتوای آنها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 13

13 - ترغیب انسان از سوی خداوند ، به کسب تقوای هر چه بیشتر

ان اکرمکم عند الله اتقیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 35 - 6

6 - تشویق انسان ها از سوی خداوند ، برای گرایش به تقوا

وَأزلفت الجنة للمتقين .. ادخلوها بسلم .. لهم ما يشاءون فيها ولدينا مزيد

66- تشويق به تكامل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - ملك - 67 - 2 - 14

14 - تشويق و ترغيب خداوند به تلاش ، برای بهتر شدن ، تكامل يافتن و بسنده نكردن به وضعيت موجود

ليلوكم ايكم احسن عملاً

ص: 163

67- تشویق به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 10

10 - ترغیب اهل ایمان به انجام تکالیف الهی با بیان پشتوانه فکری آن تکالیف ، از روش های قرآن است .

و لا تقولوا لمن يقتل فی سبیل اللّٰه اموت بل احياء

خداوند پس از فراخوانی مردم به صبر در راه ایمان و تحمل مشکلات آن - که جلوه بارز آن، پیکار و کشته شدن است - با بیان این واقعیت که کشته شدگان راه خدا از حیاتی ویژه برخوردارند، اندیشه نیست شدن شهیدان را نفی کرده تا اهل ایمان دستوراتش را (پیشه کردن صبر در راه دین و ..) به شایستگی انجام دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 32

32 - بهره برداری از سرشت سودجویی انسان ، از روش های قرآن برای ترغیب به انجام تکالیف

قل متاع الدنیا قليل و الاخره خیر لمن اتقى

68- تشویق به تلاش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 6 - 6

6 - خداوند ، انسان ها را ، به تلاش و کوشش هرچه بیشتر در راه او ، تشویق کرده و می کند .

و من جهد فإتّما یجهد لنفسه إنّ اللّٰه لغنی عن العملین

توجه دادن به بی نیازی خدا از حاصل تلاش انسان ها و نیز یادآوری این نکته که دستاورد تلاش هرکسی، به خودش باز می گردد، می تواند تشویق و تحریض به تلاش و کوشش در راه خدا باشد.

69- تشویق به توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 222 - 18

18 - ترغیب و تشویق الهی ، به توبه و پاکیزگی

ان الله يحب التوابين ويحب المتطهرين

از اهداف اشاره به محبت الهی نسبت به پاکیزگان و توبه کنندگان، تشویق انسانها به توبه و پاکیزگی است.

ص: 164

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 7

7 - ترغیب گناهکاران به توبه و استغفار از پیشگاه خداوند

و الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً .. فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ إِلَّا اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 5

5 - تشویق گناهکاران به توبه و تأخیر نینداختن آن

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ

خداوند با اعلام پذیرش حتمی توبه به شرط تأخیر نینداختن آن، گناهکاران را به چنین توبه ای تشویق کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 39 - 12

12 - خداوند، ترغیب کننده ستمکاران و گناهکاران به توبه و اصلاح خویش (خودسازی)

فَمَنْ تَابَ .. فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

توجه دادن ستمکاران به مغفرت، رحمت و توبه پذیری خداوند می تواند به منظور ترغیب آنان به توبه و اصلاح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 74 - 8

8 - لزوم توجه دادن خطاکاران به رحمت و آموزش گسترده الهی برای ترغیب آنان به توبه و استغفار

أَفَلَا يَتُوبُونَ .. وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

هدف از یادآوری صفت آمرزندگی خداوند و رحمت گسترده او پس از فراخوانی خطاکاران به بازگشت و توبه، ترغیب آنان به استغفار می باشد و این درسی است برای همه کسانی که خواهان توبه و بازگشت انسانها بسوی خداوند هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 7

7 - توصیه و تشویق الهی به عموم مشرکان عهدشکن ، مبنی بر توبه و بازگشت به اسلام در ظرف چهار ماه مهلت داده شده به آنان

فسیحوا فی الأرض أربعه أشهر . . . و أذن من الله . . . فإن تبتم فهو خیر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 5

5 - ایجاد انگیزه و امید از جانب خداوند در مؤمنان خطاکار و نیز کافران ، برای توبه و بازگشت به حق

ثم یتوب الله . . . و الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 165

8 - ترغیب گنهکاران از سوی خدا به توبه کردن از خطاهایشان و نیز دادن صدقه (زکات) در راه خدا و امیدوار بودن به پذیرفته شدن آن

أن الله هو يقبل التوبه عن عباده و يأخذ الصدقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 53 - 16

16 - ترغیب گنه کاران ، به توبه و استغفار از سوی خداوند

يعبادى الذين أسرفوا .. لا تقنطوا من رحمه الله... إنه هو الغفور الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 3

3 ترغیب و تشویق خداوند به توبه و دست برداشتن گنه کاران از گناه

غافر الذنب و قابل التوب

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام ترغیب و تشویق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 21

21 - تشویق خطاکاران به توبه و پیمودن راه درست از سوی خداوند

فاغفر للذين تابوا و اتبعوا سبيلك و قهم عذاب الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 4

4 - خداوند ، تشویق کننده کافران و مشرکان به رها کردن شرک و بازگشت به توحید و یکتاپرستی

و هو الذی يقبل التوبه عن عباده

با توجه به آیات پیشین، می توان گفت که جمله «و هو الذی يقبل التوبه» دعوتی است از سوی خدا به عموم کافران و مشرکان مبنی بر دست

برداشتن از عبادت غیر خدا و بازگشتن به یکتاپرستی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 17

17- ترغیب کافران از سوی خداوند، برای روی آوری به توبه و بازگشت به سوی او

أم یقولون افتریه .. و هو الغفور الرحیم

تذکر خداوند به غفران و رحمت بی کران خویش، در حقیقت فراخوانی و دعوت مردم و حتی کافران، به توبه و استغفار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 166

5 - تشویق و ترغیب همسران خطاکار پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند، به توبه و هماهنگ کردن خود با شرایط و برنامه های زندگی آن حضرت

إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ .. عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَّقَكُمَ أَن يَبْدَلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُمْ

هشدار به طلاق و جایگزینی همسران دیگر - پس از توصیه به توبه - در حقیقت نوعی تشویق و ترغیب همسران خطاکار پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توبه و اصلاح رفتار خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 10 - 2

2 - نوح پیامبر، مردم را به رغم مخالفت طولانی آنان، به سوی توبه و بازگشت از راه باطل و روی آوردن به خدای غفار تشویق و ترغیب می کرد.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبِّي إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

فراخواندن به استغفار، در حقیقت دعوت به توبه و بازگشت از راه باطل گذشته است.

70- تشویق به توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 4

4 - خداوند، تشویق کننده کافران و مشرکان به رها کردن شرک و بازگشت به توحید و یکتاپرستی

و هو الذی یقبل التوبه عن عباده

با توجه به آیات پیشین، می توان گفت که جمله «و هو الذی یقبل التوبه» دعوتی است از سوی خدا به عموم کافران و مشرکان مبنی بر دست برداشتن از عبادت غیر خدا و بازگشتن به یکتاپرستی.

71- تشویق به تهجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 113 - 8

8- ترغیب به عبادت و تلاوت آیات الهی، (قرآن و . . .) در هنگام شب به همراه سجده

امّه قائمه یتلون آیت الله انا الیل و هم یسجدون

ص: 167

72- تشویق به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 7

7 - توجّه و ایمان به علم مطلق خداوند ، برانگیزاننده آدمی برای اقدام به پیکار در راه او

وقاتلو فی سبیل اللّٰه و اعلموا انّ اللّٰه سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خداوند برای همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در جهاد و سرزنش آنان که در برابر دشمنان دین ، ضعف و زبونی به خود راه دهند .

و کائین من نبیّ قاتل معه ربّون کثیر فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل اللّٰه

از اهداف یادآوری سلحشوری پیشینیان ، تشویق مؤمنان به همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است. و نیز سرزنش کسانی است که در جنگ اُحُد، سستی کرده و از خود ضعف و زبونی نشان دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 15

15 - تشویق و ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّٰه امواتا بل احياء عند ربّهم یرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 15

15 - ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

فرحین بما اتیهم اللّٰه من فضله .. و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 13

13 - تشویق خداوند به جهاد ، همراه با نیکوکاری و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 18

18 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به رویارویی و جهاد با دشمنان دین

اِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ .. فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا ان كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

جمله «اگر ایمان داری از دشمنان دین نهراسید»، خطاب به کسانی است که مدعی ایمان هستند و به هدف ترغیب آنان به رویارویی با دشمن ایراد شده است.

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور برانگیختن و تشویق مؤمنان به جهاد در راه خدا

فقاتل فی سبیل اللّٰه . . . و حرّض المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 2,3

2 - بهره مندی تشویق کنندگان به جهاد ، از نتایج اعمال مجاهدان

و حرّض المؤمنین . . . من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

به مقتضای ارتباط بین این آیه و آیه قبل، تشویق مسلمانان به جهاد، می تواند مصداق مورد نظر از وساطت و شفاعت حسنه باشد. چون تحریض و تشویق برای جهاد در راه خدا، نوعی وساطت و سببیت برای انجام آن است.

3 - ارزشمندی تشویق مردم به جهاد در راه خدا

و حرّض المؤمنین . . . من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

چون تحریک مردم به جهاد، «شفاعة حسنه» نامیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 16

16 - ترغیب مؤمنان به جهاد و بذل مال و جان در راه خدا

لا یستوی القاعدون . . . و المجاهدون . . . فضل اللّٰه المجاهدین علی القاعدین اجرأ عظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 2

2 - تشویق و تحریک اهل ایمان برای پیکار با کافران ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یا ایها النبی حرّض المؤمنین علی القتال

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 13 - 2, 1

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

2 - تشویق و تشجیع مسلمانان به پیکار با سران شرک و کفر

فقتلوا أئمه الكفر . . . ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 40 - 2

ص: 169

2- تهییج مسلمانان، از سوی خداوند برای جهاد و یاری رساندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إلا تنصروه فقد نصره الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 5

5- تشویق و ترغیب مؤمنان صدر اسلام از سوی خداوند، به جهاد و پیکار در راه او

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ

73- تشویق به حق شنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 4

4- پندپذیری و حرف شنوی، از اوصاف پسندیده و مورد تشویق خداوند

و الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا

74- تشویق به خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 10

10 - ترغیب به انجام اعمال نیک در حج

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ . . . وَ مَا تَعْلَمُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

75- تشویق به درک آیات آفاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 10

10- تشویق آدمی به شناخت طبیعت و آثار قدرت الهی، از راه تعقل و خردورزی

و من ثمرت النخيل . . . إن في ذلك لآية لقوم يعقلون

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که آیه شریفه دارای لحن و آهنگی تشویق و تحریص کننده است.

ص: 170

76- تشویق به دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق ، دروغ پردازی ، فریب کاری و طرح توطئه های شوم ، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است .

إن الشیطن للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب و!

77- تشویق به دریانوردی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 32 - 15

15- خداوند ، مشوق آدمی به فراگیری کشتی رانی و دریانوردی و استفاده بهینه از دریا ها و رودها

و سخّر لکم الفلک لتجری فی البحر بأمره و سخّر لکم الأنهر

معنا و مفهوم تسخیر دریا و کشتی برای انسان، فراهم بودن استعدادها و زمینه های لازم برای بهره گیری است که انسان باید از این استعدادها و زمینه ها با تلاش و کوشش علمی و .. خود استفاده کند.

78- تشویق به دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 19

19 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و طلب آموزش و همراهی با ابرار و حسن عاقبت

ربّنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفرنا عنّا سیئاتنا و توفّنا مع الأبرار

ستایش خردمندان به ویژگیهای یاد شده، به این منظور است که مؤمنان هم، خواستار موارد یاد شده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 10

10 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و درخواست پاداش های موعود وی

ربّنا و اتنا ما وعدتنا علی رسلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 9

9 - تشویق خداوند به دعا و تضرع به درگاه الهی و درخواست رهایی از عذاب اخروی

و الذین یقولون ربّنا اصرف عَنّا .. إنّ عذابهاکان غرامًا

ص: 171

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 74 - 21

21 - دعا برای صلاح و نیک شدن همسر و فرزندان و خیرخواهی برای ایشان ، از اوصاف بندگان خالص خدا و امری پسندیده و مورد تشویق خداوند

و الذین یقولون ربنا هب لنا من أزوجنا وذریتنا قره أعین واجعلنا للمتقین إم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 75 - 5

5 - تشویق خداوند به ندا کردن او و حاجت بردن ، تنها به درگاه الهی

و لقد نادینا نوح فلنعم المجیبون

برداشت یاد شده از آهنگ تشویق گونه آیه شریفه به دست می آید.

79- تشویق به دنیا طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 12

12 - عن أبی جعفر(ع): ان اصحاب محمد(صلی الله علیه و آله) قالوا: یا رسول الله . . . إذا كنا عندک فذکرتنا و رغبتنا و جلنا و نسینا الدنیا و زهدنا . . . فاذا خرجنا من عندک و دخلنا هذه البيوت و شممنا الاولاد و رأینا العیال و الاهل یکاد أن نحول عن الحال التی كنا علیها عندک . . . فقال لهم رسول الله(صلی الله علیه و آله): . . . إن هذه خطوات الشیطان فیرغبکم فی الدنیا . . .

از امام باقر(ع) روایت شده که یاران رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آن حضرت عرض کردند: . . . هنگامی که ما نزد شما هستیم و ما را متذکر می کنید و ترغیب می نمائید احساس ترس می کنیم و دنیا را فراموش کرده و زهد میورزیم . . . اما چون از نزد شما خارج می شویم و به خانه های خود می رویم و فرزندان و خانواده را می بینیم، نزدیک است از آن حال معنوی که نزد شما داشتیم برگردیم . . . رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: . . . این از گامهای شیطان است که شما را به دنیا ترغیب می کند . . .

80- تشویق به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 13

13 - تشویق و ترغیب شدن مردم از سوی حضرت نوح (ع)، به کسب دانش و شناخت حقایق و معارف الهی

لوکنتم تعلمون

ص: 172

81- تشویق به ذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 15

15 - ترغیب مردم به یادآوری مداوم نعمت های الهی ، از وظایف مبلغان دین

اذکروا إذ جعلکم خلفاء... فاذکروا لاء اللّٰه

82- تشویق به ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 2

2 - ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی ، به تسبیح و یاد خدا از سوی برادر عاقل و معتدل خود

قال أوسطهم ألم أقل لکم لولا تسبیحون

«لولا» برای تحضیض و ترغیب است و تسبیح در این آیه، به معنای یاد خداوند است؛ یعنی، «لولا تذکرون اللّٰه».

83- تشویق به رعایت حقوق مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 3

3 - ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی ، از سوی برادر عاقل و معتدل خویش ، بر رعایت حقوق مستمندان و پرهیز از محروم ساختن

آنان از محصولات باغ

أن لا یدخلنّها الیوم علیکم مسکین... قال أوسطهم ألم أقل لکم لولا تسبیحون

84- تشویق به زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 8

8 - ترغیب گنهکاران از سوی خدا به توبه کردن از خطاهایشان و نیز دادن صدقه (زکات) در راه خدا و امیدوار بودن به پذیرفته شدن آن

أن الله هو يقبل التوبه عن عباده ويأخذ الصدقت

ص: 173

85- تشویق به زهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 8

8- تشویق به دل نبستن به امکانات دنیوی ، در عین خلق شدن آنها برای انسانها

و أرسلنا الريح لوفح فأنزلنا من السماء ماء فأسقینکموه و ما أنتم له بخزین . و

ذکر «نحن الوارثون»، پس از آیاتی که در آنها امکانات خدادادی برای انسان مطرح شده است، می تواند به خاطر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 12

12 - مؤمن آل فرعون ، مردم را به دل نبستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و انجام عمل صالح توأم با ایمان ، ترغیب می کرد .

يقوم إثمًا هذه الحیوه الدنيا متع . . من عمل سیئه . . و من عمل صلحًا . . . یر

گفته های مؤمن آل فرعون با مردم و فرعونیان، در مقام دعوت و تبلیغ بود؛ چنان که آیه بعد (مالی أذعوکم إلی النجاه . . .) تأییدکننده همین مطلب است.

86- تشویق به سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 4

4- تشویق انسان ها از سوی خداوند ، به سجده و فرمانبری از قوانین الهی ، همچون دیگر موجودات طبیعت

و النجم و الشجر یسجدان

ذکر سجده و فرمانبری ستارگان و گیاهان برای خداوند، می تواند به منظور تشویق و برانگیختن بشر به پیروی از قوانین الهی و خضوع در برابر آن، ادا شده باشد.

87- تشویق به سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 9

9- ترغیب مشرکان از سوی خدا، به رها کردن شیوه های خصمانه و انتخاب بهترین سخنان در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «عبادی» در آیه قبل و مخاطب در این آیه، مشرکان باشند و خداوند از آنان خواسته است که در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بهترین سخنان را برگزینند و از خصومت با آنان دست بردارند.

ص: 174

88- تشویق به سلوک سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 21

21 - تشویق خطاکاران به توبه و پیمودن راه درست از سوی خداوند

فاغفر للذین تابوا و اتبعوا سبیلک و قهم عذاب الجحیم

89- تشویق به سیاحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مأمور ترغیب مردم به سیر در زمین و تدبر در سرانجام تکذیب کنندگان پیامبران الهی

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 9

9- خداوند ، فراخوان مردم به گشت و گذار در مناطق زمین برای مشاهده عاقبت و فرجام تکذیب کنندگان پیامبران

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به تشویق مردم برای سیر و سفر در زمین ، جهت مطالعه در سرگذشت پیشینیان

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 1

1 - جهان گردی و سیر در زمین ، به منظور تفکر و نظاره کردن در سرگذشت پیشینیان و آثار به جامانده از تمدن و قدرت آنان ، مورد

تشويق خداوند

أولم يسيروا فى الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

ص: 175

90- تشویق به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 9

9- شیطان ، وادار کننده انسان ها به شرک و شرک و ترغیب کننده آنها به دوستی با سران شرک و پیروی از آنان *

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. . إنما يأمرکم بالسوء و الفحشاء

از مصداقهای مورد نظر برای «سوء» و «فحشاء» به قرینه آیات قبل، شرک و شرک و . . . است.

91- تشویق به شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 12 - 12

12 - نعمت بهره‌وری از دریا ، موهبتی الهی برای انسان و مشوق او برای شکر و سپاس به درگاه حق

سَخَّرَ لَكُمْ .. . و لعلکم تشکرون

«لعلکم» عطف بر «لتجری» است و همان گونه که «لتجری» و «لتبتغوا» غایت فعل «سَخَّرَ» به شمار می آیند؛ «لعلکم» نیز معنای غایت را افاده می کند.

92- تشویق به شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 10

10- بیان تسخیر دریا از سوی خداوند و نعمت های فراوان آن برای ترغیب انسان به شکرگزاری است .

سَخَّرَ الْبَحْرَ لَتَأْكُلُوا مِنْهُ .. . و لتبتغوا من فضله و لعلکم تشکرون

93- تشویق به شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 15

15 - تشویق و ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّٰه امواتا بل احياء عند ربّهم یرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 15

ص: 176

15 - ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

فرحین بما اتیهم اللّٰه من فضله .. و لا هم یحزنون

94- تشویق به صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 5

5 - مؤمنان ، موظفند یکدیگر را به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ترغیب کنند .

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

به نظر می رسد الف مفاعله در «صابروا»، برای متعدّی کردن «صَبَرَ» به کار رفته باشد؛ بنابراین «صابروا»، یعنی دیگران را به صبر وادارید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 5

5 - ترغیب و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از جانب خداوند به صبر و پایداری در برابر مخالفان

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن ، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است .

تلک من أنباء الغیب نوحیها إلیک .. فاصبر إن العقبه للمتّقین

خداوند، با تقریر جمله «إصبر..» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع) ، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای حضرت نوح (ع) ، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن ، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 5

5 - تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا ، به صبر و پایداری در برابر دشمنان تبه کارشان همچون انبیای گذشته

و كذلك جعلنا لكل نبيّ عدوًّا من المجرمين و كفى برّك هاديًّا و نصيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 4 - 5

5 - ترغيب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش ، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

وإن يكذبوك فقد كذبت رسل من قبلك

ص: 177

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 25 - 5

5 - ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش ، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

وإن يكذبوك فقد كذب الذين من قبلهم جاءتهم رسلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 21

21 - تشویق و ترغیب خداوند به صبر و تحمل سختی ها و مشکلات ناشی از هجرت

وَأَرْضَ اللَّهِ وَسِعَهُ إِنَّمَا يُؤْفَى الصَّبْرُونَ أَجْرَهُمْ بغير حساب

95- تشویق به صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 104 - 8

8 - ترغیب گنهکاران از سوی خدا به توبه کردن از خطاهایشان و نیز دادن صدقه (زکات) در راه خدا و امیدوار بودن به پذیرفته شدن آن

أَن اللّٰهُ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَن عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

96- تشویق به صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 8

8 - توجه به قیامت و خوف از آن ، بازدارنده آدمی از اعمال ناشایست (ریا و . . .) و ترغیب کننده او به اعمال شایسته (انفاق ، صدقه و . . .)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا . . . و ان تصدقوا خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 2

2- ارزش والای نجواها و مذاکرات محرمانه ، به انگیزه وادار نمودن دیگران به صدقه و دعوت به کار نیک و اصلاح میان مردمان

لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقه او معروف او اصلح بین الناس

ص: 178

97- تشویق به صلوات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 56 - 9

9- تشویق خداوند ، مؤمنان را به اهدای درود و سلام بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا

ذکر «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ...» به عنوان پیش درامد فرمان «صَلُّوا» و «سَلِّمُوا» می تواند به منظور این حقیقت باشد که مؤمنان، توجه به این پیدا کنند که خدا و فرشتگان بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درود می فرستند تا آنان، تشویق به آن بشوند.

98- تشویق به طبیعت شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 67 - 10

10- تشویق آدمی به شناخت طبیعت و آثار قدرت الهی ، از راه تعقل و خردورزی

و من ثمرت النخيل .. إن فی ذلك لآیه لقوم یعقلون

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که آیه شریفه دارای لحن و آهنگی تشویق و تحریص کننده است.

99- تشویق به طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 130 - 6

6- طلاق و جدایی زن و شوهر ناسازگار - علی رغم چشم پوشی هر یک از برخی حقوق زناشویی - ، مورد ترغیب و تشویق خداوند

وإن تصلحوا وتتقوا .. وإن یتفرقا یغن الله کلا من سعته

«یغن الله» که حاکی از وعده الهی به رفع نیازهای زن و شوهر در صورت جدایی است، دلالت بر تشویق به طلاق دارد.

100- تشویق به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ترغیب به عبادت و تلاوت آیات الهی ، (قرآن و . . .) در هنگام شب به همراه سجده

امّه قائمه یتلون ءایت الله ءاناء الیل و هم یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 179

6 - عبادت و بندگی خداوند ، مقامی والا و مورد ترغیب او

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله و لا الملكة المقربون

بیان این حقیقت که پیامبر عظیم الشان چون مسیح(ع) و فرشتگانی بلند مرتبه، همواره بندگی خدا را می کنند و از آن ابایی ندارند، می تواند به منظور ترغیب انسانها به بندگی خدا و اشاره به بلندی این مقام باشد.

101- تشویق به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 16

16 - ترغیب مردم به عبرت گرفتن از فرجام شوم فسادگران تاریخ ، از وظایف مبلغان دین

قال . . . و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا يرون أنا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

ماده «رؤيت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا جمله «أنا نأتى. . .» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 3

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر پیشین

وقال الذى ءامن يقوم إتى أخاف عليكم مثل يوم الأحزاب

102- تشویق به عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 4

4 - پندپذیری و حرف شنوی ، از اوصاف پسندیده و مورد تشویق خداوند

والذین إذا ذكروا بآيت ربهم لم يخروا عليها صمًا وعميانًا

ص: 180

103- تشویق به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 17

17 - تشویق و تهدید ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها به عبادت و بندگی خدا

فاما الذین ءامنوا .. و اما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم

104- تشویق به عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 11

11 - گذشت خانواده مقتول از دیه ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

الّا ان یصدّقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 10، 4

4 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به گذشت از کسانی که به ایشان بدی کرده اند .

إن تبدوا .. أو تعفوا عن سوء فإنّ الله کان عفواً قديراً

10 - خداوند با حفظ حق انتقام برای ستمدیدگان ، آنان را به عفو و گذشت تشویق کرده است .

لا یحب الله الجهر بالسوء .. أو تعفوا عن سوء فإنّ الله کان عفواً قديراً

جمله «ان تبدوا .. او تعفوا»، می تواند تکمیل و توضیح «الا من ظلم» باشد. یعنی در عین اینکه برای مظلوم جایز است تا ماهیت ظالم را افشا کند، ولی بهتر است آبروی او را حفظ کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 14

14 - ترک انتقام و گذشت از حقوق شخصی ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

فمن تصدق به فهو كفاره له

105- تشويق به عمل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 6

ص: 181

6 - وعده پاداش و تضمین آن ، از روش های قرآن برای ترغیب مردم به ایمان و عمل

انّ الله لا یضیع اجر المؤمنین

106- تشویق به عمل پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 89 - 7

7- پایبند ساختن بشر به نیکی ها و ارزش ها ، عصاره پیام وحی و دعوت قرآن

من جاء بالحسنه فله خیر منها

از این که خداوند به جای هر عمل خاصی، عنوان «الحسنه» را برگزیده و آن را ملاک اصلی رستگاری انسان معرفی کرده است، استفاده می شود که همه تکالیف و رهنمودهای دین، در حقیقتی به نام «حسنه» خلاصه می شود و وحی الهی با تشویق و رهنمود به نیکی ها، درصدد پایبند ساختن انسان به آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 17

17 - تشویق انسان ها ، به انجام کار های شایسته و نوید پاداش به آنان از سوی خداوند

والله بما تعملون بصیر

107- تشویق به عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 111 - 8

8- لزوم بهره گیری از ابزار های تشویق (پاداش و . . .) در گرایش دادن انسان ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشتری . . . بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 8

8- بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

و أقرضوا الله . . . يضعف لهم ولهم أجر كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 35,38

ص: 182

35 - توصیه و ترغیب خداوند به انجام دادن کار های خیر ، پیش از فرا رسیدن مرگ

و ما تقدّموا لأنفسكم من خیر تجدوه عند الله هو خیرًا و أعظم أجرًا

38 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق در راه خدا و انجام دادن کار های خیر

و اتوا الزکوة . . . و ما تقدّموا لأنفسكم من خیر تجدوه عند الله هو خیرًا و أعظم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، با یادآوری پاداش بزرگ و فراوان، ایجاد انگیزه نموده و از خصلت نفع طلبی انسان ها بهره جسته است.

108- تشویق به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 18

18 - بهره گیری قرآن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، در تشویق آنان به اعمال نیک

و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم . . . و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 5

5 - نقش وعده پاداش و تضمین آن در ترغیب به عمل

لهم اجرهم عند ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 9

9 - انتظار ستایش و تشویق در برابر انجام اعمال نیک ، ناپسند نیست . *

لا تحسبنّ الذّین . . . و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

با توجه به مفهوم جمله «یحبّون . . .» (در برابر آنچه انجام نداده اند، خواهان ستایش هستند)، می توان به دست آورد که در صورت انجام کار نیک، توقع ستایش و تشویق ناپسند نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 25

25 - اعتقاد به آگاهی خداوند از اعمال خیر ، مشوق انسان به انجام آن نیکیهها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

جمله «و ما تفعلوا ..» به منظور ترغیب به اعمال خیر بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 183

4 - مائده - 5 - 9 - 3,6

3 - ترغیب انسان ها از سوی خداوند به ایمان و عمل صالح

وعد الله الذين آمنوا و عملوا الصلحت

6 - نوید به پاداش نیک ، از روش های قرآن برای تربیت انسان ها و ترغیب آنان به اعمال صالح

وعد الله .. اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 3

3- حاکمیت ذوالقرنین ، در جهت ترویج ایمان و عمل صالح بود .

قال . . . و أمّا من آمن و عمل صلحاً فله جزاء الحسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 17 - 9

9 - خداوند ، انسان ها را به روی آوردن به انجام دادن عمل شایسته ، جهت نیل به سعادت اخروی تشویق کرده است .

فلا تعلم نفس ما أخفی لهم . . . جزاء بما كانوا يعملون

اعلام مخفی بودن پاداش مؤمنان و وصف ناپذیر بودنش برانگیزاننده انسان ها، جهت دستیابی به آن پاداش است و یادآوری جزای عمل، مزید بر تشویق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 12

12 - مؤمن آل فرعون ، مردم را به دل نبستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و انجام عمل صالح توأم با ایمان ، ترغیب می کرد .

يقوم إنّما هذه الحيوه الدنيا متع . . . من عمل سيئه ... و من عمل صلحاً ... ير

گفته های مؤمن آل فرعون با مردم و فرعونیان، در مقام دعوت و تبلیغ بود؛ چنان که آیه بعد (مالی أَدْعُوكُمْ إِلَى النِّجَاهِ ..) تأییدکننده همین مطلب است.

109- تشویق به غزوه خیبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 5

5- تشویق مسلمانان از سوی خدا، برای شرکت در جنگ خیبر

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

خداوند، حرکت به سوی جنگ خیبر را حرکت به سوی غنایم دریافتی دانسته است و بدین وسیله دو نکته را به مسلمانان یادآور شده است:
1- پیروزی حتمی، 2- دستیابی به غنایم. این دو پیام بی تردید در روحیه دادن به سپاه اسلام و تهییج آنان، نقش

ص: 184

داشته است.

110- تشویق به فقرزدایی از جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 11

11 - کسانی که در تنگنای اقتصادی به سر می برند ، در صورت احترام به یتیمان و ترغیب دیگران به فقرزدایی از جامعه ، نزد خداوند گرامی بوده و از حقارت و خواری مبرا خواهند بود .

فیقول ربی آهنن . کلاب لا تکر مون الیتیم . و لاتحضون علی طعام المسکین

111- تشویق به کار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 21

21 - تلاش برای تجارت و امرار معاش ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

یبتغون فضلا من ربهم

از اینکه تجارت و به دست آوردن درآمدهای مادی در ردیف جلب رضایت الهی قرار گرفته است، برداشت فوق به دست می آید.

112- تشویق به کتابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 4,8

4 - تشویق خداوند ، به نویسندگی و نوشتن مطالب

و القلم و ما یسطرون

مطلب یاد شده، از سوگند خداوند به دست می آید.

8 - مبارزه با بی سوادی و ترغیب به دانش آموزی و نوشتن و خواندن ، دارای اولویت نخست در برنامه هدایتی و تربیتی جامعه اسلامی

و القلم و ما یسطرون

برداشت یاد شده، با توجه به این حقیقت است که این آیه، در دوره نخستین بعثت در مکه نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 10

ص: 185

10 - نویسندگی هنری مطلوب و مورد ترغیب از آغاز ظهور اسلام

الذی علم بالقلم

نزول این آیات در نخستین ساعات بعثت، گویای برداشت یاد شده است.

113- تشویق به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 9

9- ممنوعیت تقیه و اظهار لفظی کفر، برای کسانی که عمل آنان راه گرایش به کفر را برای دیگران بگشاید.*

ولکن من شرح بالكفر صدراً

برداشت فوق، بر این احتمال استوار است که «لکن» استدراک از «من أکره» باشد؛ یعنی، در شرایط اکراه تقیه جایز است مگر برای کسی که تقیه وی موجب شود که مؤمنان دیگر در ایمان سست شوند و به کفر گرایش پیدا کنند.

114- تشویق به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 169 - 1

1 - شیطان، با وسوسه های خویش انسان ها را به کار های بد و شنیع (گناهان کوچک و بزرگ) ترغیب می کند.

إنما یأمرکم بالسوء و الفحشاء

«امر» به معنای فرمان دادن است و در آیه شریفه - به مناسبت حکم و موضوع - مراد از آن وسوسه کردن و مانند آن می باشد. «فحشا» به بدی و زشتی بیش از حد گفته می شود که می توان از آن به گناه بزرگ تعبیر کرد و به قرینه مقابله، مراد از «سوء» گناه کوچک است.

115- تشویق به محافظت از ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 5

5- هجرت و گریز از محیط فاسد، به منظور حفظ ایمان و ارزش ها، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است.

إذ أوی الفتیه إلی الکهف

116- تشویق به محافظت از ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 5

5- هجرت و گریز از محیط فاسد، به منظور حفظ ایمان و ارزش ها، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است.

إذ أوى الفتية إلى الكهف

117- تشویق به مطالعه آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 1

1 - تشویق و ترغیب خداوند به مطالعه و دقت نظر در مظاهر طبیعت؛ چون نزول باران و چگونگی پیدایش انواع میوه ها

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرات مختلفاً ألونها

«ثمره» (مفرد «ثمرات») به معنای میوه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 3 - 7

7 - تشویق انسان از سوی خداوند، به مطالعه و تأمل در نظام طبیعت به انگیزه حق جویی و حق پذیری

إن في السموت والأرض لآيات للمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملك - 67 - 3 - 6

6 - تشویق و ترغیب خداوند، به نگاه ژرف در مبدأ پیدایش جهان و نظم و هماهنگی میان آنها

ما تری فی خلق الرحمن من تقوت ثم ارجع البصر هل تری من فطور

118- تشویق به مطالعه تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برانگیختن مردم به بررسی و مطالعه تاریخ امتهای پیشین و پندگیری از آن، وظیفه مبلغان دین

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا

فعل امر «قل» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که آن حضرت را موظف به ترغیب مردم به بررسی و مطالعه در تاریخ کرده است. این وظیفه، از نظر ملا-ک، اختصاصی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ندارد، بلکه وظیفه ای همگانی، مخصوصاً برای مبلغان دین، است.

ص: 187

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا یرون أَنَا نَاتِي الْأَرْضِ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا

ماده «رؤیت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا جمله «أَنَا نَاتِي...» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 9

9- تشویق و ترغیب مردم از سوی خداوند ، به مطالعه و تأمل در سرنوشت هلاکت بار جوامع کفرپیشه گذشته

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ... لَّهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

استفهام در «أَلَمْ يَأْتِكُمْ...»، ضمن آن که برای تقریر مسأله است، برای تشویق و ترغیب نیز می باشد.

119- تشویق به مطالعه خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 36 - 4

4- ترغیب خداوند ، به مطالعه درباره آفرینش انسان و هدف و فلسفه زندگی او

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 1 - 3

3- ترغیب خداوند ، به مطالعه در مبدأ پیدایش انسان و نعمت وجود او در جهان هستی

هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئاً مذكوراً

آغاز شدن سوره با طرح مسأله پیدایش انسان در برهه ای از زمان، می تواند به منظور جلب توجه انسان ها، به این مسأله و ترغیب آنان به

مطالعه درباره آن باشد.

120- تشویق به مطالعه زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 25 - 2

2- تشویق خداوند ، به مطالعه درباره زمین و چگونگی آفرینش آن برای انسان ها

ألم نجعل الأرض كفاتاً

ص: 188

121- تشویق به مطالعه قصه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 8 - 3

3- ترغیب خداوند ، به مطالعه سرگذشت تکذیب گرانی همچون قوم عاد و ثمود و درس آموزی از آن

فهل تری لهم من باقیه

مطلب یاد شده، از تعبیر «فهل تری» استفاده می شود.

122- تشویق به مطالعه قصه قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 8 - 3

3- ترغیب خداوند ، به مطالعه سرگذشت تکذیب گرانی همچون قوم عاد و ثمود و درس آموزی از آن

فهل تری لهم من باقیه

مطلب یاد شده، از تعبیر «فهل تری» استفاده می شود.

123- تشویق به مطالعه قضاوت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 21 - 1

1- تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، به مطالعه در ماجرای گروه متخاصم و شاکی در نزد داوود (ع)

و هل أتیک نبؤا الخصم

استفهام در «هل أتاک...» برای تحریض و تشویق مخاطب است.

124- تشویق به مکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق ، دروغ پردازی ، فریب کاری و طرح توطئه های شوم ، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است .

إن الشیطن للإنسن عدو مبین . . . اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب وإ

ص: 189

125- تشویق به نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 4

4- تشویق خداوند به انفاق و نذر، هر چند اندک باشد.

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر فانّ الله يعلمه

دانایی و آگاهی خدا به اعمال نیک، کنایه از پاداش وی و غرض از بیان پاداش، ترغیب بر اعمال نیک است.

126- تشویق به نفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 10

10- نفوذ شیطان در انسان ها و ترغیب آنان به نفاق، دروغ پردازی، فریب کاری و طرح توطئه های شوم، نمودی از دشمنی آشکار او با ایشان است.

إن الشیطن للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب و!

127- تشویق به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 92 - 11

11 - توجّه دادن به ثب کار های نیک انسان، از روش های قرآن برای تشویق به نیکیها

لن تنالوا .. فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 11

11 - وعده پاداش، از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به نیکوکاری

و ان تک حسنه یضاعفها و یؤت من لدنه اجراً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 4

4 - وساطت و شفاعت برای انجام کار های نیک ، امری پسندیده و مورد تشویق خداوند

ص: 190

من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 8

8 - توجه انسان ها به فرجام اعمال خود ، بازدارنده ایشان از بدی ها و ترغیب کننده آنان به نیکیهاست .

و من یتخذ الشیطن ولیاً من دون الله فقد خسر . . . و الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 3

3 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به انجام کار های نیک

إن تبدوا . . . فإنّ الله کان عفواً قدیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 20

20 - ترغیب و تشویق الهی به احسان و نیکوکاری

و الله یحب المحسنین

128- تشویق به وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 11

11 - مؤمنان ، مورد تشویق خداوند ، برای پایداری بر پیمان های الهی و دینی خویش

و من أوفى بما عهد عليه الله فسيؤتيه أجرًا عظيمًا

129- تشويق به هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 100 - 3

ص: 191

3 - ترغیب مسلمانان صدر اسلام به هجرت از مکه

و من یهاجر فی سبیل اللّٰه یجد فی الارض مراغماً کثیراً وسعه . . . فقد وقع اجره علی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 6

6 - ابراهیم (ع) ، افراد مؤمن و موحد را ، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد .

وقال انّی ذاهب الی ربّی

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 13

13 - تشویق و ترغیب خداوند ، به هجرت از سرزمین نامساعد برای حفظ ایمان و تقوایشگی و احسان ، به سرزمین مناسب دیگر

یعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و أرض اللّٰه وسعه

یاد کردن از توسعه و فراخی زمین - پس از توصیه به تقوا و احسان - برای مؤمنانی که به جرم ایمان و تقوای الهی به شدت تحت فشار و شکنجه مشرکان و کافران مکه قرار داشتند؛ در واقع توصیه و تشویق به هجرت، به سرزمین مساعد دیگر است.

130- تشویق به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 17

17 - تشویق و تهدید ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها به عبادت و بندگی خدا

فاما الذین ءامنوا . . . و اما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم

131- تشویق به همسر داری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 13

13 - تشویق مردان به نگاهداری همسران خویش ، هر چند که آنان مورد پسندشان نباشند .

و عاشروهنّ بالمعروف فان کرهتموهنّ فعسى ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فيه خيراً کث

ص: 192

132- تشویق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 10

10 - خداوند با حفظ حق انتقام برای ستمدیدگان، آنان را به عفو و گذشت تشویق کرده است.

لايحب الله الجهر بالسوء .. او تعفوا عن سوء فإن الله كان عفواً قديراً

جمله «ان تبدوا .. او تعفوا»، می تواند تکمیل و توضیح «الا من ظلم» باشد. یعنی در عین اینکه برای مظلوم جایز است تا ماهیت ظالم را افشا کند، ولی بهتر است آبروی او را حفظ کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 88 - 1

1 - ترغیب مردمان از سوی خداوند به بهره جویی از امکانات مادی

و كلوا مما رزقكم الله حللاً طيباً

مراد از اکل به قرینه آیه قبل مطلق تصرفات است نه خصوص خوردن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 93 - 20

20 - ترغیب و تشویق الهی به احسان و نیکوکاری

والله يحب المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 12

12 - ترغیب مؤمنان از جانب خداوند به انفاق در راه خدا، تأمین هزینه های نبرد و تهیه تدارکات و امکانات رزمی

و ما تنفقوا من شيء في سبيل الله يوف إليكم

133- تشویق در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 13

13 - توجّه انسان به علم خداوند نسبت به اعمال خیر ، مُشَوِّق او برای انجام آن

و ما تفعلوا من خیر فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 18

18 - بهره گیری قرآن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، در تشویق آنان به اعمال نیک

ص: 193

و ما تنفقوا من خیر فلا نفسکم . . . و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 11

11 - توجه دادن به ثبوت کارهای نیک انسان، از روش‌های قرآن برای تشویق به نیکبختیها

لن تنالوا . . . فان الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 2

2 - ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 8

8 - لزوم بهره‌گیری از ابزارهای تشویق (پاداش و . . .) در گرایش دادن انسان‌ها به اطاعت خدا و هر کار نیک

إن الله اشتری . . . بأن لهم الجنة

اینکه خداوند مؤمنان را با نوید بهشت، به جهاد تشویق کرده است، برداشت فوق‌به‌دست می‌آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20 - استفاده از تهدید و تشویق، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه کان حلیمًا غفورًا

«حلیمًا» در بردارنده تهدید و «غفورًا» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 - تشویق و ایجاد امید ، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

وقال الذين كفروا إن هذا إلا إفك افتريه .. إنه كان غفورًا رحيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 13

13 - « بیم و امید » ، « بشارت و انذار » و « تهدید و تشویق » ، از روش های تربیتی قرآن

إنّ الخسرين .. لهم من فوقهم ظلل من النار ... لكن الذين اتّقوا ربّهم لهم غرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 194

18 - تشویق به اصلاح ، مقدم بر انداز و بیم دادن از خطا در روش تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 8 - 6

6 - ترغیب به کار خیر و وعده پاداش به آن ، مقدم بر تهدید در امر تربیت

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ . وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

134- تشویق در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 25 - 2

2 - تهدید و ترغیب از روش های قرآن ، برای هدایت انسانها

فَاتَّقُوا النَّارَ... وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 2

2 - ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- تشویق مردم با وعده به پاداش مادی و معنوی ، از روش های انبیا در هدایت

یدعوکم لیغفر لکم . . . و یؤخرکم الی أجل مسمی

پاداش مادی از طول عمر و پاداش معنوی از آمرزش، قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

ص: 195

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

135- تشویق سپاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 33 - 6

6 - اظهار محبت و تشویق نیروهای مسلح ، پس از رژه رفتن آنها ، از سوی فرماندهان و رهبران ، امری پسندیده و شایسته است .

رَدُّوْهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ

136- تشویق شاعران مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 227 - 12

12 - تشویق شاعران مسلمان از سوی خداوند به مقابله به مثل کردن با شاعران کفرپیشه همچوگو

و انتصروا من بعد ما ظلموا

137- تشویق شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 12

12 - عن أبي جعفر(ع): ان اصحاب محمد(صلى الله عليه و آله) قالوا: يا رسول الله ... إذا كنا عندك فذكرتنا و رغبتنا و جلنا و نسينا الدنيا و زهدنا ... فاذا خرجنا من عندك و دخلنا هذه البيوت و شممنا الاولاد و رأينا العيال و الاهل يكاد أن نحول عن الحال التي كنا عليها عندك ... فقال لهم رسول الله(صلى الله عليه و آله): ... إن هذه خطوات الشيطان فيرغبكم في الدنيا ...

از امام باقر(ع) روایت شده که یاران رسول خدا(صلى الله عليه و آله) به آن حضرت عرض کردند: ... هنگامی که ما نزد شما هستیم و ما را متذکر می کنید و ترغیب می نمائید احساس ترس می کنیم و دنیا را فراموش کرده و زهد میورزیم ... اما چون از نزد شما خارج می شویم و به خانه های خود می رویم و فرزندان و خانواده را می بینیم، نزدیک است از آن حال معنوی که نزد شما داشتیم برگردیم ... رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: ... این از گامهای شیطان است که شما را به دنیا ترغیب می کند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - شیطان با تأکید بر یاری بی دریغ خویش از لشکریان کافر بدر، آنان را به رویارویی با مسلمانان ترغیب کرد.

ص: 196

کلمه «جار» معانی متعددی دارد؛ از جمله یاور، همساز، هم‌قسم، شریک و... (لسان العرب). به نظر می‌رسد یاور نسبت به دیگر معانی مناسبتر باشد.

138- تشویق علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 9

9 - خداوند، تشویق کننده و فراخوان عالمان و دانشمندان به تحقیق و تدبر در قرآن و بهره‌گیری از معارف آن

و فصل الآيت لقوم يعلمون

ذکر «لقوم يعلمون» در پی بیان تفصیل و تبیین معارف قرآن، تشویقی است الهی برای اهل علم و دانش، جهت بهره‌گیری از کتاب خداوند.

139- تشویق فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 1

1 - موسی (ع) از جانب خداوند، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست‌کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی‌ها

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست‌کار شود، می‌گویند «تزکیه» شده است. (قاموس)

140- تشویق قارون به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 5

5 - قوم قارون، وی را بر حسن استفاده از ثروت خدادادی خویش و به کار گرفتن آن در راه آبادسازی سرای آخرت ترغیب کردند.

و ابتغ فيما آتاك الله الدار الآخرة

141- تشویق قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 5

5- تشویق قوم ثمود از سوی صالح (ع) به استغفار و آمرزش خواهی از خداوند، به جای شتابورزی در بدی ها

يقوم لم تستعجلون بالسيئه... لولا تستغفرون الله

142- تشویق قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 13

13 - تشویق و ترغیب شدن مردم از سوی حضرت نوح (ع)، به کسب دانش و شناخت حقایق و معارف الهی

لو كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 10 - 2

2- نوح پیامبر، مردم را به رغم مخالفت طولانی آنان، به سوی توبه و بازگشت از راه باطل و روی آوری به خدای غفار تشویق و ترغیب می کرد.

فقلت استغفروا ربكم إنه كان غفارا

فراخواندن به استغفار، در حقیقت دعوت به توبه و بازگشت از راه باطل گذشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 7

7- نوح (ع)، قوم خود را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی و مبدأ آفرینش جهان، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقا

تعبیر «ألم تروا كيف...»، می تواند برای تشویق و تحریض ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 6

6 - نوح (ع)، قومش را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی آفرینش ماه و خورشید، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

ص: 198

143- تشویق کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 5

5 - ایجاد انگیزه و امید از جانب خداوند در مؤمنان خطاکار و نیز کافران ، برای توبه و بازگشت به حق

ثم یتوب الله . . . و الله غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 29 - 6

6 - خداوند ، کافران را به بازگشتن از کفر ، پیش از پایان یافتن مهلت شان ، تشویق کرده است .

قل یوم الفتح لاینفع الذین کفروا ایمنهم ولا هم ینظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 4

4 - خداوند ، تشویق کننده کافران و مشرکان به رها کردن شرک و بازگشت به توحید و یکتاپرستی

و هو الذی یقبل التوبه عن عباده

با توجه به آیات پیشین، می توان گفت که جمله «و هو الذی یقبل التوبه» دعوتی است از سوی خدا به عموم کافران و مشرکان مبنی بر دست

برداشتن از عبادت غیر خدا و بازگشتن به یکتاپرستی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- ترغیب کافران از سوی خداوند ، برای روی آوری به توبه و بازگشت به سوی او

أم یقولون افتریه . . . و هو الغفور الرحیم

تذکر خداوند به غفران و رحمت بی کران خویش، در حقیقت فراخوانی و دعوت مردم و حتی کافران، به توبه و استغفار است.

144- تشویق کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 62 - 5

ص: 199

5- ترغیب کافران صدر اسلام از سوی خداوند به توجه و تأمل در نشأه نخستین (جهان فعلی) ، برای هموار شدن راه پذیرش مسأله معاد

و لقد علمتم النشأه الأولى فلولا تذکرون

واژه «لولا» در «لولا تذکرون»، برای تحضیض و ترغیب می باشد.

145- تشویق گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 53 - 16

16 - ترغیب گنه کاران ، به توبه و استغفار از سوی خداوند

یعبادی الذین أسرفوا .. لا تقنطوا من رحمه الله... إنه هو الغفور الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 7 - 21

21 - تشویق خطاکاران به توبه و پیمودن راه درست از سوی خداوند

فاغفر للذین تابوا و اتبعوا سبیلک و قهم عذاب الجحیم

146- تشویق متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 11

11 - تشویق و ترغیب مؤمنان تقوایبشه به احسان از سوی خداوند

یعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم للذین أحسنوا فی هذه الدنیا حسنه

یاد کردن پاداش احسان پس از توصیه به تقوایبشگی، می تواند برای تشویق و ترغیب تقوایبشگان به احسان باشد.

147- تشویق مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 12

12 - تقدیر و تمجید خداوند از مجاهدان شرکت کننده در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

فانقلبوا بنعمه من الله . . . واتبعوا رضوان الله

ص: 200

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 2

2- ترغیب مجاهدان صدر اسلام به تعقیب لشکریان دشمن ، پس از نبرد احد

و لاتهنوا فی ابتغاء القوم

گفته شده که آیه پس از نبرد احد نازل شد تا مسلمانان را به تعقیب لشکریان ابوسفیان ترغیب کند (مجمع البیان، ذیل آیه).

148- تشویق محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 184 - 4

4- ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به پایداری در انجام رسالت ، علی رغم تکذیب و مخالفت مردم

فان کذبوک فقد کذب رسل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 5

5- ترغیب و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از جانب خداوند به صبر و پایداری در برابر مخالفان

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن ، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است .

تلك من أنباء الغیب نوحیها إلیک .. فاصبر إن العقبه للمتقین

خداوند، با تفریع جمله «إصبر..» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع) ، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای

حضرت نوح (ع) ، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن ، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا، به صبر و پایداری در برابر دشمنان تبه کارشان همچون انبیای گذشته

و كذلك جعلنا لكلّ نبيّ عدوًّا من المجرمين و كفى برّبك هاديًا و نصيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 7 - 7

7 - ذکر نمونه مشابه در پیمان گرفتن از انبیای پیشین، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منظور ترغیب آن حضرت، به انجام رسالت خویش بود.

ص: 201

و إذا أخذنا من النبيّن ميثقهم و منك و من نوح. .. و أخذنا منهم ميثقًا غليظًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 51 - 18

18 - تشويق پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به فراهم آوردن زمینه های رضایت همه همسرانش با وجود داشتن حق هرگونه تصمیم و اختیار درباره آنان

ترجی من تشاء .. ذلك أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما ... و الله یعل

ذکر فلسفه حکمی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) داده شده، می تواند رهنمودی باشد به آن حضرت که تلاش کند با وجود حق تصمیم داشتن درباره همخوابگی با همسران اش، آنان را راضی نگهدارد. لازم به ذکر است که فراز «والله یعلم...» پس از بیان نکته یاد شده می تواند به برداشت بالا، اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 4 - 5

5 - ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش ، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

و إن یکذبوک فقد کذب رسل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 25 - 5

5 - ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به صبر و پایداری در انجام رسالت خویش ، به رغم تکذیب و مخالفت کافران و مشرکان

و إن یکذبوک فقد کذب الذین من قبلهم جاءتهم رسلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 21 - 1

1 - تشويق پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، به مطالعه در ماجرای گروه متخاصم و شاکی در نزد داوود (ع)

و هل أتیک نبؤا الخصم

استفهام در «هل أتاك..» برای تحریض و تشویق مخاطب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 10 - 6

6 - خداوند ، با بیان هدایت های خویش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهانیدن آن حضرت از ناآگاهی ها ، او را به آموختن دانسته های خود به جویندگان آن تشویق کرد .

و وجدک ضالاً فهدی . . . و أمّا السائل فلاتنهر

ص: 202

149- تشویق مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 2

2 - تشویق و تشجیع مسلمانان به پیکار با سران شرک و کفر

فقتلوا أئمه الكفر . . . ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 2

2 - تهییج مسلمانان ، از سوی خداوند برای جهاد و یاری رساندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إلا تنصروه فقد نصره الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خدا ، برای شرکت در جنگ خیبر

إذا انطلقتم إلى مغانم لتأخذوها

خداوند، حرکت به سوی جنگ خیبر را حرکت به سوی غنایم دریافتی دانسته است و بدین وسیله دو نکته را به مسلمانان یادآور شده است:

1- پیروزی حتمی، 2- دستیابی به غنایم. این دو پیام بی تردید در روحیه دادن به سپاه اسلام و تهییج آنان، نقش داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 5

5 - تشویق مسلمانان از سوی خداوند ، به بسیج شدن در امر انفاق و هزینه کردن امکانات و داریی های خود در راه جنگ ، جهاد و جبهه

و ما لكم ألا تتفقوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 10 - 1

1 - ترغیب مسلمانان از سوی خداوند ، به تجارتی سودمند و نجات بخش از عذاب

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تَجْرَةٍ نُّجِّيْكُمْ مِنْ عَذَابِ

150- تشويق مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 13 - 1

ص: 203

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أَلَا تَقْتُلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَ هَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 5

5 - تشویق و ترغیب مؤمنان صدر اسلام از سوی خداوند ، به جهاد و پیکار در راه او

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقْتُلُونَ فِي سَبِيلِهِ

151- تشویق مسلمانان مدینه به ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2، 1

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه ، دعوت می کردند .

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

152- تشویق مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 9

9- ترغیب مشرکان از سوی خدا ، به رها کردن شیوه های خصمانه و انتخاب بهترین سخنان در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

قل لعبادی يقولوا التی هی أحسن . . . إن یسأیرحکمکم أو إن یسأیرعذبکم

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که مراد از «عبادی» در آیه قبل و مخاطب در این آیه ، مشرکان باشند و خداوند از آنان خواسته است که در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، بهترین سخنان را برگزینند و از خصومت با آنان دست بردارند.

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توجه دادن کافران و مشرکان بر آفرینش انسان و جهان و ترغیب آنان به تأمل و تفکر درباره آنها

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

استفتا و پرسش در آیه شریفه، برای ترغیب به تفکر و تأمل است؛ نه برای پرسش و استفتای حقیقی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 4

4 - خداوند ، تشویق کننده کافران و مشرکان به رها کردن شرک و بازگشت به توحید و یکتاپرستی

و هو الذی یقبل التوبه عن عباده

با توجه به آیات پیشین، می توان گفت که جمله «و هو الذی یقبل التوبه» دعوتی است از سوی خدا به عموم کافران و مشرکان مبنی بر دست برداشتن از عبادت غیر خدا و بازگشتن به یکتاپرستی.

153- تشویق مصریان باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 9

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

154- تشویق مظلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 10

10 - خداوند با حفظ حق انتقام برای ستمدیدگان ، آنان را به عفو و گذشت تشویق کرده است .

لا یحب الله الجهر بالسوء . . . أو تعفوا عن سوء فإن الله کان عفواً قديراً

جمله «ان تبدوا . . . او تعفوا»، می تواند تکمیل و توضیح «الا من ظلم» باشد. یعنی در عین اینکه برای مظلوم جایز است تا ماهیت ظالم را افشا کند، ولی بهتر است آبروی او را حفظ کند.

155- تشویق مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 58 - 4

4- تشویق منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در فرایند پیدایش انسان از منی

أفرءیتم ما تمنون

ص: 205

156- تشویق مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 18

18 - تشویق و ترغیب اهل ایمان به انفاق و دستگیری مستمندان

فمن تطوع خيراً فهو خير له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 274 - 10

10 - تشویق مؤمنان از سوی خداوند ، به انفاق های غیر واجب

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ

امام صادق (ع) درباره آیه «الَّذِينَ يَنْفِقُونَ . . .» فرمود: لیس من الزکوه

کافی، ج 3، ص 499، ح 9؛ نورالثقلین، ج 1، ص 290، ح 1154.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 15

15 - لزوم تمجید و تقدیر از مؤمنان واقعی و یادآوری فعالیت های ایشان در شرایط سخت

المؤمنين. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 18

18 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به رویارویی و جهاد با دشمنان دین

إِنَّمَا ذَلِكَمُ الشَّيْطَانِ... فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا أَن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

جمله «اگر ایمان داری از دشمنان دین نهراسید»، خطاب به کسانی است که مدعی ایمان هستند و به هدف ترغیب آنان به رویارویی با

دشمن ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 19

19 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و طلب آمرزش و همراهی با ابرار و حسن عاقبت

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

ستایش خردمندان به ویژگیهای یاد شده، به این منظور است که مؤمنان هم، خواستار موارد یاد شده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 10

10 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به دعا و درخواست پاداش های موعود وی

ص: 206

رَبَّنَا وَاتِّمَامًا وَعَدْتَنَا عَلَى رِسَالِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 3,4

3 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به انجام کار های نیک

إِنْ تَبَدُّوا... فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

4 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند ، به گذشت از کسانی که به ایشان بدی کرده اند .

إِنْ تَبَدُّوا... أَوْ تَعَفَّوْا عَنْ سُوءِ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 5

5 - ترغیب و دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از جانب خداوند به صبر و پایداری در برابر مخالفان

و لَقَدْ كَذَبْتَ رَسُولًا مِنْ قَبْلِكَ فَصَبِرُوا... حَتَّىٰ أَتَهُمْ نَصْرُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 12

12 - ترغیب مؤمنان از جانب خداوند به انفاق در راه خدا ، تأمین هزینه های نبرد و تهیه تدارکات و امکانات رزمی

و مَا تَنْفَقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 2

2 - تشویق و تحریک اهل ایمان برای پیکار با کافران ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 5

5- ایجاد انگیزه و امید از جانب خداوند در مؤمنان خطاکار و نیز کافران ، برای توبه و بازگشت به حق

ثم یتوب اللّٰه . . . و اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 49 - 9

9- از هدف های بیان سرگذشت نوح (ع) در قرآن ، ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل ایمان به صبر و مقاومت است .

تلک من أنباء الغیب نوحیها إلیک . . . فاصبر إن العقبه للمتقین

خداوند، با تفریع جمله «إصبر. . .» به وسیله حرف «فاء» بر نقل داستان نوح(ع) ، به این نکته اشاره می کند که: مقصود از شرح ماجرای حضرت نوح (ع) ، قصه سرایی نیست؛ بلکه هدف از آن ، هدایت و تربیت مخاطبان قرآن می باشد.

ص: 207

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 5

5 - تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا، به صبر و پایداری در برابر دشمنان تبه کارشان همچون انبیای گذشته

و كذلك جعلنا لكل نبي عدوا من المجرمين و كفى بربك هاديا و نصيرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 56 - 9

9 - تشویق خداوند، مؤمنان را به اهدای درود و سلام بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا

ذکر «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ...» به عنوان پیش درآمد فرمان «صَلُّوا» و «سَلِّمُوا» می تواند به منظور این حقیقت باشد که مؤمنان، توجه به این پیدا کنند که خدا و فرشتگان بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درود می فرستند تا آنان، تشویق به آن بشوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 11

11 - تشویق و ترغیب مؤمنان تقوایپیشه به احسان از سوی خداوند

يَعْبَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ

یاد کردن پاداش احسان پس از توصیه به تقوایپیشگی، می تواند برای تشویق و ترغیب تقوایپیشگان به احسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 11

11 - مؤمنان، مورد تشویق خداوند، برای پایداری بر پیمان های الهی و دینی خویش

و من أوفى بما عهد عليه الله فسيؤتيه أجرا عظيما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 2

2- ایجاد انگیزه و روحیه در مؤمنان، برای تحمل مشکلات، با تشویق های مادی

وعدكم الله مغنم كثيره تأخذونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 3

3- مؤمنان، مورد تشویق خداوند به رعایت حرمت محضر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عالی ترین سطح

إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى

از این که در آیه شریفه، موضوع فروهشتن صدا و نرمش در گفتار مطرح شده است؛ به طریق اولی لزوم رعایت ادب در حرکات، رفتار و محتوای سخن استفاده می شود و توصیه به فروهشتن صدا نظیر «و لا تَقُلْ لَهُمَا أُفَّ» می باشد که مراتب بالاتر را از باب

ص: 208

اولویت شامل می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 3

3 - تشویق مؤمنان از سوی خداوند ، به اهمیت دادن یاد او و نقش کلام او (قرآن) در دل ها

ألم یأن للذین ءامنوا .. اعلّموا أنّ اللّٰه یحیی الارض بعد موتها

157- تشویق همسران محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 5

5 - تشویق و ترغیب همسران خطاکار پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، به توبه و هماهنگ کردن خود با شرایط و برنامه های زندگی آن حضرت

إن تتوبا إلى اللّٰه .. عسی ربّه إن طلقک أنّ یدلّه أزوجًا خیرًا منکّ

هشدار به طلاق و جایگزینی همسران دیگر - پس از توصیه به توبه - در حقیقت نوعی تشویق و ترغیب همسران خطاکار پیامبر(صلی الله علیه و آله) به توبه و اصلاح رفتار خویش است.

158- روش تشویق به اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 51 - 7

7- مستدل و منطقی کردن دستورات ، شیوه ای مطلوب و پسندیده و روشی برای ایجاد رغبت در پایبندی به آن

لا تتخذوا إلهین اثنین إنما هو إله وحد

تعلیل «إنما هو إله واحد» برای نهی «لا تتخذوا» می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

159- روش تشویق به انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 6

6- بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

من ذا الذی یقرض اللّٰه .. فیضعفه له

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی و خیرجویی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق و انجام کار های خیر

وأنفقوا خیراً لأنفسکم . . . إن تقرضوا الله قرضاً حسناً یضعفه لکم

160- روش تشویق به عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به کار های خیر و انفاق در راه خداوند

من ذا الذی یقرض الله . . . فیضعفه له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 6

6 - بهره جستن از خصلت نفع طلبی و خیرجویی انسان ها ، از روش های قرآن برای تشویق آنان به انفاق و انجام کار های خیر

وأنفقوا خیراً لأنفسکم . . . إن تقرضوا الله قرضاً حسناً یضعفه لکم

161- روش تشویق به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 7

7 - فراهم آوردن تسهیلات زندگی و نیاز های طبیعی افراد صالح و درست کار ، از روش های مؤثر در تشویق دیگران به درست کاری و

اصلاح خویشتن

وأنکحوا. . . و الصالحین من عبادکم وإمائکم

«الصالحین» به منزله قید برای «عبادکم و إمائکم» است. بی شک اگر تنها افراد صالح و درست کار جامعه، از کمک و تسهیلات زندگی

دیگران برخوردار شوند، افراد ناصالح و نادرست نیز، به صلاح و درست کاری تشویق شده و به آن روی خواهند آورد.

162- زمینه تشویق رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 2

2 - توجه به تأثیر حق در نفوس مستعد ، به رغم عناد کافران ، مشوق رهبران الهی به تداوم تبلیغ

ص: 210

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِ نَدْعُوهُ .. فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ ... بَكَاهِن

فاء در «فذکر»، تکلیف تذکر را متفرع بر آیات پیشین کرده است. در آن آیات سخن از حق ناپذیری برخی از مردم و حق پذیری و قدرشناسی گروهی دیگر به میان آمده بود.

163- عوامل تشویق به نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 4

4 - توجه انسان به نظارت خدا و رسول و مؤمنان بر اعمالش، بازدارنده او از خطا و تشویق کننده به نیکیهاست.

قل اعملوا فیسری اللّٰه عملکم ورسوله و المؤمنون

164- فلسفه تشویق به عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 14

14 - تشویق به عفو و گذشت، در جهت تحکیم همبستگی اجتماعی است؛ نه حمایت از متجاوزان

فمن عفا و أصلح .. إِنَّهُ لَا یُحِبُّ الظَّالِمِینَ

جمله «إِنَّهُ لَا یُحِبُّ الظَّالِمِینَ» ممکن است برای دفع این توهم باشد که ارزش نهادن به عفو و اغماض، به معنای حمایت خدا از ظالمان نیست؛ بلکه صرفاً برای رفع اختلافات و استحکام پیوندهای اجتماعی است.

165- نیاز به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 12

12- جنیان، نیازمند تشویق و تهدید، برای گرایش یافتن به ایمان

أَجِیْبُوا .. ءَامِنُوا ... یَغْفِرْ لَکُمْ ... وَ یَجْرِمَ مِنْ عَذَابِ أَلِیمٍ

منطوق «یجرکم» ..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

5- تصرف در مال

1- حرمت تصرف در مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 1

1- تصرف بی جا و حیف و میل اموال یتیمان ، ممنوع و حرام است .

و لا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

2- خطر تصرف در مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 2

2- مال یتیم وسوسه انگیز و زمینه ساز لغزش انسان با تصرف به ناحق در آن است .

و لا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

به کار رفتن واژه «لا تقربوا» (تزدیک نشوید) به جای «لا تأکلوا و لا تصرفوا» (نخورید و تصرف نکنید) ممکن است به این دلیل باشد که: اموال یتیمان به دلیل حامی جدی نداشتن، در معرض دخل و تصرفهای عدوانی و حیف و میلهای به ناحق است.

3- شرایط تصرف در مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 6

6 - مالکیت ، همواره مستلزم جواز تصرف نیست .

ص: 212

و ابتلوا الیتامی . . . فان انستم منهم رشداً فادفعوا

از اینکه یتیمان نابالغ از تصرف در اموال خویش ممنوع و محجورند، معلوم می شود که مجرد مالک بودن مستلزم جواز تصرف در اموال نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 12

12- توان مندی و رشد ، شرط جواز تصرف در اموال است . *

فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما

4- شرایط تصرف در مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 7،8

7- تصرف در اموال و دارایی های یتیمان با رعایت مصالح آنان ، مجاز و مشروع است .

ولا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

8- جواز تصرف در مال یتیم ، مشروط به رعایت بالاترین سطح مصالح وی است .

ولا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن

5- محدوده تصرف در مال یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 12

12- عدم جواز تصرف در مال یتیم برای دیگران ، پس از رسیدن وی به حد بلوغ و رشد اقتصادی

ولا تقربوا . . . حتی يبلغ أشده

با توجه به اینکه پیام آیه، در راستای حفظ منافع یتیم است و بدیهی است که صرف بلوغ جسمی و سنی - بدون بلوغ فکری و اقتصادی وی - تضمین کننده منافع و مصالح او نخواهد بود و «حتی يبلغ أشده» غایت برای تصرف مجاز از سوی سرپرستان امور ایتم است؛ بنابراین معنا چنین می شود: شما جز جایی که در جهت مصالح یتیمان باشد، تصرف نکنید تا زمانی که آنان به بلوغ کافی برسند و وقتی آنها به

بلوغ رسیدند، حق تصرف ندارید.

6- محدودیت تصرف در مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 213

11- آزادی مطلق و بی قید و شرط مالکان در تصرف اموال خویش ، امری نادرست از نظر ادیان الهی

أصلوتک تأمرک أن تترك .. أن نفعل فی أمولنا مانشؤا

12- آزادی بی قید و شرط مالکان در تصرف اموال خویش ، زمینه ساز رعایت نکردن قسط و عدالت در مبادلات است .

أوفوا المکیال و المیزان بالقسط .. أو أن نفعل فی أمولنا مانشؤا

13- قوم شعیب ، دخل و تصرف در اموال را به دلخواه مالک آن واگذار کرده و تحمیل ضابطه و مقرراتی را برای وی روا نمی دانستند .

أو أن نفعل فی أمولنا مانشؤا

تصرفات

7- تصرفات جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 3

3 - تصرف در داراییهای یتیمان برای مصالح آنان، مجاز و مشروع است.

و لاتقربوا .. إلا بالتی هی أحسن

«التی» صفت برای کلمه ای مانند «الخصله» (طریقه و روش) است. بنابراین «لاتقربوا ... إلا ...» یعنی تصرف نکنید مگر به بهترین روش

تصرف. بدیهی است که مراد تصرفی است که برای یتیم نیکو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 8

8 - حرمت روش کسب مال ، همواره ملازم حرمت تصرف در مال به دست آمده نیست . *

ما کان لنبی أن یکون له أسری .. فلکوا مما غنمتم حللا طیباً

برداشت فوق با توجه به توضیح برداشت قبل به دست می آید.

8- تصرفات حرام

2 - دستیابی به مال و دارایی های دیگران با اسباب باطل ، حرام است .

و لاتأكلوا أموالكم بینكم بالبطل

کلمه «بینکم» قید برای «أموالکم» است؛ یعنی، اموالی که در میان شماست و هر کس مالک بخشی از آن است. بنابراین جمله «لاتأكلوا...» چنین معنا می شود: نباید هیچ یک از شما مال و دارایی دیگری را با سببی باطل تصرف کند.

9 - چنگ اندازی به اموال و دارایی های عمومی ، حرام است .

لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأنثم

مقصود از «أموال الناس» می تواند اموال و داراییهای شخصی افراد باشد، همچنین منظور از آن می تواند اموال عمومی باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 5

5 - حرمت هر گونه تصرف در اموال ربوی

لا تأكلوا الرِّبواً

مراد از «اکل» (خوردن) در آیه مورد بحث، مطلق تصرفات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 14

14 - حرمت تصرف در اموالی که به وسیله قمار به دست آید .

وإن تستقسموا بالآلزم

به نظر می رسد نه تیرهای قمار خصوصیتی در تحریم داشته باشد و نه حیوان و گوشت آن دارای ویژگی خاص است. بنابراین اموال به دست آمده از هر نوع قماری حرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 1

1 - هرگونه تصرف عدوانی در داراییهای یتیمان و تجاوز به آن حرام است.

ولا تقربوا مال الیتیم

بیان حرمت تصرف در اموال یتیمان با به کارگیری فعل «لا تقربوا» (نزدیک نشوید)، اشاره به جهاتی دارد؛ از جمله تصریح و تأکید بر این که هر نوع و مصداقی از تصرف در مال یتیم، ممنوع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 34 - 6

6- تصاحب اموال مردم با اسباب غير مشروع ، حرام است .

إن كثيراً من الأحمبار والرهبان ليأكلون أموال الناس بالبطل

9- تصرفات كودك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3- نساء - 4 - 6 - 7، 5

ص: 215

5- کودکان (نابالغان) و کسانی که رشد اقتصادی ندارند، از تصرف در اموال خود محجورند.*

و ابتلوا الیتامی . . . فان انستم منهم رشداً فادفعوا

7- صحت تصرف کودکان یتیم در اموال، با اذن و نظارت ولی

و ابتلوا الیتامی حتی اذا بلغوا النکاح

چون بدون تصرف یتیم در اموال و بدون نظارت ولی بر آن تصرفات، آزمایش تحقق نمی یابد.

10- تصرفات ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 5

5- مجاهدان نباید در تمامی غنیمت های به دست آورده تصرف کنند و تمامی آنها را برای خویش حلال بشمارند.

فلکوا مما غنمتم حللاً طیباً

برداشت فوق مبتنی بر این است که «من» در «مما غنمتم» برای تبعیض باشد. بنابراین «فلکوا مما ...» یعنی بخشی از غنیمتها برای شما مباح است و بخش دیگر آن، همانند خمس آن باید به مصارف تعیین شده برسد.

11- تصرفات یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 6 - 7، 3، 2

2- رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی، دو شرط برای تحویل اموال یتیمان به آنان

حتی اذا بلغوا النکاح فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

3- رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی، دو شرط برای جواز تصرف یتیمان در اموال خود

و ابتلوا الیتامی . . . فادفعوا الیهم اموالهم

7- صحت تصرف کودکان یتیم در اموال، با اذن و نظارت ولی

و ابتلوا الیتامی حتی اذا بلغوا النکاح

چون بدون تصرف یتیم در اموال و بدون نظارت ولیّ بر آن تصرفات، آزمایش تحقق نمی یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 23

23 - عبدالله بن سنان عن أبي عبدالله (ع) قال: سأله أبي و أنا حاضر عن اليتيم متى يجوز أمره؟ قال: حتى يبلغ اشدّه قال: و ما أشده؟ قال: الاحتلام قال قلت: قد يكون الغلام ابن ثمان عشره سنه او اقل او اكثر و لا يحتلم؟ قال: إذا بلغ و كتب عليه الشىء جاز أمره إلا أن يكون سفيها او ضعيفا.

عبدالله بن سنان گوید: پدرم از امام صادق (ع) درباره یتیم سؤال کرد که در چه زمانی تصرفات او صحیح و معتبر است؟ فرمود:

ص: 216

زمانی که به حد رشد برسد. بار دیگر پرسید: رشد او چه زمانی است؟ فرمود: زمان محتمل شدن است. پرسید: گاهی جوان به هجده سالگی یا کمتر یا بیشتر می رسد، ولی محتمل نمی شود؟ فرمود: هرگاه به سن بلوغ و حد تکلیف رسید، تصرفاتش صحیح و معتبر است مگر اینکه سفیه و یا ضعیف باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 11

11- یتیم، از تصرف در مال خویش تا هنگام رسیدن به مراحل رشد و بلوغ کافی، ممنوع است.

حتی یبلغ أشده

«حتی یبلغ أشده» غایت کفالت یتیم است؛ یعنی، شما ای متکفلان ایتم! از اموال آنها مراقبت کنید و در آنها دخل و تصرف بی جا نکنید تا زمانی که آنان به رشد کافی برسند و این حکایت از آن دارد که یتیم، قبل از رسیدن به رشد لازم، حق تصرف در اموال خود را ندارد.

تصرفات حرام

12- تصرفات حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 2,9

2 - دستیابی به مال و دارایی های دیگران با اسباب باطل، حرام است.

و لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل

کلمه «بینکم» قید برای «أموالکم» است؛ یعنی، اموالی که در میان شماست و هر کس مالک بخشی از آن است. بنابراین جمله «لا تأکلوا...» چنین معنا می شود: نباید هیچ یک از شما مال و دارایی دیگری را با سببی باطل تصرف کند.

9 - چنگ اندازی به اموال و دارایی های عمومی، حرام است.

لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالأثم

مقصود از «أموال الناس» می تواند اموال و داراییهای شخصی افراد باشد، همچنین منظور از آن می تواند اموال عمومی باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 5

5 - حرمت هر گونه تصرف در اموال ربوی

لا تأكلوا الرِّبواً

مراد از «اکل» (خوردن) در آیه مورد بحث، مطلق تصرفات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 14

ص: 217

14 - حرمت تصرف در اموالی که به وسیله قمار به دست آید .

وإن تستقسموا بالازلیم

به نظر می رسد نه تیرهای قمار خصوصیتی در تحریم داشته باشد و نه حیوان و گوشت آن دارای ویژگی خاص است. بنابراین اموال به دست آمده از هر نوع قماری حرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 1

1 - هرگونه تصرف عدوانی در داراییهای یتیمان و تجاوز به آن حرام است.

و لا تقربوا مال الیتیم

بیان حرمت تصرف در اموال یتیمان با به کارگیری فعل «لا تقربوا» (نزدیک نشوید)، اشاره به جهاتی دارد؛ از جمله تصریح و تأکید بر این که هر نوع و مصداقی از تصرف در مال یتیم، ممنوع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 6

6 - تصاحب اموال مردم با اسباب غیر مشروع ، حرام است .

إن كثيراً من الأحابار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالبطل

ص: 218

1- تصلیب جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 13، 15

13 - قطع یک دست و یک پا در جهت مخالف یکدیگر و دار زدن بر تنه درختان خرما، از جمله مجازات های تعیین شده برای ساحران مؤمن از سوی فرعون بود.

فَلأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَأَصْلَبْنَكُمْ

«جذع» (مفرد «جذوع») به معنای ساق درخت است و حرف «فی» نشانه آن است که فرعون در تهدید خود، مکان همیشگی ساحران را پس از قطع دست و پایشان، چوبه های دار در نظر گرفته بود. این مطلب کنایه از آن دارد که بدن آنان هرگز از دار پایین آورده نخواهد شد.

15 - تصمیم فرعون بر شکنجه و به صلیب کشیدن ساحران مؤمن و نظارت مستقیم خود بر اجرای آن، تصمیمی قاطع و مستبدانه بود.

لأَقْطَعَنَّ... لأَصْلَبْنَكُمْ... لتعلمنَّ أَيْنا أشدَّ عذابًا و أبقى

فرعون در واکنش های قبلی خود در برابر موسی (ع) با اطرافیان خویش به مشورت می نشست؛ ولی در مجازات ساحران، تصمیم مستبدانه و شخصی خود را با سوگند بر اجرای آن اعلام کرد و با لام قسم و نون تأکید ثقیله و فعل هایی از باب تفعیل، قاطعیت خود را در این تصمیم ابراز کرد. گفتنی که فعل های «لأَقْطَعَنَّ» و «لأَصْلَبْنَنَّ» که از باب تفعیل اند، با ثلاثی مجرد در معنا یکسان بوده و تفاوتی جز تأکید افزون تر ندارند.

2- تصلیب در مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 4

ص: 219

4- به دار کشیدن مجرمان و رها کردن آنان تا طعمه پرنندگان گشتن، کیفری مرسوم در مصر باستان

و أما الآخر فيصلب فتأكل الطير من رأسه

3- تصلیب همبند یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 5

5- یوسف (ع)، آزادی یکی از دو هم بند خویش و به دار کشیده شدن دیگری را، سرنوشتی حتمی و غیر قابل تغییر دانسته و آن را به ایشان گوشزد کرد.

قضی الأمر الذی فیہ تستفتیان

«افتاء» بیان کردن حکم است و «استفتاء» (مصدر تستفتیان) به معنای درخواست بیان حکم می باشد. مراد از «الأمر» تأویل رؤیا (حادثه ای که رؤیا جلوه گر آن است) می باشد. بنابراین «قضی الأمر...»؛ یعنی: آن حادثه ای که رؤیای شما بیانگر آن بود و شما درباره آن پرسش کردید، حتمی و غیر قابل تغییر است.

4- تهدید به تصلیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 9

9 - ساحران مؤمن به موسی (ع)، مورد تهدید فرعون به قطع دست و پا و کشیده شدن بر صلیب

لأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَأَصْلَبْنَكُمْ أَجْمَعِينَ

ص: 220

1- آداب اعلام تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 1

1- توجه به مشیت خداوند و گفتن «إِنْ شَاءَ اللَّهُ» به هنگام اعلان هرگونه وعده و تصمیم، لازم است.

و لا تقولنَّ... إلَّا أن يشاء الله

«إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ» نیاز به تقدیر دارد؛ زیرا، بدون تقدیر، نهی «لا تقولنَّ...» توجیه پذیر نیست. مناسب ترین تقدیری که مفسران بیان کرده اند، عبارت «إِلَّا أَنْ تَقْرَنَهُ بِأَنْ يَشَاءَ اللَّهُ» است. در این صورت، مفاد آیه، با توجه به آیه قبل، چنین می شود: «در گفته خود، انجام هیچ کاری را برای زمان آینده، قطعی مساز، مگر آن را به مشیت و خواست خداوند همراه سازی».

2- آداب تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 27 - 5

5- لزوم تحقیق و بررسی و پرهیز از شتاب زدگی و تصمیم عجولانه در مورد اخبار مهم

إِنِّي وَجَدت امرأه تملكهم... يسجدون للشمس... قال سننظر أصدقت

سلیمان به عنوان یکی از پیامبران الهی در تصمیم گیری برای مواجهه با حاکمان سرزمین سبا، از شتاب زدگی خودداری کرد و به تحقیق درباره آن پرداخت، برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 221

3- آداب تصمیم گیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9- لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

4- اجتناب از تعجیل در تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 27 - 5

5- لزوم تحقیق و بررسی و پرهیز از شتاب زدگی و تصمیم عجولانه در مورد اخبار مهم

إِنِّي وَجَدت امرأه تملکهم . . . یسجدون للشمس... قال سننظر أصدقت

سلیمان به عنوان یکی از پیامبران الهی در تصمیم گیری برای مواجهه با حاکمان سرزمین سبا، از شتاب زدگی خودداری کرد و به تحقیق درباره آن پرداخت، برداشت یاد شده استفاده می شود.

5- اهمیت تصمیم گیری در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 15

15 - ارزیابی درست و جمع آوری قوا و تصمیم گیری قاطع و به موقع ، از اصول مبارزه است .

فأجمعوا أمرکم و شرکاءکم ثم لا یکن أمرکم علیکم غمه ثم اقضوا إلیّ و لا تنظرون

6- تصمیم آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 9 - 15

15 - تصمیم خاندان فرعون بر نگه داری موسی (ع) ، اقدامی ندانسته علیه خودشان

لا تقتلوه عسى أن ينفعنا أو نتَّخذه ولدًا وهم لا يشعرون

ص: 222

7- تصمیم اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 23 - 1

1 - به راه افتادن تمامی صاحبان بوستان یمنی با عزمی جدی ، برای چیدن میوه ها در سپیده صبح

فانطلقوا و هم یتختون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 24 - 2

2 - تصمیم قاطع باغداران یمنی ، بر محروم ساختن بینوایان از محصولات باغ

أن لا یدخلنّها الیوم علیکم مسکین

8- تصمیم برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 4

4- برادران یوسف تا قبل از بردن او به صحرا ، نسبت به سرنوشت او به نظر قطعی نرسیده بودند . *

فلما ذهبوا به و أجمعوا

«اجماع» (مصدر أجمعوا) به معنای اتفاق نظر و عقیده و نیز به معنای تصمیم گرفتن و مهیای انجام کاری شدن است. برداشت فوق ، ناظر به معنای نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 60 - 6

6- فرزندان یعقوب به بازگشت مجدد به مصر برای دریافت آذوقه ، مصمم بودند .

فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم عندی

9- تصمیم به جهاد

4 - حق تصمیم گیری درباره جهاد از آن مهاجران نخستین بود .

جهدوا معکم

کلمه «معکم» در «جهدوا معکم» (در کنار شما جهاد کنند) می تواند ناظر به برداشت فوق باشد. چنانچه مخاطبان «معکم» خصوص مهاجران باشند، برداشت فوق از اتقان بیشتری برخوردار است.

ص: 223

10- تصمیم زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 13

13- « عن الرضا (ع) : . . . و أما قوله عزوجل في يوسف : « ولقد هممت به وهم بها » فإنها هممت بالمعصية وهم يوسف بقتلها إن أجبرته . . . فصرف الله عنه قتلها و الفاحشه و هو قوله عزوجل : « كذلك لنصرف عنه السوء و الفحشاء » یعنی القتل و الزنا . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده که فرمود: . . . قول خدای عزوجل درباره یوسف که فرموده: «و لقد هممت به و هم بها» مقصود این است که آن زن قصد معصیت کرد و یوسف قصد کرد که اگر بانو وی را مجبور به گناه کند، او را بکشد . . . پس خداوند، قتل و عمل خلاف عفت را از او بگردانید و این است سخن خدای عزوجل: «کذلك لنصرف عنه السوء و الفحشاء» ; یعنی، قتل و زنا . . .».

11- تصمیم عمل به عهد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 115 - 5

5- عزم و تصمیم جدی برای عمل به توصیه های خداوند ، خصلتی ارزشمند است .

و لقد عهدنا إلى آدم . . . فَنَسِيَ و لم نجد له عزمًا

تعبیر «نیافتیم» به جای «نبود»، گویای آن است که در این موارد، وجود عزم، مطلوب و مورد انتظار است.

12- تصمیم کارگزاران عزیز مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 35 - 2

2- تصمیم قاطع دولت مردان مصر بر زندانی ساختن یوسف (ع) ، جهت رهایی از بحران و حفظ حیثیت دربار

ثم بدا لهم . . . لیسجننه

13- تصمیم گیری در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9- لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

ص: 224

فلما ذهب عن إبراهيم الروع . . . يجدلنا في قوم لوط

14- تصمیم گیری رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 27، 28

27 - لزوم توکل و اتکای رهبران بر خداوند ، پس از تصمیم گیری و عزم بر اعمال مدیریت

فاذا عزم فتوکل علی الله

28 - لزوم قاطعیّت و صلابت رهبری ، پس از مشورت و تصمیم نهایی خویش ، در مقام اجرا

و شاورهم فی الامر فاذا عزم فتوکل علی الله

جمله «فاذا عزم فتوکل علی الله»، به این معناست که آنگاه که تصمیم بر کاری گرفتی، دیگر تردید و دو دلی به خود راه مده و احتمال عدم موفقیت را با توکل بر خدا جبران کن که خداوند محبوب خویش را وانخواهد گذاشت: «انّ الله یحبّ المتوکلین».

15- تصمیم لای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 80 - 5

5- فرزند ارشد یعقوب بر آن شد که در سرزمین مصر بماند و به کنعان باز نگردد .

فلن أبرح الأرض حتی یاذن لی أبی

«براح» (مصدر أبرح) به معنای جدا شدن و فاصله گرفتن است. «ال» در «الأرض» عهد حضوری است و اشاره به شهر و دیاری دارد که بنیامین در آن جا بازداشت شده است.

16- تصمیم موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 11

11 - سوزاندن گوساله سامری به طور کامل و محو اثر آن و افشاندن سوخته آن به دریا ، تصمیم قطعی و مؤکد موسی (ع) در باره گوساله

زرّین سامری

وانظر إلى إلهك . . . لنحرقنه ثم لننسفته في اليم نسفاً

«تحریق» (مصدر «لنحرقنه») به معنای زیاد سوزاندن است (مصباح). «نسف» به معنای از ریشه برکندن و منهدم ساختن و به هوا افشاندن است (قاموس). گفتمنی است که معنای اخیر در آیه مناسب تر به نظر می رسد، بنابراین «ثم لننسفته...» ؛ یعنی، پس از سوزاندن گوساله (ذوب کردن و تبدیل آن به قطعات ریز) سوخته آن را به دریا خواهیم پاشید.

ص: 225

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 19 - 3

3 - برداشت اشتباه مرد اسرائیلی از تصمیم موسی (ع)

قال يموسى اترید أن تقتلنى

17- تصمیم یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 12، 11

11- تصمیم یعقوب (ع) بر مسکوت گذاشتن پرونده خیانت فرزندان دربار یوسف (ع) و پی گیری نکردن آن

بل سؤلت لکم .. والله المستعان علی ما تصفون

12- یعقوب (ع) مصمم بر شکبیا بودن در فراق یوسف (ع) و بردباری کردن بر رفتار ناهنجار فرزندان

فصبر جمیل

متعلق صبر ، به قرینه جمله های قبل ، فراق یوسف (ع) و نیز عملکرد ناصواب و صحنه سازیهای دروغین فرزندان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 8

8- یعقوب (ع) بر آن بود که در فراق فرزندان (یوسف (ع) ، بنیامین و لاوی) صبری نیکو و بدور از هر گونه جزع و شکایت پیشه کند .

فصبر جمیل

صبر جمیل ، صبری است که در آن جزع نباشد و از مصیبت رخ داده به مردم شکایت نشود (مجمع البیان).

18- تصمیم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 13

13- « عن الرضا (ع) : . . . و أما قوله عزوجل فی یوسف : « ولقد همّمت به وهمّ بها » فإنها همّت بالمعصیه وهمّ یوسف بقتلها إن

أجبرته . . . فصرف الله عنه قتلها و الفاحشه و هو قوله عزوجل : « كذلك لنصرف عنه السوء و الفحشاء » یعنی القتل والزنا . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده که فرمود: . . . قول خدای عزوجل درباره یوسف که فرموده: «و لقد هممت به و هم بها» مقصود این است که آن زن قصد معصیت کرد و یوسف قصد کرد که اگر بانو وی را مجبور به گناه کند، او را بکشد . . . پس خداوند، قتل و عمل خلاف عفت را از او بگردانید و این است سخن خدای عزوجل: «کذلك لنصرف عنه السوء و الفحشاء» ; یعنی، قتل و زنا . . .».

ص: 226

19- روش تصمیم گیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 23 - 6

6- دین ، دارای برنامه و آموزه هایی برای شیوه سخن گفتن و تصمیم گیری انسان است .

و لا تقولن لشيء إني فاعل ذلك غداً

20- محدوده حق تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 3,4

3 - مردم ، حق ندارند که تصمیم هایی بگیرند که با حکم ها و فرمان های خدا و پیامبرش مخالف باشد .

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيرة من أمرهم

4 - صرف صاحب اختیار بودن در چیزی ، حق تصمیم گیری را درباره آن نمی آورد .

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيرة من أمرهم

مرجع ضمیر «أمرهم» عبارت «مؤمن و مؤمنه» است که به اعتبار نکره بودن آنها و در سیاق نفی واقع شدن، افاده عموم می کند. اضافه «أمر» به ضمیر «هم» می تواند برای القای این نکته باشد که در صورتی که خداوند و پیامبرش، حتی درباره امور مربوط به مؤمنان، اعلام نظر کرده اند، آنان حق تصمیم دیگری ندارند.

21- منشأ تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 15

15 - قلب ، دارای نقشی اساسی در تصمیم گیری انسان است .

و لكن ما تعمدت قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 1

1 - تصمیم انسان به آموختن و پیمودن راه راست ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و ما تشاءون إلا أن يشاء الله

مفعول محذوف «و ما تشاءون» - به قرینه آیه قبل - تعبیری نظیر «أن تستقيموا» است.

ص: 227

22- منشأ تصمیم گیری موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 3

3- تصمیم گیری و حرکت موسی (ع)، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

23- موانع اخذ تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 157 - 7

7- روحیه عناد و حق ناپذیری، مانع از درک صحیح حقایق و تصمیم گیری به موقع

فَعَقَرُوهَا فَاصْبِحُوا نَدْمِینَ

ثمودیان تا قبل از کشتن ناقه، به امکان نزول عذاب نیندیشیدند؛ چرا که کفر و عنادشان مانع از درک این حقیقت بود؛ ولی به مجرد کشتن ناقه و مشاهده نشانه های عذاب، آثار پشیمانی آنان را فرا گرفت.

24- موانع تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 3

3- نفاق، موجب تحیر آدمی در موضعگیری ها و مایه فقدان قدرت وی در انتخاب صحیح مسیر زندگی است.

مذذبذبین بین ذلک لا إلی هؤلاء ولا إلی هؤلاء و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

25- موانع تصمیم گیری صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 8

8- دغدغه ها و هیجانات درونی، مانع موضع گیری ها و تصمیماتی است، که آدمی آنها را لازم و ضروری می پندارد.

فلما ذهب عن إبراهيم الروع . . . يجلدنا في قوم لوط

هدف از تعیین زمان جدال و چون و چرای ابراهیم(ع) درباره نزول عذاب بر قوم لوط؛ یعنی، زمانی که دلهره و ترس از او زدوده شد، این معناست که: آدمی به هنگام هیجانات درونی نمی تواند آنچه را لازم می داند، درصدد تحقق آن برآید.

ص: 228

26- آداب تصمیم گیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9- لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

27- اهمیت تصمیم گیری در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 15

15 - ارزیابی درست و جمع آوری قوا و تصمیم گیری قاطع و به موقع ، از اصول مبارزه است .

فأجمعوا أمرکم و شرکاءکم ثم لا یکن أمرکم علیکم غمه ثم اقضوا الّیّ و لا تنظرون

28- تصمیم گیری در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9- لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

29- تصمیم گیری رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 27، 28

27 - لزوم توکل و اتکای رهبران بر خداوند ، پس از تصمیم گیری و عزم بر اعمال مدیریت

فاذا عزمتم فتوکل علی الله

28 - لزوم قاطعیّت و صلابت رهبری ، پس از مشورت و تصمیم نهایی خویش ، در مقام اجرا

و شاورهم فی الامر فاذا عزمتم فتوکّل علی الله

جمله «فاذا عزمتم فتوکّل علی الله»، به این معناست که آنگاه که تصمیم بر کاری گرفتیم، دیگر تردید و دودلی به خود راه مده و

ص: 229

احتمال عدم موفقیت را با توکل بر خدا جبران کن که خداوند محبوب خویش را وانخواهد گذاشت: «انّ الله يحبّ المتوكلين».

30- روش تصمیم گیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 23 - 6

6- دین ، دارای برنامه و آموزه هایی برای شیوه سخن گفتن و تصمیم گیری انسان است .

و لا تقولنّ لشيءٍ إني فاعل ذلك غداً

31- منشأ تصمیم گیری موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 3

3 - تصمیم گیری و حرکت موسی (ع) ، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

و أوحينا إلی موسی أن أسر بعبادی

32- موانع تصمیم گیری صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 8

8- دغدغه ها و هیجانات درونی ، مانع موضع گیری ها و تصمیماتی است ، که آدمی آنها را لازم و ضروری می پندارد .

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

هدف از تعیین زمان جدال و چون و چرای ابراهیم(ع) درباره نزول عذاب بر قوم لوط؛ یعنی، زمانی که دلهره و ترس از او زدوده شد، این معناست که: آدمی به هنگام هیجانات درونی نمی تواند آنچه را لازم می داند، درصدد تحقق آن برآید.

ص: 230

8- تضرع

1- آثار تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 11

11 - تضرع در مقابل خداوند موجب کمال و رشد انسان می شود.

فأخذنهم بالبأساء .. لعلهم يتضرعون. فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

از اینکه خداوند مشکلاتی پیش آورده تا انسان تضرع کند و با جمله «فلولا ..» ترغیب به تضرع کرده است، معلوم می شود که تضرع موجب کمال و رشد انسان می شود.

2- ارزش تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 7

7 - تضرع به درگاه خدا و خشوع در برابر او از ارزش های الهی و از اهداف رسالت انبیاست .

لعلهم يضرعون

3- اهمیت تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 7,9

7 - ضرورت تضرع انسانها به درگاه خداوند

ص: 231

لعلهم يتضرعون

از اینکه آیه می گوید آنها را گرفتار کردیم تا تضرع کنند، معلوم می شود که در نظام خلقت تضرع و ابتهاال ضرورت دارد.

9- توجه دادن مردم به خدا و گرایش دادن آنان به تضرع و خضوع به درگاه او، از اهداف رسالت انبیاست.

و لقد أرسلنا إلی أمم . . . لعلهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 1

1 - آدمی موظف به تضرع و کرنش در برابر خداوند جهان است.

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 8

8 - تضرع به درگاه خداوند و خشوع در برابر او امری لازم بر عهده بندگان

لعلهم يضربون

4- ترک تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 55 - 7

7- روی گردانی از نیایش و تضرع در برابر خدا، گردنکشی و موجب محرومیت از محبت الهی است.

ادعوا ربکم . . . إنه لایحب المعتدین

5- تشویق به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 9

9- تشویق خداوند به دعا و تضرع به درگاه الهی و درخواست رهایی از عذاب اخروی

و الذين يقولون ربنا اصرف عنا . . . ان عذابها كان غراماً

6- تضرع ابراهيم (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 232

8- حالت زاری و التماس حضرت ابراهیم (ع) در دعا و درخواست از خداوند

ربّ اجعل ... ربّ إنيهنّ ... ربّنا إني ... ربّنا ليقموا ... ربّنا إنيك

برداشت فوق از تکرار کلمه «ربّ» و «ربّنا» استفاده گردید.

7- تضرع اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 6

6 - کافران ، با مشاهده عذاب الهی ، در قیامت ، به درگاه خداوند ، اظهار تضرّع می کنند .

وقالوا ربّنا

اقرار به ربوبیت خداوند با واژه «ربّنا» برای اظهار تضرّع است. لازم به ذکر است که این گفته، به قرینه ماضی آورده شدن «قالوا» در کنار «يقولون» احتمال دارد مربوط به زمانی باشد که کافران، هنوز وارد آتش نشده اند و تنها، آن را مشاهده می کنند.

8- تضرع برابر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 8

8 - « عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا جعفر (ع) عن قوله الله عزّ وجلّ « فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ » فقال : الإِسْتِكَانَةُ هُوَ الْخُضُوعُ وَالتَّضَرُّعُ هُوَ رَفْعُ الْيَدَيْنِ وَالتَّضَرُّعُ بِهِمَا ;

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند - عزّوجلّ - «فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ» سؤال کردم؟ پس حضرت فرمود: مراد از «استکانه» خضوع و خشوع است و مراد از «تضرّع»، بالا بردن دست ها و تضرّع با آنها است.

9- تضرع بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 66 - 4

4 - جمله « ربّنا اصرف عنا عذاب جهنّم إنّ عذابهاکان غراماً . إنّها ساءت مستقرّاً و مقاماً » ، متن دعا و تضرّع بندگان خالص خدا به

و الذین یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم .. إنها ساءت مستقرًا و مقامًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که جمله «إِنَّ عَذَابَهَا تَأْسِتَقْرًا و مَقَامًا» نیز مانند جمله «رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ» جزء دعا و تضرع عبادالرحمان باشد.

10- تضرع در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 55 - 3,8

3 - لزوم تضرع (احساس ذلت و کوچکی) در دعا به درگاه خداوند

ادعوا ربکم تضرعاً و خفیه

«تضرع» (تذلل و اظهار کوچکی) مصدر است و در آیه به معنای اسم فاعل و حال برای فاعل «ادعوا» می باشد؛ یعنی: ادعوا ربکم متضرعین.

8 - علنی ساختن دعا و نداشتن تضرع در آن، تجاوز از آداب دعا به درگاه خداست.

ادعوا ربکم تضرعاً و خفیه إنه لایحب المعتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 8

8 - حالت زاری و التماس حضرت ابراهیم (ع) در دعا و درخواست از خداوند

رَبِّ اجْعَلْ ... رَبِّ إِنَّهُمْ ... رَبَّنَا إِنِّي ... رَبَّنَا لِيَقِيمُوا ... رَبَّنَا إِنَّكَ

برداشت فوق از تکرار کلمه «رَبِّ» و «رَبَّنَا» استفاده گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 7 - 7

7 - «عن مسدِّعده بن صدقه قال: سمعت جعفرًا يقول: كان أبي (رضي الله عنه) يقول: في قول الله تبارك و تعالی «فإذا فرغت فانصب . و إلى ربك فارغب» إذا قَضَيْتَ الصَّلَاةَ بعد أن تُسَلِّمَ و أنت جالس فانصب في الدعاء من أمر الدنيا و الآخرة فإذا فرغت من الدعاء فارغب إلى الله تبارك و تعالی أن يتقبلها منك»

از مسعده بن صدقه روایت شده که گفت: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: پدرم - که خداوند از او راضی باد - درباره سخن خداوند تبارک و تعالی «فإذا فرغت فانصب . و إلى ربك فارغب» می فرمود: زمانی که نماز را بعد از سلام به پایان رساندی و هنوز نشسته ای، برای امر دنیا و آخرت در دعا بکوش پس هنگامی که از دعا فارغ شدی، به درگاه خدای تبارک و تعالی تضرع و زاری کن که آن را از تو قبول کند».

11- تضرع در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 4

4 - گشوده شدن درهای نعمت به روی کسانی که حتی در سختیها تضرع نمی کنند، جریان یافتن سنت استدراج الهی است.

ص: 234

فأخذنهم بالبأساء والضراء... فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شيء

سنت استدراج اصطلاحی است برگرفته از آیه «سنستدرجهم من حیث لا يعلمون» (اعراف / 182). از مصادیق جریان استدراج همین آیه مورد بحث است که درهای نعمت الهی به سوی تکذیب کنندگان آیات گشوده می شود (فتحنا علیهم) تا آن زمان که عذاب الهی آنان را در بر گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 4

4 - سنگدلی و تضرع نکردن به درگاه خداوند، حتی در دشواریها، ظلم است.

فلولا... تضرعوا و لكن قست قلوبهم... فقطع دابر القوم الذين ظلموا

در آیه شریفه هدف از آمدن سختیها را تضرع و روی آوردن به خدا دانسته، و به دنبال آن گروهی را معرفی کرده که حتی در شدت و سختی منفعل نمی شوند، و سرانجام از این گروه با عنوان «ظالمان» یاد کرده است، بنابراین سنگدلی و تضرع نکردن آنان ظلم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 3

3- انسان ها به محض احساس ضعف و دچار شدن به رنج و زحمت، با تضرع و التماس به درگاه خداوند روی می آورند.

ثم إذا مسكم الضرّ فإليه تجئرون

«ضرّ» به معنای کسالت روحی و بدنی و کمبود اقتصادی است و «تجئرون» (از مصدر جؤار) به معنای زیادت در تضرع آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 3,7

3- دعا و تضرع انسان های گرفتار در وضعیت های ناگوار، مورد اجابت خداوند قرار می گیرد. *

إذا مسكم الضرّ فإليه تجئرون . ثم إذا كشف الضرّ عنكم

احتمال دارد رفع ناگواری از گرفتارانی که ملتمسانه به درگاه خداوند دعا می کنند، ناشی از دعای آنان باشد.

7- نجات یافتگان از ناگواری ها که به شرک روی می آورند - با وجود التماس به درگاه خداوند به هنگام گرفتاری - توحید ربوبی را قبول نداشته و عوامل دیگری را در نجات خود دخیل می دانند .

ثم إذا كشف الضر عنكم إذا فریق منکم برّہم یشرکون

«برہم» متعلق بہ فعل «یشرکون» است. ذکر «ربّ» بہ جای مطلق آوردن کلام و یا ذکر سایر موارد توحید، حکایت از شرک ربوبی آنان می کند و خود ہمین می تواند قرینہ باشد کہ روی آوردن بہ شرک ربوبی، احتمال دارد ناشی از عقیدہ بہ تأثیر عوامل دیگر باشد.

12- تضرع محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 235

1 - حاجت خواستن از خداوند و تضرع به درگاه او ، تکلیف و توصیه ای الهی به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)

وإلی ربّک فارغب

«رغب إلیه»؛ یعنی، در دعا خالصانه کوشید و یا اظهار فروتنی کرد و حاجت خواست. (برگرفته از قاموس)

5 - ابتهاج و تضرع پیامبر (صلی الله علیه و آله) به درگاه خداوند ، پاسخی به نعمت های ویژه او به آن حضرت بود .

الم نشرح . . . و وضعنا . . . و رفعنا . . . و إلی ربّک فارغب

13- توصیه به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 8 - 1

1 - حاجت خواستن از خداوند و تضرع به درگاه او ، تکلیف و توصیه ای الهی به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)

وإلی ربّک فارغب

«رغب إلیه»؛ یعنی، در دعا خالصانه کوشید و یا اظهار فروتنی کرد و حاجت خواست. (برگرفته از قاموس)

14- دعوت به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 7

7 - خداوند ، خواهان خضوع و تضرع انسان ها به درگاه او

فما استکانوا لربّهم و ما یتضرعون

15- دلایل تضرع یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 14

14- معرفت ویژه یعقوب (ع) نسبت به خداوند و صفات او ، دلیل تضرعش به درگاه او و شکایت نبردش به غیر او .

إنما أشكوا بثي و حزني إلى الله و أعلم من الله ما لا تعلمون

جمله «أعلم من الله» به منزله تعلیل برای «إنما أشكوا ..» است ؛ یعنی ، دلیل اینکه من فقط به خدا شکایت می برم [و شما این گونه نیستید] آن است که من از صفات و ویژگیهای خدا ، چیزهایی را می دانم که شما نمی دانید.

ص: 236

16- زمینه تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 4,6

4- تضرع، هدف خداوند از گرفتار ساختن مردم به سختیها و کاستیها

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

«تضرع» به معنای تذلل و خضوع است. (لسان العرب).

6- مشکلات و سختیها، زمینه توجه به خدا و تضرع و دعا به درگاه او

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 3

3- خداوند، زمینه ساز تضرع انسانها به درگاه او

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 5

5- بلاها و سختیها (شرور) زمینه ساز بازگشت انسانها به خداوند و تضرع به درگاه اوست .

أخذنا أهلها بالبأساء والضراء لعلهم يضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 3

3- روی آوری به درگاه خداوند و تضرع و زاری در پیشگاه او، از اهداف الهی در مبتلا کردن مردم به بلاها و مصیبتها

ولقد أخذنهم بالعذاب... و ما يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سرنوشت بد و اقامتگاه ناگوار انسان در جهنم ، مقتضی هراسان بودن ، اضطراب ، تضرع و دعا کردن به درگاه الهی است .

رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ . . . إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 7

7 - ربوبیت خداوند ، مقتضای اظهار تضرع به درگاه او است .

رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا

ص: 237

17- سرزنش عدم تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 2

2 - تضرع نکردن مردم به درگاه خداوند، حتی در شدايد و سختیها، امری شگفت و سزاوار سرزنش

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

18- ظلم ترک تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 4

4 - سنگدلی و تضرع نکردن به درگاه خداوند، حتی در دشواریها، ظلم است.

فلولا... تضرعوا و لكن قست قلوبهم... فقطع دابر القوم الذين ظلموا

در آیه شریفه هدف از آمدن سختیها را تضرع و روی آوردن به خدا دانسته، و به دنبال آن گروهی را معرفی کرده که حتی در شدت و سختی منفعل نمی شوند، و سرانجام از این گروه با عنوان «ظالمان» یاد کرده است، بنابراین سنگدلی و تضرع نکردن آنان ظلم است.

19- عوامل تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 11

11 - احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعاً و خفيه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

20- عوامل تضرع بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 3

3 - پیوستگی و گریزناپذیری عذاب جهنم، سبب دست به دعا برداشتن و تضرع بندگان خالص خدا برای رهایی از آن عذاب

و الذین یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم انّ عذابهاکان غرماً

جمله «انّ عذابها..» در مقام تعلیل برای جمله قبل است؛ یعنی، به این سبب بندگان خدا از پروردگار خواستار رهایی از عذاب دوزخ اند که چون آن عذاب دائمی و گریزناپذیر است.

ص: 238

21- موانع تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 10، 7، 4

4 - سنگدلی، مانع تضرع به درگاه خداوند، حتی در شداید و سختیها

فلولا... و لکن قست قلوبهم

7 - زیبا دیدن کردارهای زشت، مانع تضرع آدمی به درگاه خداوند، حتی در شداید است.

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا و لکن قست قلوبهم و زین لهم الشیطن ما كانوا یعملون

10 - شیطان مانع رشد و کمال و تضرع انسان به درگاه خداوند

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا... و زین لهم الشیطن

22- نیاز به تضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 7

7 - مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشتن را بی نیاز از تضرع و دعا بپندارند.

و الذین یتوبن لرّبهم... یقولون ربّنا اصرف عنّا عذاب جهنّم إنّ عذابهاکان غراماً

ص: 239

9- تضعیف روحیه

1- تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 12 - 5

5- اعلام شکست قریب الوقوع کافران، از روش های قرآن برای تضعیف روحیه دشمن

قل للذین کفروا ستغلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 127 - 5

5- هلاکت و خواری بخشهایی از قوای دشمنان دین، در جنگ بدر، عاملی در تخریب روحیه سایر نیروها

لیقطع طرفاً... فینقلبوا خائبین

«خائبین» از «خبیه»، به معنای یأس، ناامیدی و نامرادی، حکایت از اثر روانی در باقیمانده کفار است که به مقتضای «فاء» در «فینقلبوا»، این ناامیدی، نتیجه هلاکت و خواری و اسارت گروه زیادی از دشمنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 176 - 5

5- شایعه پراکنانی که در صدد تضعیف روحیه مجاهدان اسلام هستند، شتابگران در کفرند.*

ولا یحزنک الذین یسارعون فی الکفر

به مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث و آیات قبل، جمله «الذین یسارعون فی الکفر» می تواند اشاره به کسانی باشد که با تبلیغات سوء و شایعات ترس آفرین، در صدد بازداشتن مؤمنان از جهاد بودند.

2- تضعیف روحیه دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 7

7 - ضرورت ایجاد ترس در دشمنان دین و سلب روحیه نبرد از ایشان

سألقتی فی قلوب الذین کفروا الرعب

3- تضعیف روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 111 - 5

5 - یهود و نصارا، در تلاش برای تضعیف روحیه مسلمانان و بازداري مردم از گرایش به اسلام

قالوا لن یدخل الجنة إلا من کان هوداً أو نصری

4- تضعیف روحیه مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 6, 1

1 - منافقان، همسو با احزاب متّحد، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند.

إذ جاء تکم جنود... و إذ یقول المنافقون... ما وعدنا الله... إلا غروراً

فعل مضارع «یقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

6 - فعالیت تبلیغاتی منافقان و بیمار دلان مدینه، برای ایجاد تزلزل در روحیه مسلمانان، شایسته یادآوری است.

و إذ یقول المنافقون و الذین فی قلوبهم مرض

«و إذ» عطف به «إذ زاغت» است و «أذکر» در تقدیر می باشد.

5- رفع عوامل تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - ضرورت شناسایی و برطرف کردن عوامل سستی آفرین در نیروهای پیکارگر

و إذ يغشيكم العاس آمنه منه و ينزل عليكم . . . و يثبت به الأقدام

ص: 241

6- زمینه تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 196 - 5

5 - خطر تأثیر منفی قدرت اقتصادی و شکوه ظاهری کافران ، در روحیه مسلمانان صدر اسلام

لا یغزّیک تقلّب الذین کفروا

7- عوامل تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 9

9 - فسق ، زمینه ساز ضعف روحیه و فرار از جنگ

و اکثرهم الفسقون . . . و إن یقتلوکم یولّوکم الابدان ثم لا ینصرون

توصیف یهود به فسق و سپس بیان شکست آنان، حاکی از ارتباط این دو مسأله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 4

4 - تزلزل روحیه برخی از پیکارگران احد ، بر اثر شایعه قتل پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما محمّد الا رسول . . . افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 2

2 - نفوذ عوامل دشمن در بین مسلمانان و ایجاد جنگ روانی برای تضعیف روحیه آنان ، پس از جنگ احد

الذین قال لهم الناس انّ الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم

برخی برآنند که مراد از «الناس» در «قال لهم الناس»، منافقانی هستند که برای دشمنان دین جاسوسی می کردند. برخی دیگر گفته اند منظور افرادی از دشمن هستند که در بین مسلمانان ایجاد رعب می کردند.

10 - تأثیر شایعات مشرکان و منافقان بر برخی مسلمانان ، به هنگام دعوت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ . . . ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

چون شیطان و مشرکان و منافقان در صدد ترسانیدن و بازداشتن همه مؤمنان بوده اند (إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ)، ولی از «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ»، حاکی از فعلیت و تحقق این ترس در عده ای از مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 9

9 - توجّه به نقش اساسی مشیت الهی در تضعیف روحیه دشمنان (منافقان و کافران) ، زمینه پرهیز از غرور و خودبینی

و لو شاء الله لسلطهم عليكم فلقاتلوکم

ص: 243

1- اهمیت تطهیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 7

7- فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

2- اهمیت تطهیر عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 13

13 - ضرورت پاک نگاه داشتن مکان عبادت *

أن طهرا بيتي للطائفين و العاكفين و الركع السجود

قیدهای «للتائفین»، «العاکفین» و . . می تواند بیانگر این معنا باشد که: فلسفه تطهیر کعبه، جایگاه عبادت بودن آن است و لذا می توان ضرورت پاک نگاه داشتن همه مکانهای عبادت را، احتمالی موجه دانست.

3- اهمیت تطهیر مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 244

13 - لزوم پاسداری از حرمت مسجدالحرام و محفوظ داشتن آن از آلودگی های ظاهری و پلیدی های باطنی (مظاهر

آن لاتشرک بی شیئاً و طهر بیتی

4- تطهیر کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 11، 12، 29

11 - تطهیر خانه خدا و مصون داشتن آن از هر ناپاکی و آلودگی ، توصیه و فرمان خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع)

و عهدنا إلى ابرهیم و اسمعیل أن طهرا بیتی

12 - خانه خدا ، باید همواره پاک و از آلودگی ها پیراسته شود .

آن طهرا بیتی

29 - از امام صادق (ع) روایت شده که درباره قول خدا « طهرا بیتی للطائفین . . . فرمود : یعنی نَحْيَا عَنْهُ الْمُشْرِكِينَ . . . ؛

مشرکان را از خانه من دور کنید . . . ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 10

10 - تولیت کعبه ، پاکیزه و آماده سازی آن برای زائران ، از وظایف الهی حضرت ابراهیم (ع)

و طهر بیتی للطائفین

5- تطهیر مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 10

10 - نزول باران در آستانه جنگ بدر برای تطهیر مجاهدان ، زمینه ساز برطرف شدن نگرانی ها و وسوسه های ایجاد شده از سوی شیطان

و ينزل عليكم . . . و يذهب عنكم رجز الشيطان

6- تطهير مؤمنان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 138 - 1

ص: 245

1 - ایمان داشتن به قرآن و پیامبران و معارف نازل شده بر آنان ، صبغه ای است که خداوند اهل ایمان را با آن تطهیر و تزیین کرده است .

قولوا ءامنا باللّٰه .. صبغه اللّٰه

«صبغه» مصدر نوعی و به معنای رنگ آمیزی کردن است و در آیه شریفه مفعول مطلق برای فعل محذوف (صبغنا) می باشد. آوردن مصدر نوعی، اشاره به رسم یهود و نصارا دارد که به منظور تطهیر فرزندانشان آنان را با آبی مخصوص به نام «معمودیه» شستشو می دادند. مراد از «صبغه اللّٰه» - به قرینه آیات قبل - ایمان به خدا و ... است. بنابراین جمله «صبغه اللّٰه» چنین معنا می شود: خداوند، ما را با ایمان به خود و ... رنگ آمیزی (تطهیر) کرده است نه مانند رنگ آمیزی یهود و نصارا.

7- تطهیر نجاست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 9,7

7 - فراهم شدن آب برای غسل و وضو و تطهیر نجاست ها و قذارت ها ، از اهداف نزول باران برای مجاهدان بدر

و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به

ذکر نشدن متعلق «یطهرکم» حکایت از عمومیت آن متعلق دارد (نجاستهای ظاهری و باطنی). یعنی خداوند باران را فرو فرستاد تا نجاستهای ظاهری را به وسیله آن برطرف سازید و آنان که جنب هستند غسل کنند و دیگران وضو بسازند.

9 - فقدان آب برای تحصیل طهارت و برطرف کردن نجاست ها ، مایه وسوسه شیطان و ایجاد نگرانی در پیکارگران بدر

یطهركم به و يذهب عنكم رجز الشيطان

نبودن لام در «یذهب» بیانگر این است که «یذهب ..» مترتب بر «یطهرکم ...» است. و تناسب تطهیر با برطرف شدن رجز شیطان اقتضا می کند که مراد از رجز شیطان وسوسه هایی باشد که شیطان بر اثر نبودن آب برای طهارت در مجاهدان ایجاد می کرده است.

ص: 246

11- تطير

1- تاريخ تطير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - يس - 36 - 18 - 4

4 - رواج اعتقاد به فال و شگون در میان مردم انطاکیه

قالوا اِنَّا تطيرنا بکم

2- تطير اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - يس - 36 - 18 - 1

1 - مردم انطاکیه ، آمدن پیامبران را برای خود به فال بد گرفته و وجودشان را مایه شرّ و بدبختی می پنداشتند .

قالوا اِنَّا تطيرنا بکم

مقصود از «بکم» می تواند وجود خود پیامبران و یا دعوت و پیام آنان باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - يس - 36 - 19 - 2

2 - مردم انطاکیه ، به دلیل شوم دانستن تذکرات پیامبران شان ، مورد سرزنش ایشان قرار گرفتند .

قالوا طنرکم معکم ائن ذکرتم

ص: 247

3- تطير به انبای انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 18 - 36 - 1

1 - مردم انطاکیه ، آمدن پیامبران را برای خود به فال بد گرفته و وجودشان را مایه شرّ و بدبختی می پنداشتند .

قالوا إنا تطیرنا بکم

مقصود از «بکم» می تواند وجود خود پیامبران و یا دعوت و پیام آنان باشد. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 19 - 36 - 2

2 - مردم انطاکیه ، به دلیل شوم دانستن تذکرات پیامبران شان ، مورد سرزنش ایشان قرار گرفتند .

قالوا طئرکم معکم ائن ذکرتم

4- تطير به پیروان صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - 27 - 47 - 1

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او ، از سوی کافران ثمود

قالوا اطرنا بک و بمن معک

«تطیر» (مصدر «اطرنا») مقابل تفاعل و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطرنا بک و بمن معک»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

5- تطير به تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 18 - 36 - 3

3 - مردم انطاکیه ، دعوت و پیام پیامبران را به فال بد گرفته و آن را مایه شرّ و بدبختی خود می دانستند .

قالوا إِنَّا تطَيَّرنا بكم

6- تطير به صالح (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 1

ص: 248

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران نمود

قالوا اَطْرِنَا بَك و بمن معك

«تَطِير» (مصدر «اطيرنا») مقابل تَقَال و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بك و بمن معك»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

7- تطير به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 10، 9، 2، 1

1 - فرعونیان خویشان را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه و إن تصبهم سيئة يطيروا بموسى و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذه» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنة) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطير بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2 - فرعونیان، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. يطيروا بموسى و من معه

9 - تحلیل فرعونیان در ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند (میمنت خویش و نحوست موسویان)، تحلیلی جاهلانه و نادرست بود .

ولكن أكثرهم لا يعلمون

10 - اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود .

يطيروا بموسى و من معه .. ولكن أكثرهم لا يعلمون

8- تطير قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 1

1 - اتهام شومی و نامبارکی به صالح پیامبر (ع) و پیروان او، از سوی کافران ثمود

قالوا اَطَّيرنا بك و بمن معك

«تطير» (مصدر «اطيرنا») مقابل تقال و به معنای فال بد زدن است؛ یعنی، چیزی یا کسی را مایه شومی و بدبختی خود انگاشتن. بنابراین «اطيرنا بك و بمن معك»؛ یعنی، ما تو و پیروانت را مایه بدبختی خود می دانیم.

ص: 249

9- رد تطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 13 - 3

3- سعادت و شقاوت انسان نتیجه مستقیم اعمال خود او بوده و تحت تأثیر عوامل اتفاقی چون شانس و اقبال نیست .

و کَلَّ إِنْسَانٌ أَلْزَمْنَهُ طِئْرَهُ فِي عُنُقِهِ

استعمال واژه «طائر» برای عمل، ممکن است از آن جهت باشد که بینش غلط جاهلی درباره نقش طیره، شانس و اقبال در سرنوشت انسان نفی شود.

10- عقیده به تطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 18 - 4، 2

2 - مردم انطاکیه، به تأثیر سوء وجود برخی از افراد در سرنوشت انسان ها اعتقاد داشتند .

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

4 - رواج اعتقاد به فال و شگون در میان مردم انطاکیه

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

11- منشأ تطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 11

11 - تطير (بدشگون و نامبارک دانستن چیزی) ناشی از جهل است .

يطيروا... و لكن اكثرهم لا يعلمون

12- ناپسندی تطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تطیّر و فال بد زدن ، امری نادرست است .

قالوا اطّیرنا بک . . . قال طئركم عند الله

پاسخ وردیه صالح(ع) نسبت به طیره و فال بد زدن قوم ثمود، نشانگر نادرست بودن «تطیّر» است.

ص: 250

1- آثار تظاهر به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 5

5 - تظاهر به ایمان در بردارنده منافی است هر چند گذرا و ناپایدار

فلما أضاعت ما حوله ذهب الله بنورهم

2- تظاهر ابراهیم(ع) به خورشیدپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 78 - 2,3

2 - ابراهیم(ع) در مقام مجادله و برای ابطال عقاید شرک آمیز قوم خویش تظاهر به خورشیدپرستی کرد.

فلما رء الشمس بازغه قال هذا ربی

3 - بزرگتر بودن خورشید از ماه، بهانه ابراهیم(ع) برای عدول از ماه پرستی و تظاهر به پرستش خورشید

فلما رء الشمس بازغه قال هذا ربی هذا أكبر

3- تظاهر ابراهیم(ع) به ستاره پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 76 - 2

2 - ابراهیم(ع) با تظاهر به ستاره پرستی و استدلال جدلی به ابطال عقیده شرک قوم خود پرداخت.

ص: 251

فلما جن عليه الّيل رءا كوكبا قال هذا ربّي

جمله «فلما جن» تصریح بر «کذلک نری . . .» است. یعنی نتیجه ارائه ملکوت به ابراهیم(ع) آن شد که او بدین صورت به مبارزه با شرک پردازد. بنابراین سخن ابراهیم(ع) تنها از سر مجادله و به برای ابطال باطل بوده است.

4- تظاهر ابراهیم(ع) به ماه پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 2,3

2 - ابراهیم(ع) در مقام مجادله با تظاهر به ماه پرستی به ابطال آن پرداخت.

فلما رءا القمر بازغا قال هذا ربّي فلما أفل

3 - تظاهر ابراهیم(ع) به ماه پرستی و مجادله با ماه پرستان به هنگام تابندگی آن بوده است.

فلما رءا القمر بازغا قال هذا ربّي

«بزوغ» به معنای طلوع و تابش است. (لسان العرب). راغب نیز در ماده «بزغ» و در شرح آیه مورد بحث گوید: «ای طالعا منتشر الضوء». بنابراین سخن ابراهیم(ع) با ماه پرستان در اوایل و یا اواخر ماه نبوده، بلکه به هنگام تابش آن بوده است.

5- تظاهر اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 61 - 6,7

6 - ضرورت هشیاری مؤمنان در برابر اهل کتاب به هنگام تظاهر آنان به اسلام

و إذا جاءوكم قالوا ءامنا . . . و اللّٰه اعلم بما كانوا یکتُمون

7 - خداوند داناتر از خود اهل کتاب به اسرار پلید آنان در تظاهر به اسلام

و اللّٰه اعلم بما كانوا یکتُمون

«اعلم» به معنای داناتر است. و چون هیچکس جز اهل کتاب به نیات پلیدشان آگاهی نداشت، بنابراین مفضل علیه کلمه «اعلم» خود اهل کتاب هستند؛ یعنی «اللّٰه اعلم من انفسهم بما كانوا یکتُمون».

6- تظاهر به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 61 - 4,6,7

4 - تظاهر به اسلام ، شیوه گروهی از اهل کتاب برای فریب مسلمانان و ضربه زدن به اسلام

و إذا جاءوكم قالوا ءامنا .. و الله اعلم بما كانوا يكتُمون

ص: 252

جمله «اللّٰه اعلم بما كانوا يكتُمون» با توجه به دشمنی اهل کتاب با مسلمانان، می رساند که آنان در تظاهر به اسلام اهداف پلیدی را تعقیب می کردند و آن از بین بردن اسلام بوده است.

6 - ضرورت هشپاری مؤمنان در برابر اهل کتاب به هنگام تظاهر آنان به اسلام

و إذا جاءوكم قالوا ءامنا .. و اللّٰه اعلم بما كانوا يكتُمون

7 - خداوند داناتر از خود اهل کتاب به اسرار پلید آنان در تظاهر به اسلام

و اللّٰه اعلم بما كانوا يكتُمون

«اعلم» به معنای داناتر است. و چون هیچکس جز اهل کتاب به نیت پلیدشان آگاهی نداشت، بنابراین مفضل علیه کلمه «اعلم» خود اهل کتاب هستند؛ یعنی «اللّٰه اعلم من انفسهم بما كانوا يكتُمون».

7- تظاهر به توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 25 - 9

9 - تظاهر به توبه ، از دید خدا مخفی نخواهد ماند .

هو الذی یقبل التوبه .. و یعلم ما تفعلون

8- تظاهر به خیرخواهی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 28 - 3,5

3 - پیشوایان شرک با تظاهر به خیرخواهی ، عامل اصلی فریب خوردن و دور شدن از مسیر خیر و حق در دیدگاه مشرکان گمراه شده

قالوا إنکم کنتم تأتوننا عن الیمین

«یمین» می تواند مشتق از «یمن» (خیر و برکت) باشد. بر این اساس، معنای آیه چنین می شود: شما از سر خیرخواهی به سراغ ما می آمدید. اما متعدی شدن فعل «تأتوننا» به «عن» - که برای مجاوزت است - موجب می شود که این کلمه متضمن معنای «تصددنا» - که متناسب با معنای مجاوزت است - باشد. بر این اساس، پیام اصلی آیه چنین خواهد بود: شما بودید که در ظاهر از سر خیرخواهی به سراغ ما آمده و ما را از مسیر حق و خیر گمراه می کردید.

5 - استفاده از قدرت و تظاهر به خیرخواهی ، از روش های پیشوایان کفر و شرک برای فریب و گمراهی توده ها

قالوا إنكم كنتم تأتوننا عن اليمين

ص: 253

9- تظاهر به خیرخواهی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 7

7 - پوشش خیرخواهی ، روش شیطان برای وسوسه در دل آدمیان و فریب آنان

فوسوس إليه الشیطن فقال هل أدلک

10- تظاهر به خیرخواهی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 13

13 - تظاهر به خیرخواهی و صلاح اندیشی ، برای دین و دنیای مردم از سوی فرعون

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

11- تظاهر به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17 - گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إِنَّ الَّذِينَ هَادُوا وَالصَّبْثُونَ وَالنَّصْرِيُّ ... لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن حقیقت است.

12- تظاهر به دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 13

13 - تظاهر به دینداری (ایمان) و پنهان کردن کفر و تکذیب دین ، از اوصاف منافقان

مذبذبین بین ذلک

امام رضا(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: . . . یظهرون الایمان و یسرون الکفر و التکذیب لعنهم اللّٰه.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 282، ح 294؛ نورالثقلین، ج 1، ص 565، ح 631.

ص: 254

13- تظاهر به عقیده باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 76 - 4,5

4 - تظاهر به عقیده ای باطل برای ابطال آن مجاز است.

رءا کوکبا قال هذا ربی

5 - اظهار همراهی با عقیده ای باطل و سپس پرداختن به ابطال آن، روشی در تبلیغ و تربیت است.

رءا کوکبا قال هذا ربی

با توجه به مجموعه آیات همین سوره، روشن است که ابراهیم(ع) برای احتجاج و ابطال پندارهای قوم خویش به اظهار ستاره پرستی و .. پرداخت. از همین جا برمی آید که چنین کاری مجاز بود و شیوه ای در تبلیغ می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 5

5 - تظاهر به عقیده ای باطل، برای رد آن مجاز است.

فلما رءا القمر بازغا قال هذا ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 78 - 5

5 - تظاهر به عقیده ای باطل برای ابطال آن در مقام مجادله مجاز است.

قال هذا ربی هذا أكبر

14- تظاهر به نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 10

10- لزوم اهتمام به اقامه نماز صبح، در منظر همگان و همراه با جماعت *

احتمال دارد که ذکر صفت «مشهود» برای نماز صبح، نوعی تشویق به این باشد که شایسته است انجام آن در معرض شهود و دید همگان باشد. لازم به ذکر است که فعل «کان» در آیه برای تثبیت است.

15- تظاهر جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 2

2 - جواز اظهار و ابراز کار های نیک انجام شده

إن تبدوا خيراً أو تخفوه .. فإنّ الله كان عفواً قديراً

در برداشت فوق متعلق ابداء و اخفاء می تواند عمل نیکی باشد که قبلاً انجام گرفته است. بنابراین ابداء خیر به معنای اظهار و ابراز آن می باشد.

16- تظاهر مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 11، 12

11 - شرک پیشگان صدر اسلام تلاش می کردند تا با ظاهر سازی و خوش زبانی (رفتار منافقانه) افکار عمومی مسلمانان را فریب داده و رضایت و خوشبینی آنان را نسبت به خود جلب کنند .

یرضونکم بأفوههم و تأبی قلوبهم

12 - رفتار های فریبکارانه (ظاهر سازی ها و خوش زبانی های) مشرکان صدر اسلام ، خوشبینی هایی را در میان مسلمانان نسبت به آنان به وجود آورده بود .

کیف یکون للمشرکین عهد .. کیف ... یرضونکم بأفوههم و تأبی قلوبهم

17- تظاهر منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 3

3 - تمسک برخی از منافقان برای فرار از مسؤولیت های سنگین ، به حيله های فریبنده و به ظاهر شرعی

و منهم من یقول انذنی لی و لاتفتنی

با توجه به آنچه در شأن نزول نقل شده است که برخی از منافقان، مفتون شدن به زنان رومی را بهانه عدم شرکت در جنگ قرار دادند،

برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 2

2 - برخی از منافقان ، آن چنان به دیانت تظاهر و نفاق خود را پنهان می کردند که حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) هم ناشناخته بودند .

و ممن حولکم من الأعراب . . . لا تعلمهم

ص: 256

18- تظاهر منافقان به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 3، 2

2 - ضربه زدن به اهل ایمان و توطئه علیه آنان ، از اهداف منافقان در اظهار ایمان

يُخَدَعُونَ اللَّهَ وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

«خُدع» به معنای پنهان کردن امری و اظهار کردن امری دیگر است به منظور ضربه زدن و ایجاد ناگواری.

3 - منافقان با اظهار ایمان ، در پی نیرنگ زدن به خدا و فریب دادن اهل ایمان هستند .

و من الناس من يقول ءامنا .. . يخذعون الله و الذين ءامنوا

جمله «و ما يخذعون إلا أنفسهم» می رساند که: منافقان به خدا و اهل ایمان نیرنگ نزدند و نخواهند زد. بنابراین «يخذعون الله...»؛ یعنی آنان در صدد نیرنگ زدن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 14 - 8، 7، 1

1 - منافقان ، به هنگام حضورشان در میان مؤمنان ، تظاهر به ایمان کرده و خود را مسلمان جلوه می دهند .

و إذا لقوا الذين ءامنوا قالوا ءامنا

7 - صحنه گردانان نفاق در عصر بعثت ، نگران تمایل پیروانشان به اسلام بودند .

قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزءون

حصر در جمله «إنما...» حصر اضافی و از نوع «حصر قلب» است. کاربرد این گونه حصر در موردی است که گوینده در صدد بر طرف کردن توهمی باشد که مخاطب به آن می اندیشد. این توهم در جمله «إنما نحن...» گرایش منافقان پیرو، به اسلام است.

8 - اعمال و رفتار اسلام گونه منافقان ، هرگز برخاسته از کمترین گرایش آنان به دین نیست .

قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزءون

حصر در جمله «إنما نحن...» گویای برداشت فوق است؛ یعنی: کارهای ما در رابطه با ایمان و مؤمنان جز استهزاء، چیزی دیگری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 7

7 - منافقان با تظاهر به اسلام، در هدف های خویش (کسب منافع و ضربه زدن به اسلام)، موفقیتی به دست نخواهند آورد.

و ما کانوا مهتدین

برداشت فوق بر این اساس است، که متعلق «مهتدین» اهداف منافقان باشد؛ یعنی: و ما کانوا مهتدین الی مقاصدهم. آیات بعدی، این معنا را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 3,4 - 1

ص: 257

1 - حالت منافقان در اظهار ایمان ، به کسی می ماند که برای رهایی از ظلمت ، آتشی ناپایدار و گذرا برافروزد .

مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً فلماً أضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم

«استیقاد» (مصدر استوقد) به معنای آتش افروختن است. «لما» حرف شرط است و جواب آن محذوف می باشد و جمله «ذهب الله...» بیانگر آن جواب است؛ یعنی: آن گاه که آتش اطراف او را روشن کرد، خاموش شود و او در تاریکی بماند.

2 - منافقان در سایه اظهار ایمان ، در تلاش برای منفعت جویی و رهایی یافتن از مشکلات اجتماعی هستند .

مثلهم کمثل الذی استوقد ناراً .. ذهب الله بنورهم

از اینکه منافقان به کسی که در تاریکی آتش ناپایداری می افروزد تشبیه شده اند این معنا به دست می آید که: کافر در جامعه ایمانی با مشکلات اجتماعی روبروست و خود را ناچار می بیند که تظاهر به ایمان کند تا از مشکلات برهد؛ ولی دیری نمی پاید که خداوند او را رسوا می کند.

3 - دستاورد منافقان با تظاهر به ایمان ، منفعی گذرا ، ناپایدار و محدود است .

فلماً أضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم

4 - خداوند محدود کننده فرصت منافقان برای سوء استفاده آنان از تظاهر به ایمان

ذهب الله بنورهم

19- سرزنش تظاهر به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 1

1 - نکوهش اعراب (بادیه نشینان) از سوی خداوند ، به سبب تلاش برای مؤمن نمایاندن خویش ؛ علی رغم آگاهی خداوند به ایمان یابی ایمانی آنان

قالت الأعراب ءامناً .. قل أتعلمون الله بدینکم و الله یعلم

20- عوامل تظاهر به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 56 - 8

8- بییم منافقان از مؤمنان ، عامل مؤمن جلوه دادن خویش

و یحلفون بالله إنهم لمنکم . . . و لکنهم قوم یفرقون

21- کیفر نظاهر به عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 258

4 - تظاهر به کار های ناشایست ، موجب تشدید عذاب می شود .

من یأت منکرٌ بفحشه میبینه یضعف لها العذاب ضعفین

22- محدوده تظاهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 204 - 6

6 - ظاهرسازی و فریفتن دیگران ، فقط در تنگنای حیات دنیا ممکن است .

و من الناس من یعجبک قوله فی الحیوه الدنیا

بنابراینکه «فی الحیوه الدنیا»، متعلق به «یعجبک» باشد ؛ یعنی شگفتی گفتارشان در دنیا است ؛ در آخرت که روز حقیقت است.

ص: 259

1- آثار تعاون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 38

38 - برقراری مقررات الهی - اجتماعی در جامعه ، مرهون تعاون و همکاری است .

اوفوا بالعقود .. تعاونوا علی البر و التقوی

فرمان خداوند به تعاون در انجام کارهای نیک پس از بیان مقررات اجتماعی - الهی (اوفوا بالعقود .. لاتحلوا...)، رهنمودی برای پیاده کردن آن مقررات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 11، 14، 16

11 - ایمان و همراهی در امر دین ، موجب مصونیت از خذلان اخروی است .

یوم لایخزی اللّٰه النبیّ و الذین ءامنوا معه

موضوع تعاون و همراهی در برداشت یاد شده، از تعبیر «معه» استفاده می شود.

14 - ایمان و تعاون در امر دین ، موجب نورانیت انسان ها در عرصه قیامت

نورهم یسعی بین ایدیهم و بأیمنهم یقولون ربّنا اتمم لنا نورنا

16 - ایمان و همراهی در امر دین ، موجب جلب آمرزش الهی

و الذین ءامنوا معه .. یقولون ... و اغفرلنا

2- آثار تعاون در گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 260

6- فراهم آوردن گناه زمین گناه، همانند مرتکبان گناه مستحق عذاب اند.

فَعَقْرُ . . . إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِم

در صورتی که قوم نمود در ابتلا به عذاب خصوصیتی نداشته باشند؛ از آیه شریفه استفاده می شود که همه توطئه گران علیه حق، در معرض عذاب اند؛ چه مباشران و چه فراهم آوردن گناه زمین جرم و خطا.

3- اهمیت تعاون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 12

12 - ترویج حق و تقویت روحیه پایداری، نیازمند مشارکت و هم یاری مردم با یکدیگر است.

تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

4- ترک تعاون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 43

43 - تعدی و تجاوز حتی به دشمنان، تعاون در گناه و تجاوز و ترک همکاری در کار های نیک، حاکی از بی تقوایی است.

لَا يَجْرَمَنَّكُمْ . . . وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانَ تَقْوُوا اللَّهَ

5- تعاون بر تجاوز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 39,42,43,47

39 - حرمت تعاون و همکاری در گناه و تجاوز

وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانَ

42 - تقوا، زمینه ساز همکاری در نیکی ها، فراخوانی یکدیگر به تقوایی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است.

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

43 - تعدی و تجاوز حتی به دشمنان ، تعاون در گناه و تجاوز و ترک همکاری در کارهای نیک ، حاکی از بی تقوایی است .

لا یجرمنکم . . . و لاتعاونوا علی الاثم و العدون واتقوا الله

ص: 261

47 - همکاری در گناه و تجاوز ، گناهی بزرگ و موجب کیفر و مجازاتی سخت

و لاتعاونوا علی الاثم و العدون . . . إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

تهدید به عذاب شدید، نشانه بزرگی گناه است.

6- تعاون بر تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 36,37

36 - لزوم تعاون و همکاری در انجام کار های نیک و سیر به سوی تقوا و پرهیزگاری

و تعاونوا علی البر و التقوی

37 - لزوم همکاری و تعاون در مراسم حج ، بر اساس نیکی و تقوا

لا یجرمنکم . . . عن المسجد الحرام ان تعتدوا و تعاونوا علی البر و التقوی

از مصادیق مورد نظر برای «برّ» و «تقوی»، به قرینه فرازهای پیشین، مناسک حج و مسایل پیرامون آن است.

7- تعاون بر ضد دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 6

6 - همیاریهای ضد دینی در دنیا، در پی دارنده دشمنی و کینه توزی در آخرت خواهد شد.

کلما دخلت أمة لعنت أختها

8- تعاون بر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 39,42,43,47

39 - حرمت تعاون و همکاری در گناه و تجاوز

و لاتعاونوا علی الاثم و العدون

42 - تقوا، زمینه ساز همکاری در نیکی ها، فراخوانی یکدیگر به تقوای پیشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است.

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

43 - تعدی و تجاوز حتی به دشمنان، تعاون در گناه و تجاوز و ترک همکاری در کارهای نیک، حاکی از بی تقوایی است.

ص: 262

لايجرمنكم ... و لاتعاونوا على الاثم و العدون و اتقوا الله

47- همکاری در گناه و تجاوز، گناهی بزرگ و موجب کیفر و مجازاتی سخت

و لاتعاونوا على الاثم و العدون ... إن الله شديد العقاب

تهدید به عذاب شدید، نشانه بزرگی گناه است.

9- تعاون بر نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 36,37,42

36 - لزوم تعاون و همکاری در انجام کار های نیک و سیر به سوی تقوا و پرهیزگاری

و تعاونوا على البر و التقوی

37 - لزوم همکاری و تعاون در مراسم حج، بر اساس نیکی و تقوا

لايجرمنكم ... عن المسجد الحرام ان تعتدوا و تعاونوا على البر و التقوی

از مصادیق مورد نظر برای «بر» و «تقوی»، به قرینه فراهای پیشین، مناسک حج و مسایل پیرامون آن است.

42 - تقوا، زمینه ساز همکاری در نیکی ها، فراخوانی یکدیگر به تقوای پیشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است.

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

10- تعاون حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 39

39 - حرمت تعاون و همکاری در گناه و تجاوز

و لاتعاونوا على الاثم و العدون

11- تعاون در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 8

8 - انفاق و وفای به نذر ، از عوامل ایجاد و بسط تعاون اجتماعی *

و ما انفقتم من نفقه او نذرتم من نذر . . . و ما للظالمین من انصار

ص: 263

به نظر می‌رسد از مصادیق یاوران (انصار) همان مردمی باشند که از اموال انفاق‌کنندگان بهره‌مند می‌شوند؛ یعنی انفاق‌کنندگان و وفاکنندگان به نذر، برخوردار از یاری مردم هستند و نیز آنان، مددکار مردم و اجتماعند؛ بنابراین انفاق از عوامل بسط تعاون اجتماعی خواهد شد.

12- تعاون در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 37

37 - لزوم همکاری و تعاون در مراسم حج، بر اساس نیکی و تقوا

لا یجرمنکم... عن المسجد الحرام ان تعتدوا و تعاونوا علی البر و التقوی

از مصادیق مورد نظر برای «برّ» و «تقوی»، به قرینه فرازهای پیشین، مناسک حج و مسایل پیرامون آن است.

13- تعاون در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 4

4 - مردم، موظف اند همدیگر را در انجام هر کار خالصانه، یاری دهند.

أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِمْصٍ

احتمال دارد «مثنی» اشاره به این نکته باشد که مردم دو نفری به همدیگر کمک کنند.

14- تعاون در گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 7

7 - یاری رساندن به قاتلان و آواره‌کنندگان اهل دین، گناه و تجاوز است.

تظهِرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدُوبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 31 - 5

5 - همدستان کشنده ناقه صالح ، شریک جرم او و مبتلا به عذابی همسان

فتعاطی فعقر . . . فکانوا کهشیم المحتظر

مفرد بودن «فقعر» می رساند که کشنده ناقه یک نفر بود؛ ولی تعبیر «أرسلنا علیهم» افاده می کند که عذاب الهی - علاوه بر

ص: 264

کشنده ناچه - شامل همه کسانی بود که به صورت غیر مستقیم، نوعی هم فکری و هماهنگی با وی داشته اند.

15- تعاون کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 1

1 - کافران سزاوار حمایت از یکدیگر ، نه شایسته حمایت کردن از مؤمنان و یا برخوردار شدن از حمایت ایشان

و الذین كفروا بعضهم أولياء بعض

مقصود از ولایت کافران نسبت به یکدیگر و پشتیبانی آنان از همدیگر، به قرینه فراز بعد (إلا تفعلوه ..) نفی ولایت بین مؤمنان و کافران است. بنابراین جمله «إن الذین کفروا ...» به این معنی است که مسلمانان نباید عقد ولایی با کافران داشته باشند؛ نه آنان را حمایت کنند و نه از ایشان حمایت جویند.

16- تعاون مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 39 - 2

2 - مؤمنان ، دارای عزم دینی و حضور مؤثر اجتماعی و همیاری نسبت به یکدیگر در قبال متجاوزان

و الذین إذا أصابهم البغی هم ینتصرون

برخی از مفسران «إنتصار» را به معنای «تناصر» (تعاون و همیاری) گرفته اند؛ یعنی، مؤمنان راستین آناند که هر گاه مورد ستم و تجاوز قرار گیرند - برای دفع آن - به یاری هم برمی خیزند.

17- حرمت تعاون در گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 8

8 - حرمت یاری کردن گنهکاران در گناهایشان

تظہرون علیہم بالاثم والعدون

18- زمینه تعاون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 42

ص: 265

42- تقوا، زمینه ساز همکاری در نیکی ها، فراخوانی یکدیگر به تقوایبشگی و پرهیز از تعاون بر گناه و تجاوز است .

واتقوا الله

جمله «اتقوا الله» پس از امر به تعاون در کارهای نیک و نهی از همکاری در گناه، می تواند اشاره به راهی جهت تحقق امر و نهی یاد شده باشد.

19- موانع تعاون بر گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 48

48- توجه به کیفر سخت الهی، زمینه ساز تقوایبشگی و پرهیز از همکاری در گناه

ولاتعاونوا علی الاثم والعدون واتقوا الله إنّ الله شدید العقاب

ص: 266

14- تعجیل

1- اجتناب از تعجیل در تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 27 - 5

5- لزوم تحقیق و بررسی و پرهیز از شتاب زدگی و تصمیم عجولانه در مورد اخبار مهم

اِنِّی وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ .. یَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ... قَالَ سَنَنْظُرُ أَصْدَقْتَ

سلیمان به عنوان یکی از پیامبران الهی در تصمیم گیری برای مواجهه با حاکمان سرزمین سبا، از شتاب زدگی خودداری کرد و به تحقیق درباره آن پرداخت، برداشت یاد شده استفاده می شود.

2- اجتناب از تعجیل در عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 2

2- خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به شتاب نداشتن برای عذاب کافران لجوج، توصیه کرده است.

فلا تعجل علیهم

3- اجتناب از تعجیل در عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 1

1- مهلت دهی خداوند، به ماندگان در وادی گمراهی و عدم تعجیل در عذاب آنها

ص: 267

قل من كان في الضلله فليمدد له الرحمن مدًا

«لیمدد» فعل امر از «مدّ» است و «مدّ له»؛ یعنی، او را رها ساخت و به وی مهلت داد (لسان العرب). گفتنی است که این معنا، مصداق معنای اصلی «مدّ» است که کشاندن چیزی در ناحیه طول آن می باشد. در آیه مورد بحث مقصود، مهلت خداوند به کافران و پایان ندادن کار آنها با عذاب است.

4- اجتناب از تعجیل در عذاب مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 3

3- تأثیر فزون تر و سوسه های شیطانی در مشرکان و افزایش گمراهی آنان بر اثر مهلت های الهی ، دلیل شتاب نوزیدن خداوند در عذاب آنان

فلا تعجل علیهم

«لا تعجل» به وسیله «فاء» بر آیات پیشین (نظیر «فلیمدد له الرحمن مدًا» و «تؤزّهم أژًا») تفریع شده است؛ یعنی، حال که تأخیر عذاب مایه افزایش گمراهی مشرکان و فزونی فریب های شیطانی است، چه ضرورتی در تعجیل عذاب است؟ جمله «إِنَّمَا ..» نیز که تعلیل برای «فلا تعجل علیهم» است، همین نکته را تأکید می کند؛ زیرا بر انبوه تر شدن مدارک عذاب مشرکان دلالت دارد.

5- اجتناب از تعجیل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 23

23 - ترک تعجیل در نزول تمامی قرآن و سکوت کامل تا پایان نزول هر آیه ، زمینه ساز افزایش علوم پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند

ولا تعجل بالقرآن .. و قل ربّ زدنی علمًا

6- اجتناب از تعجیل در وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 3

3- مؤمنان ، وظیفه دار صبر و شکیبایی و پرهیز از درخواست تحقق سریع وعده های خداوند

أَتَى أَمْرَ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

با توجه به اینکه «لا تستعجلوه» مخاطب و «یشرکون» غایب است، به نظر می‌رسد مخاطب فعل اول مؤمنان باشد.

ص: 268

7- امکان تعجیل در مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 15

15- امکان وقوع مرگ آدمی قبل از رسیدن اجل طبیعی او

یدعوکم لیغفر لکم . . . و یؤخرکم الی أجل مسمی

اینکه خداوند فرموده است: شما را دعوت می کند تا حیانتان را تا «أجل مسمی» تأخیر بیندازد به معنای این است که امکان فرارسیدن مرگ قبل از آن وجود دارد.

8- تعجیل در ایمان کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 7

7- رهنمود الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای شکیبیا بودن و عجله نورزیدن در گرایش کافران به ایمان یا مجازات ایشان از سوی خداوند

فاصبر . . . و لاتستعجل لهم

9- تعجیل در شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

2 - سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا یستعجلون

10- تعجیل در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

2 - سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا يستعجلون

ص: 269

11- تعجیل در عذاب قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 25

25- لوط (ع) از فرشتگان خواست تا در عذاب قومش تعجیل کنند . *

إن موعدهم الصبح أليس الصبح بقريب

استفهام در «أليس...» تقریری است و هدف از آن، اقرار و اعتراف مخاطب به مضمون جمله ای است که پس از آن واقع می شود. اقرار و اعتراف گرفتن از لوط(ع) بر اینکه هنگام فرا رسیدن عذاب قومش نزدیک است، می رساند که وی خواهان تعجیل در عذاب آن قوم بوده است.

12- تعجیل در عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 1

1- پافشاری مشرکان بر شرک خود، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را آماده در خواست عذابی سریع برای آنان کرده بود .

فلا تعجل عليهم إنّما نعدّ لهم عدّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 7

7- رهنمود الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای شکبیا بودن و عجله نورزیدن در گرایش کافران به ایمان یا مجازات ایشان از سوی خداوند

فاصبر... ولا تستعجل لهم

13- تعجیل در عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 20 - 10

10 - شتاب در کار خیر و در دفاع از دین و مبلغان دینی، کاری است شایسته و بایسته .

و جاء من أقصا المدينة رجل يسعى قال يقوم اتبعوا المرسلين

14- تعجيل در نزول قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 9

ص: 270

9- نزول سریع تر تمامی قرآن و تکمیل زودرس مجموعه آیات آن ، خواسته قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و لاتعجل بالقرآن من قبل أن یقضی الیک وحیه

در وجه نزول این آیه، دیدگاههایی وجود دارد: 1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همراه قرائت جبرئیل، آیات را قرائت می کرد تا به دریافت کامل آن اطمینان یابد. 2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از روشن شدن معنای آیات، آن را بر اصحاب املا می فرمود. 3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواستار نزول تمامی قرآن در زمانی کوتاه تر بود. و چون تعبیر «القرآن» با اراده مجموعه قرآن سازگارتر است، می توان سومین احتمال را ترجیح داد.

15- تعجیل در وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 5

5- شتاب و بی صبری در مورد تحقق زودرس وعده های خداوند ، روا نیست .

أتی أمر الله فلا تستعجلوه

16- تعجیل در هلاکت مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 18

18 - لزوم فرصت ندادن به تبه کاران و به کیفر رساندن بی درنگ آنان

و لایسئل عن ذنوبهم المجرمون

از مفاد این آیه به دست می آید که بازجویی و محاکمه، به خاطر اخذ اقرار از گناه کاران و اثبات جرم، صورت می گیرد و چون مجرمان گناهشان مشهود است، نیازی به بازجویی و پرسش نیست. از این رو بدون فوت وقت باید آنان را به کیفر رسانند.

17- درخواست تعجیل در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 2

2- منکران ربوبیت خدا و کافران به قیامت از سر استهزا و ناباوری ، خواهان تعجیل در فرا رسیدن عذاب های موعود

«استعجال» (مصدر یستعجلون) به معنای درخواست عجله است. حرف «باء» در «بالسیئه» برای تعدیه و «ال» در آن عهد ذهنی است ; یعنی، آن بدی و مراد از آن به قرینه «قد خلت من قبلهم المثلات» عذاب است. بنابراین «یستعجلونک بالسیئه» ; یعنی، از تو می خواهند در آوردن آن عذاب وعده داده شده تعجیل کنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 3

3- جهل کفار به سختی و شدت عذاب الهی ، عامل تعجیل آنان برای تحقق عذاب است .

و یقولون متى هذا الوعد .. لو یعلم الذین کفروا حین لایکفون عن وجوههم النار ...

برداشت یاد شده بر این اساس است که جواب مقدر «لو» جمله «لَمَّا استعجلوا العذاب أو قیام الساعة» (در نزول عذاب و یا در برپایی قیامت عجله نمی کردند) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 204 - 1,2

1 - توبیخ مجرمان از سوی خدا به خاطر شتاب آنان در طلب نزول عذاب

أفبعذابنا یستعجلون

استفهام در «أفبعذابنا» برای توبیخ و سرزنش است.

2 - تعجیل کنندگان در نزول عذاب ، آرزومند مهلت به هنگام مشاهده آن

فیقولوا هل نحن منظرون . أفبعذابنا یستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 53 - 1

1 - کافران منکر آیات الهی ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان تعجیل در عذاب خود بودند .

و یستعجلونک بالعذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 54 - 1

1 - کافران منکر آیات الهی ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواستار تعجیل در عذاب خود بودند .

یستعجلونک بالعذاب

1 - سران کفر و شرک از روی استهزا، از خداوند خواستار شتاب در نزول عذاب ویژه اخروی خود بودند .

و قالوا ربّنا عجلّ لنا قطننا قبل يوم الحساب

«قَطّ» به معنای نصیب و بهره معین و جدا شده است و مقصود از آن در این آیه، بهره و نصیب کافران از عذاب قیامت می باشد.

6 - « عن علی (ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ « و قالوا ربّنا عجلّ لنا قطننا قبل يوم الحساب » قال : نصیبهم من العذاب ;

از امام علی (ع) روایت شده که درباره سخن خداوند عزّوجلّ « و قالوا ربّنا عجلّ لنا قطننا قبل يوم الحساب » فرمود: [مراد مشرکان از کلمه «قطننا»] نصیب آنها از عذاب بود [که از روی تمسخر درخواست می کردند زودتر به آنان برسد] .

7 - کافران عصر بعثت ، درخواست کننده عذاب الهی ، از سر استهزا و ناباوری

لذین ظلموا ذنوباً .. فلا یتعجلون

نهی الهی (فلا یتعجلون) می رساند که کافران، ناباورانه تقاضاکننده نزول عذاب بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 1 - 1

1 - گروهی از کافران عصر بعثت ، خواستار شتاب در نزول عذاب الهی در دنیا

سأل سائل بعذاب واقع

به گفته مفسران، سؤال در این آیه، به معنای طلب و دعا است؛ از این رو بهوسيله «با» متعدی شده است؛ یعنی، «دعا داع بعذاب واقع».

18- درخواست تعجیل در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 14 - 3

3 - کافران ، از روی ناباوری خواستار تعجیل در برپایی قیامت

یسئلون أیّان یوم الدین .. هذا الذی کنتم به تستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 4

4 - کافران و منکران معاد ، خواستار تحقق سریع وعده برپایی قیامت

و یقولون متی هذا الوعد .. و قیل هذا الذی کنتم به تدّعون

«تدّعون» می تواند از ماده «دعا» باشد. در این صورت به معنای «تطلبون» (درخواست می کردید) خواهد بود. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

19- درخواست تعجیل در وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 4، 2

2- مسلمانان صدر اسلام، خواهان تحقق زودرس وعده خدا در مورد غلبه اسلام و توحید بودند.

أتی أمر الله فلا تستعجلوه

در مورد مخاطب «لا تستعجلوه» دو احتمال وجود دارد: اول آنکه تعجیل از جانب مسلمانان صورت می گرفته و دیگر آنکه مشرکان

ص: 273

خواهان شتاب در تحقق وعده های الهی (عذاب، یا غلبه توحید، یا قیامت) بودند. برداشت فوق بر مبنای اول است.

4- مشرکان صدر اسلام از سر عناد و از روی استهزا، خواهان تحقق زودرس وعده های الهی (عذاب، غلبه اسلام و قیامت) بودند.

أتی أمر الله فلا تستعجلوه

محتمل است مخاطب «لا تستعجلوه» مشرکانی باشد که خواهان تحقق وعده های الهی بودند، و از آن جایی که معمولاً کسی خواهان پیروزی دشمن و شکست و خذلان خویش نیست، می توان گفت: تعجیل مشرکان برای آمدن عذاب، از سر عناد و تمسخر بوده است.

20- درخواست تعجیل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 47 - 3

3 - تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، خواستار نزول سریع و بدون تأخیر عذاب بودند.

و يستعجلونك بالعذاب

21- زمینه تعجیل در مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 4

4 - رهاکنندگان عبادت خدا، تقوای الهی و اطاعت از پیامبران، در معرض عذاب الهی و مرگ زودرس قرار دارند.

أن اعبدوا الله... و يؤخركم إلى أجل مسمى

22- زمینه درخواست تعجیل در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 6

6- خوی شتاب زدگی آدمی، زمینه ساز درخواست کافران مکه برای تحقق وعده های الهی (عذاب، برپایی قیامت و...)

خلق الإنسن من عجل... یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «و یقولون متی...» عطف بر جمله «سأوریکم...» باشد و این دو جمله، با جمله «خلق الإنسان من عجل» - که بیان گر خصلت عمومی انسان ها است - مرتبط باشند.

23- زمینه درخواست تعجیل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 6

6- خوی شتاب زدگی آدمی، زمینه ساز درخواست کافران مکه برای تحقق وعده های الهی (عذاب، برپایی قیامت و...)

خلق الإنسن من عجل... یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

برداشت یاد شده مبتنی براین است که جمله «و یقولون متی...» عطف بر جمله «سأوریکم...» باشد و این دو جمله، با جمله «خلق الإنسان من عجل» - که بیان گر خصلت عمومی انسان ها است - مرتبط باشند.

24- عوامل تعجیل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 58 - 3

3- أعمال إعراض کنندگان از آیات الهی، مقتضی تعجیل و زودرسی عذاب بر ایشان است.

لو یؤاخذهم بما کسبوا لعجل لهم العذاب

اگر بخواهند محتوای جمله شرطیه را به گونه ای بیان کنند که علاوه بر گذشته، وضعیت آینده را نیز بازگو کند، یکی از شرط و جزا را مضارع و دیگری را ماضی می آورند. بنابراین «لو یؤاخذهم... لعجل» بیان می دارد که در گذشته، چنین بود و در آینده نیز همین گونه خواهد بود.

25- ممانعت از تعجیل در تلاوت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 16 - 2

2- منع شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از شتابورزی در خواندن آیات وحی، پیش از پایان یافتن وحی آن

لاتحرک به لسانک لتعجل به

26- منشأ تعجیل در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 8

8 - تعجیل کافران در نزول عذاب ، ناشی از بی توجهی آنان به نابودی یاران گذشته خویش

فإنّ للذین ظلموا ذنوباً مثل ذنوب أصحابهم فلا یستعجلون

از «فلا یستعجلون» استفاده می شود که کافران، ناباورانه تقاضای عذاب می کردند و آنها اگر آنان به راستی در سرنوشت یاران

ص: 275

گذشته خویش تأمل می کردند، هرگز چنین ناباورانه مجازات الهی را به استهزا نمی گرفتند.

27- موانع تعجیل در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 4

4- فضل ، رحمت ، رأفت و مهربانی خداوند ، موجب شتاب نکردن او در عذاب اشاعه دهندگان فحشا

و لولا فضل الله عليكم و رحمته و ان الله رءوف رحيم

جواب «لولا» محذوف است و آنچه می تواند مقدر باشد - به قرینه آیه 14 (لمستكم فيما أفضتم فيه عذاب عظيم) و نیز آیه قبلی که در آن اشاعه دهندگان فحشا تهدید به عذاب شده اند - جمله ای مانند «لعاجلكم بالعقوبه» و یا «لهلكتم» می باشد.

28- موانع تعجیل در عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 58 - 4

4- غفران و رحمت گسترده الهی ، مانع مؤاخذه و مجازات سریع کافران هدایت ناپذیر است .

و ربك الغفور ذوالرحمه لو يؤاخذهم بما كسبوا لعجل لهم العذاب

مرجع ضمیر «هم» در «یؤاخذهم» واژه «مَنْ ذُكِّرَ..» در آیه قبل است؛ یعنی، آنان که از آیات الهی، اعراض کرده و به مهلکه هدایت ناپذیری درافتادند.

29- موانع تعجیل در مبارزه با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 10

10 - باور مؤمنان به مجازات حتمی کافران از سوی خداوند ، مانع اقدام های شتابزده آنان در مقابله با کافران

یغفروا... لیجزی قومًا بما كانوا یکسبون

«لام» در «لیجزی» برای تعلیل است و فلسفه امر به خویشتن داری مؤمنان در برابر کافران را بیان می کند.

1- آثار تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 6

6 - تعصب های نژادی و فامیلی ، امری نکوهیده و زمینه ساز حق ناپذیری است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 12

12 - احساسات ، زمینه انحراف از عدالت

و لايجر منكم شئنان قوم على الا تعدلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 9

9 - تعصب زمینه ای برای تقلید ها و پیروی های کورکورانه

حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

جمله «حسبنا ..» می رساند که دلیل پیروی کفرپیشگان از سنتهای رایج این است که پدرانشان به آنها پایبند بوده اند که از این معنا تعبیر به تعصب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 15

15 - «أو يلبسكم شيعا» المروى عن أبي عبدالله(ع): عني به يضرب بعضكم ببعض بما يلقى بينكم من العداوة والعصبيه.

از امام صادق(ع) درباره «أو يلبسكم شيعا»، روایت شده است: مراد این است که با ایجاد دشمنی و عصبیت بین شما، بعضی را به

جان بعضی دیگر می اندازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی ، حرام خواری ، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا يشعيب ما نفقه كثيرًا مما تقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 53 - 6

6- تعصب بر عقاید نیاکان و پیروی غیر آگاهانه از اجداد ، عامل انحراف و گمراهی انسان ها است .

ما هذه التماثيل . . . قالوا وجدنا اباؤنا لها عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 3

3 - حق ناپذیری ، تعصب و جمود بر فرقه گرایی ، گردابی است هلاکت بار .

فتقطّعوا أمرهم بینهم . . . فذرهم فی غمرتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 12

12 - تعصّب و وفاداری به آرای پیشینیان ، مانع بروز و رشد اندیشه های نو است .

و إذا قيل لهم اتّبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا علیه اباؤنا

2- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 4

4- تعصب بر آیین و سنت های جاهلی نیاکان ، از موانع رشد است .

قالوا أجتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا

3- آثار تعصب خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 278

3- اساسِ جدالِ کافران درباره خدا، برخاسته از تقلید و تعصّب خویشاوندی آنان بود.

يجدل في الله .. قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه اباؤنا

4- متعصّبانِ تابعِ احساساتِ خویشاوندی، هر دعوتی را، از هر کسی، برای پیروی از تعالیم آسمانی، جواب منفی می دهند.

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه اباؤنا

آورده شدن فعل مجهول «قيل» به جای این که دعوت کننده و گوینده خاصی را، مانند انبیا، مشخص کند، احتمال دارد به خاطر نکته یاد شده باشد.

5- تعصّب خویشاوندی و سنت گرای، از موانع حق پذیری است.

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه اباؤنا

4- آثار تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 11, 12

11- وفاداری جوامع به آرا و اندیشه های باطل قومی و قبیله ای، بازدارنده بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان

أتنهنا أن نعبد ما يعبد اباؤنا

12- تعصب های نژادی، زمینه ساز تقلید ها و پیروی های کورکورانه است.

أتنهنا أن نعبد ما يعبد اباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 7

7- تعصب های نژادی، زمینه ساز تقلید های کورکورانه و پیروی های نابه جاست.

أن نترك ما يعبد اباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی ، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا بهذا فی ابائنا الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5 - پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

ص: 279

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 199 - 3

3 - گرایش های شدید نژادی و قومی ، مانع از پذیرش حق

و لو نزلنه علی بعض الأعجمین . . . ما کانوا به مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 5

5 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، سدی در برابر حق گرایی است .

أُمَّه و إِنَّا عَلِيٌّ أَثَرَهُمْ مَهْتَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 16، 15، 7

7 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، از عوامل مهم گمراهی و انحرافات اعتقادی در طول تاریخ

و کذلک ما أُرسلنا . . . و إِنَّا عَلِيٌّ أَثَرَهُمْ مَقْتَدُونَ

15 - شرک در طول تاریخ ، دارای ریشه در مادیت و قوم گرایی

إِلَّا قَالِ مَتَرَفُوها إِنَّا وَجَدنا أبانا عَلِيٌّ أُمَّه

16 - انسان ، با چشم پوشی از هدایت وحی ، فرو غلتیده در سنت های قومی و تقلید های محیطی

إِلَّا قَالِ مَتَرَفُوها . . . إِنَّا عَلِيٌّ أَثَرَهُمْ مَقْتَدُونَ

5- آثار تعصب مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 9

9 - پافشاری برخی از مشرکان بر شرک ، معلول تعصب یا اهداف خائنانه است ، نه ناشی از نادانی صرف .

بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

قید «اکثر» بیانگر این واقعیت است که در میان مشرکان، کسانی وجود دارند که علی رغم آگاهی به بطلان شرک، به خاطر اهداف نادرستی از آن حمایت می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 3

3 - وجود استکبار و تعصب های جاهلی در قلب مشرکان ، زمینه استحقاق آنان برای عذاب الهی

لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ . . . إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ

«إذ» ممکن است ظرف برای «لَعَذَّبْنَا» باشد.

ص: 280

6- آثار تعصب مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 1

1 - تعصب جاهلی و غرور مشرکان مکه ، مایه بستن راه مسجدالحرام بر مؤمنان در حدیبیه

هم الذین کفروا و صدّوکم عن المسجدالحرام. .. إذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیّه

«إذ» ظرف برای «صدّوا» است.

7- آثار تعصب ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 8

8- پابندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أن نترك ما یعبء اباؤنا

8- تبری از تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 5

5- ابراهیم (ع) ، نمونه انسان آزاد از تعصبات قومی و جاهلی

و إذ قال إبرهیم لأبیّه و قومّه

ذکر داستان ابراهیم(ع) و اعلان موضع آن حضرت در برابر عقاید سنتی جامعه خویش - پس از یادکرد پیروی کورکورانه مشرکان از نیاکان خود - می تواند در جهت ارائه الگوی سنت شکنی باشد.

9- تعصب اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 199 - 1,2

1 - ایمان نیاوردن عرب به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورت نزول آن بر فردی غیر عرب و با زبان غیرعربی

و لو نزلناه .. ما كانوا به مؤمنین

2 - قوم عرب ، دارای گرایش و تعصب نژادی و فرهنگی شدید

و لو نزلناه علی بعض الأعجمین .. ما كانوا به مؤمنین

ص: 281

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 200 - 1

1 - مجرمان متعصب عرب ، منکر آسمانی بودن قرآن ، علی رغم جریان آن در قلب هایشان به زبان عربی روشن

کذلک سلکنه فی قلوب المجرمین

«کذلک» به فرض نزول قرآن به زبان غیر عربی (ولو نزلناه علی بعض الأعجمین ..) اشاره دارد. «سلوک» (مصدر «سلکنا») به معنای وارد کردن و راه دادن است. ضمیر مفعول در «سلکنا» به قرآن باز می گردد؛ یعنی، «مثل ذلک السلوک سلکنا القرآن فی قلوب المجرمین». مقصود این است که همان طور که اگر قرآن به زبان عجمی نازل می گردید و بر این مجرمان تلاوت می شد، از آن چیزی نمی فهمیدند، اکنون هم که به زبان عربی شیوا و روشن نازل شده است، از آن چیزی نمی فهمند و به آن ایمان نمی آورند.

10- تعصب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 23

23- اقوام کافر پیشین دارای تعصب بودند و از آیین نیاکان خویش کورکورانه تقلید می کردند .

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداً أبائنا

11- تعصب اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 2

2- منفعت پرستی ، حرام خواری ، تعصب و قوم گرایی عامل های بازدارنده مردم مدین از اندیشه کردن در تعالیم شعیب (ع) و فهمیدن آنها

قالوا یشعیب ما نفقه کثیراً مما تقول

12- تعصب به قانون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 50 - 15

15 - وابستگی و تعصّب یهود ، نسبت به قوانین اجتماعی و دینی خویش

و لاجلّ لكم . . . فاتقوا الله و اطيعون

ص: 282

امر به تقوا و اطاعت پس از عنوان کردن تغییر برخی احکام، بیانگر انتظار جبهه گیری و تعصب یهود در قبال احکام جدید است.

13- تعصب خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 6

6 - تعصب های نژادی و فامیلی ، امری نکوهیده و زمینه ساز حق ناپذیری است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

14- تعصب در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 50 - 15

15 - وابستگی و تعصب یهود ، نسبت به قوانین اجتماعی و دینی خویش

و لاحلّ لكم . . . فاتقوا الله و اطيعون

امر به تقوا و اطاعت پس از عنوان کردن تغییر برخی احکام، بیانگر انتظار جبهه گیری و تعصب یهود در قبال احکام جدید است.

15- تعصب دینی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 74 - 8

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفسك زكّية بغیر نفس

اعتراض موسی به خضر (ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی (ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

16- تعصب قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تعصب و پافشاری قوم ابراهیم بر عقیده شرک خویش، علی رغم استدلالهای آن حضرت بر بطلان آن

و حاجه قومه قال أتحنونی فی الله

ص: 283

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 24 - 2

2 - قوم ابراهیم ، در عقاید شرک آلود خود مردمی متعصب بودند .

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوثَانًا . . . فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ

17- تعصب قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 12

12 - قوم عاد ، مردمی مغرور ، متعصب و لجوج در برابر دعوت توحیدی هود (ع)

فَأْتَانَا بِمَا تَعَدْنَا إِن نكُنُ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 53 - 4

4- اصرار و پافشاری و تعصب قوم هود ، بر شرکورزی و پرستش غیر خدا

و ما نحن بتارکی ءالھتتنا عن قولک

جمله اسمیه «ما نحن . . .» و آوردن «با» ی زایده در خبر (تارکی ءالھتتنا) حکایت از تأکید و اصرار قوم عاد بر پرستش بتها دارد.

18- تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 6

6 - تعصب های نژادی و فامیلی ، امری نکوهیده و زمینه ساز حق ناپذیری است .

وَ إِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَل نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءِآبَاءَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 5

5 - مشرکان جزیره العرب ، مردمی نژادپرست و متعصب بودند .

و أقسموا بالله .. لنن جاءهم نذیر لیكوننّ أهدی من إحدى الأمم

برداشت یاد شده از تأکید مشرکان بر آمدن پیامبری ویژه برای آنان استفاده می شود؛ زیرا تأکید آنان در حالی بود که پیامبران بسیاری برای هدایت بشر آمده و عده ای از مردم ساکن در جزیره العرب به آنان گرویده بودند.

ص: 284

19- تعصب قومی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 25 - 6

6 - عواطف قومی، قوم ابراهیم را به بت پرستی و پایبندی به آن، کشیده بود.

إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ

«مودّه» مفعول له «اتخذتم» است. بنابراین، مفاد آیه، چنین می شود: تنها چیزی که شما، به خاطر آن، بت پرستی را انتخاب کردید، مودت بین خودتان بود.

20- تعصب قومی مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 13

13 - اهتمام طبقه مرفه جوامع، به حفظ سنت های قومی و ابقای باور های کهن

إِلَّا قَالِ مَتَرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ .. إِنَّا بِنَا أَرْسَلْتُمْ بِهِ كُفْرُونَ

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر «إن» و تکرار آن، اشاره به خصیصه مرفهان باشد که منافع آنان در حفظ باورهای خرافی کهن و اندیشه شرک می باشد و در نتیجه پایبندی ایشان را به آنها می رساند.

21- تعصب قومی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 3

3 - قوم گرایی، پایه اصلی فرهنگ و اعتقاد عرب جاهلی

بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ ءَاثَرِهِمْ مُهْتَدُونَ

از این که عرب های جاهلی تنها به عقاید نیاکان خویش تکیه می کردند و آن را موجب هدایت می دانستند، قوم گرایی آنان استفاده می شود.

22- تعصب کافران مکه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 36 - 11

ص: 285

23- تعصب مردم دوران اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 20 - 6

6- جامعه اصحاب کهف ، در دفاع از عقاید باطل خویش ، تعصب و شدت عمل داشتند .

إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ

24- تعصب مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 7

7- تعصب بی منطق یهود و نصارا در دفاع از آیین خویش و مقاومت در برابر اسلام

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ... وَلَنْ اتَّبِعَ أَهْوَاءَهُمْ

25- تعصب مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 5

5- خداوند ، یادآورنده شرایط سخت مواجهه با مشرکان متعصب جاهل و امداد خویش به مؤمنان

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا

در صورتی که «إِذْ» متعلق به فعل مقدر «أُذْكَرُ» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

26- تعصب مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 5

5- مشرکان جزیره العرب ، مردمی نژادپرست و متعصب بودند .

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ... لَنْ نَجْأَهُمْ نَذِيرٌ لِّبَكُونِ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ

برداشت یاد شده از تأکید مشرکان بر آمدن پیامبری ویژه برای آنان استفاده می شود؛ زیرا تأکید آنان در حالی بود که پیامبران بسیاری برای هدایت بشر آمده و عده ای از مردم ساکن در جزیره العرب به آنان گرویده بودند.

ص: 286

27- تعصب مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 72 - 3

3 - تعصب کورکورانه و جاهلانه مشرکان صدر اسلام نسبت به مرام شرک، و خشم و کینه آنان نسبت به معارف الهی قرآن

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت تعرف في وجوه الذين كفروا المنكر

«منکر» (مرادف «انکار») مصدر میمی و به معنای ناخرسندی و کراهت است؛ یعنی، هر گاه آیات روشن ما بر آنان تلاوت شود، آثار کراهت و ناخشنودی را در چهره کافران تشخیص می دهی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 2

2 - تعصب و جمود سخت شرک پیشگان عصر بعثت بر مرام بت پرستی

كلّ حزب بما لديهم فرحون . فذرهم في غمرتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 5

5 - رویارویی و مخالفت قشر مرفّه صدر اسلام، با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعصب و جمود آنان بر شرکورزی شان

فذرهم في غمرتهم حتى حين . أیحسبون أنّما نمدهم به من مال و بنین

28- تعصب مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 36 - 11

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 36 - 11

11- کافران و مشرکان مکه مردمی تنگ نظر، متعصب و ناتوان در تحمل افکار مخالفان بودند .

أهدا الذى يذكرء الهتكهم و هم بذكر الرحمن هم كفرون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که کافران مکه، حتی تحمّل شنیدن نام خدای رحمان را نداشتند، و با پیامبر اسلام، همواره با تمسخر و استهزا برخورد می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 7،9،10

7 - نزول آرامش بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سوی خدا، در قبال تعصب و رزی جاهلانه مشرکان در حدیبیه

فأنزل الله سكینته علی رسوله و علی المؤمنین

ص: 287

9 - تحمل تعصب های جاهلانه مشرکان در حدیبیه ، امری دشوار برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فأنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

از نزول «آرامش» استفاده می شود که دستکم زمینه نگرانی و دشواری برای مؤمنان وجود داشته است.

10 - اصرار تعصب آمیز مشرکان مکه ، بر نیامدن « بسمله » و عنوان « رسول الله » در متن صلحنامه حدیبیه *

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية

با توجه به شأن نزول آیه شریفه، استفاده می شود که خشم و عصبیت مشرکان در زمینه یادشده بود.

29- تعصب ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 6

6 - تعصب های نژادی و فامیلی ، امری نکوهیده و زمینه ساز حق ناپذیری است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه آباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 4

4 - تعصب بر آیین و سنت های جاهلی نیاکان ، از موانع رشد است .

قالوا أجبنا لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا

30- تعصب یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 7

7 - تعصب بی منطق یهود و نصارا در دفاع از آیین خویش و مقاومت در برابر اسلام

ولن ترضى عنك اليهود ولا النصارى حتى تتبع ملتهم ... ولن اتبع أهواءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - وابستگی و تعصب یهود، نسبت به قوانین اجتماعی و دینی خویش

و لاجلّ لکم . . . فاتقوا الله و اطیعون

امر به تقوا و اطاعت پس از عنوان کردن تغییر برخی احکام، بیانگر انتظار جبهه گیری و تعصب یهود در قبال احکام جدید است.

ص: 288

31- زمینه تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 8

8 - نتیجه ترک اندیشه و تعقل ، تعصب و تقلید کورکورانه است .

و اکثرهم لایعقلون . . قالوا حسبنا ما وجدنا علیه اباؤنا

32- سرزنش تعصب های جاهلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 4

4 - تعصب مبتنی بر جهالت ، امری نکوهیده است ؛ و نه پافشاری بر ارزش های عالمانه ، منطقی و راستین .

إذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیة الجهلیة

برداشت بالا- بر این اساس است که «حمیة الجهلیة» قید احترازی باشد؛ یعنی، تعصب و غیرت بر دو گونه است: 1- پافشاری بر مسائل علمی و منطقی، 2- تعصب جاهلانه که مشرکان نوع اخیر را داشته اند.

33- کنترل تعصب دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 4

4 - حرمت غلو در دین ، و لزوم کنترل احساسات مذهبی

یاهل الکتب لاتغلوا فی دینکم

34- مبارزه با تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 14

14 - آرامش و بردباری ، سلاحی کارآمد و سازنده در رویارویی با خشم و تعصب جاهلانه

فی قلوبهم الحمیة . . . فأنزل الله سکینته علی رسوله وعلی المؤمنین

از این که خداوند، در قبال لجاجت و خشم جاهلانه مشرکان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را به سلاح آرامش و طمأنینه مجهز ساخته است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 289

35- محمد (صلی الله علیه و آله) و تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 13

13 - ساحت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین ، میرا از لجاجت ، خشم و تعصب جاهلی

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية فأنزل الله سكينته

از مقابله رسول و مؤمنان با کافران متعصب جهالت پیشه، مطلب بالا استفاده می شود.

36- منشأ تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 2

2 - کفر ، زادگاه تعصب های جاهلی و استکبار

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية

تعبیر «کفروا» می رساند که «کفر» در شکل گیری و شعلهوری تعصب های جاهلی، نقش اساسی دارد و به تعبیر دیگر، وصف کفر مشعر به علیت است.

37- موسی (ع) و تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 6

6- درخواست رهایی بنی اسرائیل از سوی موسی (ع) ، نشأت یافته از رسالت آن حضرت و نه انگیزه های قومی و طبقاتی

أَن آدُوا .. إني لكم رسول أمين

از تأکید موسی (ع) بر «إني لكم رسول أمين» استفاده می شود که آنچه آن حضرت به فرعونیان پیشنهاد کرده، نه از آن جهت است که با بنی اسرائیل پیوند نژادی و طبقاتی دارد؛ بلکه صرفاً در این سخن، پیامداری امین از جانب خداوند است.

38- مؤمنان و تعصب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - ساحت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین ، میرا از لجاجت ، خشم و تعصب جاهلی

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية الحمية فجعلناهم جاهليين فنزلناهم سكينته

از مقابله رسول و مؤمنان با کافران متعصبِ جهالت پیشه، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 290

39- تعصب دینی

{ تعصب دینی }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 33

33 - احساسات دینی نباید بهانه تعدی و ظلم شود .

و لایجر منکم شئنان قوم ان صدوکم عن المسجد الحرام ان تعتدوا

بنابر اینکه «ان صدوکم» به تقدیر «لام»، بیانگر علت کینه مسلمانان نسبت به مشرکان باشد. یعنی جلوگیری از ورود به مسجد الحرام، که یک مسأله دینی است و موجب دشمنی شده، نباید بهانه تعدی و تجاوز قرار گیرد.

40- تعصب دینی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 74 - 8

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفساً زکیةً بغير نفس

اعتراض موسی به خضر (ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی (ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

41- کنترل تعصب دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 4

4 - حرمت غلو در دین ، و لزوم کنترل احساسات مذهبی

یاهل الکتب لاتغلوا فی دینکم

تعصب قومی

42- آثار تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 11،12

ص: 291

11- وفاداری جوامع به آرا و اندیشه های باطل قومی و قبیله ای ، بازدارنده بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان

أتنهنا أن نعبد ما يعبد ءاباؤنا

12- تعصب های نژادی ، زمینه ساز تقلید ها و پیروی های کورکورانه است .

أتنهنا أن نعبد ما يعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 7

7- تعصب های نژادی ، زمینه ساز تقلید های کورکورانه و پیروی های نابه جاست .

أن نترك ما يعبد ءاباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی ، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5- پابندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا ءاباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 199 - 3

3- گرایش های شدید نژادی و قومی ، مانع از پذیرش حق

و لو نزلنه علی بعض الأعجمین . . . ما كانوا به مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، سدی در برابر حق گرایی است .

أمه و إنا علی ءاثرهم مهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، از عوامل مهم گمراهی و انحرافات اعتقادی در طول تاریخ

و کذلک ما أرسلنا .. و إنا علی ءاثرهم مقتدون

15 - شرک در طول تاریخ ، دارای ریشه در مادیت و قوم گرایی

إلّا قال مترفوها إنا وجدنا آباءنا على أُمَّه

16 - انسان ، با چشم پوشی از هدایت وحی ، فروغلتیده در سنت های قومی و تقلید های محیطی

إلّا قال مترفوها .. إنا على آثرهم مقتدون

43- تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 6

6 - تعصب های نژادی و فامیلی ، امری نکوهیده و زمینه ساز حق ناپذیری است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه آباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 42 - 5

5 - مشرکان جزیره العرب ، مردمی نژادپرست و متعصب بودند .

و أقسموا بالله .. لئن جاءهم نذير ليكوننّ أهدى من إحدى الأمم

برداشت یاد شده از تأکید مشرکان بر آمدن پیامبری ویژه برای آنان استفاده می شود؛ زیرا تأکید آنان در حالی بود که پیامبران بسیاری برای هدایت بشر آمده و عده ای از مردم ساکن در جزیره العرب به آنان گرویده بودند.

44- تعصب قومی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 25 - 6

6 - عواطف قومی ، قوم ابراهیم را به بت پرستی و پایبندی به آن ، کشیده بود .

إِثْمًا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ

«مودّه» مفعول له «اتخذتم» است. بنابراین، مفاد آیه، چنین می شود: تنها چیزی که شما، به خاطر آن، بت پرستی را انتخاب کردید، مودّت بین خودتان بود.

45- تعصب قومی مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 13

13 - اهتمام طبقه مرفه جوامع ، به حفظ سنت های قومی و ابقای باور های کهن

ص: 293

إلّا قال مترفوها إنا وجدنا ءاباءنا على أُمَّه . . . إنا بما أرسلتم به كفرون

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر «إنا» و تکرار آن، اشاره به خصیصه مرفهان باشد که منافع آنان در حفظ باورهای خرافی کهن و اندیشه شرک می باشد و در نتیجه پایبندی ایشان را به آنها می رساند.

46- تعصب قومی مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 22 - 3

3- قوم گرای، پایه اصلی فرهنگ و اعتقاد عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا ءاباءنا على أُمَّه و إنا على ءاثرهم مهتدون

از این که عرب های جاهلی تنها به عقاید نیاکان خویش تکیه می کردند و آن را موجب هدایت می دانستند، قوم گرایی آنان استفاده می شود.

47- موسی (ع) و تعصب قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 6

6- درخواست رهایی بنی اسرائیل از سوی موسی (ع)، نشأت یافته از رسالت آن حضرت و نه انگیزه های قومی و طبقاتی

أن أدّوا . . . إتی لکم رسول أمين

از تأکید موسی (ع) بر «إتی لکم رسول أمين» استفاده می شود که آنچه آن حضرت به فرعونیان پیشنهاد کرده، نه از آن جهت است که با بنی اسرائیل پیوند نژادی و طبقاتی دارد؛ بلکه صرفاً در این سخن، پیامداری امین از جانب خداوند است.

ص: 294

1- تاریخ تعطیلی هفتگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 4

4- تعطیلی یک روز در هفته، دارای دیرینه تاریخی و پیشینه در مذاهب توحیدی

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

برداشت فوق به خاطر این است که در آیه شریفه، اصل تعطیل شدن یک روز در هفته در آیین الهی، مورد بحث قرار نگرفته است؛ بلکه از علت و فلسفه اختصاص یافتن تعطیلی روز شنبه برای یهودیان، سخن به میان آمده است.

2- تعطیلی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 4

4- تعطیلی یک روز در هفته، دارای دیرینه تاریخی و پیشینه در مذاهب توحیدی

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

برداشت فوق به خاطر این است که در آیه شریفه، اصل تعطیل شدن یک روز در هفته در آیین الهی، مورد بحث قرار نگرفته است؛ بلکه از علت و فلسفه اختصاص یافتن تعطیلی روز شنبه برای یهودیان، سخن به میان آمده است.

3- تعطیلی در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 295

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

3 - خداوند ، اصحاب سبت (تجاوزکاران یهود در روز شنبه) را به بوزینه هایی مطرود تبدیل کرد .

فقلنا لهم کونوا قرده خسین

«قِرْد» (مفرد قِرْدَة) به معنای میمون است. «خاسیء» به معنای مطرود و نیز به معنای حقیر و ذلیل می باشد و کلمه «خاسئین» خبر دوم برای «کونوا» است.

4- تعطیلی در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 7، 1

1- تعیین روز شنبه به عنوان روز تعطیلی ، تکلیفی مختص یهود

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

«سبت» از نظر ریشه لغوی به معنای «قطع» است و مقصود از آن در این آیه، تعطیلی روز شنبه برای یهود است؛ چون در روز تعطیلی تمامی کارها و تلاشها قطع می شود.

7- اختلاف یهود درباره روز تعطیلی ، اختلافی دامنه دار و بی فرجام

و إن ربک لیحکم بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیه یختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به «سبت» برگردد. گفتمی است فعل مضارع «یختلفون» همراه با فعل «کانوا» دلالت بر استمرار و دوام مضمون آن دارد.

5- تعطیلی شنبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کار و فعالیت در روز شنبه برای بنی اسرائیل حرام بود .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می کنیم. «اعتداء» (مصدر اعتدوا) به معنای تجاوز و تخلف می باشد.

2 - گروهی از بنی اسرائیل حکم خداوند را پاس نداشتند و تعطیلی روز شنبه را شکستند .

و لقد علمتم الذین اعتدوا منکم فی السبت

ص: 296

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 154 - 9،12

9 - خداوند ، روز شنبه را به عنوان روز تعطیل رسمی یهودیان اعلام کرد .

و قلنا لهم لاتعدوا فی السبت

چون نهی از تجاوز به روز شنبه اختصاص داده شده است و «سبت» در لغت به معنای تعطیلی و دست از کار کشیدن است، معلوم می شود مراد از تجاوز در روز شنبه این است که تعطیلی را بشکنند و رعایت نکنند، بنابراین جمله «لاتعدوا فی السبت» می رساند که تعطیلی روز شنبه فرمانی از جانب خدا برای بنی اسرائیل بوده است.

12 - ورود خاضعانه به بیت المقدس و رعایت قانون تعطیلی روز شنبه ، از جمله پیمان های خداوند با یهود

و قلنا لهم ادخلوا . . . و أخذنا منهم میثقاً غلیظاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 1،2،6

1 - خداوند کار و فعالیت در روز شنبه را برای یهود تحریم کرده بود .

إذ یعدون فی السبت . . . و یوم لا یسبتون

«سبت» به معنای قطع عمل، سکون و استراحت است که از آن به تعطیلی تعبیر می شود. بنابراین «یوم السبت» یعنی روز تعطیلی و استراحت و «یوم لا یسبتون» یعنی روزی که تعطیل نمی کردند و روز کاری بود. «عدوان» (مصدر یعدون) به معنی تخلف و تجاوز است. تجاوز در روز تعطیل به معنای شکستن تعطیلی است. بنابراین مطلق کار در آن روز حرام بوده و ماهیگیری به عنوان یک مصداق تحقق یافته حرمت مطرح است.

2 - یهودیان ساکن در آبادی ایله واقع در ساحل دریای سرخ ، حکم تعطیلی روز شنبه را با ماهیگیری در آن روز نقص می کردند .

و سئلهم عن القریه التي كانت حاضره البحر إذ یعدون . . . إذ تأتیهم حیتانهم

«ال» در «البحر» عهد ذهنی است و چنانچه مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. مراد از «القریه»، بنابر آنچه میان اهل تفسیر معروف است، آبادی ایله (شهری بین شام و مصر) می باشد.

6 - ماهیان در روز شنبه (روز تعطیلی کار در آیین یهود) به ساحل دریای مجاور ایله هجوم می آوردند و بر سطح آب آشکار می گشتند .

إذ تأتیهم حیتانهم یوم سبتهم شرعاً

«شَرَع» جمع شارع است. در لسان العرب آمده است: «حیتان شرع» یعنی ماهیانی که از عمق آب به سوی ساحل می آیند. برخی از اهل لغت گفته اند که «حیتان شرع» یعنی ماهیانی که سر از آب بیرون می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 7

7 - شکستن حرمت تعطیلی روز شنبه گناهی بزرگ در آیین یهود و در پی دارنده عذاب شدید

اللّٰه مهلكهم أو معذبهم عذاباً شديداً

شدت عذاب، حکایت از بزرگی گناه دارد.

ص: 297

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 1

1- تعیین روز شنبه به عنوان روز تعطیلی ، تکلیفی مختص یهود

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

«سبت» از نظر ریشه لغوی به معنای «قطع» است و مقصود از آن در این آیه، تعطیلی روز شنبه برای یهود است؛ چون در روز تعطیلی تمامی کارها و تلاشها قطع می شود.

6- سرزنش تعطیلی مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 11

11 - تعطیلی مساجد و حضور نیافتن در آنها ، به انگیزه یاد نکردن نام خدا ، امری نکوهیده و نارواست .

و من أظلم ممن منع مسجد الله أن يذكر فيها اسمه

7- عوامل تعطیلی شنبه در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 3

3- اختلاف یهود در تعیین روز تعطیلی ، عامل معین شدن روز شنبه برای آنان

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

برداشت فوق بنابرین نکته است که «جعل السبت» معلول و پیامد «اختلفوا فيه» باشد و ضمیر «فيه» به معنای لغوی سبت - که روز تعطیل است - باز گردد و نه به معنای اصطلاحی آن که روز شنبه است.

8- فلسفه تعطیلی شنبه در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 2

2- قانون تعطیلی روز شنبه حکمی علیه یهودیان ، به جرم اختلافشان درباره دین توحیدی ابراهیم (ع) بود .

آیه شریفه، پاسخی است از این سؤال که: در دین ابراهیم(ع) و ادیان پس از آن حضرت، روز جمعه به عنوان روز تعطیل تعیین شده بود، پس چرا در دین یهود روز شنبه اعلان شد؟ پاسخ این است که: این حکم مختص به یهودیان بود که به جرم اختلافشان در دین ابراهیم(ع) وضع گردید. گفتنی است ضمیر «فیه» به حضرت ابراهیم(ع) با تقدیر مضاف؛ یعنی، ملته باز می گردد.

1- آثار تعظیم حدود خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 3

3- تعظیم و بزرگداشت حدود و مقررات الهی و رعایت حریم آنها، مایه خیر و سعادت و خوشبختی برای اهل ایمان

و من یعظم حرمت الله فهو خیر له عند ربّه

ضمیر «هو» در «فهو خیر له» به «تعظیم» (مصدر «یعظم») بازمی‌گردد؛ یعنی، «فالتعظیم خیر له عند ربّه».

2- اهمیت تعظیم اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 4

4- لزوم بزرگداشت شخصیت های الهی و معنوی و تکریم و تجلیل از آنها

واذکر فی الکتب ابرهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 4

4- لزوم بزرگداشت شخصیت های الهی و معنوی و تجلیل و تکریم آنان

ذکر رحمت ... واذکر ... واذکر ... واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 11

11- لزوم بزرگداشت شخصیت های الهی و معنوی و تکریم و تجلیل از آنان

واذکر... واذکر... واذکر

3- اهمیت تعظیم به حدود خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 2

2- لزوم بزرگداشت حدود و مقررات الهی ، کوچک نشمردن آنها و پرهیز از تجاوز به حریم آنها

و من يعظم حرم الله

«تعظیم» (مصدر «يعظم») به معنای بزرگ داشتن است. «حرمت» جمع «حرمه» است و حرمت به چیزی گفته می شود که هتک و دریدن آن ممنوع و رعایت و نگهداری آن واجب است. «حرمت الله»؛ یعنی، حدود و مقرراتی که از سوی خدا تعیین شده و مردم موظف اند آنها را رعایت کنند. بنابراین جمله یاد شده توصیه ای است از سوی خدا به اهل ایمان که باید حدود و مقررات الهی را بزرگ بشمارند و از تجاوز به حریم آنها، سخت خودداری کنند.

4- تعظیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 2

2- یادآوری و تجلیل از پیامبران و اسوه های اخلاق و معنویت ، از روش های هدایتی و تبلیغی مورد استفاده در قرآن

واذکر فی الکتب ابرهیم اِنَّه کان صدیقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 7

7- یادکرد و تجلیل از پیامبران و اسوه های صداقت ، از روش های هدایتی قرآن

واذکر... واذکر... واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 9

9- یاد و تجلیل از پیامبران و الگوهای صداقت و راستی ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

واذکر . . . واذکر . . . واذکر

ص: 300

5- تعظیم اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 8

8- بزرگداشت شخصیت های الهی و معنوی و تجلیل و تکریم آنان ، لازم است .

واذکر فی الكتب إسمعیل إته کان صادق الوعد

6- تعظیم ذکر نام خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 1 - 4

4 - نام خداوند ، هرگز نباید با اثبات صفات ناشایست و سلب صفات بایسته ، همراه شود .

سبح اسم ربک

تسبیح و تقدیس و تنزیه به یک معنا است (مصباح). مراد از تسبیح نام خداوند، پاک و دور از عیب معرفی کردن آن است که مستلزم چند چیز است: 1. همراه نساختن نام خداوند با وصفی ناشایست؛ 2. حمل نکردن نام او بر معنایی نادرست؛ 3. سلب نکردن صفات نیکو از آن؛ 4. به کار نبردن نام های اختصاصی خداوند برای غیر او؛ 5. پرهیز از بی احترامی به نام های او. برداشت یاد شده به برخی از امور یاد شده نظر دارد.

7- تعظیم شعائر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 10، 6

6 - بزرگداشت شعائر الهی ، نشانه تقوا و خداترسی است .

و من یعظم شعئر الله فإنتها من تقوی القلوب

ضمیر «ها» در «فإنتها» به «شعائر» باز می گردد. بنابراین «فإنتها» به تقدیر «فإن تعظیمها» می باشد. «من» نشویند و «تقوی» به معنای خداترسی است؛ یعنی، بزرگداشت شعائر الهی، نشأت یافته از تقوا و خداترسی دل ها است.

10 - «عن أبی عبد الله (ع) قال إتما یكون الجزء مضاعفاً فیما دون البدنه حتی یبلغ البدنه فإذا بلغ البدنه فلا تضاعف لأنه أعظم ما یكون ، قال الله عزوجل : و من یعظم شعائر الله فإنتها من تقوی القلوب ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است [که در باره کفّاره صید در حرم] فرمود: همانا جزای صید اضافه می شود تا آن جایی که کمتر از شتر باشد. پس آن گاه که به حد شتر رسید، دیگر اضافه نمی شود؛ زیرا شتر بزرگ ترین چیزی است که می توان قربانی کرد. خداوند عزوجل می فرماید: «و من يعظم شعائر الله...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 3

ص: 301

3- بزرگداشت و حفظ حرمت شعائر دینی و الهی ، وظیفه ای الهی برعهده تمام مؤمنان است .

و البدن جعلنها لكم من شعئر الله

این سخن خدا که: «ما شتران قربانی را جزء شعائر دینی قرار دادیم» در واقع توصیه است به این که باید در حفظ شعائر الهی و بزرگداشت آنها بکوشید.

8- تعظیم قربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 9

9- بزرگداشت دام های قربانی و حرمت نهادن به آنها ، نشانه تقوا و خداترسی است .

و من يعظم شعئر الله فإنها من تقوى القلوب

9- تعظیم قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 3

3- بزرگداشت و رعایت حرمت دام های قربانی (کوشش در حفظ و نگه داری آنها و پرهیز از سهل انگاری در حق آنها) ، توصیه خدا به اهل ایمان

و من يعظم شعئر الله

10- تعظیم متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 85 - 1

1- تقوا پیشگان در روز قیامت ، با اکرام و تجلیل بر خدای رحمان وارد خواهند شد .

يوم نحشر المتقين إلى الرحمن وفداً

«وفد» جمع یا اسم جمع است و به هیأت هایی گفته می شود که جهت دیدار یا کمک خواهی، به نزد دولتمردان می روند (لسان العرب). توصیف متقین هنگام حضور در صحنه قیامت به «وفداً»، حکایت از ویژگی حضور آنان و احترام و موقعیت خاصی دارد که برای آنها در

قیامت وجود خواهد داشت. این کلمه ممکن است مصدر و بیانگر نوع محشور شدن متقین باشد.

ص: 302

11- توصیه به تعظیم شعائر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 32 - 5

5- حفظ حرمت و بزرگداشت شعائر الهی و دینی ، توصیه ای است از سوی خدا به انسان ها

و من يعظم شعئر الله

توصیه خداوند به بزرگداشت دام های قربانی، بدان جهت است که آنها شعائر و نشانه های خدا هستند. بنابراین آیه یاد شده در واقع توصیه است به اینکه: مؤمنان باید شعائر الهی و دینی را بزرگ بشمارند و از جمله آنه، ا دام هایی است که حاجیان برای قربانی کردن در «منا» به همراه خود می برند.

12- عوامل تعظیم ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 5

5- صداقت و راستی کامل ادریس (ع) و نبوت آن حضرت ، مایه گرامی داشت یاد و خاطره او در قرآن است .

واذکر فی الکتب ادریس اِنَّه کان صدیقاً نبیاً

«اِنَّه کان صدیقاً» به منزله علت برای «واذکر ..» است.

13- عوامل تعظیم موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکی و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او ، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

واذکر فی الکتب موسی اِنَّه کان مخلصاً و کان رسولاً نبیاً

جمله «اِنَّه کان ..» تعلیل برای «اذکر» است.

14- فلسفه تعظیم اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- صداقت در وعده، رسالت و نبوت اسماعیل (ع)، علت گرامی داشت یاد و نام او در قرآن

واذکر فی الکتب إسمعیل إله کان صادق الوعد و کان رسولاً نبیاً

ص: 303

15- ملاک تعظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 8

8- ارزش های معنوی ، ملاک بزرگداشت یاد و نام افراد در قرآن است .

واذکر .. . إله کان مخلصاً و کان رسولاً نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 9

9- ارزش های معنوی ، معیاری در بزرگداشت و تجلیل از افراد در قرآن است .

واذکر .. . إله کان صادق الوعد و کان رسولاً نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 7، 10

7- راستی و درستی در گفتار و عمل ، دارای ارزشی والا و از معیار های تجلیل و تمجید از افراد

واذکر فی الکتب إدریس إله کان صدیقاً

10- ارزش های معنوی ، ملاک بزرگداشت افراد در قرآن است .

واذکر فی الکتب إدریس إله کان صدیقاً نبياً

16- نشانه های تعظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 15

15- سجده ، مظهر بزرگداشت و تعظیم

فقعوا له سجدین

از اینکه خداوند، برای بزرگداشت انسان و تبیین موقعیت برتر او در میان سایر موجودات، به فرشتگان فرمان داد تا در برابر او به سجده

بیفتند - با اینکه امکان تکریم به صورت دیگری وجود داشت - حکایت از این نکته می کند که سجده، رمز و مظهر تعظیم است.

ص: 304

1- تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 1

1 - سینه آدمی ، خزانه افکار و اندیشه های او

ان تخفوا ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 10

10 - توجه به فلسفه تاریخ ، جهت دهنده حرکت های انسانی - اجتماعی

فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین. هذا بیان للناس و هدی

2- آثار ترک تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 10

10- مشرکان عرب ، مورد توبیخ و سرزنش الهی به خاطر نیندیشیدن در کتاب آسمانی نازل شده به لغت ایشان

و إذ لم یهتدوا به .. هذا کتب مصدق لساناً عربیاً

لحن آیه شریفه، توبیخی است؛ زیرا مخاطب این استدلال کسانی اند که می گفتند: «لو کان خیراً ما سبقونا إلیه».

ص: 305

3- آثار تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 5,7

5 - تنها صاحبان خرد، پندپذیر از حکمت های خداوند هستند.

و ما یذکر الآ اولوا الالباب

7 - درک حقایق و معارف دینی، تنها در پرتو خرد ناب میسر است.

و من یؤت الحکمه ... و ما یذکر الآ اولوا الالباب

در برداشت فوق، «حکمت» به معنای معارف و حقایق دینی گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 65 - 9,11

9 - تعقل، مانع احتجاجات بیجا

لم تحاجون ... افلا تعقلون

11 - عقل از ابزار شناخت و تعقل بهترین راه جهت رسیدن به واقعیات

لم تحاجون ... افلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 26,27

26 - ایمان و تعقل، شرط بهره‌وری از آیات الهی

یا ایها الذین امنوا ... قد بیّنا لکم الایات ان کنتم تعقلون

به نظر می‌رسد که «ان کنتم تعقلون»، شرط بهره‌وری از تبیین آیات باشد، نه شرط اصل بیان چون محقق شده است.

27 - تعقل و اندیشه جامعه ایمانی، ابزار شناسایی دشمنان دین و زمینه ساز پرهیز از توطئه های آنان

یا ایها الذین امنوا ... قد بدت البغضاء من افواههم ... ان کنتم تعقلون

بنابر اینکه «ان کنتم تعقلون»، شرطی برای تمام مطالب ذکر شده در آیه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 3

3 - اندیشه در آیات الهی (افشای توطئه و دشمنی کافران) ، موجب رویگردانی اهل ایمان از محبت بیگانگان

لا یألونکم خبالا و دّوا ما عنتمّ . . . قد بیّنا لکم الایات ان کنتم تعقلون. ها انت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 7

7 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایندگان

فسیروا فی الارض فانظروا . . . هذا بیان للنّاس و هدی و موعظه للمتّقین

ص: 306

1 - آنان که همواره و در هر حال به یاد خدا بوده و در آفرینش آسمان ها و زمین می اندیشند ، دارای خرد ناب هستند .

لایات لاولی الالباب. الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکرون

فعل مضارع «یذکرون»، دلالت بر استمرار و دوام ذکر دارد و «قیام»، جمع قائم (ایستاده) و «قعود»، جمع قاعد (نشسته) و «جنوب»، جمع جنب (پهلوی)، کنایه از تمامی حالات آدمی است. چون غالباً آدمی از این سه حالت خارج نیست.

15 - پی بردن و اقرار خردمندان به هدفداری آفرینش ، پس از اندیشه در آن

لاولی الالباب . . . یتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

ظاهراً «ربنا ما خلقت . . .» بیان نتیجه تفکر آنان می باشد.

16 - بیهوده نپنداشتن آفرینش ، نشانه خردمندی

لایات لاولی الالباب. الذین ... ربنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک

17 - پاک و منزّه دانستن خداوند از هر عیب و نقصی ، نشانه خردمندی

لایات لاولی الالباب. الذین ... ربنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک

18 - تفکر در آفرینش آسمان و زمین ، موجب درک توحید ربوبی (جهان بینی توحیدی) و اعتراف به آن

یتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

چون پس از تفکر، خداوند را با ربنا (پروردگار همه ما) یاد می کنند، معلوم می شود که آدمی با اندیشه در آفرینش، می تواند به ربوبیت خداوند نسبت به همگان (توحیدی ربوبی) دست یابد.

22 - خضوع و کرنش خردمندان برای خداوند ، در پی تفکر در آفرینش و پی بردن به هدفداری آن

ربنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانک

اعتراف خردمندان به مالکیت خداوند نسبت به آنان با کلمه «ربنا» که به معنای مالک و مدبّر آمده، دلالت بر خضوع و خضوع ایشان در برابر خداوند دارد.

26 - پی بردن خردمندان و اعتراف آنان به کمال مطلق پروردگارا ، پس از اندیشه در آفرینش

الَّذِينَ ... يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا ... سُبْحَانَكَ

تسبیح به معنای پاک دانستن از هر عیب و نقصی است و لازمه نبود عیب و نقص برای خداوند، وجود تمام کمالات برای اوست و خردمندان با تفکر در آفرینش به چنین اعتقادی رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 4,5

4 - یاد همیشگی خداوند و اندیشه در آفرینش ، زمینه ایمان به ربوبیت الهی

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا .. وَيَتَفَكَّرُونَ ... رَبَّنَا ... فَاْمَنَّا

5 - خردمندی ، زمینه پاسخ به دعوت منادیان ایمان

لآيَاتِ لَأُولَى الْآلْبَابِ .. رَبَّنَا اٰتِنَا سَمْعًا مِّنَادِيًا يِّنَادِي لِّلْاِيْمَانِ اِنْ اٰمَنُوْا بِرَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 12

ص: 307

12 - خداوند را محور همه حوادث دانستن (توحید افعالی) نیازمند تفکر دقیق و عمیق

فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 14

14 - نگاه به دین اسلام با دیدی منطقی و عقلی ، مایه اطمینان به حقانیت ، شایستگی و بایستگی آن

اتخذوها هزواً ولعباً . . . ذلك بانهم قوم لا يعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 10

10 - تأثیر متقابل عملکرد و اندیشه در یکدیگر

فريقاً كذبوا و فريقاً يقتلون . . . و حسبوا الا تكون فتنه فعموا و صموا

باور بنی اسرائیل بر اینکه مجازات نخواهند شد، موجب بی پروایی آنان در تکذیب و کشتن انبیا گردید. (تأثیر اندیشه در رفتار) و این کردار ناروا مایه کوری و کری آنان شد. (تأثیر رفتار در اندیشه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 8,13

8 - تنها خردمندان ، دانا به نابرابری پاک و ناپاک و واقف به ارزش برتر پاکیه‌ها باشند .

لايستوى الخبيث والطيب . . . فاتقوا الله يا اولى الالب

توجه خطاب به صاحبان خرد با اینکه همگان وظیفه دار رعایت تقوا با گرایش به پاکیه‌ها و پرهیز از ناپاکیه‌ها هستند، می تواند اشاره به این باشد که شناخت پاکی از ناپاکی و درک ارزش برتر پاکیه‌ها هر چند از نظر مقدار اندک باشد، تنها از عهده صاحبان عقل و خرد ناب ساخته است.

13 - تقوا و پرهیزگاری همسو و هماهنگ با تیزهوشی و خردمندی

فاتقوا الله يا اولى الالب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - تعقل اكثریت مردم هر جامعه مانع رواج بدعت ها و خرافات در آن جامعه خواهد شد .

ولكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 19

19 - به کارگیری اندیشه، راهی برای رسیدن به حقایق است.

قل لا أقول لكم عندي خزائن الله .. أفلاتتفكرون

ص: 308

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 2,9

2 - تفکر در طبیعت و افول و تغییر پذیری آن، مایه درک ناتوانی پدیده های آن برای ربوبیت است.

کوکبا .. القمر ... الشمس بازغه ... وجهت وجهی للذی فطر السموت

9 - تفکر در پدیده ها و گذر از افول و زوال پذیری آنان به سوی یگانه زوال ناپذیر، رؤیت ملکوت جهان است.

و كذلك نرى إبرهیم . . لا أحب الأفلین ... إنی وجهت وجهی للذی

آیات 76 تا 79 تفصیل «کذلک نرى» می تواند باشد. یعنی این سیر - که سیری عقلانی و فکری است - همان رؤیت ملکوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 7,8

7 - تفکر در چگونگی شکافته شدن دانه ها و هسته ها و رویش گیاهان و پیدایش مرگ و حیات، زمینه راهیابی به توحید و پرهیز از شرک است.

إن الله فالق الحب و النوى . . ذلکم الله

8 - مطالعه در طبیعت و نظام آن، راهی برای رسیدن به توحید است.

إن الله فالق الحب و النوى . . ذلکم الله فأنی توفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 9

9 - مطالعه در طبیعت و کرات آسمانی و نظم دقیق و برنامه آنها، راهی برای درک توحید است.

فأنی توفکون. فالق الإصباح ... ذلک تقدیر العزیز العلیم

سیاق آیات گذشته بیان توحید و نفی شرک و فرجام آن بود. این آیه نیز، که پس از جمله «فأنی توفکون» در آیه پیشین قرار دارد، در صدد بیان دلیل و رهنمودی دیگر برای راهیابی انسان به توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 3

3 - مطالعه در کیهان و مدارا و موقعیت ستارگان، راهی برای درک توحید و خداشناسی است.

و هو الذی جعل لکم النجوم لتبهتوا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 98 - 7,9

7 - صاحبان درک از بیان آیات خداوند در زمینه کیفیت آفرینش انسان بهره می برند.

هو الذی أنشأکم .. قد فصلنا الأیت لقوم یفقهون

9 - تفکر در چگونگی آفرینش انسان، راهی برای رسیدن به توحید است.

و هو الذی أنشأکم .. قد فصلنا الأیت لقوم یفقهون

ص: 309

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 3 - 6

6- مطالعه و دقت در داستان یوسف ، مایه دریافت حقایق و معارف الهی است .

إنا أنزلناه قرءاً عربياً لعلكم تعقلون. نحن نقصّ عليك أحسن القصص

برداشت فوق ، مقتضای ارتباط میان جمله «لعلكم تعقلون» با «نحن نقصّ عليك» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 11، 13

11- تعقل در پدیده های طبیعی ، آدمی را به شناخت خدا و یکتایی او در تدبیر امور هستی هدایت می کند .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

13- تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «آیات» به قرینه جمله «لعلکم بلقاء ربکم توقنون» در آیات قبل ، لقای خدا و برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 52 - 11

11- خردمندی ، از زمینه های لازم و از شرایط بهره مند شدن از معارف و آموزه های قرآن

هذا بلغ للناس . . . و لیدّکر أولوالألّیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 5

5- شناخت صحیح حوادث عبرت انگیز تاریخ و پندپذیری و درس آموزی از آنها ، در گرو ژرف نگری و برخورد هوشمندانه است .

و تبّئهم عن ضیف ابرهیم . . . و أمطرنا علیهم حجاره من سجّیل . إن فی ذلک لآیت للمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - 12 - 16 - نحل

9- تعقل در نظم موجودات و قانونمندی نظام آفرینش ، سبب هدایت انسان و شناخت خداست .

و سخّر لكم الّیل والنهار والشمس والقمر .. . إن فی ذلك لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - 16 - 67 - 10، 11 - نحل

9- تعقل و خردورزی ، شرط درک صحیح حقایق هستی و بهره گیری از آیات الهی

إن فی ذلك لآیه لقوم یعقلون

10- تشویق آدمی به شناخت طبیعت و آثار قدرت الهی ، از راه تعقل و خردورزی

ص: 310

و من ثمرت النخيل .. إن فی ذلک لآیه لقوم یعقلون

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که آیه شریفه دارای لحن و آهنگی تشویق و تحریص کننده است.

11- تعقل و خردورزی، از ابزار شناخت صحیح حقایق است.

إن فی ذلک لآیه لقوم یعقلون

این برداشت با توجه به این نکته است که خداوند آدمی را به تعقل و خردورزی در شناخت طبیعت و آثار قدرت ربوبی، فرا خوانده و تشویق کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 2

2 - تعقل و اندیشه، مبنایی برای شناخت معبود حقیقی، از معبود های پنداری و وهمی

أفلا یرون الّآیّرجع إلیهم قولاً

«رؤیت» در لغت به دو معنا آمده است: 1- به معنای دیدن حسی با چشم؛ 2- به معنای علم و درک. وجود «أن» مخففه در «الّآیّرجع» قرینه بر اراده معنای دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 10

10- نقش مؤثر و سازنده اندیشه و خردمندی در ره یابی به حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد أنزلنا .. أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 6

6- به کارگیری عقل، زمینه ره بردن انسان به توحید و معارف صحیح الهی

أفّ لکم .. أفلاتعقلون

سرزنش کردن ابراهیم(ع) از قوم بت پرست خود به خاطر خرد نورزیدن، گویای این نکته است که خردمندی، زمینه ساز ره بردن به توحید و .. است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 8

8 - حرف شنوی و خردورزی ، از ملاک های ارزیابی شخصیت و ارزش انسان ها

أم تحسب أنّ أكثرهم يسمعون أو يعقلون إن هم إلاّ كالأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 7

7 - خردورزی ، از راه های دستیابی به حقایق معارف و مثال های قرآن است .

و تلك الأمثل . . . و ما يعقلها إلاّ العلمون

ص: 311

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 62 - 7

7 - تعقل و خرد ورزی ، راه نجات از وسوسه ها و دام های شیطان

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 68 - 8

8 - تعقل و اندیشیدن در آفرینش ، از راه های خداشناسی است .

و من نعمّره ننكسه في الخلق أفلا يعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 5

5 - بهره گیری از معارف روشن وحی ، نیازمند تعقل و خردورزی

و الکتب المبین . . . لعلکم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 5

5 - تعقل و اندیشه ، مانع از تأثیر تبلیغات سوء و گمراه کننده در انسان

فاستخفّ قومه فأطاعوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 5 - 13، 11، 10

10 - خردورزی ، زمینه دستیابی انسان به جهان بینی الهی و فهم و شناخت نشانه های خداوند در پهنه گیتی

ءآیت لقوم یعقلون

11 - لزوم به کارگیری اندیشه و فکر ، در شناخت اسرار طبیعت برای ره یابی به آیات الهی

تعبیر «لقوم یعقلون» تشویق ضمنی به تعقل و اندیشه برای شناخت آیات تکوینی خداوند است.

13 - ایمان، یقین و تعقل، عناصری مرتبط و متکامل در مواجهه مثبت با آیات الهی

لآیت للمؤمنین... آیت لقوم یوقنون... آیت لقوم یعقلون

با توجه به این که در راستای شناخت پدیده های گوناگون هستی، تعبیر متفاوتی (مؤمنین، یوقنون، یعقلون) به کار رفته است؛ می توان استفاده کرد که هر یک از آنها، در بخش های خاصی از جهان هستی کاربرد دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 68 - 3

ص: 312

3 - مطالعه در نقش آب شرب در حیات بشر ، راه را برای پذیرش قدرت الهی بر احیای مردگان در رستاخیز آسان می سازد .

أفرء یتیم الماء الذی تشرّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 15

15 - خردورزی و فهم درست ، راهنمای جامعه به همدلی و همبستگی و پرهیز از تفرقه و تشتت

وقلوبهم شتی ذلک بأنهم قوم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 4

4 - خردورزی ، مقتضی تقوای پیشگی و خدا ترسی است .

فأتقوا الله یا ولی الألب

مطلب یاد شده، از مخاطب قرار گرفتن صاحبان خرد به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 7

7 - خردمندی و اعتدال ، برانگیزاننده آدمی به دستگیری از مستمندان و مانع از بخل و مال دوستی است .

قال أوسطهم ألم أقل لکم لولا تسبّحون

از این که برادر عاقل و معتدل، دیگر برادرانش را به انفاق و دستگیری از مستمندان ترغیب کرد، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

4- آثار تعقل در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 30 - 9

9- کافران ، به واسطه بی توجهی به تحولات پدیده های خلقت و ایمان نیاوردن به خدای یگانه ، سزاوار سرزنش اند .

أولم یر الذین کفروا أنّ السموت والأرض .. أفلا یؤمنون

همزه در «أولم..» برای استفهام انکاری و افاده توییخ می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 12

12 - اندیشه و تعقل در نظام هستی ، راهگشای انسان برای شناخت خدای یکتا و یکتاپرستی

و هو الذی یحی و یمیت .. افلا تعقلون

ص: 313

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 7

7 - شناخت ربوبیت خدا در هستی ، نیازمند تعقل و پرهیز از غفلت و سطحی نگری

قال ربّ المشرق و المغرب .. . إن كنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 2

2 - مطالعه جریان مرگ ، حیات ، نظام آفرینش و روند تحولات تاریخ ، راهگشای انسان به سوی جهان بینی الهی

فبأیّ الاء ربّک تتمازی

از ارتباط این آیه با آیات پیشین - به وسیله فای تفریع - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 62 - 5

5 - ترغیب کافران صدر اسلام از سوی خداوند به توجه و تأمل در نشأه نخستین (جهان فعلی) ، برای هموار شدن راه پذیرش مسأله معاد

و لقد علمتم النشأه الأولى فلولا تذکرون

واژه «لولا» در «لولا تذکرون»، برای تحضیض و ترغیب می باشد.

5- آثار تعقل در باره شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 4

4 - اندیشیدن درباره ماهیت شب و ویژگی های آن ، زمینه ساز پی بردن به قدرت خداوند و پذیرش معاد است .

عمّ یتساءلون .. . و جعلنا الّیل لباسًا

6- آثار تعقل در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تحلیل و بررسی تاریخ گذشتگان و اندیشیدن در آن، سازنده و دارای نقش تربیتی است.

انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 314

5- تعقل و خردورزی در تاریخ پیشینیان ، موجب عبرت و درس آموزی است .

ثم دمرنا الآخرين .. أفلا تعقلون

7- آثار تعقل در تحولات تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 2

2- مطالعه جریان مرگ ، حیات ، نظام آفرینش و روند تحولات تاریخ ، راهگشای انسان به سوی جهان بینی الهی

فبأیء الاء ربک تتماری

از ارتباط این آیه با آیات پیشین - به وسیله فای تفریع - مطلب بالا استفاده می شود.

8- آثار تعقل در تدبیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 2

2- مطالعه در مظاهر قدرت و تدبیر الهی ، از میان برنده هرگونه استبعاد و اعجاب انسان ، نسبت به حقایق وحی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

«فاء» تفریع می رساند که اگر توجه کامل به مفاد آیات پیشین - که بیانگر قدرت و تدبیر الهی بود - مبدول شود، زمینه ای برای استبعاد و

ناباوری باقی نخواهد ماند.

9- آثار تعقل در حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 2

2- مطالعه جریان مرگ ، حیات ، نظام آفرینش و روند تحولات تاریخ ، راهگشای انسان به سوی جهان بینی الهی

فبأیء الاء ربک تتماری

از ارتباط این آیه با آیات پیشین - به وسیله فای تفریح - مطلب بالا استفاده می شود.

10- آثار تعقل در قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

2 - مطالعه در مظاهر قدرت و تدبیر الهی ، از میان برنده هرگونه استبعاد و اعجاب انسان ، نسبت به حقایق وحی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

«فاء» تفریع می رساند که اگر توجه کامل به مفاد آیات پیشین - که بیانگر قدرت و تدبیر الهی بود - مبذول شود، زمینه ای برای استبعاد و ناباوری باقی نخواهد ماند.

11- آثار تعقل در مدار ستاره شعری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تفکر در ساختار و مدار ستاره « شعری » ، زمینه ساز راهیابی به قدرت و ربوبیت عالی خداوند *

وأنه هو ربّ الشعری

به میان آوردن نام «شعری» احتمالاً نه از آن جهت است که عرب جاهلی عقیده شرک آلود درباره آن داشته اند؛ بلکه از آن جهت است که خداوند بشر را به اهمیت این ستاره و همانند آن توجه داده و انسان را به مطالعه فضا فراخواند.

12- آثار تعقل در مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - مطالعه جریان مرگ ، حیات ، نظام آفرینش و روند تحولات تاریخ ، راهگشای انسان به سوی جهان بینی الهی

فبأیّ الاء ربّک تتماری

از ارتباط این آیه با آیات پیشین - به وسیله فای تفریع - مطلب بالا استفاده می شود.

13- آثار تعقل در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - سیاحت در زمین و تأمل در پیدایش موجودات ، بر طرف کننده تردید انسان در امکان تحقق معاد است .

سيروا فى الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق ثم الله ينشئ النشأ الأخره

ص: 316

14- آثار عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 6

6 - کفرپیشگان بر اثر ترک پرسش و جستجو از حقایق و معارف دین ، از درک آنها ناتوان و محرومند .

بکم ... فهم لایعقلون

تفریع جمله «فهم لایعقلون» بر لال بودن کفرپیشگان می تواند اشاره به این باشد که: از ابزار شناخت حقیقت، جستجوی آن با پرسش و تحقیق است و کفرپیشگان از این ابزار محرومند؛ یعنی، در پی یافتن حقیقت نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 8

8 - نابخردان ، بی بهره از حکمت و معارف دینی

یؤتی الحکمه من یشاء ... و ما یدکر الا اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 65 - 8

8 - تویخ اهل کتاب (یهود و نصارا) به خاطر عدم تعقل آنان در منسوب کردن حضرت ابراهیم (ع) به یهودیت و نصرانیت

یا اهل الکتاب ... افلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 28

28 - ایجاد روابط دوستانه با بیگانگان و محرم اسرار خویش گرفتن آنان ، نشانه بی عقلی آدمی

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم ... ان کنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 8

8 - اندیشه های جاهلانه درباره مرگ و حیات (حاکمیت عوامل مادی بر اراده خداوند) ، موجب حسرت کفرپیشگان ، به هنگام قیامت

لو كانوا عندنا ما ماتوا و ما قتلوا لیجعل الله ذلک حسره فی قلوبهم

برخی از مفسران برآنند که زمان حسرت مطرح شده در آیه، قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 50 - 18

18 - رویگردانی از احکام الهی ، نشانه محرومیت آدمی از تفکر صحیح و اندیشه توانا

فان تولوا .. و من احسن من الله حکماً لقوم یوقنون

ص: 317

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 11

11 - ترک اندیشه در احکام و شعایر دین اسلام ، ریشه استهزای کافران نسبت به آن

اتخذوها هزواً ولعباً ذلک بانهم قوم لا یعقلون

در برداشت فوق «لا یعقلون»، فعلی متعدی گرفته شده و مفعول آن محذوف فرض شده است. یعنی لا یعقلون الدین و الصلوه و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 8

8 - نتیجه ترک اندیشه و تعقل ، تعصب و تقلید کورکورانه است .

و اکثرهم لا یعقلون . . . قالوا حسبنا ما وجدنا علیہ اباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 10

10 - به کار نگرفتن عقل و اندیشه زمینه توجه به دنیا و غفلت از آخرت

و ما الحیوه الدنیا إلا . . . أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 18

18 - نیندیشیدن، ریشه تلقی نادرست مشرکان از پیامبری و توقّعات نابجای آنان است.

قل لا أقول لکم عندی خزائن اللّٰه . . . أفلا تتفکرون

جمله توییحی «أفلا تتفکرون» دعوتی است به تفکر در تمامی معارف عنوان شده در این دسته آیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 28

28 - وابستگی به مال و منال گذرای دنیا به قیمت از دست دادن سرای جاودانه آخرت ، به دور از خرد و اندیشه صحیح است .

يأخذون عرض هذا الأذنى . . . والدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون

از امام صادق(ع) روایت شده است که خداوند، بندگان خود را به دو آیه از کتاب خود، توجه مخصوص داده (تا دو مطلب را فراگیرند)، یکی اینکه چیزی را نگویند مگر اینکه به آن علم داشته باشند . . . سپس آیه «ألم يؤخذ عليهم ...» را تلاوت فرمود . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 11

11 - نیندیشیدن در حقانیت و هدف داری جهان هستی ، موجب انکار معاد است .

أولم يتفكروا . . . وإن كثيرا من الناس بلقاء ربهم لكفرون

تذکر به حقانیت و هدف داری جهان و نیز پایان پذیری آن، گویای این حقیقت است که عالم به پایان می رسد و معاد برپا می شود. یادآوری این نکته که بیشتر مردم منکر معادند، پس از توبیخ عدم تفکر در حقانیت جهان، به این معنا است که تفکر نکردن

ص: 318

در جهان آفرینش، موجب انکار معاد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 4

4 - تردید در امکان معاد، به رغم مشاهده قدرت خدا در آفرینش هستی، برخاسته از بهره نگرفتن از ابزار شناخت و تعقل است.

جعل لكم السمع و... وقالوا اذا ضللنا في الأرض اءنا لفي خلق جديد

ذکر «وقالوا اءذا...» پس از بیان ناسپاسی انسان ها و یا کم سپاسی آنان در برابر نعمت قوای ادراکی اعطا شده از جانب خداوند، می تواند بیان کننده این نکته باشد که انسان ها از نعمت قوای ادراکی، بهره نگرفتند. (ناسپاسی) و در نتیجه در مسأله معاد تردید روا داشتند. لازم به ذکر است که شکر نعمت قوای ادراکی به تناسب موضوع، به کاربردن آنها در راه شایسته و تعیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 62 - 5

5 - پیروی از شیطان و گمراه شدن به دست او، نتیجه و پی آمد عدم تعقل و خردورزی است.

الم اعهد اليكم بينى و ادم ان لاتعبدوا الشيطان... و لقد اضل منكم جبلاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 2

2 - شرک و اعتقاد به ربوبیت جز خداوند، نتیجه سست اندیشی و دور ماندن از حکمت

قد جنتکم بالحکمه... ان الله هوربى وربکم

15- آثار عدم تعقل در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 8

8 - انکار ربوبیت یگانه خدا، نشان سطحی نگری و فقدان اندیشه صحیح

ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما ان کتتم تعقلون

5 - بازماندن از اندیشه و تعقل در مظاهر هستی و پدیدآورنده آن ، انحراف از مسیر فطرت و هدایت

فصدهم عن السبيل .. ألا يسجدوا لله الذي يخرج الخبء

توصیف «الله» به «الذی یخرج الخبء» در بردارنده برهان و استدلال است؛ یعنی، به حکم عقل تنها آن کسی که در همه هستی اثر می گذارد و آن را از کتم عدم پدید می آورد، سزاوار پرستش است. این برهان، همان راه صحیح فطری است که شیطان آن را سد کرده تا مردم به جای روی آوردن به علت و پدیدآورنده هستی، پدیده ها و مظاهر هستی را پرستند.

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 19 - 8

8 - کفر و تکذیب دین ، برخاسته از تأمل نکردن و نیندیشیدن در آیات الهی در طبیعت است .

و لقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .. أولم يروا إلى الطير ... إنَّه بكل شيء بصير

از سرزنش شدن کافران تکذیب گر، به خاطر تأمل نکردن در پدیده های طبیعت (مانند پرندگان) می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 17 - 2

2 - انکار معاد ، برخاسته از ترک اندیشه و بررسی درباره آفریده های خداوند است .

أفلا ينظرون

به قرینه آغاز و پایان این سوره، آیات مورد بحث درباره معاد و اثبات قدرت خداوند بر آن است.

16- آثار عدم تعقل در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 19 - 8

8 - کفر و تکذیب دین ، برخاسته از تأمل نکردن و نیندیشیدن در آیات الهی در طبیعت است .

و لقد كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ .. أولم يروا إلى الطير ... إنَّه بكل شيء بصير

از سرزنش شدن کافران تکذیب گر، به خاطر تأمل نکردن در پدیده های طبیعت (مانند پرندگان) می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

17- آثار عدم تعقل در فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 11

11- ناخشنودی از دین و پیام های الهی ، معلول نیندیشیدن به عاقبت کفر و کافران *

كرهوا ما أنزل الله .. أفلم يسيروا في الأرض فينظروا

از ارتباط «أفلم یسیروا» با «کرهوا ماأنزل اللّٰه»، می توان استفاده کرد که اگر کافران عصر بعثت به فرجام شوم پیشینیان کافر می اندیشیدند، این چنین از پیام های دین، گریزان و ناخشنود نبودند.

ص: 320

18- آثار عدم تعقل در فرجام کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 11

11- ناخشنودی از دین و پیام های الهی ، معلول نیندیشیدن به عاقبت کفر و کافران *

کرهوا ما أنزل الله . . أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا

از ارتباط «أفلم یسیروا» با «کرهوا ما أنزل الله»، می توان استفاده کرد که اگر کافران عصر بعثت به فرجام شوم پیشینیان کافر می اندیشیدند، این چنین از پیام های دین، گریزان و ناخشنود نبودند.

19- آثار عدم تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 8

8- گریزان بودن مشرکان از توحید ، نمونه ای است از عدم تأمل و تعمق آنان در آیات قرآن

و جعلنا علی قلوبهم أكنه أن یفقهوه . . و إذا ذكرت ربك فی القراءان وحده ولّوا عل

20- آثار عدم تعقل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 9

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «إن کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی(ع) باشد.

21- آثار عدم تعقل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 9

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إنّ کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «ان کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی (ع) باشد.

ص: 321

22- آثار عدم تعقل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 2

2 - گوش دل نسپردن به سخنان پیامبران و تعقل نکردن درباره آنها ، عامل دوزخی شدن کافران

وقالوا لو كنا نسمع أو نعقل ما كنا في أصحاب السعير

23- آثار عدم تعقل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 9

9- تکذیب قرآن از سوی مشرکان ، نتیجه عدم خردورزی آنان است .

هم في غفلة معرضون.. لا هيه قلوبهم... لقد أنزلنا... أفلاتتعقلون

24- اجتناب از تعقل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 12

12 - ایمان به خداوند مستلزم تقوایبستگی و پرهیز از اندیشه های ناصواب درباره اوست

اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

تردید حواریون در توانمندی خداوند که از جمله «هل يستطيع» استفاده می شود می تواند قرینه باشد بر اینکه مراد از ایمان در «ان كنتم مؤمنين» ایمان به خداست.

25- ارزش تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 14

14 - فهمیدن و اندیشه کردن ، از ارزش های والا است .

و یریکم ءایته لعلکم تعقلون

از اینکه ارائه آیات با هدف ایجاد زمینه فهم و اندیشه در بشر مطرح شده، ارجمندی اندیشه کردن و فهمیدن، به دست می آید.

ص: 322

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 18،19

18 - خردمندی ، مقتضی تقوایبشگی است .

واتقون یا اولی الالباب

19 - اهمیّت و ارزش عقل

واتقون یا اولی الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 24

24 - ارزش و اهمیّت تفکر در فلسفه احکام و معارف دینی

کذلک ببین . . . لعلکم تتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 12

12 - مقام بلند متفکران و ارزش والای تفکر

ببین الله لکم الایات لعلکم تتفکرون

چون تفکر، به عنوان هدف تبیین آیات الهی بیان شده است، ارزش آن و نیز مقام بلند متفکران به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 6

6 - اهمیّت خرد و ارزش صاحبان خرد

وما یذکر الا اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 34،35

34 - جز خردمندان ، کسی قدرت درک ویژگی های آیات محکم و متشابه را ندارد .

و ما یذکر الا اولوا الالباب

ظاهراً مراد از متعلق «ما یذکر»، مطالب عنوان شده در همین آیه باشد.

35 - خردمندی ، شرط دریافت حقایق قرآن و ویژگی های آن

و ما یذکر الا اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 65 - 10

10 - اهمیّت و ارزش تعقل

افلا تعقلون

ص: 323

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 8

8 - ارزش عقل و نقش آن در شناخت خداوند

لایات لاولی الالباب

«لَبَّ» به معنای عقل خالص و بدور از وهم و خیال است که از آن می توان به خرد ناب تعبیر کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 4,5

4 - ارزش اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین

الَّذِينَ يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

5 - ارزش اندیشه در آفرینش آسمان ها و زمین ، در صورت توأم بودن آن با یاد خدا *

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ .. وَ يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جمله «یتفکرون» بدون تکرار «الَّذین»، عطف بر «یذکرون» شده تا دلالت کند به اینکه هر دو صفت (ذکر و تفکر) توأمأ، وصف «اولی الالباب» است؛ نه اینکه اولوا الالباب دو گروهند؛ عدّه ای ذاکر و عدّه ای دیگر متفکر.

26- ارزش تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 2 - 10

27- اصلاح تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 4,5

4 - اصلاح رفتار و کردار ، در گرو اصلاح اندیشه

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ امواتا بل احياء عند ربّهم

زیرا برای ترغیب به جهاد (اصلاح رفتار)، اندیشه آنها را نسبت به شهدا تصحیح می نماید.

5- اصلاح اندیشه، از روش های قرآن برای نیل به عملکرد صحیح

و لا تحسبنّ الذّین قتلوا فی سبیل اللّهِ امواتا بل احياء عند ربّهم

ص: 324

28- اعراض از تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 22 - 7

7- قوم عاد ، روی گردان از تفکر در پیام هود (ع) و منتظر مشاهده دلایل حسی *

قالوا .. فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصدقین

برداشت بالا بدان احتمال است که درخواست عذاب، صرفاً به دلیل استهزا نباشد؛ بلکه از آن جهت باشد که هود(ع) بدانان وعده عذاب می داد و آنان می گفتند: تا آنچه را تو وعده می دهی به چشم خود نبینیم، باور نخواهیم داشت.

29- اقرار به عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 1

1 - اعتراف کافران دوزخی ، به گوش نسپردن و اندیشه نکردن درباره تعالیم دین و پیامبران الهی

وقالوا لو كنا نسمع أو نعقل

30- اهمیت تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 21

21 - لزوم اندیشه و تفکر در آفرینش پدید ها برای رسیدن به توحید و درک رحمانیت و رحیمیت خداوند

إن فی خلق السموت والأرض .. لأیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 242 - 3,4,6,7

3 - تعقل ، هدف تبیین آیات و احکام از سوی خداوند

کذلک یبیین الله لکم آیاته لعلکم تعقلون

4- توانایی انسان ها در شناخت آیات و احکام با بکار بستن اندیشه

يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

جمله «لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» علاوه بر اینکه فهم و درک آیات الهی را هدف از تبیین آنها قرار داده، ضمناً راه فهمیدن و درک کردن را نیز ارائه فرموده که همان اندیشه و تعقل است.

6- ارزش و اهمیت تعقل در اسلام

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

با توجه به اینکه «تعقل»، به عنوان هدف تبیین آیات شمرده شده است.

ص: 325

7- شناخت احکام الهی، در گرو وحی و تبیین الهی و نیز تعقل و اندیشه است.

كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 14

14 - اهميت بیشتر توانایی های فکری و علمی (کاردانی)، بر توانایی های جسمی در انتخاب زمامدار *

وزاده بسطه فی العلم و الجسم

در بیان ملاک، توانایی علمی «فی العلم» مقدم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 4

4 - دعوت خداوند به دقت در محاجّه نمرود با ابراهیم (ع)

الم تر الى الذي حاج ابراهيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 6

6 - اهميت خرد و ارزش صاحبان خرد

و ما يذكّر الا اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 29

29 - آیات الهی، راهنمای مؤمنان اهل تعقل و اندیشه، در شناخت صواب از خطا

قد بينا لكم الايات ان كنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 11

11 - پی بردن از آفرینش به قدرت مطلق خداوند و یکتایی او در فرمانروایی بر هستی ، دلیل بهره مند بودن آدمی از خرد ناب

انّ فی خلق السموات ... لآیات لاولی الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 10

10 - ضرورت تأمل و اندیشه در کیفیت بیان توحید و ارائه حقایق به شکلهای گوناگون در آیات قرآن

انظر کیف نصرّف الأیة

تصرف به معنی دگرگون ساختن و گرداندن است و در آیه شریفه به معنی ارائه صورتهای طرحهای گوناگون کلام برای ارائه حقایق است.

ص: 326

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 14

14 - لزوم مطالعه و تحقیق در چگونگی ثمر دادن و رشد و رسیدن میوه های درختان

أنظروا إلی ثمره إذا أثمر و ینعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 51 - 11

11- هود (ع) ، قومش را به اندیشه کردن و فهمیدن حقایق و معارف دین فراخواند .

أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 13

13- تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «آیات» به قرینه جمله «لعلکم بلقاء ربکم توقنون» در آیات قبل ، لقای خدا و برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 12 - 8

8- تعقل و به کارگیری خرد ، از ابزار شناخت و راهی برای تحصیل معرفت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 79 - 1

1- لزوم اندیشیدن انسان ها در کیفیت پرواز پرندگان در جو آسمان و قوانین حاکم بر آن

ألم يروا إلى الطير مسخرت في جَوِّ السَّمَاءِ

«رؤیت» که به معنای دیدن با چشم است، هر گاه با «إلی» متعدی شود، متضمن معنای نظر و دقت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 10

10- لزوم اندیشیدن آدمیان، در طبیعی ترین امکانات زندگی خویش و توجه یافتن به نقش خداوند در آنها

و الله جعل لكم من بيوتكم سكنًا .. أثثًا و متعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

8- لزوم اندیشیدن انسان در خواصّ اشیای مورد استفاده خود ، برای خداشناسی

مما خلق ظللاً .. من الجبال أكنناً ... سربیل تقيکم الحرّ ... تقيکم بأسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 3

3 - حق شنوی و خردورزی ، دو عنصر تعیین کننده و اساسی برای شناخت حق و پیمودن راه آن

أم تحسب أنّ أكثرهم يسمعون أو يعقلون

از این که خداوند برای هواپرستان، دو صفتی را ذکر می کند که آنان فاقد آن دو بودند، حکایت از آن دارد که آن دو، نقش تعیین کننده در شناخت و پذیرش راه پیامبر(صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآن داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 18

18 - اندیشه و تعقل ، امری بس مهم و وسیله ای برای راه یافتن به توحید است .

ولئن سألتهم من نزل .. ماء فأحيا به الأرض من بعد موتها ليقولنّ الله ... بل أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 6

6 - لزوم تأمل و تفکر در سخنان ، به هنگام شنیدن آن و اجتناب از داوری شتابزده درباره آن

و كذب بالصدق إذ جاءه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 17

17 - تعقل و خردورزی ، غایت و هدف معنوی آفرینش انسان ها است .

هو الذی خلقکم من تراب .. لعلکم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 12

12 - دریافت های حسّی ، من های تعقل و اندیشه ، بی ثمر در دستیابی انسان به شناخت جهان هستی

آیت لقوم یعقلون

تعبیر «یعقلون»، می تواند تعریضی به واماندگان در عالم هستی و دریافت های حسّی باشد؛ زیرا بدون کمک گرفتن از تعقل و به کارگیری اندیشه، به شناخت حقیقت جهان دست نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 5

ص: 328

5- لزوم شناخت دین و آشنایی با تعالیم پیامبران ، از راه شنیدن صحیح و اندیشه و تعقل

وقالوا لو كنا نسمع أو نعقل

31- اهمیت تعقل در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 5

5- سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به خاطر نیندیشیدن درباره آفرینش جهان و جلوه های عظمت پروردگار

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموت طباقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 27 - 4

4- ضرورت دقت در آفرینش پدیده های هستی ، برای پی بردن به قدرت مطلق خداوند

ءأتتم أشد خلقاً أم السماء بنيتها

32- اهمیت تعقل در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 35 - 6

6- تأمل در حوادث و تحولات ، امری شایسته و لازم است .

و لقد تركنا منها آية بيّنة لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

33- اهمیت تعقل در تسطیح زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 20 - 1

1- مسطح شدن زمین ، شایان تحقیق و امعان نظر برای کشف علل و عوامل آن

و إلى الأرض كيف سطحت

34- اهمیت تعقل در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 329

8 - یوسف - 12 - 109 - 19

19- ضرورت به کارگیری اندیشه برای فهم معارف دینی

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. أفلا تعقلون

35- اهمیت تعقل در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 12 - 10

10- لزوم اندیشیدن در مظاهر طبیعت برای پی بردن به ماورای آن و شناخت خداوند

و سخّر لکم .. الشمس ... إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

36- اهمیت تعقل در عظمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 5

5- سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به خاطر نیندیشیدن درباره آفرینش جهان و جلوه های عظمت پروردگار

ألم تروا کیف خلق اللّٰه سبع سموت طباقاً

37- اهمیت تعقل در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 69 - 5

5- لزوم مبتنی ساختن عقاید دینی و مبانی فکری خود ، بر تفکر و تعقل و به دور از تقلید کورکورانه از دیگران

إنّهم ألفوا آباءهم ضالّین

38- اهمیت تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 8

8 - خداوند ، خواهان اندیشه و تدبیر کردن مؤمنان در آیات قرآن ، رهنمود ها و مواعظ آن

قد یبّینا لکم الایة لعلکم تعقلون

«عقل» (مصدر «تعقلون») به معنای تدبیر کردن است (مصباح المنیر).

ص: 330

39- اهمیت تعقل در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 7

7- لزوم نگرش عقلانی و جدی در وحی الهی و کتاب های آسمانی

ما یأتیهم من ذکر . . . هم یلعبون

40- اهمیت تعقل در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 7

7- لزوم نگرش عقلانی و جدی در وحی الهی و کتاب های آسمانی

ما یأتیهم من ذکر . . . هم یلعبون

41- اهمیت تعقل رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 2

2- ضرورت اندیشه در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و تحلیل

عمیق آن برای رهبران جامعه اسلامی

انظر کیف ضربوا لک الأمثل

42- ایجاد زمینه تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 11

11- برانگیختن عقل و وجدان مردم به داوری، روش حضرت ابراهیم (ع) در ارشاد و تبلیغ

لَمْ تَعْبُدْ مَا لَا يَسْمَعُ . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

43- تشویق به تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 20، 26

20 - ترغیب خداوند به تفکر درباره دنیا و آخرت

لعلکم تتفكرون. فی الدنيا و الاخره

26 - بیان آیات و احکام از سوی خداوند ، برای ترغیب انسان به اندیشیدن درباره نتایج دنیوی و اخروی

لعلکم تتفكرون. فی الدنيا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 8

8 - دعوت خداوند به تعقل در واقعه قومی که مُردند و دوباره زنده شدند . (حوادث تاریخی)

الم تر الى الذین خرجوا من دیارهم و هم أُلوف حذر الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 15

15 - ضرورت شکل دهی اندیشه ها و عقاید دینی ، بر پایه استدلال و برهان

بما اشركوا بالله ما لم ينزل به سلطاناً

از اشکالاتی که قرآن بر پندارهای شرک آمیز دارد، بی برهانی آنهاست. بنابراین هر نوع عقیده دینی که نتوان بر آن برهان آورد، فاقد ارزش خواهد بود؛ لذا هر انسانی موظف است عقاید دینی خویش را با برهان و استدلال شکل دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 7

7 - ترغیب خداوند به اندیشیدن در آفرینش و پدیده های آن

انّ فی خلق السّموات و الارض و اختلاف الّیل و النّهار لآیات لا ولی الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 6,7

6 - همواره به یاد خداوند بودن و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین ، دو صفت برجسته خردمندان

لاولى الالباب. الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکرون فی خل

7 - ترغیب انسان ها به یاد همیشگی خدا و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین

الذین یذکرون الله قیاماً . . . و یتفکرون فی خلق السموات و الارض

ستایش خداوند از دارندگان صفات یاد شده و توصیف آنان به خردمندی، برای تشویق به تحصیل چنین ویژگیهایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 39 - 2

ص: 332

2 - ترغیب آدمیان به تأمل کردن در ریشه بی ایمانی و بخلورزی خویش *

ماذا عليهم لو امنوا بالله و اليوم الاخر و انفقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 20

20 - تفکر درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و معجزات وی، مورد ترغیب و توصیه خداوند

قل لا أقول لكم .. أفلا تتفكرون

از مصادیق مهم و بارز مذکور در آیه، محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که جمله «أفلا تتفكرون» همه مردم را به تفکر درباره آن فرا می خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 13

13 - خداوند ترغیب کننده انسان به بهره گیری از عقل و به کار گرفتن آن

أفلم يهد .. إن في ذلك لآيت لأولى النهي

ذیل این آیه که خردمندان را می ستاید، گویای مطلب یاد شده است و نیز فاء عاطفه در صدر آن، عطف بر مقدری است که ذیل آیه گویای آن است و در حقیقت، استفهام توبیخی بر آن داخل شده و «لم يهد» تفریع بر آن است. تقدیر کلام چنین بوده است: «أفلم يتفكروا فلم يهد...» (آیا اندیشه نکردند؟! و آیا پس از اندیشیدن، هلاکت پیشینیان، آنان را هدایت نکرد؟)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 8

8 - خداوند، انسان را به تعقل و اندیشه در معارف قرآن، فراخوانده و ترغیب می کند.

أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 43 - 5

5 - تشویق خداوند، به کسب دانش و خردورزی جهت دریافت دقایق قرآن کریم

و ما يعقلها إلاّ العلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2- تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم يروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أيدينا أنعمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 14

ص: 333

14 - برانگیختن فکر و اندیشه و تشویق به تفکر و اندیشیدن ، از روش های تربیتی قرآن

قل هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 2

2- قرآن ، درصدد تحریک مشرکان ، برای اندیشیدن به پوچی و ناتوانی معبود های دروغینشان

قل أریتم ما تدعون من دون الله أرونی ماذا خلقوا

تعبیر «أریتم» چه به معنای «أخبرونی» باشد و چه به معنای سؤال از نگرستن؛ دعوت برای اندیشیدن در ماهیت پوچ بت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 17 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 58 - 4

4- تشویق منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در فرایند پیدایش انسان از منی

أفریتم ما تمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 3 - 6

6- تشویق و ترغیب خداوند ، به نگاه ژرف در مبدأ پیدایش جهان و نظم و هماهنگی میان آنها

ما تری فی خلق الرحمن من تقوت ثم ارجع البصر هل تری من فطور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 1

1 - تشویق و ترغیب خداوند به تأمل و نگاه مکرر و ژرف تر، در آفرینش جهان و نظم و انسجام موجود در آن

الذی خلق سبع سموت . . . ثم ارجع البصر کرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 7

7 - نوح (ع)، قوم خود را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی و مبدأ آفرینش جهان، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحرض می کرد.

ألم تروا کیف خلق الله سبع سموت طباقاً

ص: 334

تعبیر «آلم تروا کیف...»، می تواند برای تشویق و تحریض ادا شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 6

6 - نوح (ع)، قومش را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی آفرینش ماه و خورشید، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

آلم تروا کیف... و جعل القمر فیهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 18 - 1

1 - خداوند، ترغیب کننده انسان ها به اندیشه و دقت در نخستین عنصر آفرینش خود

من أی شیء خلقه

44- تشویق به تعقل در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 4

4 - برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است.

هل أتیک

45- تعقل اقلیت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 63 - 16

16 - در میان مشرکان، اقلیتی اندیش مند، بودند که به حقانیت آیات الهی پی بردند.

فأئی یؤفکون... و لئن سألتهم من نزل من السماء ماء... بل اکثرهم لایعقلون

46- تعقل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 7

7 - تعقل و اندیشه ، حق شنوی و درس آموزی ، از ویژگی های انسان و فارق میان او و حیوان است .

ص: 335

أَنْ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 4

4- انسان ، برخوردار از قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

مقصود از «أفئدة» - به قرینه «سمع» و «أبصار» - عقول است و استعمال این واژه در معنای یاد شده، در قرآن بسیار شایع است.

47- تعقل اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 21

21- قوم شعیب ، مردمی برخوردار از نعمتِ فهم و درایت

إِنِّي أُرِيكُمْ بَخِيرٍ

جمله «إِنِّي أُرَاكُمْ بَخِيرٍ» را می توان تفسیر برای «اعبدوا الله . . .» نیز دانست. بر این مبنا، مراد از «خیر» عقل و درایت است؛ زیرا تفسیر گرایش به یکتاپرستی با داشتن عقل و درایت، سازگار است. در نتیجه حاصل معنای «اعبدوا الله . . . إِنِّي أُرَاكُمْ بَخِيرٍ» چنین می شود: شما برخوردار از عقل و خرد هستید، پس به یکتاپرستی روی آورید. از شما به دور است که مشرک باشید.

48- تعقل پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 27

27 - باور به پایداری نعمت های آخرت و سعادت آفرینی آن برای اهل تقوا ، باوری خردمندانه و اندیشه ای صحیح است .

و الدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون

49- تعقل حواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 3

3 - حواریون عیسی (ع) - در ابتدای ایمانشان - بر اندیشه ای ناصواب نسبت به خداوند و توانمندی وی

اذ قال الحواریون .. هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائده من السماء

با توجه به اینکه «اذ قال الحواریون ..» متعلق به «اوحیت» در آیه قبل است می توان نتیجه گرفت که سخن آنان (هل یستطیع

ص: 336

(... در همان ابتدای گرایش آنان به مسیح و قبل از الهام خداوند به آنان بوده است.

50- تعقل در آب آشامیدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 68 - 1,2,3

1 - نقش عظیم آب نوشیدنی در زندگی بشر ، قابل مطالعه و تأمل

أفرءیتم الماء الذی تشربون

2 - دعوت از منکران معاد ، به مطالعه در آب نوشیدنی و کیفیت قرار گرفتن آن در دسترس آنان برای پی بردن به قدرت الهی

أفرءیتم الماء الذی تشربون

خطاب در این بخش از آیات، متوجه کافران و منکران معاد است. دعوت از آنان برای مطالعه در نقش آب شرب در زندگی بشر، بدان منظور است که آنان پی به قدرت الهی ببرند و بدین وسیله از انکار رستخیز - که از غفلت کردن از قدرت الهی نشأت می گیرد - دست بردارند.

3 - مطالعه در نقش آب شرب در حیات بشر ، راه را برای پذیرش قدرت الهی بر احیای مردگان در رستخیز آسان می سازد .

أفرءیتم الماء الذی تشربون

51- تعقل در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 22

22 - دنیا و آخرت ، دامنه تفکر در جهان بینی الهی

لعلکم تتفکرون. فی الدنیا و الاخره

52- تعقل در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 19,20

19 - دستیابی به توحید و رحمانیت و رحیمیت خدا از طریق جهان آفرینش ، در گرو اندیشه کردن در آن است .

إن فی خلق السموت . . . لأیت لقوم یعقلون

20 - شرک ورزی و دست نیافتن به توحید ، نشانه اندیشه نکردن و درک نکردن پیوند و هماهنگی در جهان آفرینش است .

إن فی خلق السموت و الأرض . . . لأیت لقوم یعقلون

ص: 337

3 - آل عمران - 3 - 191 - 1,4,5,6,7,9,14,15,18,22,26

1 - آنان که همواره و در هر حال به یاد خدا بوده و در آفرینش آسمان ها و زمین می اندیشند ، دارای خرد ناب هستند .

لایات لاولی الالباب. الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکرون

فعل مضارع «یذکرون»، دلالت بر استمرار و دوام ذکر دارد و «قیام»، جمع قائم (ایستاده) و «قعود»، جمع قاعد (نشسته) و «جنوب»، جمع جنب (پهلوی)، کنایه از تمامی حالات آدمی است. چون غالباً آدمی از این سه حالت خارج نیست.

4 - ارزش اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین

الذین ... یتفکرون فی خلق السموات و الارض

5 - ارزش اندیشه در آفرینش آسمان ها و زمین ، در صورت توأم بودن آن با یاد خدا *

الذین یذکرون الله ... و یتفکرون فی خلق السموات و الارض

جمله «یتفکرون» بدون تکرار «الذین»، عطف بر «یذکرون» شده تا دلالت کند به اینکه هر دو صفت (ذکر و تفکر) توأم، وصف «اولی الالباب» است؛ نه اینکه اولوا الالباب دو گروهند؛ عده ای ذاکر و عده ای دیگر متفکر.

6 - همواره به یاد خداوند بودن و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین ، دو صفت برجسته خردمندان

لاولی الالباب. الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبهم و یتفکرون فی خل

7 - ترغیب انسان ها به یاد همیشگی خدا و اندیشیدن در آفرینش آسمان ها و زمین

الذین یذکرون الله قیاماً .. و یتفکرون فی خلق السموات و الارض

ستایش خداوند از دارندگان صفات یاد شده و توصیف آنان به خردمندی، برای تشویق به تحصیل چنین ویژگیهایی است.

9 - آفرینش آسمان ها و زمین ، امری با عظمت و میدانی گسترده برای تفکر مستمر

و یتفکرون فی خلق السموات و الارض

14 - آنان که با اندیشیدن در خلقت آسمان ها و زمین به هدفداری جهان پی نبرند ، نه خردمندند و نه شناخت صحیحی از آفرینش دارند .

لایات لاولی الالباب. الذین ... و یتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت

15 - پی بردن و اقرار خردمندان به هدفداری آفرینش ، پس از اندیشه در آن

لاولی الالباب . . . يتفكرون في خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

ظاهراً «ربنا ما خلقت . . . » بیان نتیجه تفکر آنان می باشد.

18 - تفکر در آفرینش آسمان و زمین ، موجب درک توحید ربوبی (جهان بینی توحیدی) و اعتراف به آن

يتفكرون في خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

چون پس از تفکر، خداوند را با ربنا (پروردگار همه ما) یاد می کنند، معلوم می شود که آدمی با اندیشه در آفرینش، می تواند به ربوبیت خداوند نسبت به همگان (توحیدی ربوبی) دست یابد.

22 - خضوع و کرنش خردمندان برای خداوند ، در پی تفکر در آفرینش و پی بردن به هدفداری آن

ربنا ما خلقت هذا باطلاً سبحانك

اعتراف خردمندان به مالکیت خداوند نسبت به آنان با کلمه «ربنا» که به معنای مالک و مدبّر آمده، دلالت بر خضوع و خضوع ایشان در برابر خداوند دارد.

26 - پی بردن خردمندان و اعتراف آنان به کمال مطلق پروردگارا ، پس از اندیشه در آفرینش

الذین . . . يتفكرون في خلق السموات و الارض ربنا ... سبحانك

تسبیح به معنای پاک دانستن از هر عیب و نقصی است و لازمه نبود عیب و نقص برای خداوند، وجود تمام کمالات برای اوست و خردمندان با تفکر در آفرینش به چنین اعتقادی رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 4

4 - یاد همیشگی خداوند و اندیشه در آفرینش، زمینه ایمان به ربوبیت الهی

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا... وَيَتَفَكَّرُونَ... رَبَّنَا... فَاِمَانًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 7

7 - تفکر در چگونگی شکافته شدن دانه ها و هسته ها و رویش گیاهان و پیدایش مرگ و حیات، زمینه راهیابی به توحید و پرهیز از شرک است.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى... ذَلِكُمْ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 3

3 - مطالعه در کیهان و مدارا و موقعیت ستارگان، راهی برای درک توحید و خداشناسی است.

و هو الذی جعل لکم النجوم لتتهتدوا بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 18

18 - خداوند، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه، از آن درمی گذرد.

لَاتَقْفَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّه كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

تعلیل «إِنَّه كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا» دلالت می کند بر اینکه «لَاتَقْفَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ» (تقفه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

7 - شناخت مظاهر طبیعت و اندیشه در آن ، از راه های شناخت خداوند و ربوبیت و تدبیر او بر هستی است .

الذی جعل لکم الأرض ... لأولی النهی ... تاره أُخری

مجموعه این آیات برای معرفی «ربّ» است. طریقه ای که قرآن در این آیات ارائه نموده، توجه دادن انسان به مظاهر طبیعت و تعقل در آن، برای شناخت خداوند و ربوبیت حاکم او بر صحنه هستی است.

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت ، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحی و یمیت . . . أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 8

8 - تعقل و اندیشیدن در آفرینش ، از راه های خداشناسی است .

و من نعمه ننگسه فی الخلق أفلا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 11

11 - لزوم به کارگیری اندیشه و فکر ، در شناخت اسرار طبیعت برای ره یابی به آیات الهی

ءایت لقوم یعقلون

تعبیر «لقوم یعقلون» تشویق ضمنی به تعقل و اندیشه برای شناخت آیات تکوینی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 4 - 1

1 - تشویق و ترغیب خداوند به تأمل و نگاه مکرر و ژرف تر ، در آفرینش جهان و نظم و انسجام موجود در آن

الذی خلق سبع سموت . . . ثم ارجع البصر کرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 13

13 - تفکر در پدیده های هستی ، زمینه ساز باور به لقای خدا و برپایی قیامت است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «آیات» به قرینه جمله «لعلکم بلقاء ربکم توقنون» در آیات قبل ، لقای خدا و برپایی قیامت

باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - 12 - 16 - نحل

9- تعقل در نظم موجودات و قانونمندی نظام آفرینش ، سبب هدایت انسان و شناخت خداست .

و سخّر لكم الليل والنهار والشمس والقمر .. إن في ذلك لآيت لقوم يعقلون

ص: 340

53- تعقل در آیات آفاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 8

8 - مطالعه در طبیعت و نظام آن، راهی برای رسیدن به توحید است.

إن الله فالتق الحب والنوی . . . ذلکم الله فأنی توفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 9

9 - مطالعه در طبیعت و کرات آسمانی و نظم دقیق و برنامه آنها، راهی برای درک توحید است.

فأنی توفکون. فالتق الإصباح . . . ذلک تقدیر العزیز العلیم

سیاق آیات گذشته بیان توحید و نفی شرک و فرجام آن بود. این آیه نیز، که پس از جمله «فأنی توفکون» در آیه پیشین قرار دارد، در صدد بیان دلیل و رهنمودی دیگر برای راهیابی انسان به توحید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 6

6 - دانش شرط راهیابی انسان به شناخت خداوند و یگانگی او از طریق سیر در طبیعت است.

فالتق الإصباح . . . قد فصلنا الأیت لقوم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 16، 17

16 - کسانی که در طلب ایمان بوده و از لجاجت و عناد به دورند، از آیات طبیعت به شناخت خدا و یگانگی او راهی می یابند.

إن فی ذلکم لآیت لقوم یؤمنون

17 - تحصیل ایمان از راه مطالعه در طبیعت نشانه علم و فهم است.*

الأیت لقوم یعلمون . . . لقوم یفقهون . . . لقوم یؤمنون

در دو آیه گذشته علم و فهم به عنوان شرط بهره مندی از آیات طبیعت ذکر گردیده و در این آیه ایمان ذکر شده است. شاید ذکر ایمان در پایان این سه آیه برای اشاره به این نکته باشد که دانایان به ایمان می رسند. لذا ایمان نیز نشانه وجود آن دو زمینه در صاحبان آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 33 - 2

2- خداوند ، خواهان اندیشیدن انسان به مظاهر قدرت او ، در آسمان ها و زمین

أولم يروا أنّ الله الذي خلق السموت والأرض . . . بقدر

ص: 341

54- تعقل در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 5 - 3

3 - لزوم دقت و تفکر در آیات الهی

فقد کذبوا بالحق لما جاءهم

مذمت تکذیب آیات بدون تأمل و درنگ، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 35

35 - آیات خداوندی و احکام الهی، عمیق، حکیمانه و شایسته هر گونه تعقل و اندیشه کردن انسان در آنها است.

لیس علی الأعمی حرج... كذلك یبین الله لكم الآیت لعلکم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 3، 2

2 - تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

3 - خداوند، کافران را به جهت اندیشه نکردن در جلوه های قدرت الهی در طبیعت سرزنش کرده است.

أولم یروا أنا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درباره کافران و درصدد سرزنش آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 19

19 - تبیین آیات از سوی خداوند، زمینه ای برای تفکر مردم در امور دنیا و آخرت

کذلك یبین الله لكم الایات لعلکم تتفکرون. فی الدنيا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 6

6- قرآن ، فراخوان مردم به هوشمندی و ژرف نگری در آیات الهی و حوادث و تحولات تاریخی

و تبتهم عن ضیف ابرهیم . . . و أمطرنا علیهم حجاره من سجیل . إن فی ذلک لآیت للمت

55- تعقل در آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 10

ص: 342

10 - ضرورت تأمل و اندیشه در کیفیت بیان توحید و ارائه حقایق به شکل‌های گوناگون در آیات قرآن

انظر كيف نصرف الأيت

تصريف به معنی دگرگون ساختن و گرداندن است و در آیه شریفه به معنی ارائه صورتها و طرحهای گوناگون کلام برای ارائه حقایق است.

56- تعقل در احتجاج ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 2

2 - احتجاجهای ابراهیم(ع)، با قوم مشرک خویش، در نهایت اتقان و متانت و شایسته تأمل و دقت است.

و تلك حجتنا ءاتينها ابراهيم على قومه

اضافه شدن کلمه «حجت» به ضمیر متکلم مع الغیر «نا» بیانگر بزرگداشت و عظمت ادله ای است که ابراهیم(ع) در احتجاجهای خویش بدان تمسک جسته است.

57- تعقل در استقرار کوهها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 19 - 2

2 - تحقیق و تدبر در علل برقرار ماندن کوه ها ، مایه توجه به قدرت خداوند بر ایجاد معاد

و إلى الجبال كيف نصبت

58- تعقل در اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 3

3- «قرآن» کتاب معرفت و شناخت ، و «اسلام» دین عقل و اندیشه

أفلا يتدبرون القرآن

59- تعقل در امکانات زندگی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 10

ص: 343

10- لزوم اندیشیدن آدمیان ، در طبیعی ترین امکانات زندگی خویش و توجه یافتن به نقش خداوند در آنها

والله جعل لكم من بيوتكم سكنًا .. أثناً و متعاً

60- تعقل در باغها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 31 - 3

3- توجه به باغ های میوه و مرغزار ها ، مایه شناخت خدای قادر و بازدارنده انسان از ناسپاسی و کفرورزی به او است .

ما أكفروه ... و فكهه و أباً

61- تعقل در بتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 6

6- اندیشه در ماهیت بت ها ، کافی برای پی بردن به بطلان شرک

قل أريتكم ما تدعون من دون الله أروني ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السموت

62- تعقل در بطلان بت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 75 - 4

4- روشن بودن بطلان بت پرستی ، تنها با اندکی تأمل و خردورزی

قال أفرءيتم ما كنتم تعبدون

برداشت یاد شده با توجه به توییخی بودن استفهام در آیه بالا استفاده می شود؛ زیرا مفاد آن این است که اگر شما درباره آنچه می پرستید (بت ها) قدری می اندیشیدید، هرگز به آن اقدام نمی کردید.

63- تعقل در بی نیازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اندیشه صحیح نسبت به فقر و غنا، برخورد شایسته با یتیمان و مسکینان، قطع حرام خواری و دل نبستن به ثروت، زمینه ساز ورود به بهشت برین

ص: 344

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ . . . وادخلی جنتی

64- تعقل در پیدایش میوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 14

14 - لزوم مطالعه و تحقیق در چگونگی ثمر دادن و رشد و رسیدن میوه های درختان

أَنْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ

65- تعقل در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 4

4 - لزوم خردورزی در تاریخ گذشتگان و درس آموزی از آن

ثُمَّ دَرَّمْنَا الْأَخْرِينَ . . . أَفَلَا تَعْقِلُونَ

سرزنش بر تعقل نکردن در تاریخ پیشینیان، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 7

7 - اهمیت و ارزش جامعه شناسی و دقت در تحولات و حوادث تاریخی

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 10

10 - توجه به فلسفه تاریخ، جهت دهنده حرکت های انسانی - اجتماعی

فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين. هذا بيان للناس وهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - تاريخ اديان الهی و سير تحولات اعتقادی پیروان آن ، در خور اندیشه و تأمل است .

لقد اخذنا ميثق بني اسرائيل . . . ثم انظر اني يؤفكون

ص: 345

66- تعقل در تحولات تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 6

6- قرآن ، فراخوان مردم به هوشمندی و ژرف نگری در آیات الهی و حوادث و تحولات تاریخی

و تَبْتَهُم عن ضیف ابرهیم . . . و أمطرنا علیهم حجاره من سجّیل . إن فی ذلک لآیت للمت

67- تعقل در تعالیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 1

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقوای پیشگان و تکذیب کنندگان قیامت و دوزندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلک خیر أم جنّه الخلد التی وعد المتّفون

68- تعقل در تکامل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 7

7 - سرزنش خداوند بر عدم تعقل و اندیشه ، در مراحل تکاملی قوای انسان و سیر نزولی آن

و من نعمّه ننکسه فی الخلق أفلا یعقلون

69- تعقل در تولید مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 2

2 - اندیشیدن در زمینه پیدایش مواد غذایی و تأمل در مراحل تولید و مصرف آن ، از میان برنده کفر به خداوند است .

فلینظر الإنسن إلی طعامه

فرمان به دقت در طعام (به قرینه «قتل الإنسان ما أکفره» در آیات پیشین - ارائه رهنمودی برای ایمان به خدا و کنار نهادن کفر است.

ص: 346

70- تعقل در ثمردهی درختان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 14

14 - لزوم مطالعه و تحقیق در چگونگی ثمر دادن و رشد و رسیدن میوه های درختان

أنظروا إلى ثمره إذا أثمر وینعه

71- تعقل در چرخه حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 8

8 - ژرف نگری درباره چرخه حیات و مرگ موجودات ، برطرف کننده استبعاد معاد است .

أولم یروا کیف یبدئ الله الخلق ثم یعیده

دعوت از کافران به تعمق و مطالعه در کیفیت پیدایش موجودات و بازگشت آنها به حالت نخست شان، به منظور راه یافتن به قدرت خداست و این که خداوندی که بر پدید آوردن و میراندن موجودات، قادر است، توانایی دارد که معاد را تحقق بخشد.

72- تعقل در چمنزارها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 31 - 3

3 - توجه به باغ های میوه و مرغزار ها ، مایه شناخت خدای قادر و بازدارنده انسان از ناسپاسی و کفرورزی به او است .

ما أکفره... و فکھه و أبأ

73- تعقل در چوب آتش زا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 71 - 3

3 - دعوت از کافران و منکران معاد به مطالعه در چوب آتش زنه ، برای پی بردن به قدرت خداوند و توانایی او بر احیای مردگان

با توجه به این که روی سخن در این آیات با منکران معاد است، توجه دادن به مسأله کیفیت افروختن آتش و روشن کردن آن با عمل ساییدن، گویای برداشت یاد شده است.

74- تعقل در حقیقت آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 11، 9

9 - نیندیشیدن درباره حقیقت زندگی دنیا و آخرت و جایگاه و ارزش هر یک، مورد توییح خداوند

و ما الحیوه الدنیا .. أفلا تعقلون

11 - اندیشه و تعقل درباره دنیا و آخرت و ارزش و جایگاه هر یک، زمینه مصون ماندن از زیان و حسرت در قیامت

قد خسر الذین کذبوا .. و ما الحیوه الدنیا إلا ... أفلا تعقلون

75- تعقل در حقیقت دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 11، 9

9 - نیندیشیدن درباره حقیقت زندگی دنیا و آخرت و جایگاه و ارزش هر یک، مورد توییح خداوند

و ما الحیوه الدنیا .. أفلا تعقلون

11 - اندیشه و تعقل درباره دنیا و آخرت و ارزش و جایگاه هر یک، زمینه مصون ماندن از زیان و حسرت در قیامت

قد خسر الذین کذبوا .. و ما الحیوه الدنیا إلا ... أفلا تعقلون

76- تعقل در حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 7

7 - تفکر در چگونگی شکافته شدن دانه ها و هسته ها و رویش گیاهان و پیدایش مرگ و حیات، زمینه راهیابی به توحید و پرهیز از شرک است.

إن الله فالتق الحب و النوی .. ذلکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت ، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحی و یمیت . . . أفلاتعقلون

ص: 348

77- تعقل در خالق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 7

7 - نوح (ع)، قوم خود را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی و مبدأ آفرینش جهان، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموت طباقاً

تعبیر «ألم تروا كيف...»، می تواند برای تشویق و تحریض ادا شده باشد.

78- تعقل در خداشناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 19

19 - شناخت خردورزانه مبدأ و منت های آفرینش (خدا و معاد)، فلسفه خلقت انسان

هو الذی خلقکم من تراب .. لعلکم تعقلون

برداشت بالا به خاطر این نکته است که آیه شریفه، در صدد شناساندن خدا به عنوان مبدأ آفرینش انسان و مسأله معاد است که در آیه بعد از آن سخن به میان خواهد آمد (هو الذی یحیی و یمیت ..).

79- تعقل در خلقت آسمان های هفتگانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 6

6 - اندیشه در چگونگی مبدأ آفرینش آسمان ها، راهی برای شناخت خدا و اوصاف او است.

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموت طباقاً

80- تعقل در خلقت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 7

7- نوح (ع)، قوم خود را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی و مبدأ آفرینش جهان، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقاً

تعبیر «ألم تروا كيف..»، می تواند برای تشویق و تحریض ادا شده باشد.

ص: 349

81- تعقل در خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 98 - 7,9

7 - صاحبان درک از بیان آیات خداوند در زمینه کیفیت آفرینش انسان بهره می برند.

هو الذی أنشأکم . . . قد فصلنا الأیت لقوم یفقهون

9 - تفکر در چگونگی آفرینش انسان، راهی برای رسیدن به توحید است.

و هو الذی أنشأکم . . . قد فصلنا الأیت لقوم یفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 77 - 1

1 - خداوند انسان کافر را به دلیل اندیشه نکردن در چگونگی مبدأ پیدایش خود سرزنش کرده است .

أولم یر الإنسن آتآ خلقنه من نطفه

برداشت یاد شده از لحن سرزنش آمیز آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 78 - 2

2 - دقت و اندیشه در چگونگی پیدایش انسان ، زمینه ساز ممکن دانستن برپایی قیامت و حیات مجدد انسان ها

أولم یر الإنسن . . . و ضرب لنا مثلاً و نسی خلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 18

18 - چگونگی آفرینش انسان و سیر تحوّل آن ، بستری مناسب برای تعقل و خردورزی

هو الذی خلقکم من تراب . . . لعلکم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیدایش موجودی شعورمند و صاحب اراده از گلی خشکیده (چون انسان) ، شایان تأمل و درس آموزی است .

خلق الإنسن من صلصل

تذکر به مبدأ پیدایش انسان، ممکن است نظر به مطلب بالا داشته باشد؛ چه این که آیات سوره تماماً توحیدی است و در مقام نمایاندن ربوبیت یگانه حق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 350

4- تشویق منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در فرایند پیدایش انسان از منی

أفرءیتم ما تمنون

82- تعقل در خلقت چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2- تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر ، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

83- تعقل در خلقت خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 4,5,6

4- سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به سبب نیندیشیدن درباره چگونگی آفرینش ماه تابان و خورشید فروزان

ألم تروا کیف خلق اللّهُ . . . و جعل القمر فیهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

5- اندیشه در چگونگی آفرینش ماه و خورشید ، راهی برای شناخت خدا و اوصاف او

ألم تروا کیف . . . و جعل القمر فیهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

6- نوح (ع) ، قومش را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی آفرینش ماه و خورشید ، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد .

ألم تروا کیف . . . و جعل القمر فیهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

84- تعقل در خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 4

4- تفکر در آفرینش شب و روز و جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر، آموزنده درس خداشناسی

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه لمن أراد أن یدّکر

«تذکر» (مصدر «یدّکر») از نظر لغت به معنای یادآوردن چیزی است که فراموش شده است (لسان العرب); ولی این واژه در آیه شریفه - به گفته بیشتر مفسران - به معنای تفکر و تأمل برای درس آموختن و نتیجه گرفتن از آفرینش شب و روز است.

ص: 351

85- تعقل در خلقت شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 4

4 - تفکر در آفرینش شب و روز و جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر ، آموزنده درس خداشناسی

و هو الذی جعل الیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدرّ

«تذکر» (مصدر «یدرّ») از نظر لغت به معنای یادآوردن چیزی است که فراموش شده است (لسان العرب); ولی این واژه در آیه شریفه - به گفته بیشتر مفسران - به معنای تفکر و تأمل برای درس آموختن و نتیجه گرفتن از آفرینش شب و روز است.

86- تعقل در خلقت شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2 - تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر ، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 17 - 4,5

4 - شیوه آفرینش شتر ، شگفت آور و دارای زوایای درخور دقت و تحقیق است .

أفلا ینظرون إلی الإبل کیف خلقت

تکیه بر شناخت ویژگی های شتر، یا به جهت فایده های فراوان این حیوان برای مردم جزیره العرب است و یا این که شتر در بین حیوانات، کمالاتی بی نظیر دارد و می توان آیه شریفه را ناظر به هر دو نکته دانست.

5 - کشف و شناسایی ویژگی های شتر ، راهنمای فکری انسان برای اعتقاد به قدرت خداوند

أفلا ینظرون إلی الإبل کیف خلقت

87- تعقل در خلقت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

ص: 352

88- تعقل در خلقت گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2 - تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم يروا أننا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعمًا

89- تعقل در خلقت ماه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 4,5,6

4 - سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان، به سبب نیندیشیدن درباره چگونگی آفرینش ماه تابان و خورشید فروزان

ألم تروا كيف خلق الله... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

5 - اندیشه در چگونگی آفرینش ماه و خورشید، راهی برای شناخت خدا و اوصاف او

ألم تروا كيف... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

6 - نوح (ع)، قومش را به اندیشه و مطالعه درباره چگونگی آفرینش ماه و خورشید، به منظور پی بردن به عظمت خداوند تشویق و تحریض می کرد.

ألم تروا كيف... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

90- تعقل در خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 21

21 - لزوم اندیشه و تفکر در آفرینش پدیدها برای رسیدن به توحید و درک رحمانیت و رحیمیت خداوند

إن في خلق السموت والأرض... لأيت لقوم يعقلون

91- تعقل در درخت انار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 13، 12

12 - زمان به ثمر نشستن درخت انار تا مرحله رسیدن میوه آن، شایان نگریستن و اندیشیدن است.

أنظروا إلى ثمره إذا أثمر وینعه

ص: 353

13 - دوران ثمردهی تا رسیدن میوه اصله نخل و تاک انگور و درخت زیتون و انار، شایان مطالعه و تأمل و راهی برای خداشناسی است.

و من النخل . . . من أعناب و الزیتون و الرمان ... أنظروا إلی ثمره إذا أثمر و ینعه

مرجع ضمیر «ثمره» می تواند «الرمان» باشد و نیز می تواند «النخل» «اعناب» «الزیتون» به صورت بدل باشد. برداشت فوق بر این مبنا صورت گرفته است. لذا فرمان «انظروا» شامل تمامی موارد مذکور در آیه است.

92- تعقل در درخت انگور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 13

13 - دوران ثمردهی تا رسیدن میوه اصله نخل و تاک انگور و درخت زیتون و انار، شایان مطالعه و تأمل و راهی برای خداشناسی است.

و من النخل . . . من أعناب و الزیتون و الرمان ... أنظروا إلی ثمره إذا أثمر و ینعه

مرجع ضمیر «ثمره» می تواند «الرمان» باشد و نیز می تواند «النخل» «اعناب» «الزیتون» به صورت بدل باشد. برداشت فوق بر این مبنا صورت گرفته است. لذا فرمان «انظروا» شامل تمامی موارد مذکور در آیه است.

93- تعقل در درخت زیتون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 13

13 - دوران ثمردهی تا رسیدن میوه اصله نخل و تاک انگور و درخت زیتون و انار، شایان مطالعه و تأمل و راهی برای خداشناسی است.

و من النخل . . . من أعناب و الزیتون و الرمان ... أنظروا إلی ثمره إذا أثمر و ینعه

مرجع ضمیر «ثمره» می تواند «الرمان» باشد و نیز می تواند «النخل» «اعناب» «الزیتون» به صورت بدل باشد. برداشت فوق بر این مبنا صورت گرفته است. لذا فرمان «انظروا» شامل تمامی موارد مذکور در آیه است.

94- تعقل در درخت نخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 13

13 - دوران ثمردهی تا رسیدن میوه اصله نخل و تاک انگور و درخت زیتون و انار، شایان مطالعه و تأمل و راهی برای خداشناسی است.

و من النخل . . . من أعناب و الزيتون و الرمان ... أنظروا إلى ثمره إذا أثمر و ينعه

مرجع ضمیر «ثمره» می تواند «الرمان» باشد و نیز می تواند «النخل» «اعناب» «الزیتون» به صورت بدل باشد. برداشت فوق بر این مبنا صورت گرفته است. لذا فرمان «انظروا» شامل تمامی موارد مذکور در آیه است.

95- تعقل در دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 20

20 - ترغیب خداوند به تفکر درباره دنیا و آخرت

لعلکم تتفکرون. فی الدنيا و الاخره

96- تعقل در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 11، 12، 14

11 - ترک اندیشه در احکام و شعایر دین اسلام ، ریشه استهزای کافران نسبت به آن

اتخذوها هزواً و لعباً ذلک بانهم قوم لا یعقلون

در برداشت فوق «لا یعقلون»، فعلی متعدی گرفته شده و مفعول آن محذوف فرض شده است. یعنی لا یعقلون الدین و الصلوه و

12 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر ترک اندیشه و تعقل در حقانیت دین و احکام و شعایر آن

ذلک بانهم قوم لا یعقلون

14 - نگاه به دین اسلام با دیدی منطقی و عقلی ، مایه اطمینان به حقانیت ، شایستگی و بایستگی آن

اتخذوها هزواً و لعباً . . . ذلک بانهم قوم لا یعقلون

97- تعقل در رشد گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 63 - 1، 4

1 - فرایند جوانه زدن دانه ها از دل خاک ، رشد و نمو کردن و بالاخره به ثمر نشستن آنها ، شایان مطالعه و تأمل

أفرءیتم ما تحرثون

«حرث» (مصدر «تحرثون»)، به عمل شخم زدن زمین و پاشیدن دانه ها در آن گفته می شود. با توجه به آیات بعد، آیه شریفه، درصدد تشویق منکران معاد به مطالعه کردن در چگونگی رشد و نمو و به ثمر رسیدن بذر است که آنان تنها نقش شخم زدن زمین و پاشیدن دانه ها را به عهده دارند؛ و نه بیشتر از آن.

ص: 355

4 - توصیه منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در چگونگی رشد و نموّ دانه های پاشیده شده در زمین بهوسیله کشاورزان ، برای پی بردن به قدرت الهی و پذیرش امکان معاد

أفرءیتم ما تحرثون

98- تعقل در روش مبارزه دشمنان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 1،2

1 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به اندیشه و تحلیل در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و رسالت آن حضرت ، فراخواند

انظر کیف ضربوا لک الأمثل

2 - ضرورت اندیشه در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و تحلیل عمیق آن برای رهبران جامعه اسلامی

انظر کیف ضربوا لک الأمثل

99- تعقل در روش مبارزه دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 1،2

1 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به اندیشه و تحلیل در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و رسالت آن حضرت ، فراخواند

انظر کیف ضربوا لک الأمثل

2 - ضرورت اندیشه در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و تحلیل عمیق آن برای رهبران جامعه اسلامی

انظر کیف ضربوا لک الأمثل

100- تعقل در روش مبارزه رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به اندیشه و تحلیل در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و رسالت آن حضرت ، فراخواند

ص: 356

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

2 - ضرورت اندیشه در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و تحلیل عمیق آن برای رهبران جامعه اسلامی

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

3 - کیفیت موضع گیری و شیوه های مبارزاتی سران کفر و شرک علیه قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، امری شگفت آور و در خور تأمل و اندیشیدن

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

«کیف» اسم استفهام است؛ ولی در این آیه برای بیان تعجب به کار رفته است، نه استفهام حقیقی.

101- تعقل در روش مبارزه رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 2,3,1

1 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به اندیشه و تحلیل در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و رسالت آن حضرت ، فراخواند

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

2 - ضرورت اندیشه در چگونگی و شیوه های مخالفت و مبارزه سران کفر و شرک با قرآن و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و تحلیل عمیق آن برای رهبران جامعه اسلامی

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

3 - کیفیت موضع گیری و شیوه های مبارزاتی سران کفر و شرک علیه قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، امری شگفت آور و در خور تأمل و اندیشیدن

انظر كيف ضربوا لك الأمثل

«کیف» اسم استفهام است؛ ولی در این آیه برای بیان تعجب به کار رفته است، نه استفهام حقیقی.

102- تعقل در رویش گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تفکر در چگونگی شکافته شدن دانه ها و هسته ها و رویش گیاهان و پیدایش مرگ و حیات، زمینه راهیابی به توحید و پرهیز از شرک است.

إن الله فائق الحب و النوى . . . ذلکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 357

7 - مطالعه در آفرینش و رویش مداوم نباتات ، راهبر انسان ها به مسأله معاد و آسان کننده درک و ایمان به آن است .

والله أنبتكم من الأرض نباتاً .. و يخرجكم إخراجاً

103- تعقل در زوال موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 8

8 - ژرف نگری درباره چرخه حیات و مرگ موجودات ، برطرف کننده استبعاد معاد است .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

دعوت از کافران به تعمق و مطالعه در کیفیت پیدایش موجودات و بازگشت آنها به حالت نخست شان، به منظور راه یافتن به قدرت خداست و این که خداوندی که بر پدید آوردن و میراندن موجودات، قادر است، توانایی دارد که معاد را تحقق بخشد.

104- تعقل در سایه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 3

3- اندیشیدن در اهمیت سایه و عوامل سایه افکن و رهایی از تابش مداوم آفتاب ، از راه های خداشناسی است .

والله جعل لكم ممّا خلق ظللاً

105- تعقل در ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 97 - 3

3 - مطالعه در کیهان و مدارا و موقعیت ستارگان، راهی برای درک توحید و خداشناسی است.

وهو الذی جعل لكم النجوم لتهتدوا بها

106- تعقل در سخن دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 6

6 - لزوم تأمل و تفکر در سخنان ، به هنگام شنیدن آن و اجتناب از داوری شتابزده درباره آن

ص: 358

و كَذَّبَ بِالصَّدَقِ إِذْ جَاءَهُ

107- تعقل در شفاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 43 - 4

4 - خردورزی و توانایی بر شفاعت ، دو شرط اصلی شایستگی شفاعت به پیشگاه الهی است .

قل أولو كانوا لا يملكون شيئاً ولا يعقلون

108- تعقل در طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 7

7 - ترغیب خداوند به اندیشیدن در آفرینش و پدیده های آن

انّ في خلق السموات والارض و اختلاف الليل و النهار لآيات لا ولي الا للباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 2

2 - تفکر در طبیعت و افول و تغییر پذیری آن، مایه درک ناتوانی پدیده های آن برای ربوبیت است.

كوكبا .. القمر ... الشمس بازغه ... و جهت و جهی للذی فطر السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 8

8 - مطالعه در طبیعت و نظام آن، راهی برای رسیدن به توحید است.

إن الله فالحق الحب و النوى . . . ذلكم الله فأنی توفكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 17

17 - تحصیل ایمان از راه مطالعه در طبیعت نشانه علم و فهم است.*

الآیت لقوم یعلمون .. لقوم یفقهون ... لقوم یؤمنون

در دو آیه گذشته علم و فهم به عنوان شرط بهره مندی از آیات طبیعت ذکر گردیده و در این آیه ایمان ذکر شده است. شاید ذکر ایمان در پایان این سه آیه برای اشاره به این نکته باشد که دانایان به ایمان می رسند. لذا ایمان نیز نشانه وجود آن دو زمینه در صاحبان آن است.

ص: 359

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2- تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنا خلقنا لهم مما عملت أیدینا أنعمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 3 - 10

10 - شناخت بهتر و ژرف تر طبیعت، موجب شناخت بیشتر و عمیق تر خداوند است.

الذی خلق سبع سموت... هل تری من فطور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 11

11- تعقل در پدیده های طبیعی، آدمی را به شناخت خدا و یکتایی او در تدبیر امور هستی هدایت می کند.

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

109- تعقل در عنصر خلقت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 18 - 1

1 - خداوند، ترغیب کننده انسان ها به اندیشه و دقت در نخستین عنصر آفرینش خود

من أیّ شیء خلقه

110- تعقل در فرجام قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 2

2- نکوهش کافران، بر تعقل نکردن در سرنوشت هلاکت بار قوم لوط

ثم دمرنا الآخرين . وإنكم لتمرّون عليهم ... أفلاتعقلون

ص: 360

111- تعقل در فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار فراخوانی مردمان به اندیشه و مقایسه میان فرجام کافران و تقواییشان

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

112- تعقل در فرجام گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 4

4 - اتکای کافران به حس و تجربه عذاب ، علی رغم فرا خوانده شدن به تعقل و تدبیر در فرجام شوم مجرمان تاریخ

فانظروا كيف كان عقبة المجرمين . . . ويقولون متى هذا الوعد إن كنتم صدقين

علی رغم این که خداوند از کافران مکه می خواهد تا با مطالعه تاریخ و تدبیر در فرجام مجرمان گذشته، درس عبرت بگیرند و بینش خود را تصحیح کنند، آنان برای پی بردن به حقانیت وعده الهی، خواهان لمس و شهود عذاب می شوند و تعیین زمان آن را می طلبند.

113- تعقل در فرجام متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 1,2

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقواییشان و تکذیب کنندگان قیامت و دوزندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار فراخوانی مردمان به اندیشه و مقایسه میان فرجام کافران و تقواییشان

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

114- تعقل در فرجام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، خواهان اندیشیدن انسان در فرجام فسادگران گذشته تاریخ

فانظر کیف کان عقبه مکرهم

ص: 361

115- تعقل در فرجام مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 1

1 - انسان ، وظیفه دار سنجش میان فرجام تقوای پیشگان و تکذیب کنندگان قیامت و دو زندگی بهشت و جهنم ، با تفکر در رهنمود های قرآن

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

116- تعقل در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 30 - 5

5 - اندیشه صحیح نسبت به فقر و غنا ، برخورد شایسته با یتیمان و مسکینان ، قطع حرام خواری و دل نبستن به ثروت ، زمینه ساز ورود به بهشت برین

فأما الإنسان إذا ما ابتليه .. و ادخلی جنّتی

117- تعقل در قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 2

2 - تأمل در نشانه های قدرت خداوندی در پهنه هستی ، زمینه ساز پذیرش پند و اندرز های دینی است .

أفلا ينظرون إلی .. فذکر

حرف «فاء»، فرمان به تذکر را بر آیات پیشین - که از نشانه های قدرت خداوند سخن گفته بود - تقریب کرده است؛ یعنی، «حال که چنین است به تذکر اقدام کن».

118- تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 17 - 7

7- ترغیب مردم از سوی خداوند ، برای اندیشه در قرآن

و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر

ص: 362

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 1

1 - ضرورت و لزوم تدبّر و اندیشه عمیق در قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

اندیشه و تأمل مداوم در یک چیز را تدبّر می گویند که از آن به «اندیشه عمیق» تعبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 8

8- خداوند، انسان را به تعقل و اندیشه در معارف قرآن، فراخوانده و ترغیب می کند.

أفلاتعقلون

119- تعقل در قصه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 13

13 - وجود بستر های گوناگون اندیشه و خردورزی در سرگذشت ایوب پیامبر

و اذکر عبدنا ایوب إذ نادى . . . و وهبنا له أهله . . . و ذکری لأولی الألب

از این که خداوند، بیدار شدن انسان ها از سرگذشت ایوب (ع) را به صاحبان خرد اختصاص داده است، می توان استفاده کرد که در این داستان زمینه های بسیاری برای اندیشیدن و خردورزی وجود دارد.

120- تعقل در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 6

6 - لزوم تأمل و تفکر در سخنان، به هنگام شنیدن آن و اجتناب از داوری شتابزده درباره آن

و کذب بالصدق إذ جاءه

121- تعقل در کرات آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 9

ص: 363

9 - مطالعه در طبیعت و کرات آسمانی و نظم دقیق و برنامه آنها، راهی برای درک توحید است.

فأنى توفكون. فالق الإصباح ... ذلك تقدير العزيز العليم

سیاق آیات گذشته بیان توحید و نفی شرک و فرجام آن بود. این آیه نیز، که پس از جمله «فأنى توفكون» در آیه پیشین قرار دارد، در صدد بیان دلیل و رهنمودی دیگر برای راهیابی انسان به توحید است.

122- تعقل در گردش شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 10

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحی و یمیت ... أفلاتعقلون

123- تعقل در مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 43 - 4

4 - مثال های به کار برده شده در قرآن، دارای ظرافت و دقایق قابل تأمل است.

و ما یعقلها إلا العلمون

124- تعقل در مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 7

7 - تفکر در چگونگی شکافته شدن دانه ها و هسته ها و رویش گیاهان و پیدایش مرگ و حیات، زمینه راهیابی به توحید و پرهیز از شرک است.

إن الله فالق الحب و النوى ... ذلکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 10

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت ، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحی و یمیت . . . أفلا تعقلون

ص: 364

125- تعقل در مصرف مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 2

2 - اندیشیدن در زمینه پیدایش مواد غذایی و تأمل در مراحل تولید و مصرف آن ، از میان برنده کفر به خداوند است .

فلینظر الإنسن إلى طعامه

فرمان به دقت در طعام (به قرینه «قتل الإنسان ما أکفره» در آیات پیشین - ارائه رهنمودی برای ایمان به خدا و کنار نهادن کفر است.

126- تعقل در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 19

19 - شناخت خردورزانه مبدأ و منت های آفرینش (خدا و معاد) ، فلسفه خلقت انسان

هو الذی خلقکم من تراب . . . لعلکم تعقلون

برداشت بالا به خاطر این نکته است که آیه شریفه، در صدد شناساندن خدا به عنوان مبدأ آفرینش انسان و مسأله معاد است که در آیه بعد از آن سخن به میان خواهد آمد (هو الذی یحیی و یمیت . . .).

127- تعقل در معجزه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 20

20 - تفکر درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و معجزات وی، مورد ترغیب و توصیه خداوند

قل لا أقول لکم . . . أفلا تتفکرون

از مصادیق مهم و بارز مذکور در آیه، محدوده قدرت و وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که جمله «أفلا تتفکرون» همه مردم را به تفکر درباره آن فرا می خواند.

128- تعقل در مواد غذایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- اندیشیدن در زمینه پیدایش مواد غذایی و تأمل در مراحل تولید و مصرف آن، از میان برنده کفر به خداوند است.

ص: 365

فرمان به دقت در طعام (به قرینه «قتل الإنسان ما أکفره» در آیات پیشین - ارائه رهنمودی برای ایمان به خدا و کنار نهادن کفر است.

129- تعقل در موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 9

9- تفکر در پدیده ها و گذر از افول و زوال پذیری آنان به سوی یگانه زوال ناپذیر، رؤیت ملکوت جهان است.

و كذلك نری إبرهیم . . . لا أحب الأفلین ... إنی وجهت وجهی للذی

آیات 76 تا 79 تفصیل «کذلک نری» می تواند باشد. یعنی این سیر - که سیری عقلانی و فکری است - همان رؤیت ملکوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 10

10 - نگرش ژرف به پدیده های هستی ، امری لازم است .

و من ءایته یریکم البرق . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

130- تعقل در نظم آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 9

9- مطالعه در طبیعت و کرات آسمانی و نظم دقیق و برنامه آنها، راهی برای درک توحید است.

فأنی تؤفکون. فالق الإصباح ... ذلک تقدیر العزیز العلیم

سیاق آیات گذشته بیان توحید و نفی شرک و فرجام آن بود. این آیه نیز، که پس از جمله «فأنی تؤفکون» در آیه پیشین قرار دارد، در صدد بیان دلیل و رهنمودی دیگر برای راهیابی انسان به توحید است.

131- تعقل در وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- بهره‌گیری از معارف روشن وحی، نیازمند تعقل و خردورزی

والکتاب المبین... لعلکم تعقلون

ص: 366

132- تعقل در وسوسه های شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 6

6 - لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تآمنوا تعقلون

133- تعقل درباره بیداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 8

8 - دقت و تأمل در خوابیدن و بیدار شدن آدمی، راهی برای خداشناسی و توحید

هو الذی یتوفکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه

134- تعقل درباره خواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 8

8 - دقت و تأمل در خوابیدن و بیدار شدن آدمی، راهی برای خداشناسی و توحید

هو الذی یتوفکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه

135- تعقل شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 14

14- شعیب (ع) شخصیتی با درایت و راه یافته حتی در دیدگاه کافران قوم خویش

إنک لأنت الحلیم الرشید

از معانی «حلم» عقل و درایت است و «حلیم» در جمله فوق، از آن مشتق شده است. «الرشید» به معنای راه یافته و هدایت شده است.

قابل ذکر است که مقصود مردم مدین از هدایت یافتگی شعیب(ع)، هدایت در امور اجتماعی و اخلاقی و مانند آنهاست.

ص: 367

136- تعقل لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 17

17 - « عن ابن عمر قال : سمعت رسول الله (صلى الله عليه وآله) يقول : حقاً أقول : لم يكن لقمان نبياً و لكن كان عبداً كثير التفكير حسن اليقين أحب الله فأحبّه و منّ عليه بالحكمه . كان نائماً نصف النهار إذ جاءه نداء يا لقمان ! هل لك أن يجعلك الله خليفه في الأرض تحكم بين الناس بالحق فأجاب الصوت إن خيرنى ربى قبلت العافيه و لم أقبل البلاء و إن عزم علىّ فسمعاً و طاعه . . . فأعطى الحكمه ;

عبدالله بن عمر می گوید: از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) شنیدم که می گفت: «به حق می گویم: لقمان، پیامبر نبود، لکن بنده ای بود اهل تفکر، دارای حسن یقین. خدا را دوست داشت و خدا نیز او را دوست داشت و با آموختن حکمت، او را مورد انعام خود قرار داد. در نیمه روز، خوابیده بود که صدایی شنید: ای لقمان! آیا دوست داری که خداوند، تو را خلیفه خود در زمین قرار دهد تا در میان مردم، به حق قضاوت کنی؟ لقمان در جواب آن صدا گفت: اگر پروردگارم، مرا مخیر کرده من عافیت را انتخاب می کنم و نه گرفتاری را و اگر بر من واجب می کند، پس سرا پا گوش و مطیع ام...» در این جا به او حکمت داده شد.»

137- تعقل متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 1

1 - عبادت خالصانه خدا ، اجتناب از عبادت طاغوت ، توبه ، پیروی از بهترین سخن و خردورزی ، از اوصاف تقوایندگان

و الذين اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها و أنابوا إلى الله . . . الذين يستمعون القول .

«الذين اتقوا ربهم» بیان تفصیلی برای آن دسته از افراد مؤمنی است که در آیات قبل توصیف شده اند؛ یعنی، «الذين اجتنبوا الطغوت. . . الذين يستمعون القول...».

138- تعقل محمد (صلى الله عليه وآله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، سالیان درازی در میان مردم زندگی می کرد و آنان آن حضرت را به عقل و درایت می شناختند .

ثم تفكروا ما بصاحبكم من حجه

139- تعقل مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

3- هوشیاری ، فراست و ژرف اندیشی ، از اوصاف مؤمنان راستین

إن فی ذلك لآیت للمتوسّمین . . . إن فی ذلك لآیه للمؤمنین

از اینکه خداوند در آیه قبل داستان قوم لوط را آیه برای ژرف اندیشان هوشیار قرار داد و در این آیه همین داستان را آیه برای مؤمنان دانسته است، می توان استفاده کرد که ژرف اندیشان همان مؤمنان راستینند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 20

20 - مؤمنان ، برخورد از عقل و خرد و کافران فاقد آن

إنّ فی ذلك لذكری لأولی الألب

برداشت بالا از ارتباط آیه شریفه با آیات گذشته به دست می آید؛ زیرا آیات پیش درباره اوصاف مؤمنان در مقابل کافران بود و در این آیه نیز یکی دیگر از اوصاف مؤمنان بیان شده است.

140- تعقل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 3

3 - حواریون عیسی (ع) - در ابتدای ایمانشان - بر اندیشه ای ناصواب نسبت به خداوند و توانمندی وی

اذ قال الحواریون . . . هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائده من السماء

با توجه به اینکه «اذ قال الحواریون . . .» متعلق به «اوحیت» در آیه قبل است می توان نتیجه گرفت که سخن آنان (هل یستطیع . . .) در همان ابتدای گرایش آنان به مسیح و قبل از الهام خداوند به آنان بوده است.

141- تعقل و تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 13

13 - تقوا و پرهیزگاری همسو و هماهنگ با تیزهوشی و خردمندی

فاتقوا الله يا اولى الالباب

142- توبه از تعقل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 369

13 - خداوند پذیرای توبه بنی اسرائیل پس از پشیمانی آنان از رفتار ناپسند و واگذاشتن اندیشه های ناصحیح دینی

ثم تاب الله عليهم

موفق ساختن بندگان بر توبه، مستلزم قبول توبه آنان است.

143- توصیه به تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 33 - 2

2- خداوند، خواهان اندیشیدن انسان به مظاهر قدرت او، در آسمان ها و زمین

أولم يروا أن الله الذي خلق السموت والأرض . . بقدر

144- جایگاه تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 5

5- « قلب » (در اصطلاح قرآنی) ، کانون درک و خرد آدمی است .

لذكرى لمن كان له قلب

145- دعوت به تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 6

6- قرآن، فراخوان مردم به هوشمندی و ژرف نگری در آیات الهی و حوادث و تحولات تاریخی

وتبئهم عن ضيف إبراهيم . . . و أمطرنا عليهم حجارة من سجيل . إن في ذلك لآيت للمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار فراخوانی مردمان به اندیشه و مقایسه میان فرجام کافران و تقوایپیشگان

قل أذلك خير أم جنة الخلد التي وعد المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 370

4- اتکای کافران به حس و تجربه عذاب ، علی رغم فرا خوانده شدن به تعقل و تدبیر در فرجام شوم مجرمان تاریخ

فانظروا کیف کان عقبه المجرمین . . . و یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

علی رغم این که خداوند از کافران مکه می خواهد تا با مطالعه تاریخ و تدبیر در فرجام مجرمان گذشته، درس عبرت بگیرند و بینش خود را تصحیح کنند، آنان برای پی بردن به حقانیت وعده الهی، خواهان لمس و شهود عذاب می شوند و تعیین زمان آن را می طلبند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 25 - 2

2 - مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، مردم را به گوش فرادادن به سخنان خود و تأمل و تفکر در اندیشه ها و باور های خود فراخواند .

فاسمعون

146- زمینه تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 16

16 - هدف از نقل داستان ها در قرآن ، ایجاد زمینه های درک و اندیشه در انسانهاست .

و یریکم ءایته لعلکم تعقلون

مراد از «آیات» گاهی حقایق و وقایع خارجی است و گاهی مقصود از آن بیان و نقل حقایق می باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است. بر اساس این احتمال از مصادیق «آیاته»، داستان گاو بنی اسرائیل و داستان زنده شدن مقتول آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 19

19 - تبیین آیات از سوی خداوند ، زمینه ای برای تفکر مردم در امور دنیا و آخرت

کذلک یبین الله لکم الایات لعلکم تتفکرون. فی الدنیا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 242 - 2

2 - تبیین آیات الهی از سوی خداوند ، برانگیزاننده تعقل

كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 11

ص: 371

11 - بیان آیات الهی (احکام و معارف دینی) همراه با تمثیل ، ابزار و زمینه ای برای اندیشیدن انسان

كذلك يبين الله لكم الايات لعلكم تتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 3

3- دریافت های حسی ، زمینه ساز شناخت ها و ادراکات عقلانی

و هو الذى أنشأ لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

آمدن «سمع» و «أبصار» پیش از «افئده» می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 34

34 - تعقل و خردورزی ، فلسفه و هدف تبیین و تشریح آیات خداوندی و احکام الهی در قرآن است .

ليس على الأعمى حرج . . . كذلك يبين الله لكم الآيات لعلكم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 10

10 - طرح سؤال و پرسش ، روشی برای برانگیختن اندیشه و تفکر ، در شناخت بهتر حقایق الهی و گزینش بهترین عقیده ها و رفتارها

قل أذلك خير أم جثه الخلد التى وعد المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 3

3- پرسش از حقایق مورد غفلت و واداشتن اندیشه ها به تأمل درباره آن ، روشی قرآنی برای هدایت آدمیان

قل أرى إيتم ما تدعون . . . أرونى ماذا خلقوا

طرح پرسش از سوی قرآن، برای وادار کردن مشرکان به تأمل، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 20

20 - برخورداری گروهی از بنی اسرائیل بر اثر پابندی به توبه خویش ، از بینش ها و نعمت های صحیح دینی

ثم عموا و صموا کثیر منهم

ص: 372

148- زمینه تعقل مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 6

6 - فصاحت قرآن، موجب جلب توجه اعراب عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و واداشتن آنان به اندیشه و تعقل

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

149- سرزنش عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 5

5 - اندیشه نکردن در قرآن، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْءَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 12

12 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر ترک اندیشه و تعقل در حقانیت دین و احکام و شعایر آن

ذَلِكْ بَانَهِمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 1

1 - توبیخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 11، 9

9 - نیندیشیدن درباره حقیقت زندگی دنیا و آخرت و جایگاه و ارزش هر یک، مورد توبیخ خداوند

و ما الحيوه الدنيا .. أفلا تعقلون

11 - اندیشه و تعقل درباره دنیا و آخرت و ارزش و جایگاه هر یک، زمینه مصون ماندن از زیان و حسرت در قیامت

قد خسر الذین کذبوا .. و ما الحيوه الدنيا إلا ... أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 21

21 - نیندیشیدن درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبران و خرافه گویی درباره آنان، مورد نکوهش خداوند

قل لا أقول لكم عندی خزائن الله .. أفلا تتفكرون

ص: 373

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 1

1 - کافران مکه ، از سوی خداوند ، به خاطر ژرف نگری نکردن درباره توانایی خدا بر خلق موجودات ، سرزنش شده اند .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق

همزه «أولم يروا» استفهام توبيخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 71 - 3

3 - خداوند ، کافران را به جهت اندیشه نکردن در جلوه های قدرت الهی در طبیعت سرزنش کرده است .

أولم يروا أنا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعمًا

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درباره کافران و درصدد سرزنش آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل .. فبأىء الآء ربكما تكذبان

150- سرزنش عدم تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 6، 1

1- توبیخ بیماردلان حق گریز ، از سوی خداوند به خاطر نیندیشیدن در ژرفای مفاهیم قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

6- توبیخ الهی نسبت به حق گریزان ، به خاطر بسته بودن قلب و روح آنان بر آیات ژرف قرآن

أفلا يتدبرون القرآن أم على قلوب أقفالها

برداشت بالا، بر این اساس است که «أم» به معنای «بل» و برای اضراب انتقالی باشد.

151- عدم تعقل اکثریت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 17، 14

14 - اکثر مشرکان، فاقد اندیشه هستند.

ص: 374

بل أكثرهم لا يعقلون

17 - اکثر مشرکان ، به خاطر نیندیشیدن ، مورد سرزنش خداوندند .

ولئن سألتهم من نزل من السماء ماء .. بل أكثرهم لا يعقلون

«بل» اضراب، به جهت انتقال از حمد خدا برای تمام بودن حجت وحدانیت او، برای مذمت مشرکان است.

152- عدم تعقل در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 2

2- نیندیشیدن در آیات الهی (قرآن) و گذر کردن از آن بدون تأمل و اندیشه ، ستم کاری است .

و من أظلم ممّن ذكّر بأيت ربّه فأعرض عنها

عطف «أعرض» به وسیله حرف «فاء» گویای آن است که برخی، بدون تأمل و درنگ، پس از گوشزدشدن آیات الهی به آنان، از آن رومی گردانند و همین، موجب ورود آنان به زمره ستم کاران می شود.

153- عدم تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 2

2- نیندیشیدن در آیات الهی (قرآن) و گذر کردن از آن بدون تأمل و اندیشه ، ستم کاری است .

و من أظلم ممّن ذكّر بأيت ربّه فأعرض عنها

عطف «أعرض» به وسیله حرف «فاء» گویای آن است که برخی، بدون تأمل و درنگ، پس از گوشزدشدن آیات الهی به آنان، از آن رومی گردانند و همین، موجب ورود آنان به زمره ستم کاران می شود.

154- عدم تعقل در منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 13

13- بهره گیری از نعمت های دنیوی و نیندیشیدن به آفریننده آن ، شیوه ای حیوانی است . *

و الذين كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تشبیه کافر به حیوان، از آن جهت باشد که حیوان هنگام بهره‌گیری از موهبت‌های طبیعی، به پدیدآورنده آن نمی‌اندیشد.

ص: 375

155- عدم تعقل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 10

10 - فرعون و فرعونیان ، مردمی سطحی نگر و فاقد اندیشه صحیح و ژرف در معارف الهی

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بينهما إن كنتم تعقلون

156- عدم تعقل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 10

10 - فرعون و فرعونیان ، مردمی سطحی نگر و فاقد اندیشه صحیح و ژرف در معارف الهی

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بينهما إن كنتم تعقلون

157- عدم تعقل قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 3

3 - تصمیم بدون اندیشه و به دور از تدبیر قوم ثمود ، در از میان بردن معجزه الهی (ناچه) *

فنادوا صاحبهم

به کار رفتن «فاء» در «فنادوا» - به جای «ثم» یا حرف دیگر - احتمال دارد بیانگر بی تأملی قوم ثمود در کشتن ناچه باشد.

158- عدم تعقل قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 5

5 - سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به خاطر نیندیشیدن درباره آفرینش جهان و جلوه های عظمت پروردگار

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموت طباقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 4

4 - سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به سبب نیندیشیدن درباره چگونگی آفرینش ماه تابان و خورشید فروزان

ص: 376

آلم تروا كيف خلق الله . . . و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

159- عدم تغفل كافران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - انبياء - 21 - 30 - 10

10- « قال أبو جعفر (ع) . . . انّ قول الله عزّوجلّ « كاتنا رتقاً » يقول : كانت السماء رتقاً لاتنزل المطر و كانت الأرض رتقاً لاتنبت الحبّ . . . فتق السماء بالمطر والأرض بنبات الحبّ ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: . . . سخن خدای - عزّوجلّ - « کاتنا رتقاً » بیان می کند که آسمان بسته بود و باران نمی بارید و زمین بسته بود و گیاه نمی رویانید . . . پس خداوند آسمان را با باریدن باران و زمین را با رویانیدن گیاه شکافت».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 3

3 - خداوند ، کافران را به جهت اندیشه نکردن در جلوه های قدرت الهی در طبیعت سرزنش کرده است .

أولم يروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أيدينا أنعمًا

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درباره کافران و درصدد سرزنش آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - یس - 36 - 77 - 1

1 - خداوند انسان کافر را به دلیل اندیشه نکردن در چگونگی مبدأ پیدایش خود سرزنش کرده است .

أولم ير الإنسن أنّا خلقناه من نطفه

برداشت یاد شده از لحن سرزنش آمیز آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 1

1 - اعتراف کافران دوزخی ، به گوش نسپردن و اندیشه نکردن درباره تعالیم دین و پیامبران الهی

وقالوا لو كنا نسمع أو نعقل

160- عدم تعقل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 4

4- کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند ، مورد سرزنش خدا قرار دارند .

ص: 377

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» - که در مقام سرزنش است - به دست می آید.

161- عدم تعقل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 15

15 - نیندیشیدن مشرکان در آیات و دلایل وحدانیت خداوند ، باعث انحراف آنان از حق است .

ليقولنّ الله فأننى يؤفكون . . . و لئن سألتهم من نزل من السماء ماء فأحيا به الأَر

162- عوامل مؤثر در تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 20 - 4

4 - تأثیر تمایلات و حبّ و بغض های انسان ها ، در شکل گیری اندیشه و باور های آنان

أیحسب الإنسان أنن نجمع عظامه . . . کلاً بل تحبون العاجله

163- فاقدان تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 14

14 - آنان که با اندیشیدن در خلقت آسمان ها و زمین به هدفداری جهان پی نبرند ، نه خردمندند و نه شناخت صحیحی از آفرینش دارند .

لایات لاولی الالباب. الذین . . . ویتفکرون فی خلق السموات و الارض ربنا ما خلقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 169 - 26

26 - دنیاگرایان یهود ، مردمی نابخرد و خام فکر در پیشگاه خداوند

أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 199 - 5

ص: 378

5- بت پرستان و مشرکان، مردمی بی خرد و نادانند .

و أعرض عن الجاهلین

از مصادیق مورد نظر برای «الجاهلین»، به قرینه آیات قبل، مشرکان و بت پرستان هستند.

164- فلسفه تعقل در آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 21

21- لزوم اندیشه و تفکر در آفرینش پدید ها برای رسیدن به توحید و درک رحمانیت و رحیمیت خداوند

إن فی خلق السموت و الأرض . . . لآیت لقوم یعقلون

165- گناه عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 18

18- خداوند، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه، از آن درمی گذرد .

لا تفتقهن تسبیحهم إنه کان حلیمًا غفورًا

تعلیل «إنه کان حلیمًا غفورًا» دلالت می کند بر اینکه «لا تفتقهن تسبیحهم» (تفقه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

166- منابع تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 15

15 - طبیعت (نزول باران، رویش گیاهان و . . .) از منابع تفکر و نشانه های ربوبیت خداوند است .

کماء أنزلنه من السماء فاختلط به نبات الأرض . . . كذلك نفصل الآیت لقوم یتفکرون

167- منشأ تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 16

ص: 379

ما لم ينزل به سلطاناً

با توجه به اینکه ضمیر فاعلی در «لم ينزل» به «الله» برمی گردد، به دست می آید هر نوع برهانی، عطایی از جانب خداوند است و در نتیجه آنچه بر آن برهان اقامه شده نیز از جانب اوست. بنابراین اندیشه های صحیح و برهانی از جانب خداوند به انسان افاضه می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 1

1 - دستگاه شنوایی ، بینایی و قوه تعقل در انسان ، جلوه هایی از تدبیر و ربوبیت خداوند

و هو الذى أنشأ لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

«فواد» (جمع «أفئدة») به معنای دل (قوه ادراک و تعقل) است.

168- منشأ تعقل صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 15

15 - تفکر و بینش صحیح پرتویی از رحمت الهی

فعموا و صموا ثم تاب الله عليهم

در برداشت فوق توبه خداوند بر بنی اسرائیل به معنای گسترش رحمت الهی بر آنان گرفته شده است.

169- موانع تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 7

7- آلودگی به فحشا و انحرافات جنسی ، مایه مستی و سرگردانی و از دست دادن اندیشه صحیح

و اتقوا الله و لاتخزون . . . لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

برداشت فوق با توجه به این حقیقت است که گناه و جرم اصلی قوم لوط، عادت آنان به فحشا و انحرافات جنسی بود. بنابراین عاملی که موجب سرمستی و سرگردانی آنان شد، همین گناه و جرم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 2

2 - هواپرستی ، مانع حق شنوی و خردورزی است .

من اتخذ إلهه هويه . . أم تحسب أن أكثرهم يسمعون أو يعقلون

ص: 380

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 5

5- پایبندی مطلق و بی دلیل به سنت های ملی و قومی ، مایه تخدیر جامعه و سدّ راه خردورزی و مانع شناخت

قالوا بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 1

1 - بت و بت پرستی ، دشمن اندیشه ، سعادت و تکامل انسان در دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)

فإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي

ضمیر «هم» در «فإِنَّهُمْ» به «أصنام» بازمی گردد.

170- مؤمنان و تعقل در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 6

6 - مؤمنان راستین ، سیرکنندگان در زمین برای شناخت نشانه های خدا و تعقل در آنها

السَّحُونَ

«سیح و سیاحت» (مصدر السائحون) به معنای سیر و سفر کردن است و توصیف مؤمنان به سائحون می تواند ناظر به مطلب فوق باشد.

171- نشانه تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 3 - 4

4 - شکست دشمنان قوی پنجه و آشفته ساختن نقشه های آنان ، به وسیله پرنده گانی کوچک و ضعیف ، نشانه قدرت خداوند و سزاوار تأمل

و اندیشه

ألم تر كيف فعل ربك . . . ألم يجعل كيدهم في تضليل . و أرسل عليهم طيراً أبابيل

جمله «و أرسل علیهم...»، هجوم پرندگان را مصداق مطالبی قرار داده که در آیات قبل آمده بود.

ص: 381

172- نشانه های تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 12

12 - مفتون نشدن به دنیا و توجه کردن به آخرت و معاد، مقتضای خرد و اندیشه است.

و ما الحیوه الدنیا إلا لعب و لهو .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 17

17 - برحذر بودن از دل بستگی به دنیا و فریفته نشدن به جلوه های ظاهری آن، نشانه ای است از تفکر و دوراندیشی.

إنما مثل الحیوه الدنیا .. كذلك نفصل الأیت لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 10

10 - تبعیت بی چون و چرا از هدایت های الهی و سرپیچی از پیروی غیر خدا، داوری است بخردانه و نشانه ای است از خردمندی.

أفمن یتهدی إلى الحق أحق .. أمن لایهدی .. فما لکم کیف تحکمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 2

2 - اختصاص دادن پرستش به خداوند و دوری از عبادت غیر او، نشانه عقل و خردمندی است.

أفغیر الله تأمرؤنی أعبد أیها الجهلون .. بل الله فاعبد

«فا» در «فاعبد» جزا برای شرط مقدر است و تقدیر آن - به قرینه مقابله با «أیها الجهلون» - می تواند چنین باشد: «إن كنت عاقلاً فاعبد الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 10 - 5

5 - خداترسی و تقوایشگی ، نشانه خردورزی است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولَى الْأَلْبَابِ

173- نشانه های تعقل صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 64 - 14

14 - تصدیق پیامبران و رسالت های آنان ، نشانه بصیرت و اندیشه صحیح است .

ص: 382

كذبوا بايتنا انهم كانوا قوماً عمين

174- نشانه های عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 20

20 - شرک ورزی و دست نیافتن به توحید ، نشانه اندیشه نکردن و درک نکردن پیوند و هماهنگی در جهان آفرینش است .

إن فی خلق السموت والأرض . . . لآیت لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 2

2 - غیر خدا را هم‌تا و شریک خدا پنداشتن ، نشانه اندیشه نکردن در آیات الهی است .

لآیت لقوم یعقلون. و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 17

17 - شرک‌ورزی نشانه بی‌خردی است .

أولو کانءاباؤهم لایعقلون شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 12

12 - گرایش به ناپاکی‌ها و زشتی‌ها ، نشانه بی‌خردی و نادانی

لایستوی الخیث و الطیب . . . فاتقوا الله یاولی الالب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 10

10 - دنیا‌سرایبی است ناامن و آرمیدن در آن و گردش بر مدار آن ، نشانه ای است از کوتاه نظری .

إنما مثل الحيوه الدنيا .. كذلك نفصل الأيت لقوم يتفكرون

غرض از تمثيل در آيه شريفه - به قرينه آيه بعد (و الله يدعوا إلى دار السلام ..) - بيان اين حقيقت است كه: اين سرا، سرايى است كه در معرض انواع حوادث و رخدادهاى مرگبار است و انسان نبايد به چنين جايى بسنده كند و آن را وجهه همت خود قرار دهد. گفتنى است كه از ذيل آيه (لقوم يتفكرون) استفاده مى شود كه اهل دنيا مردمانى فاقد فكر و اندیشه هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 4 - 12

ص: 383

12- خارج پنداشتن تدبیر امور هستی از اختیار خداوند ، نشانه جهل و کور فکری است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

175- نشانه های عدم تعقل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 8

8- گریزان بودن مشرکان از توحید ، نمونه ای است از عدم تأمل و تعمق آنان در آیات قرآن

و جعلنا علی قلوبهم أکنه أن یفقهوه . . . و إذا ذکرت ربک فی القرآن وحده ولّوا عل

176- نعمت تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 23 - 3,5,7,8,9

3 - پیدایش بشر و نعمت های نهفته در وجود او (قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل) ، نشانه و جلوه قدرت خدای رحمان

الرحمن . . . هو الذی أنشاکم و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده

5- قدرت شنوایی ، بینایی و تعقل ، از نعمت های الهی و در خور شکر و سپاس

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشکرون

7 - استفاده بهینه نکردن کافران تکذیب گر از نعمت شنوایی ، بینایی و تعقل

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشکرون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که شکر نکردن انسان ها در برابر نعمت ها، به معنای استفاده صحیح نکردن از آنها است.

8 - ناسپاسی بسیار انسان ها ، در برابر نعمت شنوایی ، بینایی و تعقل

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده

9 - کافران لجوج و دین گریز ، مردمی ناسپاس بوده و از نعمت شنوایی ، بینایی و تعقل بهره کافی نبرده اند .

و جعل لکم السمع و الأبصر و الأفئده قليلاً ما تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 123 - 9

9- اندیشه و مرام درست و بی انحراف ، ملاک ارزشمندی انسانهاست .

اتَّبِعْ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا و ما كان من المشركين

ص: 384

1- آثار تعلم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 41

41 - یهود در عین آگاهی به اینکه فراگیری سحر موجب محروم شدن آنان از همه مواهب اخروی خواهد شد، به آموزش آن پرداختند.

و لقد علموا لمن اشتریه ماله فی الآخره من خلق

«خلاق» به معنای بهره‌وافر و نصیب‌نیکوست. نکره بودن کلمه «خلاق» به همراه «من» زائیده، دلالت بر قلت دارد و ظاهر آن است که ضمیر در «علموا» به یهودیان بر می‌گردد.

2- آثار تعلم جادوی زیانبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 43

43 - یهودیان با آموزش سحرهای زیان‌آور، خویشان را تباه و بهای بدی را کسب کردند.

ماله فی الآخره من خلق و لبس ماشروا به أنفسهم

3- آداب تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 69 - 7

ص: 385

7- شکيبا بودن و اطاعت از معلم ، ادب و شرط تعلّم است .

و لا أعصى لك أمراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - كهف - 18 - 70 - 6

6- شتاب زدگی در پرسش ، پیش از فرارسیدن زمینه آگاهی ، دور از ادب تعلّم است .

فلا تسئلني عن شيء حتى أحدث لك

4- ارزش تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 7

7- « دانش و سوادآموزی » و « دانش پژوه و دانش آموز » ، برخوردار از ارزش و جایگاه ویژه در پیشگاه خداوند

و القلم و ما یسطرون

5- ارزش تعلم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 10

10 - زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن ، فراگیری قرآن و آموختن حکمت ، احکام و معارف دین ، دارای جایگاهی رفیع و

ارزشمند

كما أرسلنا فيكم رسولا .. و يعلمكم الكتب و الحکمه

6- ارزش تعلم دین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 10

10 - زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن ، فراگیری قرآن و آموختن حکمت ، احکام و معارف دین ، دارای جایگاهی رفیع و

ارزشمند

كما أرسلنا فيكم رسولا .. . و يعلمكم الكتب والحكمه

ص: 386

7- ارزش تعلم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 10

10 - زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن ، فراگیری قرآن و آموختن حکمت ، احکام و معارف دین ، دارای جایگاهی رفیع و ارزشمند

كما أرسلنا فيكم رسولا . . . و يعلمكم الكتب و الحكمة

8- اهمیت تعلم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 10

10 - جهل و ناآگاهی مشرکان ، فلسفه دستور خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر به حضور پذیرفتن آنان و ابلاغ پیام وحی به آنان

وإن أحد من المشركين استجارك فأجره . . . ذلك بأنهم قوم لا يعلمون

9- اهمیت تعلم عربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 2 - 7

7- دانستن زبان عرب ، شرط درک و فهم معارف و حقایق قرآن

إنا أنزلناه قرءاً عربياً لعلكم تعقلون

10- تشویق به تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 5

5 - تشویق خداوند ، به سوادآموزی و کسب علم و معرفت

و القلم و ما یسطرون

11- تعلم از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

12- برخورد ها و احتجاجات پیامبران ، شایان تأمل و منبعی برای اتخاذ شیوه ارشاد مردم است .

إذ قال لأبيه يأتى لِمَ تعبد ما لا يسمع

12- تعلم از خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 2

2- هدف موسی از همراه شدن با خضر ، بهره‌وری از علم رشد‌آفرین وی بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

«رشداً» اگر مفعولٌ له باشد، مفاد آیه این است که: «پیروی من، به منظور رشد یافتن است» که اگر مفعولٌ به باشد، مراد این است که: «تورا پیروی می‌کنم بر این اساس که آنچه را رشد است، به من بیاموزی.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 7

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود ، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخداد ها بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت . . . سأبتيك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

13- تعلم از ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 38

38 - فرشتگان می‌توانند با حضور در میان مردم ، آنان را آموزش دهند .

و ما يعلمان من أحد حتى يقولا . . . فيتعلمون منهما . . . و يتعلمون ما يضرهم

14- تعلم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

36 - جواز فراگیری و به کارگیری علم سحر در جهت منافع مردم

یتعلمون ما یضرهم و لاینفعهم

ص: 388

40 - کسانی که علم سحر را برای سوء استفاده و ضرر رسانی فراگیرند ، از مواهب آخرت محروم خواهند شد .

و لقد علموا لمن اشتریه ماله فی الآخره من خلق

ضمیر مفعولی در «اشتره» به «ما یضرهم و لاینفعهم» - که مراد آن سحرهای زیان آور است - بر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 12، 9

9 - فراگرفتن سحر از موسی (ع) و هم دستی با او در توطئه علیه فرعون ، از اتهامات فرعون به ساحران مؤمن بود .

إِنَّه لکبیرکم الذی علّمکم السحر

12 - سحر ، از علوم قابل تعلیم و یادگیری

علّمکم السحر

15- تعلیم حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 34، 35

34 - رساندن زیان به مردم با اعمال سحر و نیز آموختن آن به انگیزه مفسده جویی ، حرام و گناهی در حد کفر است .

فلا تکفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته .. و یتعلمون ما یضرهم و ل

35 - حرمت فراگیری علوم زیانبار و بی فایده

و یتعلمون ما یضرهم و لاینفعهم

16- تعلیم علم زیانبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 35

35 - حرمت فراگیری علوم زیانبار و بی فایده

و یتعلمون ما یضرهم و لاینفعهم

17- تعلم کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 3

3 - همه مردم، مخاطبان کتب آسمانی و موظف به فراگیری معارف و احکام آن هستند.

ص: 389

من بعد ما بينه للناس

18- تعلم کشتیرانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 32 - 15

15- خداوند ، مشوق آدمی به فراگیری کشتی رانی و دریانوردی و استفاده بهینه از دریا ها و رودها

و سخّر لکم الفلک لتجری فی البحر بأمره و سخّر لکم الأنهر

معنا و مفهوم تسخیر دریا و کشتی برای انسان، فراهم بودن استعدادها و زمینه های لازم برای بهره گیری است که انسان باید از این استعدادها و زمینه ها با تلاش و کوشش علمی و .. خود استفاده کند.

19- تعلم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 34 - 1

1 - آموزش بحث و احتجاج با مشرکان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند

قل هل من شرکائکم .. قل اللّٰه یدؤا الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 35 - 1

1 - آموزش بحث و احتجاج با مشرکان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

قل هل من شرکائکم من ینهدی الی الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 38 - 2

2- آموزش بحث و احتجاج با مشرکان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

أم یقولون افتریه قل فأتوا بسوره مثله

20- تعلم موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 69 - 1,5

ص: 390

1- موسی (ع) به شکلیا بودن در برابر کار های خضر و چیزهایی که از او فرا می گیرد، متعهد گردید .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لک أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است که موسی(ع) صبری را نوید می داد که آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لک أمراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 73 - 8

8- مفارقت از خضر (ع) و بازماندن از یادگیری علوم او، برای حضرت موسی (ع) امری دشوار بود .

لا تؤاخذنی بما نسیت و لا ترهقنی من امری عسراً

مقصود از «امر» در «من امری» همان متابعت خضر(ع) و فراگیری دانش از او است. بنابراین، مفاد این قسمت آیه، آن است که بالغو رخصت همراهی، مراد در مورد کار و هدف ام به زحمت و سختی مینداز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 21

21- موسی (ع)، سرانجام، به اسرار کار های شگفت خضر آگاه شد و توجیه و تأویل برخی حوادث را از او آموخت .

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبراً

«لم تسطع» در اصل «لم تستطع» بوده و حرف «تاء» برای تخفیف حذف شده است.

21- تعلم یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22

22- حکیمانه بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع)، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتییک ربک . . . ان ربک علیم حکیم

22- تهمت تعلم به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 103 - 2,3

2- کافران و مشرکان، قرآن را در میان مردم خود، آموزه های فرد عجمی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) معرفی می کردند.

ص: 391

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر . . . أعجمي

عجمی دانستن قرآن، از پاسخ خداوند که فرمود: «لسان الذی یلحدون إلیه أعجمی . . .» به دست می آید.

3- آموختن قرآن از بشر، یکی از تهمت های کافران و مشرکان به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) بود.

و لقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 14 - 2

2- اتهام مشرکان مکه به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درباره الهی نبودن سخنان آن حضرت و دریافت و آموزش مطالب از دیگران

وقالوا معلّم

23- دعوت به تعلم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 5

5- آموختن تعالیم قرآن و پایداری بر عمل به آن، دعوت خداوند از همه انسان ها است.

إن هو إلاّ ذکر للعلمین . لمن شاء منکم أن یتقیم

مخاطبان در «منکم» گرچه همان کسانی اند که «این تذهیبون» خطاب به آنان بود؛ ولی به قرینه «للعالمین» این رهنمود برای عموم مردم است.

24- ذکر منشأ تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 5

5- توجه به وابستگی تمام آموخته ها به خداوند، مایه اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توانایی بر عمل به وظیفه دریافت و قرائت قرآن

اقرأ . . . الذی علّم بالقلم

با توجه به «امی» و بی سواد بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تا زمان بعثت، خداوند پس از فرمان دادن آن حضرت به قرائت، خود را

معلم تمام اهل قلم معرفی کرده است تا آن حضرت را به امدادهای خویش امیدوار سازد.

25- روش تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 10

ص: 392

10 - مشاهده و بررسی شیوه زیست حیوانات ، روشی برای اندوختن تجربیات کارآمد در زندگی انسان

بیحث فی الارض لیریه کیف یوری سوءه اخیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 7

7- معلّم و مرّبی ، باید ككش و استعداد و تحمّل افراد را در نظر داشته باشد و دشواری های دانش آموختن را به نوآموزان گوشزد كند .

إنك لن تستطیع معی صبرًا

حضرت خضر(ع) قبل از آن كه موسی(ع) را به همراهی خود بپذیرد، مشكلات مسیر را برای او یادآوری، و نیز بر تحمّل نداشتن او تأکید می كند. از این آیه می توان به پیامی برای اهل دانش دست یافت و آن برآورد تحمّل متعلم و نیز گوشزد كردن دشواری های مسیر است.

26- زمینه تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 7

7- حس و تجربه (شنیدن و دیدن) ، زمینه شكوفایی ادراك و دانش های بشر *

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

این برداشت بدان احتمال است كه تقدم «السمع و الأبصار» بر «الأفئده» اشاره به مطلب مذکور داشته باشد.

27- زمینه تعلم از خضر(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 8

8- دریافت آموخته های خضر ، در دیدگاه موسی ، وابسته به پیروی از آن حضرت بود .

هل أتبعك علی أن تعلمن

28- شرایط تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- شكيبا بودن و اطاعت از معلم ، ادب و شرط تعلّم است .

ص: 393

و لا أعصى لك أمرًا

29- شرایط تعلم از خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 5

5- دستیابی به گوشه ای از دانش خضر و بندگان خاص خداوند، نیازمند صبر و تحمل فراوان است.

قال إنك لن تستطیع معی صبرًا

هشدار خضر به موسی (ع) در حقیقت، بیان این نکته نیز هست که برای همراه شدن با خضر و کسب معارف از او، صبر پولادین مورد نیاز است.

30- شرایط تعلم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 10

10- پیمودن راه تکامل و رسیدن به معارف ویژه الهی، نیازمند معلم و راهنما است.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علمت رشدًا

این که موسی (ع) خود را برای رسیدن به رشد، به تبعیت از خضر (ع) ناگزیر می بیند و برای ملاقات با وی، سفر و مشقت های آن را تحمل می کند، نشان احساس نیاز او به راهنما است.

31- صبر در تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 7

7- شکیبیا بودن و اطاعت از معلم، ادب و شرط تعلم است.

و لا أعصى لك أمرًا

32- علاقه به تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- موسى (ع) داراي اشتياق فراوان به فراگيري علوم خضر بود .

ص: 394

قال ستجدني إن شاء الله صابراً ولا أعصي لك أمراً

33- فلسفه تعلم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 12

12 - کسب معارف دینی ، مقدمه ای برای انذار و هدایت جامعه است .

ليتفقها في الدين ولينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم

34- ماروت و تعلم جادوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 16

16 - هاروت و ماروت ، علم سحر را از ناحیه خداوند دریافت می کردند . *

و ما أنزل على الملكين ببابل هاروت و مروت

35- منشأ تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 1

1 - تصمیم انسان به آموختن و پیمودن راه راست ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و ما تشاءون إلا أن يشاء الله

مفعول محذوف («و ما تشاءون») - به قرینه آیه قبل - تعبیری نظیر «أن تستقيموا» است.

36- وقت محرومیت از تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 21

21- قوای جسمی و عقلی در مرحله نهایی پیری ، به درجه ای کاهش می یابد که انسان از فراگیری محروم می ماند و تمامی دانسته های

پیشین خود را از دست می دهد .

منکم من یردّ إلى أرذل العمر لكيلا يعلم من بعد علم شيئاً

ص: 395

37- هاروت و تعلم جادوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 16

16 - هاروت و ماروت ، علم سحر را از ناحیه خداوند دریافت می کردند . *

و ما أنزل على الملكين ببابل هاروت و مروت

38- يهود و تعلم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 41، 43

41 - يهود در عين آگاهی به اینکه فراگیری سحر موجب محروم شدن آنان از همه مواهب اخروی خواهد شد ، به آموزش آن پرداختند .

و لقد علموا لمن اشترىه ماله في الآخرة من خلق

«خلاق» به معنای بهره وافر و نصیب نیکوست. نکره بودن کلمه «خلاق» به همراه «من» زائده، دلالت بر قلت دارد و ظاهر آن است که ضمیر در «علموا» به یهودیان بر می گردد.

43 - يهودیان با آموزش سحر های زیان آور ، خویشان را تباه و بهای بدی را کسب کردند .

ماله في الآخرة من خلق و لبس ماشروا به أنفسهم

39- تعليم

{ تعليم }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 7، 11

7 - تلاوت آیات الهی ، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت ، سرلوحه برنامه ها و مسؤولیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا بعث فيهم رسولا . . . يتلوا عليهم آياته و يزكيهم و يعلمهم الكتب و الحكمة

11 - پاکسازی جان ها و آموزش تعالیم دین ، دو مرحله از هدایت انسانها

يَزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكُتُبَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

هدایت انسانها، که مفهوم جمله «و ان كانوا ..» دلالت بر آن دارد، بیانگر هدف کلی بعثت است. بنابراین تلاوت و تزکیه و تعلیم می تواند مراحل برای تحقق این هدف، یعنی هدایت انسانها باشد.

ص: 396

40- آثار تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 8

8 - رسیدن امت ها به مقام تسلیم در گرو بعثت پیامبران؛ آموزش کتاب آسمانی و معارف و احکام دینی و پاک شدن از آلودگیهاست.

من ذریتنا امة مسلمة لك . . . ربنا وبعث فيهم رسولا منهم يتلوا ... يذكيهم

به نظر می رسد درخواست ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) برای بعثت پیامبری از میان ذریه آنها در پی درخواست تشکیل «امت مسلمه» بدین جهت باشد که: بعثت و هدفهای آن، از ضروریات بنیادی برای تشکیل «امت مسلمه» است.

41- آثار تعلیم زبان عربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 3 - 41 - 10

10 - فهم تفصیلی و روشن آیات قرآن، نیازمند آشنایی با زبان عربی و ظرافت های آن

کتاب . . . عربیاً لقوم یعلمون

برخی از مفسران فعل «یعلمون» را در آیه شریفه را، به منزله فعل لازم می دانند و لذا مفعولی برای آن نمی گیرند. بر این اساس «لقوم یعلمون»؛ یعنی، برای مردمی که دانا هستند. برخی دیگر بر آنند که «یعلمون» متعدی است و مفعول آن به قرینه «عربیاً» زبان و لغت عربی است؛ یعنی، «یعلمون هذه اللغة و اللسان». برداشت بالا با توجه به مبنای دوم است.

42- آثار تعلیم کتاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 8

8 - رسیدن امت ها به مقام تسلیم در گرو بعثت پیامبران؛ آموزش کتاب آسمانی و معارف و احکام دینی و پاک شدن از آلودگیهاست.

من ذریتنا امة مسلمة لك . . . ربنا وبعث فيهم رسولا منهم يتلوا ... يذكيهم

به نظر می رسد درخواست ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) برای بعثت پیامبری از میان ذریه آنها در پی درخواست تشکیل «امت مسلمه» بدین جهت باشد که: بعثت و هدفهای آن، از ضروریات بنیادی برای تشکیل «امت مسلمه» است.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 397

21 - تعلیم دهندگان علوم غریبه ، باید ضرر های آن علوم را به متعلمان گوشزد کرده و آنان را از سوء استفاده بر حذر دارند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

22 - ضرورت تلاش برای ایجاد تعهد در متعلمان به هنگام آموزش علوم به آنان

و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نحن فتنه فلا تکفر

44- ابزار تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 4 - 2

2 - قلم ، وسیله ای کارآمد در آموزش

الذی علّم بالقلم

45- ارزش تعلیم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 9

9 - آموزش کتاب آسمانی ؛ یادگیری حکمت ، احکام و معارف الهی و زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشان ، دارای جایگاهی رفیع

و ارجمند در دیدگاه پیامبران الهی

ربنا وابعث فیهم رسولا منهم یتلوا . . . یزکیهم

46- ارزش تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 9

9 - آموزش کتاب آسمانی ؛ یادگیری حکمت ، احکام و معارف الهی و زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشان ، دارای جایگاهی رفیع

و ارجمند در دیدگاه پیامبران الهی

ربنا وابعث فیهم رسولا منهم یتلوا . . . یزکیهم

47- ارزش تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 398

3- تعلیم قرآن، نعمت و ارزشی فراتر از اصل خلقت انسان و نعمت های دیگر

عَلَّمَ الْقُرْآنَ . خَلَقَ الْإِنْسَانَ

سوره «الرحمان»، حاوی بیان انواع نعمت هایی است که خداوند به انسان عطا کرده است. از این که مسأله تعلیم قرآن، سرآغاز همه نعمت ها و حتی آفرینش انسان قرار گرفته، مطلب بالا استفاده می شود.

48- ارزش تعلیم کتاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 9

9- آموزش کتاب آسمانی؛ یادگیری حکمت، احکام و معارف الهی و زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن، دارای جایگاهی رفیع و ارجمند در دیدگاه پیامبران الهی

ربنا وابعث فيهم رسولا منهم يتلوا .. يزكّهم

49- الگو در تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 102 - 9

9- ارائه نمونه های عینی از روش های قرآن برای تبیین معارف و حقایق

لاتسئلوا .. قد سألها قوم من قبلکم ثم اصبحوا بها کفرین

50- اهمیت تعلیم اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 7، 2

2- لزوم پذیرش پناهندگی کفار محاربی که به منظور آشنایی با معارف اسلام، درخواست پناهندگی می کنند .

وإن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلم الله

7- تضمین امنیت کفار محاربی که به منظور آشنایی با اسلام و معارف آن، پناهنده شوند و بازگرداندن آنان به مراکز امنشان - پس از

دریافت معارف - لازم است .

وإن أحد من المشركين استجارك . . ثم أبلغه مأمنه

ص: 399

51- اهمیت تعلیم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 7،8

7 - تلاوت آیات الهی بر مردم و پاکسازی آنان از آلودگی ها (شرک و . . .) از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از اهداف رسالت اوست .

یتلوا علیکم ءایتنا و یزکیکم

8 - تعلیم حقایق و معارف قرآن و آموزش حکمت به مردم ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از هدف های رسالت اوست .

و یعلمکم الکتب و الحکمه

52- اهمیت تعلیم تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 1،7

1 - خداوند ، برای فراگیری تورات و عمل به دستورات آن از بنی اسرائیل پیمان گرفت .

و إذ أخذنا میثقتکم . . . خذوا ما آتینکم

«میثاق» به معنای پیمان مؤکد است و جمله «خذوا . . .» بیانگر مورد پیمان می باشد. گرفتن کتابهای آسمانی (خذوا ما آتیناکم) به این معناست که: پذیرفته شوند و به احکام آنها عمل گردد.

7 - خداوند ، بنی اسرائیل را به فراگیری احکام و معارف تورات و همواره به یادداشتن آن فراخواند .

و اذکروا ما فیه

«ذکر» به دانشی گفته می شود که انسان آن را به خاطر داشته و فراموش نکرده باشد. بنابراین «اذکروا ما فیه»؛ یعنی، محتوای تورات را فرا گیرید و آن را همواره به خاطر داشته باشید.

53- اهمیت تعلیم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 3 - 7

7- هدف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعلیم کتاب و حکمت به همه انسان های عصر خود و نسل های بعد است .

و یعلّمهم الکتب . . . و آخرین منهم

54- اهمیت تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 3

ص: 400

3- معارف دین ، سزاوار جستوجو و تلاش در راه فراگیری آن از محضر عالمان

من جاءك يسعی

55- اهمیت تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 6

6- تلاوت آیات الهی ، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت ، اصول و محور های برنامه رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت خلق

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 2

2- آشنایی با معارف قرآن ، امری ضروری و مورد ترغیب از سوی خداوند

فمن شاء ذکره

56- اهمیت تعلیم کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 6

6- تلاوت آیات الهی ، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت ، اصول و محور های برنامه رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت خلق

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

57- پرسش در تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 71 - 7

7- برانگیختن داوری وجدان از طریق طرح پرسش، از روشهای تبلیغی قرآن

قل أَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا

58- تشويق به تعليم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 401

8 - مبارزه با بی سوادى و ترغيب به دانش آموزى و نوشتن و خواندن ، داراى اولويت نخست در برنامه هدايتى و تربيتى جامعه اسلامى و القلم و ما يسطرون

برداشت ياد شده، با توجه به اين حقيقت است كه اين آيه، در دوره نخستين بعثت در مكه نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - ضحى - 93 - 10 - 6

6 - خداوند ، با بيان هدايت هاى خويش به پيامبر (صلى الله عليه و آله) و رهانيدن آن حضرت از ناگاهى ها ، او را به آموختن دانسته هاى خود به جويندگان آن تشويق كرد .

و وجدك ضالاً فهدى . . . و أمّا السائل فلاتنهر

59- تشويق به تعليم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عبس - 80 - 12 - 2

2 - آشنايى با معارف قرآن ، امرى ضرورى و مورد ترغيب از سوى خداوند

فمن شاء ذكره

60- تعليم آداب معاشرت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 58 - 1

1 - پدر و مادر ، وظيفه دارند كه آداب و چگونگى ورود به اتاق و محل استراحت خود را به فرزندان نابالغ خويش بياموزند .

يأئها الذين ءامنوا ليستذنكم الذين ملكت أيمنكم و الذين لم يبلغوا الحلم منكم ث

فعل امر «ليستذنكم» هر چند در ظاهر متوجه بردگان و فرزندان نابالغ است؛ ولى به قرينه اين كه خطاب «يأئها الذين آمنوا» متوجه پدران و مادران مؤمن است و نيز چون فرزندان نابالغ مكلف نيستند تا بشود به آنان امر و نهى كرد، از اين رو اين امر متوجه اوليائى فرزندان خواهد بود كه آنان بايد محتواى اين دستور را به فرزندان خويش بياموزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 9

9- آموزش اخلاق و آداب معاشرت ، از وظایف پدر درباره فرزند خویش است .

بینی . . . و لاتصعّر خدک للناس . . . و اغضض من صوتک

ص: 402

61- تعلیم ادب در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 5 - 4

4 - تعلیم ادب از سوی خداوند ، به اعراب در معاشرت با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لا تَقْدَمُوا... لا تَرْفَعُوا... و لا تَجْهَرُوا له... إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ... و لو أَنَّهُمْ ص

62- تعلیم استعاذه به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 1 - 5

5 - خداوند ، آموزنده الفاظ استعاذه به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل

63- تعلیم اسما به آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 10، 11، 5، 1

1 - خداوند آدم (ع) را با استعداد فراگیری دانشهایی ویژه آفرید و تمامی حقایق و اسامی آنها را به وی آموخت .

و علّم آدم الأسماء كلها

جمله «علّم آدم» عطف بر جمله ای مقدر است که به خاطر وضوحش در کلام آورده نشده است. آن جمله به قرینه «إني جاعل...» می تواند این گونه باشد: فخلق آدم جديراً للخلافه و ...

5 - حقایق تعلیم داده شده به آدم (ع) درباره موجوداتی ذی شعور و عاقل بوده است .

و علّم آدم الأسماء كلها ثم عرضهم على الملكة

ضمیر «هم» معمولاً برای موجودات ذی شعور و عاقل به کار می رود. بنابراین ارجاع ضمیر «هم» به «الاسماء» می تواند، گویای برداشت فوق باشد.

10 - «عن ابی العباس : عن ابی عبدالله (ع) سألته عن قول الله « وعلّم آدم الأسماء كلها » ماذا علمه ؟ قال : الأرضين و الجبال و

الشعاب و الأودية ثم نظر إلى بساط تحته فقال : وهذا البساط مما علّمه ;

ابوالعباس گوید: درباره سخن خداوند «و تعلیم داد خداوند به آدم تمامی اسامی را» از امام صادق سؤال کردم: چه چیز را خداوند به آدم تعلیم داد؟ آن حضرت فرمود: زمینها، کوهها، دره ها و بیابانها بود. سپس امام نگاهی به فرش زیر پا انداخت و فرمود: اسم این فرش را نیز از اسامی تعلیمی به آدم (ع) بود».

ص: 403

11 - امام صادق (ع) فرمود: «إن الله تبارك وتعالى علم آدم (ع) أسماء حجج الله كل ها ثم عرضهم - وهم أرواح - على الملائكة فقال « أنبئوني بأسماء هؤلاء ان كنتم صادقين » بأنكم أحق بالخلافه في الأرض لتسييحكم و تقدسيكم من آدم (ع) ;

خداوند تبارك و تعالی به آدم (ع) اسامی تمامی حجت‌های خود را آموخت؛ سپس روح آنان را بر ملائکه عرضه داشت و فرمود: مرا از اسامی آنان آگاه نمایید اگر راست می گوئید که شما به خلافت در زمین به خاطر تسییح و تقدیستان از آدم سزاوارترید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 14، 1

1 - خداوند به آدم (ع) فرمان داد تا نام هر یک از حقایق هستی را برای فرشتگان بازگو کند .

قال يأدم أنبئهم بأسمائهم

14 - از امام صادق (ع) روایت شده که : «إن الله تبارك وتعالى علم آدم أسماء حجج الله كل ها . . . فقال : . . . « أنبئهم بأسمائهم فلما أنبأهم بأسمائهم » وقفوا على عظيم منزلتهم عند الله تعالى فعلموا أنهم أحق بأن يكونوا خلفاء الله في أرضه و حججه على بريته و قال لهم : « ألم أقل لكم إني أعلم غيب السماوات و الأرض و أعلم ما تبءون و ما كنتم تكتمون » . . . ;

خداوند تبارك و تعالی اسامی تمام حجت‌های خود را به آدم آموخت، پس [خطاب به آدم] فرمود: ملائکه را از اسامی آنان آگاه نما و چون آنان را از اسامی آگاه ساخت ملائکه به جایگاه بزرگ آنان در نزد خداوند واقف شدند و دانستند که آنان برای خلافت خدا در زمین و حجت بر مردمان سزاوارترند. و خداوند به ملائکه فرمود: «آیا به شما نگفتم من غیب آسمانها و زمین را می دانم و نیز می دانم آنچه شما آن را آشکار می کنید و آنچه آن را پنهان می داشتید» . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 1

1 - خداوند پس از تعلیم حقایق هستی به آدم (ع) و اثبات لیاقت وی برای خلافت، از فرشتگان خواست تا بر او سجده کنند .

و علم آدم الأسماء كلها . . . و إذ قلنا للملائكة اسجدوا لأدم

64- تعلیم اسما به ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 10

10 - اثبات برتری آدم (ع) بر فرشتگان و تفهیم فضیلت او بر ایشان، از هدف های فرمان خدا به آدم (ع) (تعلیم اسما به فرشتگان)

قال يٰ ادم انبئهم باسمائهم

به قرینه آیه بعد می توان گفت: از اهداف فرمان خداوند به آدم(ع) - مبنی بر تعلیم اسما به فرشتگان - اثبات برتری او بر آنها بوده است.

ص: 404

65- تعلیم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 9،12

9- آموزش علوم و حقایقی که بشر از دستیابی به آنها ناتوان است ، از اهداف و برنامه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد .

و یعلمکم ما لم تکنوا تعلمون

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاوه بر معالم دینی و معارف الهی ، علوم دیگری را نیز به مردم آموزش داد . *

و یعلمکم ما لم تکنوا تعلمون

ب) علومی غیر از آنها که جمله «یعلمکم ما لم تکنوا تعلمون» رساننده آن است.

66- تعلیم اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 16 - 6

6 - لزوم شناخت و فراگیری رهنمود های الهی

و اسمعوا

برداشت یاد شده، براساس این احتمال است که مقصود از «اسمعوا»، گوش فرادادن به کلام الهی برای درک و شناخت آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 15

15 - «أبی بصیر قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : «قوا أنفسكم وأهلیکم ناراً وقودها الناس والحجاره» قلت : هذه نفسی أقیها فكیف أقی أهلی ؟ قال : تأمرهم بما أمرهم الله و تنهاهم عما نهاهم الله عنه فإن أطاعوك كنت قد وقیتهم و إن عصوك فکنت قد قضیت ما علیک ;

ابی بصیر 47یرگوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند: «قوا أنفسکم و أهلیکم ناراً..» سؤال کردم و گفتم: نفس خود را از آتش حفظ می کنم; چگونه خانواده خود را حفظ کنم؟ فرمود: آنان را به آنچه خداوند امر فرموده، امر کن و از آنچه خدا نهی فرموده، نهی کن. پس اگر از تو پیروی کردند، تو آنان را حفظ نموده ای و اگر نافرمانی کردند، تو تکلیف خود را انجام داده ای».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 1

1 - خداوند ، راه های نیک و بد را به انسان ها شناسانده است .

و هدینه النجدین

«نَجْدٌ» به معنای راه آشکاری است که در ارتفاع باشد. (قاموس)

ص: 405

68- تعلیم به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل اللهم مالک الملک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 1

1 - استعاذه (پناه بردن) به خدا از وسوسه های شیطان، از رهنمود های الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقل رب أعوذ بک من همزت الشیطان

«عوذ» (مصدر «أعوذ») به معنای پناه بردن و «همزه» (مفرد «همزات») به معنای وسوسه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 98 - 1

1 - استعاذه (پناه بردن) به خدا از روی آوردن و حضور شیاطین، دعای تعلیمی از سوی خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقل أعوذ بک من همزت الشیطان . و أعوذ بک رب أن یحضرون

69- تعلیم تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 11

11 - لزوم هجرت برای فراگیری معارف دینی و احکام الهی

ألا المستضعفین . . . ولا یهتدون سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 17

17 - خداوند آموزگار مسیح در فراگیری علوم ، معارف دین و کتب آسمانی

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

ص: 406

70- تعلیم تعبیر رؤیا به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد.

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت .. واتبعت مله اباؤی

جمله «اتبعت ..» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف (ع) از علوم الهی، نقش داشته است.

71- تعلیم توبه به آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 37 - 3,7,2

2- خداوند کلمات پر ارزشی را به آدم (ع) تلقین کرد تا با توسل به آنها، در پیشگاه خداوند توبه کند.

فتلقى ادم من ربه کلمت

«تلقى» (مصدر تلقی) به معنای: گرفتن و دریافت کردن است و معنای جمله «فتلقى ..» چنین می شود: آدم (ع) از جانب خداوند کلماتی را دریافت کرد. نکره آوردن «کلمات» دلالت بر عظمت و ارجمندی آن کلمات دارد.

3- توبه آدم (ع) و دریافت کلمات از ناحیه خداوند، پس از استقرارش در زمین بود. *

ولکم فی الارض مستقر .. فتلقى ادم من ربه کلمت

برداشت فوق با عنایت به حرف «فاء» در «فتلقى ..» - که برای ترتیب است - استفاده می شود.

7- تلقین کلمات به آدم (ع) (تعلیم چگونه توبه کردن و به درگاه خدا نیاز بردن) جلوه ای از رحمت خداوند بر او بود.

فتلقى ادم من ربه کلمت .. إنه هو التواب الرحیم

در برداشت فوق، «الرحیم» در ارتباط با جمله «فتلقى ..» معنا شده است و مقتضای آن این است که: رحیمیت خداوند موجب شد که کلمات رابه آدم (ع) آموزش دهد.

72- تعلیم توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 17

17- بعثت پیامبران برای آموزش توحید و نفی شرک ، از تفضّلات الهی بر مردم است .

ما کان لنا أن نشکر .. . ذلک من فضل الله ... علی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 407

1- یعقوب (ع) در آستانه سفر فرزندانیش به مصر، آنان را با معارفی الهی آشنا ساخت و حقایقی از توحید را به آنان تذکر و تعلیم داد.

قال یبنی لا تدخلوا .. و علیه فلیتوکل المتوکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور آموختن توحید به مردم

قل هو الله أحد

73- تعلیم توحید به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 1

1 - خداوند، آموزنده توحید به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل هو الله أحد

74- تعلیم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 15، 11، 9، 3

3 - شیاطین علومی از سحر را بر مردم عصر سلیمان تلاوت کرده و به آنها جادوگری می آموختند.

ما تتلوا الشیطین علی ملک سلیمان .. یعلمون الناس السحر

فعل «تتلوا» از مصدر تلاوت (خواندن و قرائت کردن) است. مراد از «ما»ی موصوله - به قرینه فرازهای بعد - سحر و مانند آن می باشد. متعلق «تتلوا» به دلیل «یعلمون الناس» «علی الناس» می باشد. یعنی، یهود دنباله رو سحری بودند که شیاطین آن را برای مردم می خواندند.

9 - کفرورزی شیاطین با تعلیم سحر به مردم

ولکن الشیطین کفروا یعلمون الناس السحر

11 - گروهی از یهودیان به آموختن سحر های تعلیم داده شده از سوی شیاطین روی آورده و به جادوگری پرداختند .

واتبعوا ما تتلوا الشیطان

ضمیر در «اتبعوا» به «فریق من الذین أوتوا الكتاب» در آیه قبل بر می گردد.

15 - هاروت و ماروت به مردمان بابل سحر می آموختند .

و ما أنزل علی الملکین . . . و ما یعلمان من أحد

ص: 408

52 - از امام جعفر صادق (ع) درباره سخن خداوند که می فرماید: «... و ما أنزل على الملكين ببابل هاروت و ماروت» روایت شده که فرمود: «و کان بعد نوح (ع) قد کثر السحره...»;

بعد از حضرت نوح(ع) ساحران نیرنگباز زیاد گشتند و خداوند دو فرشته رابه سوی پیامبر آن زمان فرستاد تا آنان به آن پیامبر، شیوه های سحر ساحران و کارهایی را که با آن، سحر باطل و مردود می شود بیاموزند. سپس آن پیامبر شیوه های سحر را فرا گرفت و به فرمان خداوند آن را به بندگان خدا نیز آموخت و به آنان گفت: جلو سحر ساحران را بگیرید و آن را باطل نمایید و آنان را نهی کرد از اینکه مردم را سحر کنند... و (کلام خدا که فرمود): «آن دو فرشته هیچ کس را تعلیم سحر نمی دادند مگر اینکه از قبل می گفتند ما وسیله آزمایش هستیم»؛ یعنی، آن پیامبر به دو فرشته دستور داد که به صورت بشر ظاهر شوند و آنچه از خدا درباره سحر و ابطال آن آموخته اند به مردم یاد بدهند... پس خدای عز و جل به آنان فرمود: با سحر و ضربه زدن به دیگران و دعوت مردم به این که ما بر قدرت احیا و اماتة داریم و کارهایی می کنیم که فقط خداوند به آن قدرت دارد، کافر نشوید و خداوند فرموده: «و ما هم بضارین به من أحد إلا بإذن الله»؛ یعنی، آنان که سحر را فرا گرفته بودند نمی توانستند بدون اجازه و علم خدا به کسی زیانی برسانند؛ زیرا اگر خدا می خواست، با زور جلوی آنها را می گرفت. و نیز فرموده: «آنان از علوم سحر چیزهایی را یاد می گرفتند که در جهت زیان آنها بود نه نفعشان» (یعنی) آنان چیزهایی فرا می گرفتند که موجب ضرر در دینشان بود و نفعی در آن نبود... و (نیز خداوند) فرمود: «و لقد علموا لمن اشتریه ماله فی الآخره من خلق»؛ زیرا آنان معتقد بودند که آخرتی در کار نیست پس آنان معتقد بودند وقتی که آخرتی نباشد بهره و نصیبی هم بعد از دنیا نیست و به فرض بعد از دنیا آخرتی باشد، آنان به سبب کفرشان از آن محروم خواهند بود...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 12

12 - سحر ، از علوم قابل تعلیم و یادگیری

عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ

75- تعلیم جادو در بابل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 13

13 - یهودیان برای مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاوه بر انکار بشارت های تورات ، از سحر و جادو مدد می گرفتند .

نَبذْ فَرِيقَ... كَتَبَ اللَّهُ وِراءَ ظُهُورِهِمْ... وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانِ

در آیه قبل گذشت که جمله «نَبذْ فَرِيقَ» پس از «لَمَّا جَاءَهُمْ» می رساند که: یهود به خاطر اینکه بتوانند رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را انکار کنند بشارت های تورات را درباره آن حضرت، نادیده گرفتند. عطف جمله «اتَّبِعُوا...» بر «نَبذْ فَرِيقَ» نیز اقتضا می کند که دنبال کردن سحر به همین منظور بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 2،7

2 - تلاوت آیات الهی، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و...) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند.

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یتزکیهم

7 - تلاوت آیات خدا، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت و پاکسازی مردم از آلودگی ها، از وظایف پیامبران و از اهداف بعثت ایشان است.

یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یتزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 8

8 - تعلیم حقایق و معارف قرآن و آموزش حکمت به مردم، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از هدف های رسالت اوست.

و یعلمکم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع)، کتاب (قوانین الهی)، حکمت (معارف الهی)، تورات و انجیل را آموخت.

و یعلمه الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 7،9

7 - تلاوت آیات الهی، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت، سرلوحه برنامه ها و مسؤولیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اذا بعث فیهم رسولا... یتلوا علیهم ءایته و یتزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

9 - طهارت و پاکی نفس ، زمینه فراگیری دانش کتاب الهی و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکر «تزکیه» بر «تعلیم کتاب»، بیانگر این نکته است که بدون تزکیه، فراگیری دانش کتاب الهی، به گونه ای که مقصود انبیاست، ممکن نیست.

77- تعلیم حمد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 410

قل اللهم مالك الملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل اللهم

کلمه «اللهم» در زبان عرب، اختصاصاً برای ندای خداوند به وقت دعا به کار می رود؛ یعنی، یا الله.

78- تعلیم حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 19

19 - لزوم آموختن برخی از دستورات تذکیه، به سگان و درندگان مخصوص شکار

تعلّمونهنّ مما علمکم الله

مراد از «علمکم الله» به مناسبت مورد، دستورات ذبح و تذکیه حیوانات است، و «من» در «مما علمکم» برای تبعیض است. یعنی برخی از دستورات تذکیه را به درندگان شکاری یاد دهید.

79- تعلیم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 12، 11

11 - خداوند علومی را که مشیت او اقتضا می کرد به داود آموخت .

وعلّمه ممّا یشاء

12 - خداوند برخی دانش های درخواستی داود را به وی آموخت . *

وعلّمه ممّا یشاء

چنانچه «من» در «مما یشاء» برای تبعیض باشد، مراد از ضمیر فاعلی در «یشاء»، داود خواهد بود؛ نه الله. چون معنا ندارد خداوند چیزی را بخواهد؛ ولی برخی از آن انجام پذیرد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 24

24 - رشد علم و آگاهی انبیا ، در پرتو تعلیم و هدایت الهی

فلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمَنَّ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

البته این برداشت مبتنی است بر اینکه مراد از «كألذی مرّ . . .» پیامبر باشد.

ص: 411

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 7، 1

1 - خداوند کلاغی را برای آموزش دفن هاییل به سوی قاییل گسیل داشت .

فبعث الله غراباً .. لیریه کیف یوری سوءه اخیه

7 - خداوند ، عامل اصلی در یادگیری بشر ، حتی در علوم تجربی و حسی

فبعث الله غراباً .. لیریه کیف یوری سوءه اخیه

در برداشت فوق ضمیر فاعلی در «لیریه» به «الله» برگردانده شده است. یعنی علی رغم اینکه قاییل با مشاهده کند و کاو کلاغ دانشی را فرا گرفته است ولی عامل اصلی در این تعلیم، خداوند بوده است و او این تجربه را به قاییل آموخته است.

80- تعلیم دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل اللهم مالک الملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل اللهم

کلمه «اللهم» در زبان عرب، اختصاصاً برای ندای خداوند به وقت دعا به کار می رود؛ یعنی، یا الله.

81- تعلیم دعا به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 1

1- تعلیم خواستی ها و گونه نیایش و دعا ، از سوی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قل رب ادخلنی مدخل صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤنون - 23 - 118 - 1

1 - تعلیم روش دعا و نیایش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

ص: 412

وقل ربّ . . . خیر الرحمین

82- تعلیم دعا به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 29 - 6

6 - تعلیم روش دعا به نوح (ع) از سوی خدا

فقل الحمد لله . . . وقل ربّ أنزلنی منزلاً مبارکاً و أنت خیر المنزلین

83- تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 2,4

2 - تلاوت آیات الهی ، تعلیم کتاب آسمانی ، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و . . .) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها ، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند .

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یرزقهم

4 - دعا برای نیل فرزندان به فراگیری معالم و احکام الهی و تربیت دینی امری نیکو و شایسته است .

ربنا وبعث فیهم رسولا . . . و یرزقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 11

11 - پیراستن مردم از آلودگی ها و تعلیم قرآن ، احکام و معارف دین ، از وظایف اساسی مبلغان دین و از رؤوس برنامه های آنان است .

یتلوا علیکم ءایتنا و یرزقکم و یعلمکم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 11

11 - پاکسازی جان ها و آموزش تعالیم دین ، دو مرحله از هدایت انسانها

يَزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكُتُبَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

هدایت انسانها، که مفهوم جمله «و ان كانوا ..» دلالت بر آن دارد، بیانگر هدف کلی بعثت است. بنابراین تلاوت و تزکیه و تعلیم می تواند مراحل برای تحقق این هدف، یعنی هدایت انسانها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 413

1 - تفهیم معارف دینی به انسان های مستعد ، از سنت های خداوند

و لو علم الله فيهم خيرا لأسمعهم

84- تعلیم ذبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 8

8 - آموزش کیفیت ذبح کردن (بردن نام خدا به هنگام سربریدن یا نحر کردن حیوان) به مردم ، یکی از فلسفه های حج

لیشهدوا منفع لهم و یذکروا اسم الله فی آیام معلومت

«یذکروا» عطف بر «یشهدوا» است و با توجه به این که لام «لیشهدوا» برای تعلیل است و بیانگر فلسفه تشریح حج می باشد، عطف

«یذکروا» بر «یشهدوا» بیان یکی دیگر از حکمت های تشریح حج خواهد بود.

85- تعلیم روش احتجاج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 80 - 11

11 - خداوند ، تعلیم دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چگونه استدلال کردن و پاسخ گفتن به ادعا های واهی

قل أتخذتم عند الله عهداً .. أم تقولون علی الله ما لاتعلمون

برداشت فوق از کلمه «قل» استفاده شده است.

86- تعلیم روش پاسخ به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 83 - 3

3- خداوند ، شیوه پاسخ گویی به پرسش های مردم را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعلیم داده است .

و یسئلونک .. قل سأتلوا علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 111 - 2

ص: 414

2- تعلیم شیوه ستایش به انسان ها از سوی خداوند

وقل الحمد لله الذی لم یتخذ ولداً

88- تعلیم روش کشف حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 3

3- خداوند، در برابر مثل های باطل و توصیف های غیر واقعی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بهترین راه کشف حقیقت و تفسیر جریان حق و باطل را به آن حضرت ارائه می کرد.

و لایأتونک بمثل إلاّ جئنک بالحقّ و أحسن تفسیراً

89- تعلیم زره سازی به داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 11 - 5

5- آموزش صنعت زره سازی به داود (ع)، از جمله فضیلت های اعطا شده از جانب خداوند به او

و لقد ءاتینا داود متّاً فضلاً... أن اعمل سبغت و قدر فی السرد

90- تعلیم سپاه سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 17 - 3

3- وجود تمرین، آموزش و آماده سازی مستمر در سپاه سلیمان

فهم یوزعون

«وَزَعٌ» به معنای مرتب کردن، به صف کردن و آرایش دادن لشگر برای جنگ

91- تعلیم سگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 32،11،10

10 - سگ ، از حیوانات قابل تعلیم و فرمانبری

و ما علمتم من الجوارح مکلبین تعلمونهن

ص: 415

11 - جواز تعلیم سگ برای شکار

و ما علمتم من الجوارح مکلبین

19 - لزوم آموختن برخی از دستورات تذکیه ، به سگان و درندگان مخصوص شکار

تعلّمونهنّ مما علمکم اللّٰه

مراد از «علمکم اللّٰه» به مناسبت مورد، دستورات ذبح و تذکیه حیوانات است، و «من» در «مما علمکم» برای تبعیض است. یعنی برخی از دستورات تذکیه را به درندگان شکاری یاد دهید.

32 - آموزش سگ ، بهنگام فرستادن برای شکار ، کافی در صدق شکاری بودن و حلّیت صیدش

و ما علمتم من الجوارح مکلبین تعلّمونهنّ مما علمکم اللّٰه

از امام صادق(ع) در مورد سگ شکاری روایت شده: .. و ان کان غیر معلم یعلمه فی ساعته حین یرسله فیأکل منه فانه معلم ...

کافی، ج 6، ص 205، ح 14؛ نورالثقلین، ج 1، ص 590، ح 36.

92- تعلیم سنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 105 - 13

13 - فراگیری قران و سنت ، شرط تصدی سمت قضاوت

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىٰكَ اللَّهُ

ظاهراً مراد از «ما اریک»، احکامی است که در قرآن به آنها تصریح نشده و خداوند آنها را به پیامبر(صلی الله علیه و آله) آموخته است. در برداشت فوق از آنها به سنت پیامبر(صلی الله علیه و آله) تعبیر شده است.

93- تعلیم شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 9

9 - تعلیم شیوه شکر و سپاس گزاری هنگام تسلط بر موهبت های طبیعی ، از سوی خداوند

ثمّ تذكروا نعمه ربّكم . . . و تقولوا سبحن الذی سخر لنا هذا

94- تعلیم شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 13،24

13 - برخی از شیاطین آموزش دهنده روشهای شیطانی به بعض دیگرند.

ص: 416

یوحی بعضهم إلى بعض زخرف القول

از اینکه بعضی وحی و اشاره می کنند و طبعاً برخی آن را می پذیرند، برداشت فوق استفاده شده است.

24- روی عن أبي جعفر(ع) فی معنی قوله: «یوحی بعضهم إلى بعض» إن الشیاطین یلقى بعضهم بعضا فیلقى الیه ما یغوی به الخلق ..

از امام باقر(ع) درباره «یوحی بعضهم ..» روایت شده است: بعضی از شیاطین با بعض دیگر ملاقات و آنچه باعث گمراه کردن مردم است، به آنان می آموزند ...

95- تعلیم علم غیب به یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 7

7- پیروی یوسف (ع) از آیین ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موجب عنایت خدا به وی و آموزش علم غیب و دانش تعبیر رؤیا به او شد

ذلکما مما علمنی ربی انی ترکت .. واتبعت مله اباؤی

جمله «اتبعت ..» عطف بر «ترکت» در آیه قبل است. بنابراین دلالت می کند که: پیروی از آیین ابراهیم نیز در بهره مند شدن یوسف(ع) از علوم الهی ، نقش داشته است.

96- تعلیم عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع) ، کتاب (قوانین الهی) ، حکمت (معارف الهی) ، تورات و انجیل را آموخت .

و یعلمه الكتاب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 19

19 - تورات و انجیل ، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می توانست آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

97- تعلیم فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 4

4 - دعا برای نیل فرزندان به فراگیری معالم و احکام الهی و تربیت دینی امری نیکو و شایسته است .

ربنا وبعث فیهم رسولا . . . ویزگیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 1

1 - پدر و مادر ، وظیفه دارند که آداب و چگونگی ورود به اتاق و محل استراحت خود را به فرزندان نابالغ خویش بیاموزند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ث

فعل امر «لِيسْتَذِنَكُمْ» هر چند در ظاهر متوجه بردگان و فرزندان نابالغ است؛ ولی به قرینه این که خطاب «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا» متوجه پدران و مادران مؤمن است و نیز چون فرزندان نابالغ مکلف نیستند تا بشود به آنان امر و نهی کرد، از این رو این امر متوجه اولیای فرزندان خواهد بود که آنان باید محتوای این دستور را به فرزندان خویش بیاموزند.

98- تعلیم قایل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 5.6

5 - کلاغ گسیل داده شده برای تعلیم قایل ، آگاه به تحیر و سرگردانی وی برای دفن هاییل

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيرِيهَ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ

در برداشت فوق ضمیر فاعلی در «لیریه» به «غراب» برگردانده شده است. یعنی کلاغ به انگیزه نشان دادن چگونگی دفن به قایل در زمین کاوش می کرد و چیزی را در آن نهان می ساخت.

6 - فاصله زمانی اندک میان مرگ هاییل و گسیل کلاخی برای آموزش قایل

فَقْتَلَهُ . . . فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا

عطف «بعث» بر «قتله» به وسیله «فاء»، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 105 - 12،13

12 - متصدیان امر قضا، وظیفه دار فراگیری دانش قضا و علوم مربوط به آن

لتحکم بین الناس بما اریک اللّٰه

13 - فراگیری قران و سنت، شرط تصدی سمت قضاوت

ص: 418

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىٰكَ اللَّهُ

ظاهراً مراد از «ما اریک»، احکامی است که در قرآن به آنها تصریح نشده و خداوند آنها را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) آموخته است. در برداشت فوق از آنها به سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعبیر شده است.

100- تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 8،11

8 - تعلیم حقایق و معارف قرآن و آموزش حکمت به مردم، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از هدف های رسالت اوست .

و یعلمکم الکتب و الحکمه

11 - پیراستن مردم از آلودگی ها و تعلیم قرآن، احکام و معارف دین، از وظایف اساسی مبلغان دین و از رؤوس برنامه های آنان است .

یتلوا علیکم آیتنا و یزکیکم و یعلمکم الکتب و الحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 9

9 - طهارت و پاکی نفس، زمینه فراگیری دانش کتاب الهی و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکر «تزکیه» بر «تعلیم کتاب»، بیانگر این نکته است که بدون تزکیه، فراگیری دانش کتاب الهی، به گونه ای که مقصود انبیاست، ممکن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 3

3 - ابن ام مکتوم، خواهان فراگیری معارف قرآن بود .

فمن شاء ذکره

آیه شریفه تلویحاً حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به دو دسته تقسیم می کند و - به قرینه آیات پیشین - عبارت «من شاء» به ابن ام مکتوم نظر دارد.

101- تعلیم قرآن به انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 2 - 2، 1

1 - خداوند ، معلم انسان و تعلیم دهنده قرآن

ص: 419

الرحمن . علّم القرآن

2- نزول قرآن و تعلیم آن به انسان ، تبلور رحمت گسترده خداوند به خلق

الرحمن . علّم القرآن

اسناد تعلیم به اسم «رحمان»، بیانگر مطلب بالا است.

102- تعلیم قرآن به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 6 - 2

2- روی آوردن جبرئیل به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جهت تعلیم قرآن به آن حضرت

علّمه شدید القوی . . . فاستوی

برداشت یاد شده بر این اساس است که متعلق «استوی» حذف شده و تقدیر آن «فاستوی إلیه» می باشد (آهنگ پیامبر کرد).

103- تعلیم قرآن محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 2

2- فراگرفتن قرآن و حفظ آن و دارا بودن تسهیلات خدا دادی ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از شرایط لازم برای ارشاد مردم برخوردار ساخته بود .

سنقرنک فلاتنسی . . . و نیسّرك لیسری . فذکر

حرف «فاء»، فرمان ارشاد و تذکر را بر آیات پیشین تفریع کرده است. در آن آیات، از توانمندی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر قرائت، حفظ و پی گیری آسان تعالیم قرآن سخن به میان آمده بود. بنابراین وجود آن ویژگی ها، مقدمه لازم برای اقدام به تذکر است.

104- تعلیم کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 7

7- تلاوت آیات الهی ، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت ، سرلوحه برنامه ها و مسؤولیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا بعث فيهم رسولا . . . يتلوا عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتب والحكمة

ص: 420

105- تعلیم کتاب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 2،7

2 - تلاوت آیات الهی، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و...) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند.

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یتزکیهم

7 - تلاوت آیات خدا، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت و پاکسازی مردم از آلودگی ها، از وظایف پیامبران و از اهداف بعثت ایشان است.

یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمه و یتزکیهم

106- تعلیم کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 13

13 - فراگیری کتاب آسمانی و تنظیم عقاید و اعمال بر محور آن، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

خذوا ما ءاتینکم بقوه و اذکروا ما فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 4

4 - ابلاغ و تعلیم حقایق کتاب های آسمانی (احکام و معارف دین و براهین آنها) به مردم، وظیفه ای بر عهده عالمان دینی

إن الذین یتکتمون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینة للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 17

17 - خداوند آموزگار مسیح در فراگیری علوم، معارف دین و کتب آسمانی

و اذ علمتک الکتب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 171 - 11

11 - فراگیری کتاب آسمانی و تنظیم عقاید و اصول بر محور آن ، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

خذوا ماء اتینکم بقوه و اذکروا ما فیه

ص: 421

107- تعلیم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 7

7 - خداوند ، پاسخ معترضان تغییر قبله را - پیش از عنوان کردن آن - به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعلیم داد .

سیقول . . . قل لله المشرق والمغرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 1

1 - خداوند روش احتجاج و بحث با مشرکان را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ارائه کرده است.

قل لمن ما فی السموت و الأرض . . . لیجمعنکم إلى یوم القیمه

فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (قل)، بیانگر لزوم استفاده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از این روش خاص در مواجهه با منکران معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 1

1 - تعلیم نیایش و ستایش از جانب پروردگار به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل اللهم

کلمه «اللهم» در زبان عرب، اختصاصاً برای ندای خداوند به وقت دعا به کار می رود؛ یعنی، یا الله.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 16 - 1

1 - تعلیم ادب دریافت وحی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

لاتحرک به لسانک لتعجل به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در شناخت ویژگی های قیامت، نیازمند تعلیم الهی است.

و ما أدریک ما القارعه

خطاب در آیه شریفه گرچه متوجه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیست؛ ولی چون آن حضرت خطاب را دریافت کرده است، او نیز از زمره مخاطبان خواهد بود.

108- تعلیم ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 38

ص: 422

38 - فرشتگان می توانند با حضور در میان مردم، آنان را آموزش دهند .

و ما يعلمان من أحد حتى يقولا .. فیتعلمون منهما ... ویتعلمون ما یضربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 71 - 1

1 - خداوند، پیش از آفرینش انسان، فرشتگان را از آن باخبر ساخت .

إذ قال ربك للملائكة إني خلق بشراً

109- تعلیم مناسک حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 15، 8

8 - ابراهیم و اسماعیل (ع) به هنگام ساختن کعبه، از خداوند خواستند تا چگونگی اعمال حج را به آنان بیاموزد .

ربنا .. أرنا مناسکنا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مناسک - چنانچه برخی از اهل لغت و نیز برخی از مفسران گفته اند - به معنای اعمال حج باشد.

15 - از حضرت علی بن ابی طالب (ع) روایت شده است که : « لما فرغ ابراهیم من بناء البیت قال : فعلت ای رب فأرنا مناسکنا ، ابرزها لنا ، علمناها ، فبعث الله جبرئیل فحجج به ;

چون ابراهیم(ع) از ساختن خانه کعبه فارغ گشت، عرض کرد: پروردگارا! من مأموریت خود را انجام دادم، پس شیوه انجام اعمال حج را به ما نشان بده و آن را بر ما آشکار کن و به ما بیاموز. پس خداوند جبرئیل را فرستاد تا به همراهی ابراهیم حج نماید [و به صورت عملی به ابراهیم(ع) نشان دهد] .»

110- تعلیم موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 5

5 - خداوند، هر موجودی را با شیوه بهره گیری از اعضا و ویژگی های خویش، آشنا ساخته و مصلحت ها و راه رسیدن به آن را به او آموخته است .

أعطى كل شيء خلقه ثم هدى

متعلق «هدی» به قرینه جمله قبل، ویژگی های خلقت و نحوه به کارگیری آن در جهت منافع است.

ص: 423

111- تعلیم موجودات با شعور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 3 - 3

3 - خداوند ، آفریده های با شعور خویش را بر شیوه به کار بردن توانمندی های خود ، آگاه ساخته است .

فهدی

112- تعلیم موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کف - 18 - 66 - 19

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . ان موسی لما کلمه الله تکلیماً . . . قال فی نفسه : « ما اری ان الله ، عزوجل خلق خلقاً اعلم منی ! « . فأوحی الله ، عزوجل ، إلی جبرئیل « یا جبرئیل ! أدرك عبدی موسی قبل أن یهلك و قل له : إن عند ملتقى البحرین رجلاً عابداً فاتبعه و تعلم منه . » ؛

از امام صادق(ع) روایت شده: .. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بندۀ ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

113- تعلیم نواهی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 6 - 15

15 - « ابی بصیر قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله : « قوا أنفسکم وأهلیکم ناراً وقودها الناس و الحجارة » قلت : هذه نفسی أقیها فكیف أقی أهلی ؟ قال : تأمرهم بما أمرهم الله و تنهاهم عما نهاهم الله عنه فإن أطاعوک کنت قد وقیتهم و إن عصوک فکنت قد قضیت ما علیک ؛

ابی بصیر 47 گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند: «قوا أنفسکم و أهلیکم ناراً..» سؤال کردم و گفتم: نفس خود را از آتش حفظ می کنم؛ چگونه خانواده خود را حفظ کنم؟ فرمود: آنان را به آنچه خداوند امر فرموده، امر کن و از آنچه خدا نهی فرموده، نهی کن. پس اگر از تو پیروی کردند، تو آنان را حفظ نموده ای و اگر نافرمانی کردند، تو تکلیف خود را انجام داده ای».

114- تعلیم نیکی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 1

ص: 424

1 - خداوند ، راه های نیک و بد را به انسان ها شناسانده است .

و هدینه النجدین

«نَجْد» به معنای راه آشکاری است که در ارتفاع باشد. (قاموس)

115- تعلیم و حوش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 4 - 16

16 - حیوانات درنده ، قابل تعلیم و فرمانبری

و ما علمتم من الجوارح مکلبین

116- تنوع در بیان تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 13

13 - بیان مطلب به شیوه های گوناگون و متنوع، روشی کارساز در تعلیم و تربیت است.

انظر کیف نصرف الأیت لعلهم یفقهون

«لعل» حرف ترجی و کاربرد آن در جایی است که امید به عملی شدن فعل وجود داشته باشد. در این بخش از آیه چون فعل «یفقهون» در

پی حرف ترجی آمده، چنین بر می آید که «فهم» پس از بیان آیات به شیوه های مختلف متوقع است.

117- روش تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 102 - 9

9 - ارائه نمونه های عینی از روش های قرآن برای تبیین معارف و حقایق

لاتسئلوا... قد سألها قوم من قبلکم ثم اصبحوا بها کفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - طرح پرسش و ارائه پاسخ، روشی در تبیین و تبلیغ معارف دین است.

قل من ینجیکم . . . قل الله ینجیکم

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 13

13 - بیان مطلب به شیوه های گوناگون و متنوع، روشی کارساز در تعلیم و تربیت است.

انظر کیف نصراف الأیت لعلهم یفقهون

«لعل» حرف ترجی و کاربرد آن در جایی است که امید به عملی شدن فعل وجود داشته باشد. در این بخش از آیه چون فعل «یفقهون» در پی حرف ترجی آمده، چنین بر می آید که «فهم» پس از بیان آیات به شیوه های مختلف متوقع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 2

2 - نقش مهم تنوع و گوناگونی بیان در تبیین حقایق

و كذلك نصراف الأیت . . . لنبینه لقوم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 3

3- طرح سؤال از روش های قرآن در تعلیم و آموزش

أفی الله شک فاطر السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 24 - 5

5- استفاده از تشبیه به محسوس برای عینی و قابل فهم کردن تعالیم، از روش های تعلیمی قرآن کریم

ضرب الله مثلاً کلمه طیبه کشجره طیبه أصلها ثابت و فرعها فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 51 - 3

3 - تکرار و گوشزد کردن پی در پی رهنمود ها، روش تعلیم و تربیت قرآن

و لقد وصلنا لهم القول لعلهم يتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 9

9 - متوجه کردن فرزند به علم و قدرت مطلق خداوند ، با استفاده از شیوه آموزشی قابل فهم ، نمودی از حکمت لقمان است .

لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال . . . یبنیٰ إیّها إن تک مثقال حبّه . . . یأت به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 10

10 - ذکر فلسفه حکم ، جهت تفهیم دقیق آن و نیز واداشتن مخاطب به عمل به آن ، روشی مطلوب و روا است .

ص: 426

و اغضض من صوتك إن أنكر الأصوات لصوت الحمير

«إن أنكر...» تعلیل برای امر «اغضض» است و تعلیل آوردن برای آن، احتمال دارد به خاطر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 4

4- حسن استفاده از ملموس ترین نمادها، برای هدایت و درس آموزی خلق *

و النخل باسقت لها طلع نضید

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن «نخل» از میان همه درختان و «خرما» از میان همه میوه ها، از آن جهت باشد که نخل و خرما، اساسی ترین نقش را در زندگی عرب عصر نزول داشته است.

118- زمینه تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 4

4- نام و علامت اشیا، دارای نقشی اساسی در فراگیری علوم و معارف

و علم آدم الأسماء كلها

مراد از «الاسماء» حقایق هستی است نه فقط نامها و علامتهای آنها. بنابراین تعبیر کردن از حقایق هستی به نامها و علامتها، بیانگر این است که نام و نشان اشیا نقشی بسزا در علوم و معارف دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 9

9- طهارت و پاکی نفس، زمینه فراگیری دانش کتاب الهی و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکر «تزکیه» بر «تعلیم کتاب»، بیانگر این نکته است که بدون تزکیه، فراگیری دانش کتاب الهی، به گونه ای که مقصود انبیاست، ممکن نیست.

119- زمینه تعلیم حکمت

7 - خداشناسی ، زمینه لازم برای تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یتلوا علیهم آیاته» بر «یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه» احتمالاً اشاره به مطلبی دارد که در این برداشت آمده

است.

120- زمینه تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 8

8 - طهارت و پاکی نفس ، زمینه لازم برای فراگیری معارف و احکام دین

و یزگیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یزگیهم» بر «یعلمهم»، می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 6

6 - همه انسان ها ، استعداد شناخت معارف قرآن را دارند .

فمن شاء ذکره

121- زمینه تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 7

7 - خداشناسی ، زمینه لازم برای تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزگیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یتلوا علیهم آیته» بر «یزگیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه» احتمالاً اشاره به مطلبی دارد که در این برداشت آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 1

1 - تنها کسانی توان فراگیری معارف قرآن و به خاطر سپردن آن را دارند که طالب آن بوده و یادگیری آن را بر خود تحریم نکرده باشند .

فمن شاء ذکره

«ذکر» یعنی شناختی که در ذهن حاضر باشد (بر گرفته از مفردات راغب). و ضمیر مفعولی در «ذکره» به «تذکره» بازمی‌گردد. مذکر بودن آن که آخر آیات را هماهنگ ساخته به این اعتبار است که «تذکره» و «ذکر» به یک معناست.

ص: 428

122- سهولت تعلیم خدا ترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 4

4- آگاه ساختن اهل خشیت به معارف قرآن، آسان و بی نیاز از تحمل رنج و ناراحتی است .

سنقرئک ... و نیسرک لیسری . فذکر ... سیذکر من یخشی

123- سهولت تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 4

4- آموزش قرآن به اهل خشیت، آسان و بی نیاز از تحمل رنج و ناراحتی است .

ما أنزلنا .. لتشقی إلا تذکره لمن یخشی

124- شرایط تعلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 11

11 - به انسان کر، در صورتی که پشت به گوینده بکند، هیچ مطلبی قابل تفهیم نیست .

و لاتسمع الصم الدعاء إذا ولوا مدبرین

125- عمومیت تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 3

3 - شایستگی قرآن برای تذکر و ارشاد همه مردم، دلیل لزوم پرهیز از منحصر ساختن مجالس آموزش آن به قشری خاص

فأنت له تصدی .. فأنت عنه تلهی . کلاً إنَّها تذکره

126- فضیلت تعلیم قرآن

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 1

ص: 429

1 - تلاوت آیات قرآن و آموختن معارف آن به مردم، حرکتی مطلوب و شایسته پی گیری است .

إذا تتلى عليه آيتنا

تداوم، از فعل مضارع «تتلى» استفاده می شود؛ زیرا در مواردی که سخن درباره کارهای گذشته افراد و یا بیان حالت آنان است، فعل مضارع بر استمرار دلالت دارد.

127- گناه تعلیم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 34

34 - رساندن زیان به مردم با اعمال سحر و نیز آموختن آن به انگیزه مفسده جویی، حرام و گناهی در حد کفر است .

فلا تكفر فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء و زوجته .. و يتعلمون ما يضرهم ول

128- ماروت و تعلیم جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 15, 18, 19, 24

15 - هاروت و ماروت به مردمان بابل سحر می آموختند .

و ما أنزل على الملكين .. و ما يعلمان من أحد

18 - هاروت و ماروت، تعالیم خود (سحر) را آزمونی برای مردم دانسته و به آنان هشدار می دادند .

و ما يعلمان من أحد حتى يقولوا إنما نحن فتنه

19 - هاروت و ماروت، پیش از تعلیم سحر به مردم، ایشان را از به کارگیری نا به جای آن و سوء استفاده از آن، بر حذر می داشتند .

و ما يعلمان من أحد حتى يقولوا إنما نحن فتنه فلا تكفر

24 - مردم بابل از هاروت و ماروت سحری را آموختند که بتوانند با آن بین زن و شوهرش جدایی افکنند .

فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء و زوجته

129- محرومان از تعلیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 4

4 - اشراف حاضر در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، بر اثر بی رغبتی خود، از آموختن و به خاطر سپردن معارف قرآن محروم بودند.

ص: 430

130- منشأ تعلیم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 6

6 - قرآن ، مایه عزت انسان ها و آموزنده حکمت به آنان است .

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز الحکیم

تذکر این نکته که قرآن از منشأیی (خدایی) نازل گشته که دارای عزت و حکمت است، می تواند گویای این حقیقت باشد که قرآن کتابی عزت آفرین و حکمت آموز برای بشر است.

131- منشأ تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 2 - 2

2 - نزول قرآن و تعلیم آن به انسان ، تبلور رحمت گسترده خداوند به خلق

الرحمن . علّم القرءان

اسناد تعلیم به اسم «رحمان»، بیانگر مطلب بالا است.

132- منشأ تعلیم قرآن محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پیش از دریافت هدایت های الهی ، از شریعت اسلام و احکام قرآن بی خبر بود .

و وجدک ضالاً فهدی

ضلالیت دو گونه است: 1. تحجیر در علوم نظری مانند توحید؛ 2. سرگردانی در علوم عملی نظیر احکام شرعی (مفردات راغب). درباره پیامبر(صلی الله علیه و آله) به قرینه آیه «ما ضلّ صاحبکم...» (النجم/2) - که ضلالیت را از آن حضرت منتفی می داند - مراد دومین نوع است؛ یعنی، پیامبر(صلی الله علیه و آله) آنچه را بعد از بعثت با نزول قرآن پی برد، پیش از بعثت نمی دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 431

11 - به انسان کر، در صورتی که پشت به گوینده بکند، هیچ مطلبی قابل تفهیم نیست.

ولا تسمع الصم الدعاء إذا ولوا مدبرین

134- نعمت تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 2 - 3

3 - تعلیم قرآن، نعمت و ارزشی فراتر از اصل خلقت انسان و نعمت های دیگر

عَلَّمَ الْقُرْآنَ . خَلَقَ الْإِنْسَانَ

سوره «الرحمان»، حاوی بیان انواع نعمت هایی است که خداوند به انسان عطا کرده است. از این که مسأله تعلیم قرآن، سرآغاز همه نعمت ها و حتی آفرینش انسان قرار گرفته، مطلب بالا استفاده می شود.

135- هاروت و تعلیم جادوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 15,18,19,24

15 - هاروت و ماروت به مردمان بابل سحر می آموختند .

و ما أنزل علی الملکین . . . و ما یعلمان من أحد

18 - هاروت و ماروت، تعالیم خود (سحر) را آزمونی برای مردم دانسته و به آنان هشدار می دادند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولوا إنما نحن فتنه

19 - هاروت و ماروت، پیش از تعلیم سحر به مردم، ایشان را از به کارگیری نا به جای آن و سوء استفاده از آن، بر حذر می داشتند .

و ما یعلمان من أحد حتی یقولوا إنما نحن فتنه فلا تکفر

24 - مردم بابل از هاروت و ماروت سحری را آموختند که بتوانند با آن بین زن و شوهرش جدایی افکنند .

فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

{تعلیم و تعلم}

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

ص: 432

4- خداوند به عیسی (ع)، کتاب (قوانین الهی)، حکمت (معارف الهی)، تورات و انجیل را آموخت.

و یعلّمه الكتاب و الحکمه و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 79 - 16، 13

13 - تعلیم و تعلم کتب آسمانی، زمینه ربّانی شدن انسان

کونوا ربّاتین بما کنتم تعلّمون الكتاب و بما کنتم تدرسون

16 - کتب آسمانی، برای یاد دادن و یاد گرفتن است.

بما کنتم تعلّمون الكتاب و بما کنتم تدرسون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 138 - 2

2- همه مردم در پهنه گیتی و در همه ادوار، مخاطب تعالیم روشنگر قرآن

هذا بیان للنّاس

ص: 433

1- ایجاد تعهد در متعلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 22

22 - ضرورت تلاش برای ایجاد تعهد در متعلمان به هنگام آموزش علوم به آنان

و ما يعلمان من أحد حتى يقولاً إنما نحن فتنه فلا تكفر

2- پوچی تعهد کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 100 - 8

8 - تعهد کافران در هنگام مرگ، بر تدارک بدی های گذشته با انجام نیکی ها، تعهدی بی پشتوانه و غیر عملی

قال ربّ ارجعون ... کلاً إنّها کلمه هو قائلها

در برداشت بالا، جمله «إنّها کلمه هو قائلها» تعلیل برای ردّ درخواست کافران گرفته شده است؛ یعنی، ردّ خواسته آنها، بدان جهت است که آنان بدان، عمل نخواهند کرد؛ چون اگر آنها اهل عمل بودند، در گذشته انجام می دادند.

3- تعهد برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 8

8- فرزندان یعقوب در حضور او، با تأکیدی فراوان مراقبت از یوسف (ع) را برعهده گرفتند.

تأکید فراوان، از آوردن جمله اسمیه به همراه «إِنَّ» و «لَا» تأکید استفاده می شود.

4- تعهد گروههای نه گانه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 4

4- مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط... تقاسموا بالله لنبئته و أهله

نه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح باهم متحد شدند.

5- تعهد محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 10

10 - تعهد پیامبر (صلی الله علیه و آله) به پیروی از کتابی برتر از قرآن و تورات، در صورت ارائه آن از سوی کافران

قل فاتوا بكتب... أتبعه

عبارت «أتبعه» جواب برای شرط محذوف است؛ یعنی، «این تا آنجا بکتاب اهدی منها أتبعه؛ اگر کتابی هدایتگر بیاورید، من از آن پیروی خواهم کرد».

6- تعهد موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 69 - 2,3

1- موسی (ع) به شکلیا بودن در برابر کارهای خضر و چیزهایی که از او فرا می گیرد، متعهد گردید.

قال ستجدني إن شاء الله صابراً ولا أعصي لك أمراً

جمله «ستجدني...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است که موسی (ع) صبری را نوید می داد که آثارش مشهود باشد. این

تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

2- موسی (ع) بر اطاعت کامل خود از خضر (ع) و سرپیچی نکردن از فرمان های او تأکید کرد.

ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً

3- موسی (ع) در عین تعهد به خضر، از یاد خدا و نقش مشیت الهی در کارها، غافل نبود.

ص: 435

7- تعهد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 39 - 3

3- اهل ایمان، دارای تعهد و احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت و نیاز دیگر مؤمنان

و أقاموا الصلوة و أمرهم شوری بینهم . . . و الذین إذا أصابهم

8- تعهد و تخصص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 14

14- تعهد بدون تخصص و دانش، و نیز تخصص بدون تعهد، کارساز نیست.

اجعلنی علی خزائن الأرض إنی حفیظ علیم

9- تعهد یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 7

7- یوسف (ع) خود متعهد به پرداخت جایزه و اجرت به آورنده جام مفقودشده *

و لمن جاء به حمل بعیر و أنا به زعیم

مقصود از «أنا» در «و أنا به زعیم» یوسف (ع) و یا رئیس و مسؤول کارگزاران او می باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال نخست است.

21- تغذیه

1- آثار تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 12

12 - عنایت پروردگار، تربیت شایسته، پرستش خدا و تغذیه صحیح، از عوامل مؤثر در رشد معنوی انسان

و انبتها نباتاً حسناً و کفلها زکریّا .. المحراب و جد عندها رزقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 7

7 - تأمین غذای مردم، قبل از الزام آنان به بندگی خداوند، کاری است الهی و از میان برنده بهانه مخالفان در ترک عبادت

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

2- آثار تغذیه حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 12

12 - تغذیه سالم و حلال، زمینه گرایش انسان به عمل صالح

کلوا من الطَّيِّبَاتِ و اعملوا صلحاً

ص: 437

3- آثار تغذیه سالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 12

12 - تغذیه سالم و حلال ، زمینه گرایش انسان به عمل صالح

كلوا من الطَّيِّبِ وَاَعْمَلُوا صَالِحًا

4- آثار تغذیه قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 2

2 - قریش ، به دلیل تأمین تغذیه شان از سوی خداوند ، ملزم به پرستش او بودند .

فليعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

5- آداب تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 9

9 - لزوم شکرگزاری به درگاه خدا پس از تناول غذا و استفاده از مواهب الهی

كلوا من طيبت ما رزقنكم واشكروا لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 23، 21

21 - هریک از مسلمانان ، می توانند با اعضای خانواده خود و نیز خویشاوندان و دوستان خویش به صورت جمعی (بر سر یک سفره) و یا جداگانه ، غذا میل کنند .

ليس على الأعمى حرج .. ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم ... أو

23 - غذا خوردن به صورت جمعی و بر سر یک سفره و یا به طور تنهایی و پراکنده ، جایز است .

ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعاً أو أشتاتاً

6- اهميت بهداشت تغذيه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 168 - 5

ص: 438

5- ضرورت رعایت بهداشت در بهره‌وری از خوراکی‌های زمین

كلوا مما فى الأرض حلالاً طيباً

7- اهمیت بهداشت در تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 6

6- توجه اسلام به بهداشت در تغذیه

كلوا من طيبات ما رزقناكم

8- اهمیت تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 15

15 - اهتمام اسلام به مسأله تغذیه

أحلت لكم بهيمة الانعم الا ما يتلى عليكم

نزول آیات مربوط به احکام خوردنیها (گوشت شتر، گاو، گوسفند و...) و بیان حدود و شرایط آنها، بیانگر اهتمام اسلام نسبت به امر تغذیه انسان است.

9- اهمیت تغذیه سالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 4

4- اهمیت دادن به تغذیه سالم و بهره‌گیری از نعمت‌های الهی، وجه مشترک همه ادیان آسمانی

يأئنها الرسل كلوا من الطيبات

10- بهداشت تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - توجه اسلام به نظام تغذيه و سالم سازى آن

حرمت عليكم الميتة ... و ما اكل السبع الا ما ذكيتم

ص: 439

تفصیل و تبیین موارد خوردنیهای حلال و حرام، نشانه توجه اسلام به نظام تغذیه می باشد.

11- تغذیه از درخت زقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 66 - 1,2

1 - درخت زقوم، غذا و خوراک دوزخیان ستمگر است .

شجره الزقوم... للظلمین... فإنهم لاکلون منها

2 - دوزخیان ستمگر، شکم های خود را از درخت زقوم پر خواهند کرد .

فمالئون منها البطون

12- تغذیه از شکوفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 1,2

1- خداوند، پس از الهام به زنبور های عسل در امر خانه سازی، آنها را به تغذیه از گل و غنچه های میوه ها، درختان و محصولات کوهستانی راهنمایی کرده است .

وأوحى ربك إلى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتاً... ثم كلي من كل الثمرات

2- زنبور عسل، موجودی که از میوه ها و شکوفه های درختان و گیاهان تغذیه می کند .

ثم كلي من كل الثمرات

13- تغذیه از گل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 1

1- خداوند، پس از الهام به زنبور های عسل در امر خانه سازی، آنها را به تغذیه از گل و غنچه های میوه ها، درختان و محصولات کوهستانی راهنمایی کرده است .

وأوحى ربك إلى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتاً... ثم كلي من كل الثمرات

14- تغذیه از میوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

1- خداوند ، پس از الهام به زنبور های عسل در امر خانه سازی ، آنها را به تغذیه از گل و غنچه های میوه ها ، درختان و محصولات کوهستانی راهنمایی کرده است .

و أوحى ربك إلى النحل أن اتخذى من الجبال بيوتاً .. ثم كلي من كل الثمرت

2- زنبور عسل ، موجودی که از میوه ها و شکوفه های درختان و گیاهان تغذیه می کند .

ثم كلي من كل الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 35 - 1

1 - هدف و فلسفه آفرینش نخلستان ها و تاکستان ها از سوی خداوند ، تغذیه و بهره مندی انسان ها از میوه ها و محصولات آنها است .

و جعلنا فيها من نخيل و أعنب .. ليأكلوا من ثمره

15- تغذیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 1

1 - پیامبران الهی ، دارای جنبه بشری و نیازمند تغذیه و بهره گیری از موهبت های طبیعی ، مانند دیگر مردمان

يأيتها الرسل كلوا من الطيبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 1

1 - تناول غذا ، رفت و آمد و داد و ستد در بازار ، ناسازگار با شأن رسالت و پیامبری از دیدگاه مشرکان و کافران

وقال الذين كفروا .. وقالوا مال هذا الرسول يأكل الطعام ويمشى في الأسواق

16- تغذیه انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تغذیه انسان و چریدن دام های او از گیاهان و رویدنی های زمین ، از هدف های خلقت نباتات

أزوجًا من نبات .. كلوا و ارعوا أنعمکم

«رعی» به معنای چرانیدن است. «ارعوا أنعمکم»؛ یعنی، دام های خود را به چرا ببرید تا از نباتات رویانیده شده تغذیه نمایند.

3 - جواز بهره برداری انسان از رویدنی های زمین برای تغذیه

ص: 441

كلوا وارعوا أنعمكم

6- نظام زمین و تناسب آن برای حیات و تغذیه انسان ها و دام های آنان ، حاوی نشانه های فراوانی بر ربوبیت الهی است .

جعل لكم الأرض . . . كلوا ... فی ذلك لآیت

17- تغذیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 11 - 4

4 - خرما ، دارای اهمیتی ویژه برای تغذیه انسان در مقایسه با سایر میوه ها

فيها فكهه و النخل ذات الأكمام

در صورتی که واژه «فاکفه» شامل خرما نیز بشود، مورد توجه قرار گرفتن دو مرتبه نخل ها، می توان مطلب بالا را به دست آورد.

18- تغذیه باردار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 8

8- « عن أمير المؤمنين (ع) قال : . . . ما تأكل الحامل من شيء ولا تتداوى به أفضل من الرطب قال الله - عزّوجلّ - لمریم (ع) « و هزّي إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطباً جنياً . فکلی و اشربی و قرّی عیناً » . . . ;

از امیرالمؤمنان(ع) روایت شده است که فرمود: . . . زن باردار، بهتر از خرماي تازه، چیزی نمی خورد و خود را با چیزی بهتر از آن، مداوا نمی کند. خداوند - عزّوجلّ- به مریم فرمود: «و هزّي إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطباً جنياً . فکلی . . .» . . .» .

19- تغذیه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 18

18 - خداوند برای تغذیه قوم موسی به هنگام عبورشان از صحرای سوزان ، بر آنان منّ و سلوا فرو فرستاد .

و أنزلنا علیهم المنّ و السلوی

کلمه «منّ» در لغت به ترنجبین و نیز شربت شیرین همانند عسل معنا شده است و در معنای «سلوی» گفته شده که پرنده ای است سفید

رنگ همانند بلدرچین و برخی گفته اند «سلوی» همان بلدرچین است.

ص: 442

20- تغذیه جمعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 22، 23، 21

21- هریک از مسلمانان، می توانند با اعضای خانواده خود و نیز خویشاوندان و دوستان خویش به صورت جمعی (بر سر یک سفره) و یا جداگانه، غذا میل کنند.

لیس علی الأعمی حرج.. و لا علی أنفسکم أن تأکلوا من بیوتکم أو بیوت ءابائکم... أو

22- مسلمانان، در عین مجاز بودن از تناول کردن خوراکی های منازل خویشاوندان و دوستان خویش، می توانند با هم و یا جدا از آنان و بدون اذن، غذا میل کنند.

لیس علی الأعمی حرج... و لا علی أنفسکم أن تأکلوا من بیوتکم أو بیوت ءابائکم... أ

23- غذا خوردن به صورت جمعی و بر سر یک سفره و یا به طور تنهایی و پراکنده، جایز است.

لیس علیکم جناح أن تأکلوا جمیعاً أو أشتاتاً

21- تغذیه چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 54 - 6

6- نظام زمین و تناسب آن برای حیات و تغذیه انسان ها و دام های آنان، حاوی نشانه های فراوانی بر ربوبیت الهی است.

جعل لکم الأرض... کلوا... فی ذلک لآیت

22- تغذیه در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 9

9- خوردن مردار، خون و گوشت خوک، بردن غیر نام خدا در ذبح، قربانی برای بت ها و تقسیم گوشت حیوانات با قمار، از اعمال مردم در جاهلیت

حرمت علیکم... و ما ذبح علی النصب و إن تستقسموا بالالزم

23- تغذیه در دوران ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 69 - 13

13- مصرف گوشت به صورت بریان شده در عصر ابراهیم (ع)

ص: 443

فما لبث أن جاء بعجل حنيد

24- تغذیه در یهودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 3

3 - توجه به بهداشت و تغذیه سالم در آیین موسی (ع)

كلوا من طيبت ما رزقنكم

25- تغذیه زائو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 9, 5

5- خرماي تازه (رطب) غذای مناسب برای زن، پس از وضع حمل است.

وهزى... تسقط عليك رطباً جنيئاً

توصیه شدن مریم به تکان دادن درخت و استفاده از «رطب»، بر مناسب بودن آن برای زنان، پس از زایمان دلالت دارد.

9- «عن أمير المؤمنين (ع) قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): ليكن أول ما تأكل النفساء الرطب، لأن الله تعالى قال لمریم: «وهزى إليك بجذع النخلة تساقط عليك رطباً جنيئاً. فكلی»...» ;

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: شایسته است اولین چیزی که زن بعد از زایمان می خورد خرما باشد، زیرا خدای تعالی به مریم فرمود: «وهزى إليك بجذع النخلة تساقط عليك رطباً جنيئاً. فكلی»...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 2, 6

2- خرماي تازه (رطب)، غذای مناسب برای زن، پس از وضع حمل است.

فكلی

توصیه شدن مریم به خوردن خرماي تازه، بر مناسب بودن آن برای زنان، پس از زایمان دلالت دارد.

6- زن پس از زایمان، نیازمند تغذیه مناسب و نیز آرامش روحی و تسلی خاطر است.

فكلى و اشربى و قرى عىنً

26- تغذيه زنبور عسل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 444

1- خداوند ، پس از الهام به زنبور های عسل در امر خانه سازی ، آنها را به تغذیه از گل و غنچه های میوه ها ، درختان و محصولات کوهستانی راهنمایی کرده است .

و أوحى ربك إلى النحل أن اتخذى من الجبال بيوتاً .. ثم كلي من كل الثمرات

2- زنبور عسل ، موجودی که از میوه ها و شکوفه های درختان و گیاهان تغذیه می کند .

ثم كلي من كل الثمرات

12- گوناگونی رنگ عسل ، نتیجه استفاده زنبور های عسل از گیاهان گوناگون است .

ثم كلي من كل الثمرات .. يخرج من بطونها شراب مختلف ألونه

ذکر گوناگونی عسل پس از بیان تغذیه زنبورهای عسل از میوه ها و گیاهان مختلف، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

27- تغذیه فردی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 22، 23، 21

21- هر یک از مسلمانان ، می توانند با اعضای خانواده خود و نیز خویشاوندان و دوستان خویش به صورت جمعی (بر سر یک سفره) و یا جداگانه ، غذا میل کنند .

ليس على الأعمى حرج .. ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت ءابائكم ... أو

22- مسلمانان ، در عین مجاز بودن از تناول کردن خوراکی های منازل خویشاوندان و دوستان خویش ، می توانند با هم و یا جدا از آنان و بدون اذن ، غذا میل کنند .

ليس على الأعمى حرج .. ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت ءابائكم ... أ

23- غذا خوردن به صورت جمعی و بر سر یک سفره و یا به طور تنهایی و پراکنده ، جایز است .

ليس عليكم جناح أن تأكلوا جميعاً أو أشتاتاً

28- تغذیه کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1,2,3,4,6,8,15,18,19,26,27,36

1 - وجوب شیر دادن مادران به فرزندان خویش

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

جمله «یرضعن . . .»، جمله ای است خبری در مقام انشا.

2 - اولویت شیر مادر برای تغذیه فرزند نسبت به شیر دیگر زنان و تغذیه های دیگر

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

3 - دوره کامل شیرخوارگی کودک، دو سال کامل است.

ص: 445

و الوالدات یرضعن اولادهنّ حولین کاملین

4 - عدم وجوب شیر دادن به نوزاد به مدّت دو سال بر مادر *

لمن اراد ان یتّم الرضاعه

چون حکم (ارضاع به مدّت دو سال) را تعلیق به اراده مادر کرده است، به نظر می رسد ارضاع به مدّت دو سال واجب نباشد؛ اگر چه اصل ارضاع واجب باشد.

6 - مادر در صورت تصمیم پدر به تکمیل شیرخوارگی فرزند، باید دو سال کامل به نوزاد شیر دهد . *

و الوالدات یرضعن . . لمن اراد ان یتّم الرضاعه

برخی از مفسّسین بر آنند که مراد از «من اراد» پدر فرزند است؛ یعنی آنگاه بر مادر دو سال شیر دادن لازم است که پدر از او بخواهد. در تأیید این برداشت نیز گفته شده که صیغه «اراد» و «یتّم» به صورت مذکر، مؤید آن است.

8 - زنان مطلقه نباید از شیر دادن به نوزاد خود امتناع نمایند .

و الوالدات یرضعن

آیات قبل و بعد در مورد زنان مطلقه است.

15 - توجه اسلام به نقش سازنده مادر در تغذیه و پرورش کودک *

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

18 - نباید مادر - حتی پس از طلاق - با امتناع از شیر دادن به فرزند، موجب ضرر او شود .

لا تضارّ والده بولدها

19 - خودداری مادر از شیر دادن به کودک خویش، از مصادیق بارز اضرار به فرزند

و الوالدات یرضعن . . لا تضارّ والده بولدها

نهی از زیان رسانی به کودک پس از الزام مادر به شیر دادن، اشاره به این معناست که از مصادیق بارز ضرر به کودک، خودداری از شیر دادن به اوست.

26 - جواز گرفتن فرزند از شیر قبل از دو سال، به شرط رضایت، مشورت و توافق پدر و مادر

فان ارادا فصلا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح علیهما

چون حدّ کمال شیر دادن دو سال است، بنابراین «فصال» پس از دو سال طبیعی است و نیاز به مشورت و توافق ندارد؛ لذا مراد از «فصال» در آیه شریفه، «فصال» قبل از دو سال است.

27 - جدا کردن طفل از شیر مادر، باید پس از مشورت با صاحب‌نظران و توافق والدین صورت گیرد.

فان ارادا فصالا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح علیهما

در برداشت فوق، «فصال» حمل شده بر «فصال» از شیر مادر، نه از هر شیر؛ یعنی توافق می‌کنند که مادر دیگر شیر ندهد و برای تکمیل مدت شیر، کودک را به دایه ای بسپارند.

36 - لزوم رعایت تقوا در حقوق نوزادان و آنچه مربوط به شیردهی آنان است.

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

محور اصلی آیه، تأمین حیات و رشد نوزادان است. بنابراین مصداق بارز تقوا در آیه شریفه، رعایت حقوق آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 8

8 - مردان و زنان مطلقه، باید درباره شیر دادن و کیفیت نگه‌داری نوزادانشان، به مشاوره و هم‌فکری بپردازند.

ص: 446

29- تغذیه گوسفندان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 18 - 6

6- سرزمینی که موسی (ع) در آن دام داری و شبانی می کرد، درختانی داشت که برگ آن برای تغذیه دام مناسب بود.

وَأَهْسِبْ بِهَا عَلِيَّ غَنَمِي

30- تغذیه گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 4،7،8

4- درختان انگور، نخل های خرما و نیز سایر گیاهان علی رغم مشروب شدن از آبی با طبیعت واحد، ثمرات و میوه های مختلف و گوناگون به بار می آورند.

جَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٍ وَنَخِيلٍ .. يَسْقَى بِمَاءٍ وَحِدٍ وَنَفْضِلٍ بَعْضُهَا عَلِيٌّ بَعْضُ فِي الْأَكْلِ

7- گوناگون شدن میوه های درختان و محصولات کشاورزی، علی رغم بهره‌وری آنها از آب با طبیعتی واحد، از نشانه های توحید و یکتایی خدا در تدبیر هستی

يَسْقَى بِمَاءٍ وَحِدٍ وَنَفْضِلٍ بَعْضُهَا عَلِيٌّ بَعْضُ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

8- مشروب شدن گیاهان و درختان گوناگون به وسیله آبی با طبیعت واحد، از نشانه های خدا و یکتایی او در تدبیر هستی است.

يَسْقَى بِمَاءٍ وَحِدٍ .. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

31- تغذیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون دیگر انسان ها، نیازمند به غذا و مناسبات اقتصادی با مردم

مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

32- تغذیه نوزاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 447

6 - مردان باید به زنان مطلقه ، بابت شیردادن فرزندان خود اجرت بپردازند .

فإن أرضعن لكم فآتوهن أجورهنّ

10 - در صورت به توافق نرسیدن مردان و زنان مطلقه درباره شیردادن نوزاد خویش - به خاطر دشوار بودن آن و یا سخت گیری آنان بر یکدیگر - باید نوزاد را به دایه بسپارند .

وإن تعاسرتم فسترضع له أٌخری

12 - زنان مطلقه ، دارای حق تقدّم و اولویت در شیردادن به نوزادان خود

فإن أرضعن لكم .. و إن تعاسرتم فسترضع له أٌخری

برداشت یاد شده، با توجه این نکته است که صورت شیردادن مادران مطلقه به نوزادان خود، در آغاز مطرح شده است. سپس صورت اختلاف و دایه گرفتن برای نوزادان، بیان گردیده است.

13 - شیردادن مادران به نوزادان خود ، به مصالح و منافع نوزادان نزدیک تر از دایگان است .

فإن أرضعن لكم .. و إن تعاسرتم فسترضع له أٌخری

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد بیان راه کارهای شایسته برای تأمین مصالح و منافع نوزادان است و در این راستا، شیردادن مادران بر دایگان مقدم ذکر شده است.

33- تقوا در تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 26

26 - لزوم رعایت تقوا در صید و خوراکیها

احل لكم الطیبت .. فكلوا مما امسكن علیكم و اذكروا اسم الله علیه و اتقوا الله

34- زمینه تغذیه انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 54 - 5

5- تنوع نباتات ، فراهم آورنده زمین مناسب برای تغذیه انسان و انواع دام ها

نبات شتی . کلوا وارعوا أنعمکم

35- زمین تغذیه چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 448

5- تنوع نباتات ، فراهم آورنده زمینه مناسب برای تغذیه انسان و انواع دام ها

نبات شتی . كلوا وارعوا أنعمکم

36- زمینه تغذیه قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 3

3- امنیت کعبه و کوچ زمستانی و تابستانی قریش ، زمینه دست یابی آنان به مواد خوراکی بود .

إیلفهم رحله الشتاء و الصیف . فلیعبدوا ... الذی أطعمهم من جوع

37- فلسفه تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 5

5- مصرف طعام ، باید به منظور از بین بردن گرسنگی و به دست آوردن توان عبادت باشد .

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

«من جوع»، بیانگر آن است که هدف از طعام، زوال گرسنگی است؛ نه آن که خوردن، همواره مطلوب باشد. «فلیعبدوا» بیانگر هدف بودن عبادت برای طعامی است که از خداوند به انسان می رسد.

38- منابع تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 7

7- گیاهان ، از منابع غذایی انسان ها و چهارپایان است .

فاختلط به نبات الأرض مما یأکل الناس و الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- قابلیت بهره برداری از فرآورده های دامی (گوشت، لبنیات و...) برای تغذیه آدمی، از مواهب و نعمت های الهی است.

والأنعم خلقها لكم... و منها تأكلون

ص: 449

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 5

5- شیر شتر ، گاو و گوسفند نوشیدنی ، سالم و سهل التناول است .

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

«خالصاً» (پالوده از هر چیز) حکایت از سلامت آن و «سائغاً» (آسان جریان یابنده) حکایت از سهل التناول بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 2

2- زنبور عسل ، موجودی که از میوه ها و شکوفه های درختان و گیاهان تغذیه می کند .

ثمّ کلی من کلّ الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 54 - 5, 3, 1

1 - تغذیه انسان و چریدن دام های او از گیاهان و رویدنی های زمین ، از هدف های خلقت نباتات

أزوجًا من نبات . . . کلاوا و ارعوا أنعمکم

«رعی» به معنای چرانیدن است. «ارعوا أنعمکم»؛ یعنی، دام های خود را به چرا ببرید تا از نباتات رویانیده شده تغذیه نمایند.

3 - جواز بهره برداری انسان از رویدنی های زمین برای تغذیه

کلاوا و ارعوا أنعمکم

5 - تنوع نباتات ، فراهم آوردن زمینه مناسب برای تغذیه انسان و انواع دام ها

نبات شتی . کلاوا و ارعوا أنعمکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 7

7 - تغذیه و امرار معاش از منابع گیاهی ، یکی از مهم ترین فواید رویش گیاهان برای انسان

ضمیر «منها» به «جنات» بازمی‌گردد؛ یعنی: و از آن [باغ‌ها] می‌خورید. گفتنی است که جمله «منها تأكلون» (از باغ‌ها می‌خورید) می‌تواند کنایه از این باشد که شما با آن باغ‌ها، امرار معاش و گذران زندگی می‌کنید؛ مثلاً وقتی گفته می‌شود «فلانی از حرفه اش می‌خورد» مقصود این است که در سایه حرفه اش زندگی می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 20 - 4

4 - خرما ، انگور و زیتون ، اهمیت ویژه ای در تغذیه انسان دارند .

فَأَشَانَا لَكُمْ . . . من نخیل و أعنب . . . و شجره . . . صیغ ل لأکلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 450

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 2،5

2 - شیر دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، از منابع مهم تغذیه انسان

نسقیکم ممّا فی بطونها

5 - گوشت دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، یکی دیگر از منابع تغذیه انسان

و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 4،10

4 - دریا ها ، از منابع تغذیه انسان با گوشت های تازه

و من کلّ تأکلون لحمًا طریًّا

«طریّ» به معنای جدید و تازه است.

10 - تغذیه با گوشت های تازه و استفاده از زیور های دریایی و کشتیرانی ، از فواید دریا ها است .

و من کلّ تأکلون لحمًا طریًّا . . و تری الفلک فیه مواخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 7

7 - نقش سازنده تنوع میوه ها در تغذیه انسان ها

ثمرت مختلفًا ألونها

برداشت یاد شده را می توان از تصریح خداوند به گوناگونی میوه ها، استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 6،8

6 - خداوند ، حبوبات (گندم ، جو ، برنج و . .) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است .

و أخرجنا منها حبًّا فمّنه یأکلون

8 - تنها بعضی از دانه های روئیده از زمین ، قابل تغذیه برای انسان ها است .

و أخرجنا منها حبًّا فمّنه يأكلون

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که «من» در «فمّنه» تبعیضیه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 11، 8، 7، 5، 4، 1

1 - هدف و فلسفه آفرینش نخلستان ها و تاکستان ها از سوی خداوند ، تغذیه و بهره مندی انسان ها از میوه ها و محصولات آنها است .

و جعلنا فیها من نخیل و أعنب .. لیأكلوا من ثمره

4 - نقش اساسی خرما و انگور و فراورده های آن ، در تغذیه انسان

و جعلنا فیها جنّات من نخیل و أعنب .. لیأكلوا من ثمره

ص: 451

از اختصاص به ذکر یافتن خرما و انگور برای تغذیه انسان ها (از میان مجموعه میوه ها و محصولات باغ ها) برداشت یاد شده به دست می آید.

5- هدف و فلسفه آفرینش خرما و انگور از سوی خداوند ، تغذیه انسان از فراورده های دست ساخته خود از آن درختان (مانند شیره ، عصاره ، کشمش و ...) است .

ليأكلوا من ثمره و ما عملته أيدبهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «ما» در «ما عملته» موصوله (به معنای الذی) باشد؛ یعنی، «و الذی عملته أيدبهم» (و آنچه دست های شان به عمل می آورد).

7- خرما و انگور ، از غذا های آماده برای انسان ، بدون دخالت وی در آماده سازی آنها

ليأكلوا من ثمره و ما عملته أيدبهم

این برداشت مبتنی بر این احتمال است که ضمیر در «عملته» به «ثمر» بازگردد.

8- زمین ، منبع تغذیه انسان ها

و آیه لهم الأرض الميته أحيينها .. فممنه يأكلون ... و فجرنا فيها من العيون .

11- احیای زمین با رویاندن نباتات و درختان میوه ، به منظور تغذیه انسان ها از سوی خدا ، شایسته شکر و سپاس گذاری است .

و آیه لهم الأرض الميته أحيينها و أخرجنا منها حبًا .. جنّات من نخيل و أعنب ..

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 57 - 3

3- نقش مفید و مؤثر میوه ها در تغذیه انسان

لهم فيها فكهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 72 - 5

5- خداوند ، شتر ، گاو و گوسفند را برای تغذیه انسان آفرید .

و منها يأكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 73 - 3

3 - اهمیت و نقش بسیار شیر شتر ، گاو و گوسفند و فراورده های آن ، در تغذیه انسان ها

و مشارب

برداشت یاد شده از آن جا است که شیر - با آن که از منافع اُنعام به شمار می رود - اختصاص به ذکر یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 38 - 51 - 6

6 - نقش مفید و مؤثر میوه ها در تغذیه انسان

یدعون فیها بفقکه کثیره و شراب

ص: 452

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 9

9- دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسان ها

و أنزل لكم من الأنعم ثمنیه أزواج

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 8

8 - منابع و ذخایر غذایی زمین ، برای تأمین نیاز های موجودات آن کافی است .

وقدر فیها أقوتها .. سواء للسانلین

«سواء» به معنای برابر و حال برای «أقوتها» است. «اللسانلین» (نیازمندان) از ریشه «سؤل» است؛ یعنی، خداوند ذخایر غذایی را به گونه ای اندازه گیری کرد که بی کم و زیاد نیاز موجودات را تأمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 7

7- بهره‌وری انسان از منافع غذایی ، اقتصادی و تجاری دریا ، در پرتو تدارک امکانات و زمینه های آن از سوی خداوند

اللّه الذی سخر .. لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 2

2- اهمیت خرما و درخت های نخل ، در تغذیه آدمیان *

و النخل باسقت .. رزقاً للعباد

از این که «النخل» به گونه مجزاً یاد شده است، اهمیت خرما در تغذیه خلق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 4

4- زمین ، بستر و منبعی مناسب برای تغذیه و تأمین نیازمندی های بشر

و كلوا من رزقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 25 - 3

3 - نقش اساسی آب و باران در تغذیه انسان

إلى طعامه . انا صبينا الماء صبًا

ص: 453

عبارت «أنا صبينا..»، بدل اشمال برای «طعامه» و گویای ارتباط تنگاتنگ آب و طعام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 26 - 4

4 - زمین، از منابع غذایی انسان

طعامه... ثم شققنا الأرض شققاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 29 - 3

3 - توجه به رویدن درختان زیتون و خرما و تأثیر آنها در تغذیه انسان، زمینه ساز شناخت خدا و مانع کفر به او است.

ما أكفروه... وزيتوناً ونخلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 30 - 1

1 - درختان تنومند و ستبر بوستان ها، آفریده های خداوند و از منابع تغذیه انسان ها

و حدائق غلباً

«غلب» جمع «غلباء» است. به کسی که دارای گردنی کلفت باشد «اغلب» و «غلباء» گفته می شود (لسان العرب). در آیه شریفه، گرچه بوستان ها به ضخامت و ستبری توصیف شده اند؛ ولی این وصف - به قرینه «أنبثنا» در آیات پیشین - ناظر به قطور بودن درختان آن بوستان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 1 - 4

4 - اهمیت غذایی انجیر، بیش از زیتون است.*

و التین و الزیتون

تقدم ذکری، ممکن است نشانگر تقدم رتبی باشد.

39- منابع تغذیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 2,6,8

2- رویش گیاهان مختلف، با کاربرد های گوناگون، از آمیختن دو عنصر آب و خاک، به منظور استفاده انسان ها و دام ها، از آیات الهی است.

أولم يروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم وأنف

6- آب، دارای نقش اساسی، در حیات و تغذیه انسان ها و حیوان ها است.

ص: 454

ونسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم و أنفسهم

8- نباتات ، منبع اصلی تغذیه انسان ها و حیوان ها است .

فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم و أنفسهم

40- منابع تغذیه بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 57 - 2

2- میوه ها ، از غذا های اصلی بهشتیان است .

لهم فيها فكهه

از اختصاص به ذکر یافتن میوه ها از میان دیگر غذاها و خوراکی ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

41- منابع تغذیه چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 2,6,8

2- رویش گیاهان مختلف ، با کاربرد های گوناگون ، از آمیختن دو عنصر آب و خاک ، به منظور استفاده انسان ها و دام ها ، از آیات الهی است .

أولم يروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم و أنف

6- آب ، دارای نقش اساسی ، در حیات و تغذیه انسان ها و حیوان ها است .

ونسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم و أنفسهم

8- نباتات ، منبع اصلی تغذیه انسان ها و حیوان ها است .

فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعمهم و أنفسهم

42- منابع تغذیه قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- خرما، بزرگ ترین منبع تغذیه و درآمد ثمودیان

و نخل طلعهها هضمیم

ذکر جداگانه نخل، با این که واژه «جئات» (در آیه قبل) شامل آن نیز می شود، بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 455

43- منشأ تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 7

7 - تأمین غذای مردم، قبل از الزام آنان به بندگی خداوند، کاری است الهی و از میان برنده بهانه مخالفان در ترک عبادت

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

44- منشأ تغذیه زنبور عسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 7

7- نشان دادن راه زندگی طبیعی (حرکات غریزی برای خانه سازی، تغذیه از گیاهان و تولید عسل) به زنبور های عسل، به مقتضای ربوبیت پروردگار است.

فاسلکی سبل ربک ذللاً

45- منشأ تغذیه قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 2,1

1 - خداوند، قریش را از گرسنگی رهانید و مواد غذایی آنان را تأمین کرد.

الذی أطعمهم من جوع

حرف «من» یا تعلیلی است و یا بدلی؛ یعنی، به دلیل گرسنگی یا به جای آن. در هر دو صورت، بیانگر وجود زمینه گرسنگی در قریش است؛ به گونه ای که اگر خداوند آنان را اطعام نمی کرد، راهی دیگر نداشتند.

2- قریش، به دلیل تأمین تغذیه شان از سوی خداوند، ملزم به پرستش او بودند.

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

46- منشأ تغذیه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خداوند ، آذوقه و مواد خوراکی را در اختیار غیر یکتاپرستان نیز قرار می دهد .

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

ص: 456

امر به روی آوردن قریش به عبادت در «فلیعبدوا»، بیانگر آن است که آنان خدا را عبادت نمی کردند.

47- نیاز به تغذیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 15

15 - مسکن ، همسر و خوراک از نیاز های ضروری انسان

اسکن أنت و زوجک الجنة و کلا منها

جریان آفرینش آدم(ع) و نکات ذکر شده پیرامون آن، ترسیمی کلی از چهره انسان و نیازها، روحیات، افکار و .. اوست نه مجرد داستانی از آدم(ع) و حوا؛ یعنی، اگر سخن از نیاز آدم(ع) و حوا به مسکن، همسر و خوراک به میان آمده بیانگر نیاز همه انسانها به این موارد می باشد و اگر سخن از تشریح و هدایت است، نشانگر نیاز همه انسانها به هدایت و تشریح خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 8 - 1,5

1- بدن پیامبران همانند دیگر انسان ها ، نیازمند به تغذیه است .

و ما جعلنهم جسداً لایأکلون الطعام

5- فناپذیری و احتیاج به خوراک ، از عوارض جسم انسان است .

و ما جعلنهم جسداً لایأکلون الطعام و ما کانوا خلدین

آمدن لفظ «جسد» و آن گاه توصیف کردن پیامبران به این که آنان خوراک می خوردند و می مردند؛ بیانگر این نکته است که این دو صفت مربوط به جسمانی بودن وجود انبیا است؛ زیرا این جسم آدمی است که نیاز به خوراک دارد و فناپذیر است، نه روح آدمی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 68 - 3

3 - نیاز دوزخیان به تغذیه و نوشیدن

فإنهم لأکلون منها .. علیها لشوباً من حمیم . ثم إن مرجعهم لإلی الجحیم

1- آثار تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 21

21 - تکبر و فخرفروشی ، مانعی در راه عبادت و بندگی خدا و احسان به دیگران

و اعبدوا الله .. و بالوالدين احساناً ... ان الله لا يحب من كان مختالاً فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 37 - 3

3 - بخلورزی و دعوت دیگران به بخل ، از آثار تکبر و فخرفروشی

ان الله لا يحب من كان مختالاً فخوراً. الذين يبخلون و يأمرون الناس بالبخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 5، 10

5 - ریاکاری در انفاق از آثار تکبر و فخرفروشی *

ان الله لا يحب من كان مختالاً فخوراً .. و الذين ينفقون اموالهم رياء الناس

10 - ناسازگاری تکبر و فخرفروشی با ایمان به خدا و قیامت

لا يحب من كان مختالاً فخوراً .. و الذين ... و لا يؤمنون بالله و لا باليوم الا

برداشت فوق بر این مبناست که «الذين .. لا يؤمنون» عطف بر «الذين يبخلون» و توصیفی برای «مختالاً فخوراً» باشد. یعنی فخرفروشان و متکبران ایمان واقعی به خدا و قیامت ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 40 - 6

6- تبدیل شدن بوستان های زیبا و حاصل خیز، به کویری خشک و بی حاصل، با عذاب الهی، در نتیجه کفر و مباهات به دیگران، امری ممکن است.

فَعَسَى رَبِّي .. يَرْسِلْ عَلَيْهَا حِسَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتَصْبِحُ صَعِيدًا زَلَقًا

«صعید» یعنی، روی زمین و «زلق» یعنی، بدون گیاه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 12

12- تلاوت آیات قرآن، در افرادی که به امکانات مادی و موقعیت های اجتماعی خود فخر و مباهات می کنند، بی تأثیر است.

وَإِذَا تَلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا .. أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 10

10 - طغیان، سرمستی، فسادانگیزی، فخرفروشی و خودنمایی، از عوامل هلاکت و نابودی

إِنَّ قُرُونًا ... فَبَغَىٰ ... لَاتَفْرَحَ ... وَ لَاتَبِغُ الْفَسَادَ ... فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ...

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند پس از برشمردن تعدادی از اوصاف ناپسند قارون، مسأله نابودی وی را مطرح فرمود.

این نکته می رساند که اوصاف یاد شده در نابودی وی مؤثر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 14

14 - تفاخر های قومی و نژادی، از عوامل تفرقه و زوال وحدت مؤمنان *

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ

از ارتباط این آیه با آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 23

23 - بازی ، سرگرمی ، آرایش ، فخر فروشی و فزون خواهی ، از مظاهر و جلوه های فریبندگی دنیا

أثمًا الحيوة الدنيا لعب . . . و تكاثر . . . و ما الحيوة الدنيا إلا متع الغرور

معرفی دنیا به متاع فریبنده، در پایان آیه شریفه - پس از آن که در آغاز آن با پنج ویژگی شناسانده شده است - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 1،2

1 - تبختر و به خودبالیدن ، از نشانه های کفر و از اوصاف کافران است .

ثم ذهب إلى أهله يتمطي

مفسران واژه «یتمطی» را به معنای «تبختر» دانسته اند؛ زیرا این واژه یا از ماده «مط» (کشیدن پاها و گام ها) است و یا از ماده

ص: 459

«مطأ» (پشت). در هر دو صورت، مقصود تبختر و فخر فروشی است.

2 - تبختر و خودبینی، از موانع پذیرش حقایق الهی

و لکن کذب و تولی . ثم ذهب إلى أهله يتمطی

توصیف کافران تکذیب گر، به انسان های خودبین و مغرور، می تواند اشاره به علت تکذیب آنان داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 6 - 5

5 - خودنمایی در بذل و بخشش ها و فخر فروشی بر مردم به جهت انفاق های سنگین، در پی دارنده نکوهش و کیفر از سوی خداوند

يقول . . . أیحسب أن لم یره أحد

گوینده «أهلکت مالاً» - حتی به فرض صداقت در ادعای خویش - ممکن است به جهت فخر فروشی بر دیگران، مورد توبیخ قرار گرفته باشد.

6 - کسانی که خداوند را ناظر بر نیت ها نمی دانند و گشاده دستی های خود را به رخ دیگران می کشند، گرفتار پنداری موهوم و نارویند .

يقول أهلکت مالاً لبدأ . أیحسب أن لم یره أحد

در برداشت یاد شده، گوینده «أهلکت مالاً لبدأ» کسی فرض شده که بذل و بخشش های فراوانی داشته ولی در آنها نیت خالصانه نداشته است. این آیه بخششهای او را فاقد ارزش معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 5

5 - افتخار بر دیگران در امتیازات مادی، کفران نعمت و زمینه ساز گرفتاری به دوزخ پس از حسابرسی است .

ألهیکم التکاثر . . . ثم لتسئلنّ یومئذ عن النعم

2- آثار تفاخر به ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 3

3 - تلاش برای افزون تر قلمداد کردن ثروت و منزلت خویش از دیگران ، در پی دارنده کیفر الهی است .

سوف تعلمون

جمله «سوف تعلمون» تهدید است و از آن جا که صرف آگاهی به پوچی افتخارات، تهدید به شمار نمی آید؛ مراد هشدار به فرجامی است که اهل «تکاثر»، با آن مواجه خواهند شد.

ص: 460

3- آثار تفاخر به مقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 3

3 - تلاش برای افزون تر قلمداد کردن ثروت و منزلت خویش از دیگران ، در پی دارنده کیفر الهی است .

سوف تعلمون

جمله «سوف تعلمون» تهدید است و از آن جا که صرف آگاهی به پوچی افتخارات، تهدید به شمار نمی آید؛ مراد هشدار به فرجامی است که اهل «تکاثر»، با آن مواجه خواهند شد.

4- اجتناب از تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 4

4 - دنیا ، عرصه مسابقه و تلاش برای کسب سعادت اخروی (بهشت پهناور) است ؛ نه میدان بازی ، آرایش ، فخرفروشی و فزون خواهی .

سابقوا إلى مغفره من ربکم و جنّه

5- پوچی تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 1

1 - تأکید خداوند ، بر ناشایستگی تفاخر و واهی بودن افتخارات مادی

ثمّ کلاً سوف تعلمون

تکرار کلمه «کلاً» و نیز استفاده از حرف «ثمّ» - که بر تراخی رتبی دلالت دارد - نشانگر تأکید خداوند، بر مفاد «کلاً» در آیه قبل است.

6- تفاخر ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 4

4- ابوجهل ، فردی مغرور و فخر فروش در میان کسان خویش

ثم ذهب إلى أهله يتمطى

ص: 461

7- تفاخر انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 1

1 - عموم مردم تا لحظه مرگ، گرفتار رقابت با یکدیگر و تفاخر به مال و مقام اند.

حتی زرتم المقابر

8- تفاخر باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 34 - 2

2- گفتگوی فخرفروشانه و مستکبرانه ثروت مند مغرور، با همصحبیت خود، در جهت اثبات اندیشه هایش بود.

فقال لصحبه و هو يحاوره أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً

«محاوره» رد و بدل کردن منطق و کلام و نیز پاسخ گویی به هم است (لسان العرب). از موارد استعمال آن چنین برمی آید که کاربرد آن در مواردی است که دو طرف، درصدد اثبات مدعای خویش باشند.

9- تفاخر به امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 12

12- تلاوت آیات قرآن، در افرادی که به امکانات مادی و موقعیت های اجتماعی خود فخر و مباهات می کنند، بی تأثیر است.

و إذا تتلى عليهم آیتنا بینت قال الذین كفروا .. أیّ الفریقین خیر مقاماً و أح

10- تفاخر به جمعیت مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 3

3 - دیدار قبرستان ها برای شمارش مردگان قبیله، پست ترین اقدام برخی قبایل عصر جاهلی، در مقام اثبات برتری تعداد خویش بر قبایل دیگر

قید «حَتَّى زَرْتَمِ الْمَقَابِرِ»، ممکن است کنایه از مرگ باشد و شاید در معنای حقیقی دیدار گورستان به کار رفته باشد. در صورت دوم، ناظر به رفتاری است که درباره برخی اقوام عرب نقل شده است که کثرت افراد قبیله را، ملاک برتری دانسته و برای بالا بردن

رقم آن، حتی مردگان خود را نیز شمردند.

11- تفاخر به مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 1

1 - عموم مردم تا لحظه مرگ، گرفتار رقابت با یکدیگر و تفاخر به مال و مقام اند.

حتّی زرتّم المقابر

12- تفاخر به مقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 1

1 - عموم مردم تا لحظه مرگ، گرفتار رقابت با یکدیگر و تفاخر به مال و مقام اند.

حتّی زرتّم المقابر

13- تفاخر به موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 12

12- تلاوت آیات قرآن، در افرادی که به امکانات مادی و موقعیت های اجتماعی خود فخر و مباهات می کنند، بی تأثیر است.

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قال الذين كفروا... أيّ الفريقين خير مقامًا وأح

14- تفاخر به نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 200 - 2 - 11، 2

2- تفاخر به نیاکان پس از مناسک حج، از سنن جاهلی

فاذكروا اللّٰه كذكرکم اباؤکم

11 - پس از اتمام حج ، باید به جای تفاخر به نیاکان ، ذکر خداوند کرد .

فاذا قضيتم مناسككم فاذكروا الله

امام باقر (ع): ... و يعدّون مفاخر آياتهم ... فامرهم الله سبحانه، ان يذكره مكان ذكرهم آبائهم في هذا الموضع

ص: 463

مجمع البيان، ج 2، ص 529؛ نورالثقلين، ج 1، ص 198، ح 722.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 6

6 - نسب ها و تفاخر به نیاکان، امری اعتباری و فاقد کمترین اثر در قیامت

فإذا نفخ في الصور فلا أنساب بينهم يومئذ

برداشت فوق، بر این اساس است که «فلا أنساب بينهم..» به تقدیر «لأنساب بينهم يتفاخرون بها» باشد؛ یعنی، در آن روز نسیبی نیست تا به آن تفاخر کنند.

15- تفاخر در احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 22

22 - احسان به دیگران باید در جهت اطاعت خداوند و دور از تکبر و فخرفروشی به دیگران باشد.

وبالوالدين احساناً.. انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

جمله «انّ الله..» می تواند هشداری به پرستشگران و احسان کنندگان باشد که مبادا عبادت و احسان خویش را با کبرورزی و فخرفروشی ضایع کنند و از جرگه محبوبان الهی خارج شوند.

16- تفاخر در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 7 - 90 - 5,6

5 - خودنمایی در بذل و بخشش ها و فخرفروشی بر مردم به جهت انفاق های سنگین، در پی دارنده نکوهش و کیفر از سوی خداوند

يقول.. أیحسب أن لم يره أحد

گوینده «أهلکت مالاً» - حتی به فرض صداقت در ادعای خویش - ممکن است به جهت فخر فروشی بر دیگران، مورد توبیخ قرار گرفته باشد.

6 - کسانی که خداوند را ناظر بر نیت‌ها نمی‌دانند و گشاده‌دستی‌های خود را به رخ دیگران می‌کشند، گرفتار پنداری موهوم و نارویند.

يقول أهلكم مالا لبدأ . أیحسب أن لم یره أحد

در برداشت یاد شده، گوینده «أهلكم مالا لبدأ» کسی فرض شده که بذل و بخشش‌های فراوانی داشته ولی در آنها نیت خالصانه نداشته است. این آیه بخشش‌های او را فاقد ارزش معرفی کرده است.

ص: 464

17- تفاخر در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 11، 2

2 - تفاخر به نیاکان پس از مناسک حج ، از سُنن جاهلی

فاذكروا الله كذکرکم اباءکم

11 - پس از اتمام حج ، باید به جای تفاخر به نیاکان ، ذکر خداوند کرد .

فاذا قضيتم مناسککم فاذكروا الله

امام باقر (ع): ... و يعدون مفاخر آیاتهم ... فامرهم الله سبحانه، ان يذكره مكان ذكرهم آبائهم في هذا الموضوع

مجمع البيان، ج 2، ص 529؛ نورالثقلین، ج 1، ص 198، ح 722.

18- تفاخر در زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 3

3 - حقیقت حیات دنیوی ، پنج چیز بیش نیست : بازی ، لهو و سرگرمی ، زینت و آرایش ، تفاخر و فخرفروشی ، و فزون طلبی .

أئما الحيوه الدنيا .. و تكاثر فی الأموال و الأولد

واژه «أئما» (به فتح همزه) نظیر «أئما» (به کسر همزه) برای افاده حصر است. بنابراین «أئما الحيوه الدنيا...» معادل «ما الحياه الدنيا إلا لهو و لعب...» است؛ یعنی، حقیقت زندگی دنیایی، به غیر از «لعب»، «لهو»، «زینت»، «تفاخر» و «تکاثر» نمی باشد.

19- تفاخر در میان سالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 8

8 - تفاخر و فخرفروشی به دیگران ، مقتضای دوران میان سالی (زمان پس از جوانی و قبل از پیری) انسان

أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا .. وَتَفَاخُرُ بَيْنَكُمْ

20- تَفَاخُرُ ظَالِمَانِ

جِلْد - نَام سُورَه - سُورَه - آيَه - فِيش

20 - بِلْد - 90 - 6 - 1

ص: 465

1 - به رخ کشیدن انفاق اموالی انبوه و مباحات به آن ، ورد زبان قلدر مآبان گردنکش

يقول أهلكم مالاً لبدًا

«يقول» مضارعی است که استمرار را می رساند. فاعل آن کسی است که در آیه قبل، به «فریفته قدرت خویش» توصیف شده است. «لبدًا»؛ یعنی، انباشته (مفردات راغب). مفاد آیه شریفه این است که گوینده این سخن، اهل انفاق بوده است؛ ولی به دلیل تفاخر یا ریاکاری و یا اتلاف نامیدن انفاق، مورد مذمت قرار گرفته است و یا این که او به دروغ، ادعای انفاق می کند. آیه بعد نیز با این احتمال ها سازگار است.

21- تفاخر فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 2

2 - مباحات فرعون ، به قلمرو قدرت و میزان مکنّت و دارایی خویش

و نادى فرعون فى قومه قال يقوم أليس لى ملك مصر .. أفلا تبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 1

1 - استکبار و فخر فروشی فرعون ، در برابر حضرت موسى (ع)

أم أنا خير من هذا الذى هو مهين

22- تفاخر قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 79 - 5، 1

1 - اقدام قارون به خودنمایی و فخر فروشی بر قوم خویش

فخرج على قومه فى زينته

تعبير «على قومه» به جای «إلى قومه»، نشان می دهد که وی با انگیزه بزرگ نمایی و تحقیر مردم بر آنان ظاهر شده بود.

5 - رفتار تحقیر آمیز قارون با مردم ، علی رغم پیوند نژادی وی با آنان

فخرج على قومه فى زينته

تعبیر «علی قومه» به جای «علی الناس» بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 466

23- تفاخر قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 71 - 3

3 - دل بستگی عمیق و تفاخر قوم ابراهیم ، به مسلک شرک آلود خویش

إذ قال . . . ما تعبدون . قالوا نعبد أصنامًا فنظّل لها عكفین

در جواب حضرت ابراهیم(ع) که از قومش پرسید: «چه می پرستید»، باید آنان می گفتند: «بت». اما آنها در پاسخ گفتند: «بت ها را می پرستیم و همواره ملازم آنها هستیم». این نشان می دهد که می خواستند علاوه بر جواب او، فخر و دل بستگی شدید خود را به مسلک شرک، برای ابراهیم(ع) بیان کنند.

24- تفاخر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 1

1 - تبختر و به خودبالیدن ، از نشانه های کفر و از اوصاف کافران است .

ثمّ ذهب إلى أهله يتمطّی

مفسّران واژه «یتمطّی» را به معنای «تبختر» دانسته اند؛ زیرا این واژه یا از ماده «مط» (کشیدن پاها و گام ها) است و یا از ماده «مطا» (پشت). در هر دو صورت، مقصود تبختر و فخر فروشی است.

25- تفاخر مکذبان مقدرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 23 - 7

7 - باورنداران به تقدیر الهی ، برخورداری ها و امکانات را نشانه شایستگی های خود پنداشته و دچار خودپسندی و فخر فروشی می شوند .

لكيلا . . . ولا تفرحوا بما آتاكم واللّه لا يحبّ كلّ مختال فخور

26- زمینه ترک تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - توجه به حسابرسی و مسئولیت در برابر نعمت ها ، بازدارنده انسان از دل خوشی به فراوانی آن و زمینه ساز ترک افتخار بر دیگران است .

ص: 467

ألهيكم التكاثر. .. ثم لتسئلن يومئذ عن النعيم

27- زمینه تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 79 - 2

2- قدرت و ثروت ، از موجبات فخرفروشی ، خودنمایی و تجمل گرایی

فخرج علی قومه فی زینته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 23 - 5

5- عجب و خودپسندی ، زمینه صفت فخرفروشی است .

والله لا يحب كل مختال فخور

تقدیم «مختال» بر «فخور»، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

28- سرزنش تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 16, 17, 18

16 - خداوند ، گردنفرزان فخرفروش را دوست ندارد .

ان الله لا يحب من كان مختالا فخوراً

«مختال» از ماده «خیال» به کسی گفته می شود که بر اساس خیالات و اوهامش ، خود را شخصیتی بزرگ می داند و به کبر و غرور مبتلا می گردد. و «فخور» به کسی گفته می شود که زیاد به خود افتخار می کند.

17 - گردنفرازی و فخرفروشی از خصلت های نکوهیده

ان الله لا يحب من كان مختالا فخوراً

18 - خداوند کسانی را که با تکبر و فخرفروشی با خویشان و همسایگان خویش برخورد می کنند ، دوست ندارد .

و بالوالدین احساناً .. انّ الله لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4- تکبر ، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش ، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. إنّه لفرح فخور

آیه بعد (إلاّ الذین ..) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس ، کفور و ...) مجرد اخبار از

ص: 468

چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 2

2- افتخار به بذل و بخشش ها و خودنمایی در تأمین نیازمندی های مالی جامعه ، مذموم و مورد نکوهش خداوند است .

يقول أهلكت مالا لبداً

در آیه شریفه مورد مصرف اموال مشخص نشده است؛ ولی به قرینه آیات بعد (فَكِّ رِقْبَهُ أَوْ إِطْعَامِ ..) می توان گفت: مراد هزینه کردن آن، در مصارف عمومی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 2

2- تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت ، نکوهیده و ناروا است .

ألهيكم التكاثر

29- سرزنش تفاخر به ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 34 - 7

7- تحقیر دیگران از سوی ثروت مندان و دارایی های خود را به رخ آنان کشیدن ، کاری مذموم و ناپسند است .

أنا أكثر منك مالا و أعزّ نفراً

30- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8- « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهيكم التكاثر حتى زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدَه و زوراً ما أغفله و خطراً ما أفضعه . . . أفبمصارع أباءهم يفخرون أم بعدید الهلكی يتكاثرون . . . و لأن يكونوا عبيراً أحق من أن يكونوا مفتخرأ؛

علی (ع) بعد از تلاوت آیه «ألهيكم التكاثر حتى زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافلی و چه

خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحثات می کنند؟ .. به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحثات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

ص: 469

31- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدَه و زوراً ما أغفلَه و خطراً ما أفضَعَه . . . أفبمصارع أباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یتکونوا عبراً أحقّ من أن یتکونوا مفتخراً؛

علی(ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافلوی و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباهات می کنند؟ . . . به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباهات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

32- صابران و تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخر فروشی و شادمانی نمی کنند .

إنّه لفرح فخور. إلاّ الذین صبروا و عملوا الصلحت

33- علم به بطلان تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5 - مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون . . . لترونّ الجحیم

34- علم به پوچی تفاخر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 470

2- همه انسان ها ، در آینده هنگام حسابرسی نعمت ها ، به پوچی افتخارات مادی پی خواهند برد .

سوف تعلمون

زمان مورد نظر در «سوف تعلمون» - به قرینه «ثم لتسئلنَّ یومئذ عن النعمیم» - هنگام حسابرسی نعمت ها است.

35- عوامل تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 3

3- انسان ، پس از گذر از محنت ها و دستیابی به موهبت های دنیوی ، به شادمانی بسیار ، تکبر و فخرفروشی مبتلا خواهد شد .

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. إینه لفرح فخور

جمله «إینه لفرح فخور» جمله مستأنفه است و بیانگر بازتاب معنایی است که از «لیقولنَّ ..» استفاده می شود؛ یعنی ، انسان می پندارد که مشکلات بر او روی نخواهد آورد؛ در نتیجه بی اندازه شادمان می شود و فخرفروشی می کند.

36- عوامل تفاخر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 6

6 - مایه افتخار و اقتدار فرعونیان ، عامل هلاکت و نابودی ایشان

و هذه الأنهر تجری من تحتی .. انتقمنا منهم فأغرقنهم

37- کیفر تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 41 - 6

6- فرورفتن آب ها و منابع آبی ، از جمله کیفر های الهی برای کافرانی است که به خود بنازند و بر دیگران تفاخر کنند .

أو یصبح ماؤها غورًا فلن تستطیع له طلبًا

«یصبح» عطف بر «فتصبح» و تفریع دیگری بر «یرسل علیها حسبناً» است. قید «من السماء» در مورد عذابی که آب ها را در زمین فرو
ببرد، ناظر به الهی بودن عذاب است، نه نزول آن از آسمان.

ص: 471

38- گناه تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 2

2 - فخر فروشی و خودنمایی ، گناهی بس بزرگ در پیشگاه خداوند

فخر ج علی قومه فی زینته . . . فحسفننا به و بداره الأرض

برداشت یاد شده با توجه به تفریع «حسفننا» بر «فخر ج علی قومه فی زینته» به دست می آید؛ زیرا قارون پس از فخر فروشی و خودنمایی در میان مردم، به هلاکت رسید.

39- منشأ تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 5

5 - جهالت ، ریشه برترنمایی و مسابقه رقیبان در کسب مال و مقام

کلاً سوف تعلمون

مفعول محذوف «تعلمون» - چه عام (پوچی افتخارات مادی) باشد و چه خاص (پوچی افتخار به عدد افراد قبیله) - بی ارزشی تکاثر را شامل می شود.

40- موانع تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 39 - 12

12- توجه به جریان امور بر وفق مشیّت و قدرت خداوند ، مانع از تفاخر به مال و فرزند و تحقیر دیگران است .

و لولا إذ دخلت جنتک قلت ما شاء الله لا قوه إلا بالله إن ترن أنا أقلّ منك مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 6

6 - توجه انسان ها به منتهی شدن همه نژاد ها به پدر و مادری واحد ، از میان برنده تفاخر های خیالی آنان

يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 7,8

7 - عاقبت اندیشی ، مانع برترنمایی و تفاخر است .

کلاً سوف تعلمون

ص: 472

8- توجه به کیفر اخروی، مانع برترنمایی و تفاخر است.

کلاً سوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 5,6

5- عاقبت اندیشی، مانع برتری نمایی و تفاخر است.

ثمّ کلاً سوف تعلمون

6- توجه به کیفر اخروی، مانع برتری نمایی و تفاخر است.

ثمّ کلاً سوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 3

3- شناخت حقایق در حد یقین، مانع سرگرمی به تفاخر و برتری جویی

کلاً لو تعلمون علم الیقین

به قرینه آغاز سوره، می توان گفت: جواب «لو» محذوف است. در نتیجه مفاد آیه این می شود که اگر به حد «علم الیقین» عالم می شدید، آن دانش، مانع فخرفروشی و مباهات شما می شد؛ بلکه اگر جمله «لترونّ الجحیم» (در آیه بعد) را جواب «لو» بدانیم، باز هم می توانیم این نکته را از آیه شریفه به دست آوریم.

41- ناپسندی تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 79 - 4

4- تجمل و آرایش برای خودنمایی، فخرفروشی، رفتاری است ناپسند و مردود.

فخرج علی قومه فی زینته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 10

10 - تکبر و فخر فروشی ، دو صفت اخلاقی مذموم و ناپسند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 2

2 - تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت ، نکوهیده و ناروا است .

أَلْهَيْكُمْ التَّكَاثُرُ

ص: 473

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 4

4- زیارت اهل قبور برای تفاخر بر دیگران، ناپسند و مایه غفلت از اهداف اصلی نعمت ها است .

ألهیکم . . . حتی زرتم المقابر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 1

1 - تأکید خداوند، بر ناشایستگی تفاخر و واهی بودن افتخارات مادی

ثم کلا سوف تعلمون

تکرار کلمه «کلا» و نیز استفاده از حرف «ثم» - که بر تراخی رتبی دلالت دارد - نشانگر تأکید خداوند، بر مفاد «کلا» در آیه قبل است.

تفاخرکنندگان

42- تفاخرکنندگان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 4

4- پرسش و حسابرسی از نعمت ها، زمینه ساز گرفتاری برتری جویمان و تفاخر کنندگان به آتش دوزخ

لترونّ الجحیم . . . ثم لتسئلنّ یومئذ عن النعیم

نشان دادن جهنم به اهل تکاثر - پیش از بازخواست نعمت ها - بیانگر آن است که اهل تکاثر، باید پس از طی مراحل بازخواست و حسابرسی، جهنم را جایگاه خویش بدانند.

43- جهل تفاخرکنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 5 - 2

2- کسانی که به امتیازات مادی، دل بسته و به آن فخر میورزند، از علم و یقین محروم و از دستیابی به آن ناتوان اند .

مخاطبانی که در آغاز سوره، با جمله «ألهيكم التكاثر» توبيخ شدند؛ در این آیه به دلیل حرف «لو» - که برای امتناع است - محروم از «علم اليقين» معرفی شده اند. اضافه «علم» به «يقين»، اضافه بیانیه و نشانگر این است که علم مورد نظر، علمی است که از هر گونه شکّی به دور باشد.

44- زمینه عذاب تفاخرکنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 8 - 4

4- پرسش و حسابرسی از نعمت ها ، زمینه ساز گرفتاری برتری جویمان و تفاخر کنندگان به آتش دوزخ

لترونّ الجحیم . . . ثمّ لتسئلنّ یومئذ عن النعیم

نشان دادن جهنم به اهل تکاثر - پیش از بازخواست نعمت ها - بیانگر آن است که اهل تکاثر، باید پس از طی مراحل بازخواست و حسابرسی، جهنم را جایگاه خویش بدانند.

ص: 475

1- تَفَال در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 90 - 6

6 - لزوم اجتناب از تَفَال ها و استخاره های مرسوم در جاهلیت

و الازلّم رجس... فاجتنبوه

«ازلام» به معنای چوبهای تیر که در قرعه به کار می رود نیز آمده است یعنی سه قطعه چوبی که بر یکی «افعل» و بر دیگر «لاتفعل» و سومی بدون نوشته و به اصطلاح پوچ بوده است، در عصر جاهلی به هنگام مسافرت و یا انجام امری مهم با قرار دادن آن چوبها در کیسه و بیرون آوردن یکی از آنها تکلیف خویش را برای انجام آن امر مشخص می کردند.

2- تَفَال ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 90 - 2

2 - شراب خواری، قمار بازی، گرایش به مظاهر شرک و تَفَال های مرسوم در جاهلیت، کرداری شیطانی است

انما الخمر... من عمل الشیطن

ص: 476

24- تفاوت

1- تفاوت آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 10

10 - تفاوت آیات الهی و برتری برخی بر برخی دیگر

نأت بخیر منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 18 - 2

2 - آیات و نشانه های ربوبی ، در عظمت و بزرگی مختلف است (برخی بزرگ تر از برخی دیگر است) .

رأى من ءايت ربّہ الكبرى

در صورتی که «الكبرى» صفت تخصیصی «آیات» باشد، به دست می آید که آیات ربوبی، بر دو دسته بزرگ و بزرگ تر تقسیم می شود.

2- تفاوت اخروی اسلام ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 163 - 6

6 - درجات و جایگاه های متفاوت انسان ها در آخرت ، نتیجه عملکرد آنان در دنیا

هم درجات عند الله و الله بصیر بما يعملون

ص: 477

3- تفاوت اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 6,7

6 - مردم در صحنه قیامت نیز ، دارای درک و فهم های متفاوت خواهند بود .

إذ يقول أمثلهم طريقة إن لبثتم

حضور کسانی که صحیح تر می اندیشند و قضاوت واقعی تری نسبت به دیگران، دارند؛ گواه تفاوتی است که از این نظر در بین انسان ها در قیامت وجود دارد.

7 - ملکات و تفاوت های انسان ها ، در قیامت نیز بروز و ظهور خواهند داشت .

إذ يقول أمثلهم طريقة

«أمثلهم طريقة» بیانگر خصلت شخصی است که نظریه «یک روز» را مطرح ساخته است. حدوث این خصلت برای وی در آخرت بعید به نظر می رسد. بنابراین باید گفت این ویژگی، بروز و ظهور ملکاتی است که در دنیا برای او تحصیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 6 - 1

1 - مردم ، در قالب گروه هایی متفاوت ، صحنه قیامت را به سوی سرنوشت مخصوص خویش ، ترک خواهند کرد .

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَلَهُمْ

«یصدر»؛ یعنی، منصرف می شود و باز می گردد (مفردات و صحاح اللغه). «أشْتَاتًا» (جمع «شْت») به معنای «تفرق یافتگان» است (صحاح اللغه). مفاد آیه شریفه ناظر به مرحله پس از حسابرسی است که مردم از آن برمی گردند و به سوی بهشت و جهنم می روند. فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با این معنا سازگارتر است؛ گرچه این احتمال نیز منتفی نیست که مراد، رجوع انسان ها به حیات دوباره باشد؛ ولی فعل «یصدر» و نیز مشاهده اعمال (یا پاداش و کیفر آن)، با احتمال نخست، سازگارتر است.

4- تفاوت ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 89 - 3

3 - تفاوت ارزش ها در دنیا و آخرت

یوم لاینفع مال و لابنون . إلا من أتى الله بقلب سليم

دو نیروی کارآمد دنیوی (مال و فرزند) در آخرت بی تأثیر خواهند بود؛ ولی قلب سلیم - که ظاهراً در معادلات امور دنیا چندان مورد توجه قرار نمی گیرد - اصلی ترین کارایی را خواهد داشت.

ص: 478

5- تفاوت استعداد اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 19 - 12

12- اصحاب کهف ، در تیزهوشی و ابعاد فکری ، برابر نبودند .

قالوا لبثنا .. قالوا ربکم أعلم

بسندۀ کردن برخی از اصحاب کهف به نظری اجمالی و ادای پاسخ براساس آن و تشکیک دسته ای دیگر در گفته آنان و نیز مطرح شدن آگاهی برتر خداوند در کلام این گروه، نشان برتری آنان بر گروه نخست است.

6- تفاوت استعداد انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 2

2- استعداد ها و ظرفیت های وجودی آدمیان برای رشد و کمال ، متفاوت است .

و لقد آتینا إبرهیم رشدہ

از این که خداوند به ابراهیم(ع) رشد متناسب و مخصوص به او اعطا فرموده؛ به دست می آید که هر انسانی دارای قابلیت و استعداد مخصوص به خود و متفاوت با دیگران است.

7- تفاوت استعداد موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 6

6 - موجودات ، دارای قابلیت های متفاوت در بهره گیری از رحمت الهی

بین یدی رحمته .. و البلد الطیب یخرج نباته بإذن ربه و الذی خبت لایخرج

8- تفاوت استعداد ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 14،18

14- هر انسانی به اندازه استعداد و ظرفیتش از حقایق و معارف الهی بهره مند می شود .

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَهُ بِقَدَرِهَا .. كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَطْلَ

جمله «فسالت اودیه بقدرها» می رساند که هر دره ای به اندازه ظرفیتش آبها را جاری می سازد و این معنا در جانب مَثَل (کذلک یضرب الله الأمثال) بیانگر آن است که هر انسانی استعدادی خاص دارد و به اندازه استعدادش معارف الهی را دریافت می کند.

ص: 479

18- باور به توحید و ولایت خدا و ربوبیت او ، مراتبی گوناگون دارد و هر انسانی به اندازه استعدادش آن را درمی یابد .

قل من رب السموت و الأرض . . . أنزل من السماء ماء فسالت أودية بقدرها ... كذلك يضرب

9- تفاوت اسلام با ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 6,7

6- وجود تفاوت واقعی میان « اسلام » و « ایمان »

قل لم تؤمنوا و لكن قولوا أسلمنا

7- ایمان ، مرتبه ای عالی تر و عمیق تر از اسلام

قل لم تؤمنوا و لكن قولوا أسلمنا

10- تفاوت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 12

12 - اعتبار مالکیت شخصی در اسلام و پذیرش تفاوت در مقدار مالکیت

و ءاتی المال علی حبه ذوی القربی . . . و السائلین

11- تفاوت اقتصادی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 25

25- تفاوت های بشر در برخورداری از نعمت های الهی ، برخاسته از حکمت خداست .

یتیم نعمته علیک و علی ءال یعقوب . . . إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 26 - 2

2- خداوند، به برخی از انسان ها روزی فراوان می دهد و برخی دیگر را روزی اندک نصیب می سازد .

الله یسط الرزق لمن یشاء ویقدر

«بسط» به معنای توسعه دادن و «قدر» به معنای تنگ گرداندن است و تنگ شدن روزی، کنایه از اندک و ناچیز بودن آن است.

ص: 480

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 2,4

2- انسان ها ، در بهره مندی از رزق و روزی الهی ، متفاوتند .

و الله فضل بعضکم علی بعض فی الرزق

4- تساوی کامل میان انسان ها در بهره‌وری از امکانات مادی و اقتصادی ، ممکن نیست .

و الله فضل بعضکم علی بعض

برداشت فوق به خاطر این است که خداوند تفاوت انسانها را به صورت یک سنت بیان کرده و سنتهای الهی نیز تغییرناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 5

5- انسان ها در مالکیت و قلمرو اختیارات ، متفاوتند .

عبداً مملوگاً لایقدر علی شیء و من رزقنه .. فهو ینفق منه سرّاً و جهراً

برداشت فوق به خاطر این است که مثالهای قرآن، دارای حقیقت و حاکی از واقعیت‌های خارجی - نه غیر حقیقی و سنبلیک - است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 2,5

2- برتری مرتبه برخی انسان ها بر بعضی دیگر و تفاوت مراتب مادی آنان ، در قلمرو اراده الهی است .

فضّلنا بعضهم علی بعض

5- تفاوت آدمیان در برخورداری از موهبت ها و امکانات دنیا ، نمودی از تفاوت اخروی آنهاست .

انظر کیف فضّلنا بعضهم .. و للآخره أكبر درجت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 12

12 - تفاوت مقدار ثروت افراد جامعه با یکدیگر مشروع است و تساوی همگان در مالکیت ثروت الزامی نیست .

و لا تمدنّ عينيك إلى ما متّعنا به أزواجاً منهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 7

7- طبقات اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان، بسته به تدبیر الهی و تابع تقدیر و برنامه ریزی او است.

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات

12- تفاوت اقتصادی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 481

3 - سطح زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان، با کافران مکه، تفاوت قابل ملاحظه ای داشت.

و لا تمدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزواجاً منهم

13- تفاوت اقتصادی مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 11

11 - تفاوت وضع مسلمانان صدر اسلام از نظر عدّه و عدّه (نفرات و امکانات)، در مقطع پیش از فتح مکه و مقطع بعد از آن

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل .. من الذین أنفقوا من بعد و قتلوا

14- تفاوت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 17

17 - تفاوت درجات و مراتب رسولان الهی

و ما کان الله لیطلعکم علی الغیب و لکنّ الله یجتبی من رسله من یشاء

اگر خداوند تنها به برخی از رسولان خویش علم غیب عطا کند (چنانچه احتمالی در آیه است)، معلوم می شود پیامبران، دارای درجات و مراتبی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 6

6- مرتبه و مقام معنوی انبیا، متفاوت بوده و برخی از آنان بر بعضی دیگر برتری دارند.

و لقد فضلنا بعض النبیین علی بعض

15- تفاوت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - تفاوت عمیق میان انسان ها و تقسیم بندی آنها بر مبنای جهانبینی، عقیده، عمل و اخلاق

و من الناس من يقول... ربنا اتنا... من يعجبك... من يشري

ص: 482

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 4

4 - تفاوت ظرفیت انسان ها در تحمل تکالیف الهی

لا یكلف الله نفساً إلاّ وُسْعها

مفرد آوردن کلمه «نفساً» که اشاره به تک تک انسانهاست و ارجاع ضمیر «وسعها» به «نفساً»، می تواند بیانگر این معنا باشد که هر انسانی دارای طاقت و تحمل خاص خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 1,3

1 - خداوند ، برخی از مردم را با برخوردار نمودن بیشتر از نعمت های خویش ، بر برخی دیگر برتری داده است .

و لا تتمنوا ما فضل الله به بعضکم علی بعض

3 - وجود تفاوت های خدادادی در میان مردم

و لا تتمنوا ما فضل الله به بعضکم علی بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 3,4,9

3 - مجموعه مردان ، دارای برتری بر مجموعه زنان *

الرجال قوامون .. بما فضل الله بعضهم علی بعض

چنانچه «بعضهم» اشاره به «الرجال» و «بعض» اشاره به «النساء» باشد، مراد از برتری مردان بر زنان می تواند برتری نوع آنان باشد، نه برتری یکایک مردان بر یکایک زنان.

4 - برتری گروه های مردان بر گروه های همسان خویش از زنان *

بما فضل الله بعضهم علی بعض

برخی برآند که تفضیل مردان بر زنان در شرایط همسان و گروههای همسان است.

9- برتری های مردم بر یکدیگر ، برخاسته از فضل الهی است .

فَضِّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 42 - 4

4- انسان ها در باورشان به معارف دین و انجام تکالیف الهی ، برخوردار از توانایی های متفاوت هستند .

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَفْضَلِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 25

25- آدمیان ، در دانش و آگاهی دارای مراتبی گوناگونند .

نُفَعِ اللَّهُ دَرَجَاتِهِمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

ص: 483

مفسران در این آیه «علیم» را دو گونه تفسیر کرده اند: 1- مراد از آن هر دانا و دانشمندی است. 2- مقصود از آن خداوند می باشد. بر اساس معنای نخست مفاد جمله چنین می شود: هر دانشمندی یافت شود دانشمندتر از او وجود دارد. و بر اساس معنای دوم مفاد جمله مذکور چنین است: علم خدا افزون تر از علم هر دانشمندی است. برداشت فوق، ناظر به اولین احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 9

9- انسان ها دارای رتبه و درجات متفاوت در برخورداری از نعمت های بزرگ خداوند

إِن نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ

پیامبران به همانندی خویش با مردم از جهت بشر بودن معترف بودند و همچنین یادآوری می کردند که آنان این تفاوت را با سایر انسانها دارند که از موهبت ویژه خداوند برخوردار شده اند و این، از تفاوت رتبه انسانها حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 5

5- انسان ها در برخورد با آسایش و رفع ناگواری ها ، یکسان نیستند .

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرِّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بَرَّهْمُ يَشْرِكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 3

3- یک دست نبودن همه انسان ها در عقیده و رفتار و وجود تفاوت میان آنان ، بر اساس خواست و تدبیر الهی است .

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 7,9,10

7- نفوس انسان ها ، دارای ساختار های متفاوت و مختلف

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ

9- ربوبیت الهی ، مقتضی آگاهی عمیق او به هدایت پیشگان و تمایز آنان با دیگران

فربکم أعلم بمن هو أهدى سبيلاً

ذکر صفت «ربّ» به جای اسم «الله» و یا صفات دیگر برای بیان آگاهی خداوند از گروه‌های انسانی، مشعر به نکته یاد شده است.

10- تفاوت انسان‌ها، در برخورداری از زمینه‌های هدایت

بمن هو أهدى سبيلاً

«أهدى» - که افعال تفضیل است - دلالت بر مراتب مختلف هدایت می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 27

27 - « عن بعض أصحابنا عن أحدهما قال : إنَّ الله قضی الإختلاف علی خلقه و كان أمراً قد قضاه فی علمه كما قضی علی الأمم

ص: 484

من قبلکم و هی السنن و الأمثال یجری علی الناس ، فجرت علینا کما جرت علی الذین من قبلنا ، وقول الله حق . قال الله : . . . لا تبديل . . .

از امام باقر(ع) یا امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خداوند، در بین خلق، اختلاف را حتمی کرد و این امری بود که در علم الهی بود. همان گونه که درباره امت های پیشین شما بود. آن، سنت ها و مثال هایی است که در میان مردم جاری است و بر ما نیز جاری است و سخن خداوند حق است که می فرماید: ... لا تبديل لخلق الله...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 18

18 - انسان ها ، در برخورد با آسایش و ناملايمات ، یکسان نیستند .

و إذا مسّ الناس صرّ دعوا ربّهم . . . ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه إذا فریق منهم برّبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 4

4 - نفوس انسانی ، در هدایت پذیری ، متفاوت اند .

کلّ نفس هدیها

اضافه شدن «هدی» به «ها» بیان کننده این معنا است که هر نفسی، هدایتی مخصوص و متناسب خودش را دارد و این حکایت از تفاوت نفوس می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 8

8 - انسان واقع بین ، خودشناس و بصیر ، با انسان فاقد بصیرت و واقع نگری ، از نظر سرنوشت و ارزشیابی برابر نیست .

أفمن زین له سوء عمله فرءاه حسناً

«همزه» در «أفمن زین له..» استفهام انکاری و «من»، مبتدا است و خبر آن - به قرینه مقام «فإنّ الله یضلّ من یشاء» - جمله ای مقدر مانند «کمن لیس کذلک» یا «کمن هداه» می باشد؛ یعنی، آیا کسی که اعمالش برای وی زینت داده شود، مانند کسی است که چنین نیست و راه هدایت را پیموده است؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - مؤمنان نیکوکار با افراد بدکردار ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یستوی . . . و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - انسان ها ، در نوع با هم متحداند و اختلاف و تفاوتشان در خصوصیات فردی است .

علی أن نبذل أمثلکم

ص: 485

«أمثال» جمع «مِثْل» است. دو چیز در صورتی مثل هم هستند که در نوع مشترک و در خصوصیات شخصی متمایز باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 4 - 3

3 - انسان به طبع خویش ، دارای تلاش هایی متفاوت (سودمند و زیان بخش) و برخوردار از نیروی انتخاب است .

إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

مفاد آیه شریفه ممکن است اختلاف تلاش برخی از انسان ها، با دسته ای دیگر باشد و نیز می تواند نشانگر اختلاف تلاش های گوناگون هر انسان باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین احتمال است. آیات بعد - که تلاش های خوب و بد را مشخص ساخته - در حقیقت بیانگر قدرت انتخاب و توصیه به برگزیدن تلاش های نیک است.

16- تفاوت باغهای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 62 - 2

2 - باغ های بهشت ، دارای مراتب و ارزش متفاوت

و من دونهما جنتان

برداشت بالا بر این اساس است که «دون» - در «من دونهما»- بیانگر مرتبه پایین تر باشد.

17- تفاوت تلاش انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 4 - 2,3,1

1 - انسان ها ، در شیوه کار و تلاش و نتیجه آن ، با یکدیگر متفاوت اند .

إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

«شَتَّى» (جمع «شیتیت») به معنای متفرق ها است. «سعی» گرچه مفرد است؛ ولی به قرینه اضافه شدن به «کم»، در معنای جمع است. این آیه گرچه جواب قسم های پیش است؛ ولی جواب تفصیلی قسم، مطالبی است که در آیات بعد آمده است. مراد از تفاوت تلاش ها - به قرینه آیات بعد - تفاوت شیوه ها و پی آمدهای عمل است.

2 - خداوند ، در تأکید بر گوناگون بودن تلاش های انسان ها و شیوه ها و آثار آن ، به شب و روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

وَاللَّيْلِ .. إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

3 - انسان به طبع خویش ، دارای تلاش هایی متفاوت (سودمند و زیان بخش) و برخوردار از نیروی انتخاب است .

إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

مفاد آیه شریفه ممکن است اختلاف تلاش برخی از انسان ها، با دسته ای دیگر باشد و نیز می تواند نشانگر اختلاف تلاش های

ص: 486

گونگون هر انسان باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین احتمال است. آیات بعد - که تلاش های خوب و بد را مشخص ساخته - در حقیقت بیانگر قدرت انتخاب و توصیه به برگزیدن تلاش های نیک است.

18- تفاوت جرم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 11

11 - همه کافران در جرم و کیفر، یکسان نیستند.

نحشر من کلّ أمّه فوجًا ممّن یکذب بابتنا

از این که از میان تکذیب گران هر امت، تنهاگروهی در این مرحله به منظور محاکمه و مجازات، جدا و محشور می شوند؛ می توان استفاده کرد که این گروه ها دارای گناهی سنگین تر و کیفری متناسب با آن هستند.

19- تفاوت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 6

6 - تفاوت جنیان در قوت و ضعف

قال عفريت من الجنّ . . . وإني عليه لقويّ أمين

از این که تنها یکی از جنیان اعلام آمادگی کرده است، استفاده می شود که همه آنان قادر به انجام چنان کاری نبوده اند.

20- تفاوت جنسیتها در قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 7

7 - عدم تساوی انسان آزاد با برده و زن با مرد در قانون قصاص

كتب عليكم القصاص في القتلى الحر بالحر والعبد بالعبد والأنتى بالأنتى

21- تفاوت حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - حق ناپذیران، گونه‌ها و رتبه‌های متفاوت دارند.*

ص: 487

فإنك لاتسمع الموتى و لاتسمع الصمّ. .. و ما أنت بهد العمى

ذکر صفات «موتی»، «صمّ»، «عمی» برای حق ناپذیران، احتمال دارد به خاطر وجود حقیقت خارجی آنان باشد که دارای تفاوت هایی نیز هستند.

22- تفاوت در رزق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 27 - 10

10 - وجود تفاوت در روزی و معیشت انسان ها ، مشیت خداوند است .

و ترزق من تشاء بغير حساب

زیرا فرموده هر کس را بخواهد روزی فراوان می دهد، و نفرموده است که به همه روزی فراوان داده می شود.

23- تفاوت در کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 12

12 - تفاوت کیفر های الهی ، نشاندهنده میزان پلیدی گناهان

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند اللّٰه

24- تفاوت درختان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 9

9 - درختان و میوه های زیتون و انار، در عین تشابه، با یکدیگر متفاوت هستند.

و الزیتون و الرمان مشتبها و غیر متشبهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 7

7- انواع درختان و میوه های زیتون و انار، در عین تشابه با یکدیگر، متفاوت هستند.

و الزیتون و الرمان متشبهها و غیر متشبه

ص: 488

25- تفاوت دریا ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 15

15 - آثار متفاوت و مشترک آب های دریا ها و استفاده چند منظوره انسان ها از آن ، نشانه قدرت و یکتایی خداوند است .

و ما یستوی البهران هذا عذب فرات . . . و من کلّ تأکلون لحمًا طریًّا . . . لتبتغوا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در سلسله آیاتی قرار دارد که درباره قدرت مطلق و یکتایی خداوند متعال سخن می گوید.

26- تفاوت دنیا با آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 10

10 - آخرت و معیار سنجش زمان آن ، با دنیا و معیار های دنیوی ، متفاوت است .

فی یوم کان مقداره ألف سنه ممّا تعدّون

27- تفاوت رتبه های انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 3،4،5

3 - خداوند در اعطای نعمتهای خویش برخی از مردم را بر برخی دیگر برتری بخشید. (برتری در مقام، ثروت و ...)

و رفع بعضکم فوق بعض درجت

4 - برتری برخی از انسانها بر برخی دیگر و تفاوت آنان در برخوردار شدن از نعمتها، تدبیری است از جانب خدا در راستای ربوبیت او بر جوامع بشری

و هو رب کل شیء . . . رفع بعضکم فوق بعض درجت

5 - آزمون انسانها از جانب خدا هدف از مستقر ساختن آنان در زمین و برتری دادن برخی از ایشان بر برخی دیگر

هو الذی جعلکم خلائف الأرض و رفع بعضکم فوق بعض درجت لیبلوکم

به نظر می‌رسد «لیلوکم علاوه بر این که متعلق به «رفع» است، متعلق به «جعلکم» نیز باشد.

28- تفاوت رنگ انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 1,5

ص: 489

1 - آفرینش آسمان ها و زمین و گوناگونی زبان ها و رنگ های آدمیان ، از آیات الهی است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم

5- آیه بودن آفرینش آسمان ها و زمین و تفاوت زبان ها و رنگ های مردم ، برای دانشمندان قابل درک است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم إنّ فی ذلک لآیت للعل

29- تفاوت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 3,2,1

1 - نوسان مدام شب و روز در طول سال ، نشانه ای از قدرت خداوند است .

ألّم تر أنّ اللّٰه یولج الّیل فی النهار

«ولج» ریشه «یولج» به معنای «دخول» است (مفردات راغب) و داخل شدن شب در روز، به معنای کاسته شدن از مدت روز است و داخل شدن روز در شب نیز، کم شدن از مدت شب است. لازم به ذکر است که فعل مضارع «یولج» دلالت بر استمرار دارد.

2- بی توجهی به آیه خداوند بودن نوسان شب و روز و قانون مند بودن خورشید و ماه ، مورد سرزنش خداوند است .

ألّم تر أنّ اللّٰه یولج الّیل فی النهار و یولج النهار فی الّیل

«ألّم تر» در آیه، استفهام انکاری بوده و نکته یاد شده را می رساند.

3- تبدیل شدن تدریجی قسمتی از روز و شب به هم ، به قدرت خدا است .

یولج الّیل فی النهار و یولج النهار فی الّیل

«یولج. ..» به معنای افزوده شدن بخشی از شب به روز و برعکس آمده است (مفردات راغب).

30- تفاوت روز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 9

9- تفاوت روز های سال در سعد و نحس بودن *

با توجه به این که در آیه شریفه قید «نحسات» قید احترازی است، استفاده می شود که ایام سال به دو قسم نحس و غیر نحس تقسیم می شود و این مطلب اعم از این است که نحوست در ذات ایام باشد یا در اثر حوادث. گفتنی است که مطلب بالا- بنا بر احتمال اول قابل برداشت است.

31- تفاوت روزی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 2,7

2- انسان ها ، در بهره مندی از رزق و روزی الهی ، متفاوتند .

والله فضل بعضكم على بعض في الرزق

7- سنت الهی در تفاوت روزی انسان ها ، به معنای عدم لزوم رعایت مساوات و عدالت اجتماعی ، از سوی آنان نیست . *

والله فضل ... فما الذين فضلوا برادى رزقهم على ما ملكت أيمانهم فهم فيه سواء

برداشت فوق بر اساس این نکته است که جمله " فما الذين فضلوا .. " در مقام توییح از کسانی باشد که مساوات را میان خود مراعات نمی کنند و با توجه به صدر آیه ، می توان چنین برداشت کرد: خداوند گرچه انسانها را در روزی متفاوت قرار داده است؛ ولی این بدان معنا نیست که مردم مساوات را میان خود رعایت نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 1

1 - خداوند ، توسعه دهنده روزی برخی از انسان ها و در تنگنا قرار دهنده برخی دیگر

أولم يعلموا أن الله ييسط الرزق لمن يشاء و يقدر

«قدر» (مصدر «يقدر») در آیه شریفه مربوط به رزق و روزی بوده و به معنای ضیق و تنگ گرفتن است.

32- تفاوت زبان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 5

5- مردم منطقه شمالی در عصر ذوالقرنین ، دارای زبانی دور از زبان های زنده آن روز بودند .

قومًا لا يكادون يفقهون قولاً

نفی درک همه زبان ها ، حاکی از این است که زبان مادری کوه نشینان عصر ذی القرنین، زبانی منحط و غیر قابل ذکر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - آفرینش آسمان ها و زمین و گوناگونی زبان ها و رنگ های آدمیان ، از آیات الهی است .

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم

3 - اختلاف مردمان در آهنگ گفتار ، از آیات الهی است .

و من ءایته .. و اختلف ألستکم

بنابراین که مراد از اختلاف در زبان، تفاوت ادای کلمات از سوی انسان ها، حتی اهل یک زبان و لهجه باشد، نکته بالا قابل استفاده است.

5 - آیه بودن آفرینش آسمان ها و زمین و تفاوت زبان ها و رنگ های مردم ، برای دانشمندان قابل درک است .

و من آياته خلق السموت و الأرض و اختلف ألسنتكم و ألونكم إنّ في ذلك لآيت للعلل

33- تفاوت زمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 3 - 5

5- تفاوت زمان ها ، از جهت ارزش و برکت

لیله مبرکه

34- تفاوت زمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 13

13- برخی از ایام در مقایسه با برخی دیگر ، دارای اهمیت و جایگاه ویژه ای است .

و ذگرهم بأیّ م الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 47 - 15

15- خصوصیت های زمانی ، در اجابت دعا و درخواست آمرزش و رحمت دخیل است .

سأستغفر لک ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 2

2- اختلاف زمان ها ، در فضیلت

لیله القدر خیر من ألف شهر

35- تفاوت زندگی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- زندگی و مرگ مؤمنان نیک کردار ، غیرقابل قیاس با زندگی و مرگ گناه پیشگان

أم حسب الذین اجترحوا السیئات أن نجعلهم كالذین ءامنوا و عملوا الصلحت سواء محیاہ

ص: 492

36- تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 1

1- زمین متشکل از قطعه ها و سرزمین های گوناگون چیده شده کنار یکدیگر

و فی الأرض قطع متجورت

«قطع» (جمع قطعه) به معنای اجزا و قسمتهاست. «تجاور» (مصدر متجاورات) به معنای در جوار و نزدیک یکدیگر بودن است. توصیف سرزمینها به قطعه ها و بخشها می تواند به اعتبار اختلاف و تفاوت آنها باشد. بنابراین مراد از «قطع متجاورات» این است که: مناطق زمین علی رغم نزدیک بودن و متصل بودن به یکدیگر، مختلف و گوناگونند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 13

13- سرزمین ها در تقدس و ارجمندی ، متفاوتند .

من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي برکنا حوله

تمجید خداوند از سرزمین «مسجدالأقصا» نمایانگر تفاوت آن سرزمین با دیگر سرزمینهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 5

5- سرزمین ها ، از نظر تقدس و اهمیت با یکدیگر متفاوت اند .

بالواد المقدس طوى

37- تفاوت شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 3 - 2, 1

1 - نوسان مدام شب و روز در طول سال ، نشانه ای از قدرت خداوند است .

ألم تر أنّ الله يولج الليل في النهار

«ولج» ریشه «یولج» به معنای «دخول» است (مفردات راغب) و داخل شدن شب در روز، به معنای کاسته شدن از مدت روز است و داخل شدن روز در شب نیز، کم شدن از مدت شب است. لازم به ذکر است که فعل مضارع «یولج» دلالت بر استمرار دارد.

2- بی توجّهی به آیه خداوند بودن نوسان شب و روز و قانون مند بودن خورشید و ماه، مورد سرزنش خداوند است .

ألم تر أنّ الله يولج الليل في النهار و يولج النهار في الليل

«ألم تر» در آیه، استفهام انکاری بوده و نکته یاد شده را می رساند.

ص: 493

3- تبدیل شدن تدریجی قسمتی از روز و شب به هم ، به قدرت خدا است .

یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

«یولج. ..» به معنای افزوده شدن بخشی از شب به روز و برعکس آمده است (مفردات راغب).

38- تفاوت شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 5

5- اختلاف شب و روز (تفاوت آنها در کوتاهی و بلندی و ...) از نشانه های توحید و بیانگر رحمانیت و رحیمیت خداست .

لا إله إلا هو الرحمن الرحيم. إن فی ... اختلف الليل و النهار ... لأیت

برداشت فوق مبتنی بر این اساس است که کلمه «اختلاف» در آیه شریفه به معنای عدم تساوی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 6 - 2

2- اختلاف شب و روز (کوتاه و بلند شدن هر یک از آن دو در طول سال) و تغییر فصل ها ، حاوی دلیلهایی روشن بر تدبیر و ربوبیت خدا نسبت به اهل زمین است .

إن فی اختلف الیل و النهار ... لأیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 13

13 - لحظه ها و اوقات شبانه روز ، در شایستگی برای ذکر و دعا با هم برابر نیستند .

و سبّح بحمد ربّك قبل طلوع .. ءانآي الیل فسبّح و أطراف النهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 2

2- نوسانات مستمر ساعات شب و روز (کوتاهی و بلندی آنها) در طول سال ، نشانه قدرت بی نهایت خداوند و یکتایی او است .

یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مراد از وارد کردن شب در روز، کاستن از مقدار شب و افزودن بر مقدار روز و مقصود از ایلاج روز در شب، کاستن از ساعات روز و افزودن بر ساعات شب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 1

1 - رفت و آمد پی در پی شب و روز و تفاوت تدریجی ساعات آن دو، نشانه وجود خداوند نزد اهل اندیشه و تفکر

و اختلف الیل و النهار و ... آیت لقوم یعقلون

ص: 494

«اختلاف. . .» ممکن است ناظر به آمد و شد روز و شب باشد. علاوه بر آن تغییر ساعات روز و شب در طی فصول سال را نیز افاده می کند. در برداشت بالا هر دو نکته مورد نظر است.

39- تفاوت صالحان و خطاکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 21 - 11

11 - برابر پنداشتن افراد صلاح پیشه و خطاکار، حکمی ناروا است.

أم حسب . . . ساء ما یحکمون

40- تفاوت صورتها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 40 - 6

6 - تفاوت چهره مؤمن و کافر در قیامت

وجوه . . . و وجوه

مراد از «وجوه» در این آیه - به قرینه آخرین آیه سوره (أولئک هم الکفره الفجره) - چهره کافران است. در نتیجه مراد از «وجوه» در آیات پیشین، چهره مؤمنان خواهد بود.

41- تفاوت طعم میوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 8

8 - همگونی میوه ها در شکل و گوناگونی آنها در طعم و کیفیت، نشانی از قدرت خداوند است.

و هو الذی . . . الزیتون و الرمان متشبهها و غیر متشبهه

محتمل است مراد از زیتون و انار در آیه، میوه های آن باشد. در این صورت «متشابه» یعنی تشابه میوه های زیتون با یکدیگر و همچنین انار، «و غیر متشابه» یعنی تفاوت آنها از نظر رنگ و طعم و . . . در عین تشابه با یکدیگر.

42- تفاوت عذابهای جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 76 - 3

ص: 495

3 - جهنم ، دارای عذاب های متفاوت و درکات گوناگون (طبقات زیرین) ، برای گروه های مختلف دوزخیان

ادخلوا أبواب جهنم

جمع آمدن «ابواب» می تواند به اعتبار طبقات متعدد دوزخ باشد؛ بدین معنا که هر طبقه ای از آن دارای دربی باشد. گفتنی است که در اصطلاح به طبقات دوزخ، «درکات» گفته می شود.

43- تفاوت علما با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 1

1 - انسان عالم و روشن بین با انسان جاهل و کوردل ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سان نیستند .

و ما یستوی الأعمی و البصیر

44- تفاوت عمل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 4 - 2, 1

1 - انسان ها ، در شیوه کار و تلاش و نتیجه آن ، با یکدیگر متفاوت اند .

إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

«شَتَّى» (جمع «شیتیت») به معنای متفرق ها است. «سعی» گرچه مفرد است؛ ولی به قرینه اضافه شدن به «کم»، در معنای جمع است. این آیه گرچه جواب قسم های پیش است؛ ولی جواب تفصیلی قسم، مطالبی است که در آیات بعد آمده است. مراد از تفاوت تلاش ها - به قرینه آیات بعد - تفاوت شیوه ها و پی آمدهای عمل است.

2 - خداوند ، در تأکید بر گوناگون بودن تلاش های انسان ها و شیوه ها و آثار آن ، به شب و روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

45- تفاوت فرجام ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إنّ سعیکم لشتی . فأما من أعطی . . . لیسری . و أمّا من بخل . . . فسنی

ص: 496

46- تفاوت فضیلت شب ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 2 - 2

2 - تفاوت شب ها در فضیلت

و لیال عشر

نکره آمدن «لیال» و سوگند به آن ده شب خاص، بیانگر عظمت آنها در بین شب های سال است.

47- تفاوت فهم انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 13

13- بهره مندی افراد از قرآن ، متفاوت و دارای مراتب است .

قل نزله روح القدس من ربك بالحق ليثبت الذين ءامنوا وهدى و بشرى للمسلمين

از اینکه قرآن هدف خود را ایجاد ثبات قدم برای مؤمنان و رهنمود و بشارت برای مسلمانان می داند و این دو گروه باهم متفاوتند، استفاده می شود که بهره مندی از قرآن برای افراد مختلف یکسان نیست.

48- تفاوت کیفر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 11

11 - همه کافران در جرم و کیفر ، یکسان نیستند .

نحشر من كل أمه فوجاً ممن يكذب بايتنا

از این که از میان تکذیب گران هر امت، تنهاگروهی در این مرحله به منظور محاکمه و مجازات، جدا و محشور می شوند؛ می توان استفاده کرد که این گروه ها دارای گناهی سنگین تر و کیفری متناسب با آن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 12

12- کیفر الهی برای کافران، دارای گونه های بسیار با نتایجی ویرانگر و مشابه *

دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَلُهَا

جمع آمدن واژه «أَمْثَلُهَا» می رساند که مجازات ملت های کفر پیشه، هر چند در نابودی و ویرانگری همگون است؛ اما در شکل

ص: 497

متفاوت است.

49- تفاوت کیفرهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 12

12- کیفر الهی برای کافران ، دارای گونه های بسیار با نتایجی ویرانگر و مشابه *

دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَلُهَا

جمع آمدن واژه «أمثالها» می رساند که مجازات ملت های کفر پیشه، هر چند در نابودی و ویرانگری همگون است؛ اما در شکل متفاوت است.

50- تفاوت گرایشهای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4 - انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

51- تفاوت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 22

22 - پی آمد های هر گناه ، برای تمامی مرتکبان آن گناه یکسان نیست .

فأکلا .. و عصی ءادم ربّه فغوی

مطرح نشدن عصیان حوا، شاید به این جهت باشد که وی در عصیان خود اصالت نداشت؛ بلکه عملکرد شوهرش را سرمشق خود ساخته

بود. در نتیجه آثار عصیان او در حد عصیان آدم نبود.

ص: 498

52- تفاوت مجاهدان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

53- تفاوت مرگ انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 7

7 - زندگی و مرگ مؤمنان نیک کردار ، غیر قابل قیاس با زندگی و مرگ گناه پیشگان

أم حسب الذین اجترحو السیئات أن نجعلهم کالذین ءامنوا و عملوا الصلحت سواء محیاه

54- تفاوت مسؤولیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 6

6 - تفاوت مسؤولیت انسان ها در پیشگاه خداوند ، متناسب با بهره مندی آنها از علم و امکانات *

ما کان لأهل المدینه و من حولهم من الأعراب أن یتخلفوا

برداشت فوق بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن اهل مدینه و اطراف آن در آیه، مبتنی بر این اصل کلی (برخورداری از علم و امکانات) باشد.

55- تفاوت مشمولان لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 3

3- برخورداری همه انسان ها از فیض و عطای الهی ، به صورت یکسان و مساوی نیست .

كَلَّا نَمَدَّ هُوْلَاءِ وَ هُوْلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ .. انظر كيف فضّلنا بعضهم على بعض

ص: 499

56- تفاوت مسمولان نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 11 - 9

9- انسان ها دارای رتبه و درجات متفاوت در برخورداری از نعمت های بزرگ خداوند

إن نحن إلا بشر مثلكم و لكنّ الله يمتنّ علی من یشاء من عباده

پیامبران به همانندی خویش با مردم از جهت بشر بودن معترف بودند و همچنین یادآوری می کردند که آنان این تفاوت را با سایر انسانها دارند که از موهبت ویژه خداوند برخوردار شده اند و این، از تفاوت رتبه انسانها حکایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 3

3- برخورداری همه انسان ها از فیض و عطای الهی ، به صورت یکسان و مساوی نیست .

كلاً نمدّ هؤلاء و هؤلاء من عطاء ربّك .. انظر كيف فضلنا بعضهم علی بعض

57- تفاوت معجزه با جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 5 - 8

8- آگاهی مشرکان در عصر بعثت ، از ماهیت معجزه و فرق آن با سحر و خواب های پریشان و شعر

بل قالوا أضغث أحلم بل هو شاعر

مشرکان در مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ابتدا سخن او را سحر، یا شعر و یا خواب های آشفته می دانستند. سپس برای اثبات رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ایشان خواستار معجزه شدند. این می رساند که آنان از معجزه و فرق آن با سحر و شعر و... آگاه بودند و به آن اعتراف داشتند.

58- تفاوت معجزه و جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 7

7- بصیرت بخشی و بینش دهی معجزه، ملاک تمایز آن از سحر و جادوگری

إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلاّ... بصائر

تأکید موسی(ع) بر «بصائر» بودن معجزاتش در قبال اتهام سحر به معجزات او از سوی فرعون، می تواند خود ردّی باشد بر اتهام فرعون با ارائه ملاک؛ یعنی، سحر هرگز بصیرت آفرین نیست در حالی که معجزه، بصیرت آفرین است.

ص: 500

59- تفاوت مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 8

8 - تفاوت درجات در پیشگاه خداوند ، وابسته به عملکرد انسان

فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدُونَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ فِي رَجَعِ

60- تفاوت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 1 - 35 - 10

10 - توانایی و نقش آفرینی ملائکه در جهان متفاوت است .

أُولَى أَجْنَحَهُ مِثْنَى وَثُلْثٍ وَرَبِيعٌ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که پروبال فرشتگان، کنایه از توانایی و قدرت جولان آنان در جهان باشد. در مثل می گویند: فلانی پروبالش سوخته و یا شکسته شده؛ کنایه از این که نیروی حرکت و توانایی از او سلب گردیده است.

61- تفاوت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 9

9 - تفاوت مؤمنان مجاهد ، از نظر عملکرد و پاداش

لَا يُضَاعَفُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ... لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ

اگر «الَّذِينَ» صفت برای «المؤمنين» باشد، مؤمنان به دو گروه تقسیم شده اند: آنان که دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را برای جهاد پذیرفتند، ولی از تقوا و احسان لازم برخوردار نبودند؛ و آنان که دعوت را پذیرفتند و دارای احسان و تقوا نیز بوده اند. «اجر عظیم»، مخصوص گروه دوم است و به دلیل «انّ الله لا یضیع اجر المؤمنین»، گروه اول نیز دارای پاداش هستند؛ اما نه پاداش عظیم.

62- تفاوت مؤمنان با فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - برابر نبودن مؤمن و فاسق ، در نظام پاداش الهی ، امری بدیهی و خدشه ناپذیر است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً لا يستوون

ص: 501

همزه «أفمن..» استفهام انکاری است و «لا یستون» نیز بر آن تأکید بیشتری می‌کند. گفتنی است: «کاف» در «کمن» تشبیه در جزا است و به قرینه آیات سابق و آیات بعدی (19 و 20)، مراد از نفی تساوی، می‌تواند عدم تساوی در پاداش و جزا باشد.

2- فرجام ناگوار کافران و عاقبت نیکوی مؤمنان، علامت برابر نبودن آنان با یکدیگر است.

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم .. فلا تعلم نفس ما أخفی لهم ... أفمن کان مؤمناً کم

«فاء» در «أفمن» تفریع بر آیات سابق است که در آنها از کافران و مؤمنان و فرجام و عاقبتشان سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 19 - 8

8 - جایگاه خوب مؤمنان در بهشت، نمودی از عدم تساوی آنان با فاسقان است.

أفمن کان مؤمناً کمن کان فاسقاً .. أما الذین ءامنوا ... فلهم جنّات المأوی

«أما الذین آمنوا..» تشریح تفصیلی عدم تساوی دو گروهی است که در آیه پیش، از آن سخن گفته شده است.

63- تفاوت مؤمنان با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 10

10 - وجود اختلاف اساسی انسان مؤمن حق‌پذیر و نرم‌دل با کافر حق‌ناپذیر و سنگدل، از نظر شخصیت و سرنوشت

أفمن شرح اللّٰه صدره للإسلام فهو علی نور من ربّه فویل للقسیه قلوبهم

«من» در آیه شریفه، اسم موصول و مبتدا است و خبر آن - به قرینه جمله بعدی (فویل للقسیه قلوبهم..)- جمله ای محذوف می‌باشد. تقدیر کلام چنین است: «أفمن شرح اللّٰه صدره للإسلام ... کمن قسا قلبه». بنابراین می‌توان گفت: آیه شریفه درصدد مقایسه میان شخصیت دو انسان مؤمن و کافر و سرنوشت آنان در آینده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 3

3 - وجود اختلاف اساسی میان دو انسان مؤمن خداترس و کافر خداگریز، از نظر شخصیت و سرنوشت

فویل للقسیه قلوبهم من ذکر اللّٰه .. أفمن یتقی بوجهه سوء العذاب یوم القیمه

«من» در آیه شریفه، اسم موصول بوده و مبتدا و خبر آن، جمله ای محذوف است و تقدیر کلام چنین می باشد: «أفمن يتتقى بوجهه سوء العذاب.. كمن آمن منه». بنابراین می توان گفت آیه شریفه درصدد مقایسه میان شخصیت دو انسان مؤمن و کافر و سرنوشت آنان در آینده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 10

10 - وجود اختلاف های اساسی ، میان دو انسان مؤمن و کافر از نظر سرنوشت

ضرب الله مثلاً رجلاً .. و رجلاً سلماً لرجل هل يستویان مثلاً

ص: 502

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 3

3 - برابر انگاشتن مؤمن و کافر در پیشگاه خداوند ، پنداری مغایر با هدفمندی و حقانیت نظام جهان

أم حسب الذین اجترحوا .. و خلق الله السموت و الأرض بالحقّ

خداوند، هدفمندی و حقانیت نظام جهان را به دنبال طرح عدم تساوی صالح و ناصالح در پیشگاه داوری حق، یاد کرده و از یک مقوله و معنا دانسته است. بر این اساس آیه شریفه را می توان تفسیر و تعلیلی برای آنچه که در آیه قبل بیان شده، دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 55 - 6

6 - توجه به فرجام بسیار متفاوت مؤمنان و کافران ، زمینه ساز گرایش انسان به ایمان

إنّ المجرمین فی ضلل و سعر .. إنّ المتّیین فی جنّـت و نهر . فی مقعد صدق عند مل

64- تفاوت مؤمنان با گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 3

3 - مؤمنان نیکوکار با افراد بدکردار ، از نظر شخصیت و سرنوشت برابر و هم سنگ نیستند .

و ما یستوی .. و الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و لا المسیء

65- تفاوت مؤمنان و کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 53 - 5

5 - مؤمنان و کافران ، دارای روحيات و عملکرد متمایز و جدا از یکدیگر علی رغم زندگی مشترک آنان در یک جامعه

و هو الذی مرج البحرين هذا عذب فرات و هذا ملح أجاج .. و حجراً محجوراً

برداشت یاد شده، بر این اساس استوار است که تشبیه و تمثیل به کار رفته در آیه شریفه، ناظر به افراد یک جامعه باشد که برخی مؤمن اند و برخی دیگر کافر؛ ولی در عین حال این دو گروه، از نظر روحيات و رفتار، از هم جدا و متمایزاند.

66- تفاوت میزان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 503

6- کردار های ناروا، هنگام حسابرسی در قیامت - با وجود تهی بودن همه آنها از وزن و ارزش - گوناگون بوده و ابزار سنجش آنها متفاوت است .

و أمّا من خفت موزینه

جمع بودن «موازين»؛ بیانگر تعدد میزان و موزون و تغایر آنها است.

67- تفاوت میوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 9

9 - درختان و میوه های زیتون و انار، در عین تشابه، با یکدیگر متفاوت هستند.

و الزیتون و الرمان مشتبها و غیر متشبهه

68- تفاوت میوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 7

7 - انواع درختان و میوه های زیتون و انار، در عین تشابه با یکدیگر، متفاوت هستند.

و الزیتون و الرمان مشتبها و غیر متشبهه

69- تفاوت نبوت با رسالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 10

10- « عن یزید الكناسی قال : سألت أبا جعفر (ع) أكان عیسی بن مریم حین تكلم فی المهد حجه الله علی أهل زمانه ؟ فقال : كان یومئذ نبیاً حجه الله غیر مرسل ، أما تسمع لقوله حین قال : « إني عبد الله آتانی الكتاب و جعلنی نبیاً » . . . فلما بلغ عیسی سبع سنین تكلم بالنبوه والرساله حین أوحى الله تعالى إليه ;

از یزید کناسی نقل شده که گفت: از امام باقر(ع) سؤال کردم آیا عیسی بن مریم(ع) آن گاه که در گهواره بود حجت خدا بر اهل زمانش

بود؟ فرمود: (عیسی(ع)) در آن زمان پیامبر و حجت خدا بود، اما مأموریت رسالت نداشت، آیا سخن او را نمی شنوی آن گاه که گفت: «. .. و جعلنی نبیاً» ... پس آن گاه که به هفت سالگی رسید، ابراز نبوت و رسالت کرد، همان هنگام که خدا به او وحی کرد.».

ص: 504

70- تفاوت وقت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 5

5 - زمان ها ، تفاوت معنوی داشته و برخی از آنها ، برای عبادت خداوند مناسب ترند .

فسبحن الله حين تمسون و حين تصبحون

زمان ها، از حیث این که مقدار حرکت ماده اند، تفاوتی با هم ندارند، اما از این که برخی ایام برای تسبیح خداوند مناسب معرفی شده اند، استفاده می شود که زمان ها، تفاوت معنوی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 6

6 - زمان ها ، تفاوت معنوی داشته و برخی از آنها برای عبادت خداوند مناسب ترند .

فسبحن الله... و عشیاً و حين تطهرون

71- راز تفاوت رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7

7 - شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

و اختلف ألسنتکم و ألونکم إن فی ذلک لآیت للعلمین

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

72- راز تفاوت زبان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7

7 - شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

و اختلف ألسنتكم و ألونكم إنّ في ذلك لآيت للعلمين

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

ص: 505

73- عبرت از تفاوت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر كيف فضلنا بعضهم على بعض

74- عوامل تفاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 14

14 - برتری برخی از مردم بر برخی دیگر، نتیجه کار و قابلیت های خود آنان است .

ولا تتمنوا ما فضل الله .. و للنساء نصيب مما اكتسبن

جمله «للرجال ..»، تعلیل جمله «لا- تتمنوا ما فضل الله» است و بیانگر آن است که قابلیت انسانها و کار و تلاش آنان منشأ این برتری شده است. گفتنی است که تصریح به «رجال» و «نساء»، اشاره به تفاوت قابلیتها دارد. و گرنه می فرمود: «للانسان نصيب مما اكتسب».

75- فلسفه تفاوت اقتصادی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 8

8 - طبقات مختلف اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان، در جهت گردش نظام اجتماعی و بهره‌وری انسان ها از نیروی خدماتی یکدیگر است .

ورفعنا بعضهم ... بعضاً سخراً

76- فلسفه تفاوت روزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 4

4- تفاوت روزی انسان ها، تدبیر الهی در جهت پرورش و رشد آنان است .

إن ربك يبسط الرزق لمن يشاء و يقدر

تأکید بر ربوبیت الهی در مورد «بسط» و «یقدر» می رساند که این بسط و تقدیر نشأت یافته از ربوبیت اوست (تا چرخ زندگی

ص: 506

بچرخد و انسانها در پرتو این تفاوت آزمایش شوند و تکامل یابند).

77- قانونمندی تفاوت روزی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 7

7- تفاوت روزی انسان ها ، بر اساس آگاهی و بیش عمیق خداوند به بندگان است .

بیسط الرزق . . . و یقدر إنه کان بعباده خبیراً بصیراً

78- مطالعه در تفاوت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند ، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر کیف فضّلنا بعضهم علی بعض

79- منشأ تفاوت اجتماعی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 9

9- تفاوت سطح معیشت و جایگاه اجتماعی انسان ها ، مبتنی بر حکمت و تدبیر الهی است .

ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات لیّخذ بعضهم بعضاً سخریاً

بیان تفاوت سطح زندگی انسان ها همراه با فلسفه آن، نشانگر آن است که این کار از روی حکمت صورت گرفته است.

80- منشأ تفاوت اقتصادی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 9

9- تفاوت سطح معیشت و جایگاه اجتماعی انسان ها ، مبتنی بر حکمت و تدبیر الهی است .

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليَتَّخِذَ بعضهم بعضًا سخرِيًّا

بیان تفاوت سطح زندگی انسان ها همراه با فلسفه آن، نشانگر آن است که این کار از روی حکمت صورت گرفته است.

ص: 507

81- منشأ تفاوت اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 19

19 - وجود تفاوت های قومی در نسل بشر ، به منظور سهولت شناسایی هر یک ، نمودی از علم و کاردانی خداوند است .

و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا .. . إنّ اللّٰه علیم خبیر

از ارتباط « إنّ اللّٰه علیم خبیر » با « جعلناکم شعوباً .. . » ، مطلب بالا قابل برداشت است .

82- منشأ تفاوت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 55 - 7

7- اعطای فضیلت بیشتر به برخی از انبیا از جانب خداوند ، بر اساس علم او به شایستگی و لیاقت آنان است .

و ربّک أعلم بمن .. . ولقد فضلنا بعض النبیین علی بعض

83- منشأ تفاوت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 24

24- خداوند بر اساس مشیّت خویش ، برتری دهنده برخی از انسان ها بر برخی دیگر و اعطا کننده کمال به بهره مندان از آن

نرفع درجت من نشاء

اساس مشیّت خویش ، برتری دهنده برخی از انسانها بر برخی دیگر و اعطا کننده کمال به بهره مندان از آن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 2

2- برتری مرتبه برخی انسان ها بر بعضی دیگر و تفاوت مراتب مادی آنان ، در قلمرو اراده الهی است .

فضلنا بعضهم علی بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 7

7 - طبقات اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان ، بسته به تدبیر الهی و تابع تقدیر و برنامه ریزی او است .

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجات

ص: 508

84- منشأ تفاوت روزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 30 - 3

3- ربوبیت خدا، مقتضی مقدر کردن تفاوت روزی برای بندگان است.

إن ربك ييسر الرزق لمن يشاء ويقدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 9

9 - تفاوت معیشت انسان ها و لزوم تلاش آنان برای کسب روزی، تدبیر الهی است.

ولو بسط الله الرزق لعباده... و لكن ينزل بقدر

85- منشأ تفاوت روزی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 3

3- اراده خداوند به تفاوت روزی انسان ها، نشأت یافته از علم او به نیازها و مصالح واقعی آنهاست.*

إن الله علیم قدیر . و الله فضّل بعضکم علی بعض فی الرزق

تصریح به اینکه خدا باعث برتری یافتن برخی بر برخی دیگر در روزی است - پس از تذکر به اینکه خدا عالم و قادر است - می تواند گویای این حقیقت باشد که این برتری دادنها عالمانه و نشأت یافته از آگاهی خداوند به مصالح و نیازهای واقعی انسانهاست.

86- منشأ تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 6

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش، برکت و توجهات خداوند به آن

إلی الأرض التي برکنا فیها

87- منشأ تفاوت ملائکہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 509

7- درجات متفاوت فرشتگان ، به مقدار عبادت آنان برای پروردگار است .

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

برداشت یاد شده بر این مبنا است که «عند ربك» اشاره به برخی از فرشتگان داشته باشد که از مقام قرب و حضور برخوردارند.

88- نشانه های تفاوت اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 5

5- تفاوت آدمیان در برخورداری از موهبت ها و امکانات دنیا ، نمودی از تفاوت اخروی آنهاست .

انظر كيف فضلنا بعضهم... وللآخره أكبر درجت

89- وضوح تفاوت خوبی و بدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 1

1 - مساوی نبودن خوبی و بدی ، امری روشن و آشکار

ولا تستوی الحسنة ولا السيئة

90- وضوح تفاوت مؤمنان با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 11

11 - برابر نبودن زندگی و سرنوشت مشرکان با مؤمنان ، امری روشن در عقل و فطرت آدمی

ضرب الله مثلاً رجلاً... و رجلاً مسلماً لرجل هل يستویان مثلاً

از آمدن «هل» استفهامیه - که برای طلب تصدیق وضع شده و بیشتر در مواردی به کار می رود که مورد تصدیق مخاطب قرار دارد - برداشت یاد شده به دست می آید.

1- تفریح اصحاب الیمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 28 - 2

2- تفریح و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان سدر در بهشت

فی سدر مخضود

«فی سدر» خبر برای مبتدای محذوف است؛ یعنی، «هم فی سدر مخضود». این جمله به دو گونه معنا می شود: الف) آنان در میان درختان سدر به سر می برند؛ ب) آنان در سایه درختان سدر به سر می برند. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 29 - 3

3- گردش و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان پر از میوه موز در بهشت

و طلح منضود

«و طلح منضود» به تقدیر «هم فی طلح منضود» است؛ یعنی، آنان در میان درختان میوه موز به سر می برند.

2- تفریح در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 28 - 2

2- تفریح و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان سدر در بهشت

فی سدر مخضود

«فی سدر» خبر برای مبتدای محذوف است؛ یعنی، «هم فی سدر مخضود». این جمله به دو گونه معنا می شود: الف) آنان در

میان درختان سدر به سر می برند؛ ب) آنان در سایه درختان سدر به سر می برند. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 29 - 3

3- گردش و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان پر از میوه موز در بهشت

و طلح منضود

«و طلح منضود» به تقدیر «هم فی طلح منضود» است؛ یعنی، آنان در میان درختان میوه موز به سر می برند.

3- تفریح در چمنزار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 7

7- حضور در مراتع و بازی و گردش ، از نیاز های طبیعی کودکان

و إنا له لنصحنون. أرسله معنا غداً يرتع ويلعب

4- تفریح در میان درختان سدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 28 - 2

2- تفریح و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان سدر در بهشت

فی سدر مخضود

«فی سدر» خبر برای مبتدای محذوف است؛ یعنی، «هم فی سدر مخضود». این جمله به دو گونه معنا می شود: الف) آنان در میان

درختان سدر به سر می برند؛ ب) آنان در سایه درختان سدر به سر می برند. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

5- تفریح در میان درختان موز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 29 - 3

3- گردش و تفریح اصحاب الیمین ، در میان درختان پر از میوه موز در بهشت

و طلع منضود

«و طلع منضود» به تقدیر «هم فی طلع منضود» است؛ یعنی، آنان در میان درختان میوه موز به سر می برند.

ص: 512

6- نیاز به تفریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 5,7

5- نیاز یوسف (ع) به گردش و بازی و استفاده از خوراکی های مراتع ، بهانه برادرانش برای بردن او به صحرا و جدا ساختنش از یعقوب (ع)

أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

7- حضور در مراتع و بازی و گردش ، از نیاز های طبیعی کودکان

و إنا له لنصحنون. أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

ص: 513

1- آثار تقریظ در حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 56 - 6، 1

1 - کوتاهی در حق خداوند ، موجب حسرت و پشیمانی شدید انسان

أن تقول نفس يحسرتي على ما فرطت في جنب الله

«حسرت» به معنای پشیمانی شدید است و عبارت «یا حسرتی» در صورتی گفته می شود که انسان از انجام و ترک کاری به شدت پشیمان شده و بخواهد آن را اظهار کند. «تقریظ» (مصدر «فرطت») به معنای تقصیر و کوتاهی و کلمه «جنب» به معنای جهت و ناحیه است که در این آیه کنایه از حق می باشد. پس «ما فرطت فی جنب الله»؛ یعنی، آنچه در حق خدا کوتاهی کردم.

6 - تمسخر تعالیم الهی (قرآن) ، کوتاهی در حق خدا و موجب حسرت و پشیمانی انسان در دنیا و آخرت است .

أن تقول نفس يحسرتي . . . وإن كنت لمن السخرين

2- آثار تقریظ در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 19

19 - افراط و تقریظ در بهره جویی از مواهب پاکیزه و حلال الهی ، عامل محرومیت از محبت خداوند

لاتحرموا . . . و لاتعتدوا إن الله لايحب المعتدين

ص: 514

3- اجتناب از تفریط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 34

34 - لزوم حفظ اعتدال در امور و پرهیز از افراط و تفریط

سواء السبیل

تعبیر به «سواء السبیل» که به معنی راه میانه و معتدل است، بیانگر این است که اعتدال و میانه روی، مطلوب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 2

2 - لازم است که در تمامی شؤون زندگی، اعتدال، رعایت و از افراط و تفریط پرهیز شود.

واقصد فی مشیک

احتمال دارد مراد از «اعتدال در مشی» اتخاذِ روشِ معتدل و میانه و به دور از هرگونه افراط و تفریط در همه چیز باشد و نه فقط در راه رفتن.

4- اهمیت اجتناب از افراط و تفریط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 7

7- رعایت اعتدال در معیشت و تأمین زندگی و پرهیز از افراط و تفریط در آن، امری شایسته و لازم

لاتجعل یدک مغلوله... و لاتبسطها کلّ البسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 38

38- اعتدال ورزیدن و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط در امور خود و دیگران لازم است.

و کان امره فرطاً

برخی مفسران گفته اند که کلمه «فرط» به موارد افراط اختصاص ندارد، بلکه در موارد تفریط نیز استعمال می شود (ر. ک: البحرالمحیط).

5- تفريظ اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - قلم - 68 - 28 - 8

8 - باغداران يمى، گرفتار جهل و افراط و تفريظ

ص: 515

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

6- تفریط در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 16

16 - کوتاهی و تفریط در امور دینی و مسؤولیتها، گناه و باری شوم بر دوش انسان است.

قالوا يحسرتنا علی ما فرطنا فیها و هم یحملون أوزارهم علی ظهورهم ألا ساء ما یزرون

بنابراین که «ما در «ما فرطنا» موصوله و مرجع برای ضمیر «فیها» باشد.

7- تفریط در مصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 17

17 - ناسازگاری ایمان با افراط و تفریط در بهره گیری از مواهب الهی در دنیا

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا... و لاتعتدوا

8- تفریط مکذبان لقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 7

7 - منکران ملاقات پروردگار در قیامت بر تفریط و کوتاهیهای خویش در دنیا تأسف و حسرت بسیار می خورند.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا علی ما فرطنا فیها

منادا قرار گرفتن حسرت گویای شدت و عمق ندامت است. ضمناً مرجع ضمیر «فیها»، «حیات دنیا» گرفته شده که مرجعی معنوی است.

9- تفریط مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 31 - 8

8 - منکران معاد در قیامت بر سهل انگاری و بی توجهی خود در مورد قیامت بسیار حسرت و تأسف خواهند خورد.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا يحسرتنا على ما فرطنا فيها

ص: 516

مرجع ضمیر در «فرطنا فیها» می تواند «الساعه» باشد. و مراد از «الساعه» ممکن است قیامت باشد، در این صورت معنی جمله چنین می شود «یا حسرتنا علی ما فرطنا فی امر القیامه».

10- عوامل تفریط در حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 56 - 2

2- عمل نکردن به تعالیم قرآن، کوتاهی کردن در حق خداوند است.

و اتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ .. . أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرْتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أَنْ تَقُولَ ..» یا مفعول له برای جمله «اتَّبِعُوا» است و یا با تقدیر لام تعلیل و لای نافیہ تعلیل برای جمله های پیشین («أَنْبِئُوا»، «أَسْلَمُوا» و «اتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ») می باشد. در هر صورت پیام این آیه چنین می شود: توبه کنید، تسلیم شوید و از تعالیم قرآن پیروی کنید، تا دچار حسرت نشوید و احساس نکنید که حق خدا را ضایع کردید.

ص: 517

27- تفسیر به رأی

1- اجتناب از تفسیر به رأی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 11

11 - ضرورت پرهیز از تفسیر کتاب های آسمانی با حدس و گمان

لا يعلمون الكتب إلا امانی وإن هم إلا یظنون

2- تفسیر به رأی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 44

44 - تأویل متشابهات قرآن توسط غیر راسخان در علم ، تأویل به رأی است .

و ما یعلم تأویله الا الله و الراسخون فی العلم

امام رضا (ع): ... و لا تتأول کتاب الله برأیک فان الله عز و جل قد قال: «و ما یعلم تأویله الا الله و الراسخون فی العلم».

عیون اخبار الرضا، ج 1، ص 192، ح 1، ب 14؛ بحار الانوار، ج 11، ص 72، ح 1.

ص: 518

28- تفسیر به رأی

1- اجتناب از تفسیر به رأی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 11

11 - ضرورت پرهیز از تفسیر کتاب های آسمانی با حدس و گمان

لا يعلمون الكتب إلا امانی وإن هم إلا یظنون

2- تفسیر به رأی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 44

44 - تأویل متشابهات قرآن توسط غیر راسخان در علم ، تأویل به رأی است .

و ما یعلم تأویله الا الله و الراسخون فی العلم

امام رضا (ع): ... و لا تتأول کتاب الله برأیک فان الله عز و جل قد قال: «و ما یعلم تأویله الا الله و الراسخون فی العلم».

عیون اخبار الرضا، ج 1، ص 192، ح 1، ب 14؛ بحار الانوار، ج 11، ص 72، ح 1.

ص: 519

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

